

Київський університет будівництва і архітектури

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТВОРОНОВИЧ ІГОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК747:725:130.2

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО
ДИЗАЙНУ ГРОМАДСЬКОГО ПРОСТОРУ**

Спеціальність 022 – Дизайн

Галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І.О.Творонович

Науковий керівник: Кащенко Олександр Володимирович,
кандидат технічних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

І.О. Творонович. Методичні засади формування універсального дизайну громадського простору. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук за спеціальністю 022 – «Дизайн». – Київський національний університет будівництва і архітектури Міністерства освіти і науки України. Київ 2024.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, визначена мета дослідження, поставлені завдання дослідження. Також описано практичне та теоретичне значення результатів дослідження.

У першому розділі «Ступінь вивчення питання універсального дизайну та методи дослідження» описуються основні визначення універсального дизайну, інклюзивності, доступності та безбар'єрності, якими користуються наразі професіонали даної сфери. Окреслено чіткі рамки кожного поняття для кращого розуміння їх конотацій. Описано та проаналізовано процес становлення та виявлення командою Р. Мейсаконцепту універсального дизайну в політичному середовищі США 60 -х – 90 х років минулого століття. Виявлений вплив руху за громадянські права, долучення до проживання в спільних ком'юніті людей з інвалідністю, структури американської судової системи, що базується на концепції природного права на формування процесу адвокації та у подальшому виявлення глибших принципів інклюзії та універсального дизайну. Розглянуто процес інкорпорації (та причини появи) ідей інклюзивності та універсального дизайну в Україні, задля розуміння локальних особливостей існування даного феномену. Підкреслюється важливість застосування феноменологічної методології до аналізу явищ дизайну та у процесі передпроектного аналізу середовища.

У другому розділі «Теоретичні та методичні основи формування громадського простору колективної дії за принципами універсального

дизайну» описано потенціал перенесення фокусу дослідження на «бар'єрну ситуацію» зокрема, та на дослідження взаємодії безбар'єрної та бар'єрної ситуацій. Запропоновано понятійний апарат для детальнішого осмислення феномену бар'єрності та механізму бар'єрної ситуації. Описаний зв'язок інтенціональності, форми взаємодії, ситуації неадаптивності та зазначена їх роль у процесі бар'єрної ситуації. Визначено умови, за яких виникає механізм бар'єрної ситуації, а також зазначені умови, за яких спостерігається момент універсального дизайну як накопичення нових форм взаємодії в межах одного об'єкта дизайну, так і вже прийнятих форм в межах однієї матеріальності предметно-просторового середовища.

У третьому розділі «Принципи організації предметно просторового середовища колективної дії» досліджено зміну стану середовища та характеру суспільних відносин і праці у зв'язку з ситуацією постмодерну. Коворкінги як децентралізовані простори колективної взаємодії сприймаються як просторові втілення адаптивної стратегії, що є реакцією на зміну характеру праці та способів виробництва. Визначені принципи розвитку та функціонування просторів колективної дії. Аналізується та резюмується спадщина Р.Сеннета, викладена у книзі «Плоть та камінь», де вводиться концептуальний апарат «простору» та «місця», що виведений з історичного аналізу культурного поля Європи, на базі чого описується та досліджується діалектичний взаємозв'язок даних концепцій (за допомогою дескриптивного методу та феноменологічної методології в цілому). Автором робиться спроба екстраполяції теорії Сеннета у площину науки про універсальний дизайн та інклюзію. Визначено роль активації тіла у переживанні предметно-просторового середовища та його вплив на створення колективної взаємодії та інклюзії у ході бар'єрної ситуації. Описано взаємозв'язок між ефектом простору та ефектом місця, співвідношення яких у середовищі являє собою структуру, яка створює перформативний вплив на індивіда та транслює певну позицію існуючого

порядку речей. Неструктурованість середовища може бути означена за допомогою дослідження бар'єрних ситуацій. Цей процес має потенціал для виявлення «інакшості», а отже і створює можливість інклюзії. З'ясовано, що безбар'єрність та доступність, які пов'язують з плануванням та аналітичним підходом, не прямо ведуть за собою інклюзію. Проте саме через ефект присутності інакшого тіла у предметно-просторовому середовищі та збільшення кількості колективних бар'єрних ситуацій, викликаних втіленням доступності, можна виявити неструктурованість системи середовища та створити умови для появи інклюзії. Пропонується суб'єктоцентричний метод, який передбачає застосування міждисциплінарних практик, фокус уваги на індивідуальній ситуації не адаптивності та використання комбінації феноменологічного методу для перед та післяпроектного аналізу бар'єрних ситуацій та аналітичної традиції для самого процесу створення дизайну. Описується створений на базі пропонованого суб'єктоцентричного методу, проєкт навчальної аудиторії, що реалізується у приміщенні КНУБА.

Ключові слова: інклюзія, універсальний дизайн, феноменологія, бар'єр, бар'єрна ситуація, безбар'єрність, неадаптивність, доступність, інтенціональність, ситуаціонізм, дизайн, коворкінг, колективна дія, інтерсуб'єктивність.

ABSTRACT

Ihor Tvoronovych «Methodological principles of formation of universal design of public space» Qualification research paper (manuscript).

Dissertation for the degree of Candidate of Technical Sciences. Speciality 022 – «Design». - Kyiv National University of Construction and Architecture, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2024.

The introduction explains the relevance of the topic, defines the purpose of the study, and sets the research objectives. The practical and theoretical significance of the research results is also described.

The first section, «The degree of study of universal design and research methods», describes the main definitions of universal design, inclusiveness, accessibility, and barrier-free that are currently used by professionals in this field. A clear framework for each concept is outlined for a better understanding of their connotations. The process of formation and identification of the concept of universal design by R. Mace's team in the political environment of the United States in the 60s - 90s is described and analyzed. The influence of the civil rights movement, the inclusion of people with disabilities in communities, the structure of the American judicial system based on the concept of natural law on the formation of the advocacy process and the subsequent identification of deeper principles of inclusion and universal design is revealed. The process of incorporating (and the reasons for the emergence of) the ideas of inclusiveness and universal design in Ukraine is considered in order to understand the local peculiarities of this phenomenon. The importance of applying the phenomenological methodology to the analysis of design phenomena and in the process of pre-project environmental analysis is emphasized.

The second chapter, «Theoretical and Methodological Foundations for the Formation of Public Space for Collective Action Based on the Principles of Universal Design», describes the potential for shifting the focus of the study to the “barrier situation” in particular, and to the study of the interaction of barrier-free and barrier situations. The author proposes a conceptual framework for a more detailed understanding of the phenomenon of barrier and the mechanism of a barrier situation. The relationship between intentionality, forms of interaction, and situations of maladaptation (non-adaptability) is described and their role in the process of a barrier situation is indicated. The conditions under which the mechanism of the barrier situation arises are determined, and the conditions under

which the moment of universal design is observed as the accumulation of new forms of interaction within one design object and already accepted forms within one materiality of the object-spatial environment are indicated.

The third chapter, «Principles of Organizing the Subject-Space Environment of Collective Action», studies the changing state of the environment and the nature of social relations and labor in connection with the postmodern situation. Coworking spaces, as decentralized spaces of collective interaction, are perceived as spatial embodiments of an adaptive strategy that is a response to the changing nature of labor and production methods. The principles of development and functioning of spaces of collective action are determined. The author analyzes and summarizes the legacy of R. Sennett, as outlined in the book «Flesh and Stone», which introduces the conceptual apparatus of «space» and «place», derived from the historical analysis of the cultural field of Europe, on the basis of which the dialectical relationship of these concepts is described and studied (using the descriptive method and phenomenological methodology in general). The author makes an attempt to extrapolate Sennett's theory into the field of universal design and inclusion science. The role of body activation in the experience of the object-spatial environment and its impact on the creation of collective interaction and inclusion in a barrier situation is determined. The relationship between the effect of space and the effect of place is described, the correlation of which in the environment is a structure that creates a performative effect on the individual and transmits a certain position of the existing order of things. The unstructuredness of the environment can be identified through the study of barrier situations. This process has the potential to reveal «otherness» and thus creates the possibility of inclusion. It has been found that barrier-free and accessible environments, which are associated with planning and analytical approaches, do not directly lead to inclusion. However, it is through the effect of the presence of another body in the object-spatial environment and the increase in the number of collective barrier situations caused by the embodiment of accessibility that the unstructured system

of the environment can be revealed and conditions for the emergence of inclusion can be created. The article proposes a subject-centered method that involves the use of interdisciplinary practices, focusing on the individual situation of non-adaptability, and using a combination of the phenomenological method for pre- and post-project analysis of barrier situations and the analytical tradition for the design process itself. The article describes a project of a classroom based on the proposed subject-centered method, which is being implemented in the premises of KNUCA.

Keywords: inclusion, universal design, phenomenology, barrier, barrier situation, barrier-free, non-adaptability, accessibility, intentionality, situationism, design, coworking, collective action, intersubjectivity.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»

1. Творонович, І.О. Горбик, О.Р., Творонович О. Є. «Нова версія тлумачення імені Щек, одного з братів-засновників Києва та текстові моделі його зброї-символу в аспекті ретроспективного протодизайну.» Науково-технічний збірник «Сучасні проблеми архітектури та містобудування». Київ, 2015. С. 141-148.

2. Покотило, К.М, Творонович, І.О. «Про потенціал феноменологічних методів у дослідженні бар'єрних ситуацій в універсальному дизайні» *Spatial Development* 2023, ISSN 2786-7277 <https://nfv.ukrintei.ua/view/63d8b94960cedc177b3571d2>

3. Tvoronovych, I. "Incorporation of universal design ideas in independent Ukraine" *Містобудування та територіальне планування*. № 85, 2024. ISBN 2076-815x DOI: 10.32347/2076-815X.2024.85.625-636

4. Творонович, І. О. «Особливості сприйняття простору та місця у контексті бар'єрної ситуації.» Теорія та практика дизайну. Архітектура та будівництво. К.: НАУ, 2024. Вип. 2(32). С. 70–77. doi: <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2024.32.9>

Публікація у закордонному виданні

5. Yanovska, V., Tvoronovich V., Tvoronovich, I. «Philosophy of science: integrative strategies of research» Sofia Prima. №1(5). 2022. P. 45–57. DOI: 10.34170/2707-370X-2023-45-57

Публікації за доповідями та матеріалами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій

6. Творонович, І.О. Клещова, А. О. Корпусова О.В. «Феномен органічного формоутворення у дизайні.» Фаховий збірник «Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції VIII Міжнародного форуму «Дизайн-освіта 2015»» Харків, 2015. С. 93

7. Творонович, І.О. Кащенко, О.В. «Дизайн-проекування коворкінгів.» Збірник «Актуальні проблеми сучасного дизайну». Київ, 2021. С. 150.

8. Творонович, І.О. Кащенко, О.В. «Urban scope of universal design.» Збірник «ArchEco – IX international scientific conference». Kyiv, 2021. P.140.

9. Творонович, І.О. Покотило, К.М. «Феномен безбар'єрності у філософії універсального дизайну» Київ. 2021 С. 143-145 Філософія науки, техніки і архітектури в гуманістичному вимірі. – матеріали міжнародної науково – практичної конференції 12.13. листопада 2021р. Ч.2.

ЗМІСТ

ВСТУП	11
РОЗДІЛ I. СТУПІНЬ ВИВЧЕННЯ ПИТАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	20
1.1 Стан дослідження універсального дизайну	20
1.2 Передумови виникнення та еволюція поняття універсального дизайну	28
1.3 Інкорпорація ідей універсального дизайну в незалежній Україні	37
1.4 Понятійний апарат та методи дослідження проблеми. (Феноменологічний метод, його екстраполяція у науку про універсальний дизайн.)	49
Висновки до розділу I	58
РОЗДІЛ II. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПРОСТОРУ КОЛЕКТИВНОЇ ДІЇ ЗА ПРИНЦИПАМИ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ	60
2.1 Аналіз ключових факторів формування бар'єрної та безбар'єрної ситуацій	60
2.2 Аналіз контрпозиції симбіозу безбар'єрної та бар'єрної ситуацій у просторі колективної дії	75
2.3 Екстраполяції логіки ситуаціонізму у теоретичну площину універсального дизайну	93
2.4 Особливості формування громадського простору універсального дизайну	103
Висновки до розділу II	121
РОЗДІЛ III. ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕДМЕТНО- ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА КОЛЕКТИВНОЇ ДІЇ	123
3.1 Принципи організації дизайну громадського інтер'єру простору колективної дії	123
3.2. Особливості структури формування громадського простору	144
3.3. Методика дизайн проектування та дослідження просторів колективної дії	195
3.4. Впровадження елементів універсального дизайну в дизайн (структуру) інтер'єрного середовища простору колективної дії	222
Висновки до розділу III	229
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	231
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	233
ДОДАТОК А. Альбом ілюстрацій	261
ДОДАТОК Б. Акти впровадження	302

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ADA – American Disability act;

ICADA – International Committee on Allergic Diseases of Animals;

PR – public relations;

SBID – Society of British International Interior Design;

UNICEF – United Nations International Children’s Emergency Fond;

АДА - American Disability act;

АРВМ – Ада Рибачук, Володимир Винниченко;

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров’я;

ГО – громадська організація;

ЗМІ – засоби масової інформації;

КНУБА – Київський національний університет будівництва і архітектури;

МОП – міжнародна організація праці;

НАЛЗІУ - Національна асамблея людей із інвалідністю України;

ОКР – Обсесивно-компульсивний розлад;

ООН – Організація Об’єднаних націй;

ПРООН – Програма розвитку ООН;

РДУГ – розлад дефіциту уваги з гіперактивністю;

УД – універсальний дизайн;

УКРІНТЕІ – Український Інститут Науково-технічної Експертизи Та Інформації;

ШІ – штучний інтелект.

ВСТУП

Актуальність теми. Впровадження елементів доступності та універсального дизайну в предметно-просторове середовище інтер'єрів громадського призначення, а отже і колективної взаємодії, розпочалось ще в США після впливу руху за громадянські права. Саме у тому середовищі на хвилі протестів почалось виявлення принципів універсального дизайну, а згодом ідея набрала популярності і в інших країнах.

На даний момент у структурах різних наукових робіт та дискурсів такі поняття як універсальний дизайн, інклюзія, доступність та зв'язки між ними знаходяться у невизначеному, заплутаному стані. Така ситуація не створює розуміння які феномени ці поняття конкретно позначають. Виникає потреба поліпшення існуючого або ж і розробка нового понятійного апарату для детальнішого аналізу феномену універсального дизайну та інклюзії.

Використання багатьма дослідниками цієї теми аналітичними методами для оцінки явищ універсального дизайну призводить скоріше до концентрації уваги на самих формах та реалізаціях даного феномену. Проте такий підхід не дозволяє зрозуміти сутність, зміст самого процесу утворення елементів універсального дизайну. Іншими словами, більшість дослідників даного напрямлення займається перераховуванням та класифікацією різних ознак об'єктів за аналітичною традицією, надаючи перевагу кількісним дослідженням, ігноруючи інтерсуб'єктивну природу процесу дизайну, і, таким чином, можуть лише частково виявити принципи та природу утворення елементів універсального дизайну у просторі. Це призводить до викривленого розуміння та хибної інтерпретації результатів, а отже і поверхневої якості втілення у проєктній діяльності елементів доступності та універсального дизайну.

Неякісне втілення принципів універсального дизайну, доступності у громадський простір, на думку автора пов'язане саме з відсутністю проробленого понятійного апарату а значить із неможливістю розуміння характеру процесу контакту суб'єкта з «бар'єрами». При застосуванні

аналітичних позицій для оцінки даного явища, а також за відсутності фокусу уваги дослідників саме на бар'єрності, створення такого понятійного апарату не видається можливим.

Універсальний дизайн набуває все більшої актуальності у світі, особливо в умовах зростаючого числа літніх людей у багатьох країнах. В основі філософії універсального дизайну лежить ідея створення такого середовища, продуктів і послуг, які були б корисні всім, а не тільки людям з інвалідністю.

Різні країни по різному вирішують дану проблему і по різному інтерпретують даний концепт. Такий ціннісний підхід може бути ефективною ідейною базою для розробки практичного інструментарію (а також потребує власної філософської риторики) для вирішення ситуативних проблем і допомогти мільйонам людей. На сьогоднішньому етапі відсутня екстраполяція даної ціннісної бази у площину соціології, політології, мистецтва, а отже і відсутність певного понятійного апарату, що утворився б завдяки таким міждисциплінарним практикам.

Питання універсального дизайну досліджувались у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених таких як: Р.Мейс, Р. Штайнфельд, М. Зоммер, Т.Тічкоскі, Д. Мейзл, Д. Роуз, С. Голдсміт, О. Кащенко, В.Куцевич, Л. Бармашина та ін. Водночас різноманітність підходів вносить певну неоднозначність змісту окремих теоретико-методичних положень, а наявні наукові розробки дають недостатнє уявлення про специфіку та сутність універсального дизайну та теорії безбар'єрності. Зазначене зумовило вибір теми дослідження та засвідчило його актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Тема дисертації пов'язана з комплексною дослідницькою роботою кафедри образотворчого мистецтва і архітектурної графіки КНУБА («наукові основи моделювання»), а також співпадає з офіційною політикою держави Україна (а саме програмою «безбар'єрність», яку курує перша леді Олена Зеленська).

Проекти цього напрямку підтримуються та фінансуються такими фондами як British Council, US. Aid, EVZ. Агенда та політика інклюзивності та доступності соціального, архітектурного, предметно-просторового середовища для всіх верств населення підтримується офіційними представництвами багатьох держав партнерів України, таких як Федеративна Республіка Німеччина, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки, Королівство Нідерланди тощо.

Мета роботи полягає у розвитку концептуально-теоретичного апарату феномену універсального дизайну на основі аналізу бар'єрної та безбар'єрної ситуацій у просторі колективної дії.

Для досягнення мети були визначені наступні завдання:

- проаналізувати ступінь дослідженості означеної теми в науковій літературі, окреслити теоретичну базу дослідження, розвинути понятійний апарат та відповідні методи дослідження;
- на основі виявлення тенденцій розвитку теоретичних засад універсального дизайну запропонувати методіку формування простору колективної дії;
- встановити момент інкорпорації а також основні вектори розвитку універсального дизайну у локальному контексті України;
- екстраполювати підходи феноменології у теоретичну площину універсального дизайну;
- визначити поняття середовища як взаємодію бар'єрної та безбар'єрної ситуацій;

- охарактеризувати соціальну роль особливостей предметно-просторового середовища у процесі утворення інклюзії та універсального дизайну;
- сформувати методіку дизайн-проекування громадського простору колективної дії на принципах універсального дизайну;
- окреслити перспективи подальших досліджень в даній галузі.

Об'єкт дослідження – дизайн громадського предметно-просторового середовища.

Предметом дослідження є теоретичні засади та методика формування громадських просторів колективної дії на принципах універсального дизайну.

Методи дослідження. Для дослідження даних феноменів було обрано феноменологічну методологію, яка дозволяє оцінити явища інтерсуб'єктивної реальності, якими є дизайн, колективна дія, процес інклюзії та універсальний дизайн.

Теоретичну та методичну основу дослідження становлять методи: теоретичного аналізу та синтезу (для визначення сутності феноменів «бар'єр», «бар'єрність», «бар'єрна ситуація»); групування (для класифікації ключових факторів впливу універсального дизайну на простір колективної дії); обробки та аналізу інформації (оцінка стану об'єкта дослідження); експертної оцінки; систематизації; порівняння; екстраполяції (для обґрунтування концептуального підходу до формування простору колективної дії); абстрактно-логічного (для здійснення теоретичних узагальнень, формування висновків та пропозицій).

Інформаційну основу дослідження становлять законодавчі та нормативні акти України.

Крім базових феноменологічних (розуміючих) методів для аналізу феноменів сталих систем також було використано комбінацію методів з аналітичного спектру. В роботі застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового дослідження (емпіричні методи, метод порівняльного аналізу, композиційний метод, структурно-функціональний метод, метод теоретичного моделювання).

У дизайні присутній людський фактор та естетична складова, що залежить від активації «естетичного аспекту свідомості». Визначення її смислу та характеру контекстуальної дії також входить у феноменологічний аспект. Феноменологічна методологія дозволяє побачити речі у «істинності їх суб'єктивності». Така методологія концентрується не на описі форми об'єкта дослідження, а на розумінні внутрішнього смислу дії, або процесу, що і визначає розуміння феномену як такого.

В роботі було застосовано такі якісні феноменологічні методи:

- метод феноменологічної редукції «епохе»;
- історичний аналіз;
- дескриптивний метод;
- герменевтичний метод.

Матеріали дослідження. Для аналізу обрано публічні простори та інтер'єри закордонних середовищ колективної дій, а також детально розглядається коворкінг «Перемога», що знаходиться по вулиці Ярославів вал, 15, м. Київ.

Теоретичною базою стали праці закордонних та вітчизняних дослідників, архітекторів, філософів (феноменологія, постструктуралізм, «франкфуртська школа»), фахові статті з електронної мережі Інтернет, офіційні сайти архітектурних та дизайнерських компаній, матеріали проведених інтерв'ю.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період до середини 20 ст. З аналізу передумов виникнення та другої половини 20 ст. по сьогодні – період активного вивчення розвитку феномену універсального дизайну.

Детальніші періоди:

- період формування концепції універсального дизайну у соціально-політичному середовищі США з (другої половини 20 ст. по сьогодні), а саме окрема увага приділена періоду розробки актів ADA;
- період інкорпорації ідей універсального дизайну в Україні – 2000 р. – 2016 р.;
- період існування коворкінгу «Перемога» м. Києві з 2015 р. по 2018р.

Територіальні межі визначені специфікою теми дослідження і охоплюють простір України, США, ФРН та ряду інших країн Західної Європи.

Наукова новизна роботи результатів полягає у розширенні теоретико-методичних засад і наданні науково-практичних рекомендацій щодо формування простору колективної дії на основі універсального дизайну. Важливі наукові рішення, які запропоновані в процесі досліджень, визначають новизну дисертації, а саме:

Вперше: виявлено передумови формування універсального дизайну в результаті аналізу взаємодії бар'єрної та безбар'єрної ситуацій;

- обґрунтовано сутність утворення громадських просторів колективної дії на врахуванні контрпозиції бар'єрної та безбар'єрної ситуацій;
- класифіковано громадський простір колективної дії за ступінню співвідношення бар'єрної і безбар'єрної ситуацій.

Удосконалено: термінологічний апарат для розширення поняття універсального дизайну.

Розвинуто: методи дослідження громадських просторів колективної дії на основі впровадження феноменологічного підходу.

Дістали подальшого розвитку: існуючі теоретичні положення щодо формування громадського простору колективної дії, відбулось збагачення технології дизайн-проектування громадських просторів колективної дії з застосуванням передпроектного аналізу на основі феноменологічного підходу.

Теоретичне значення одержаних результатів виражено в доповненні існуючого концептуального апарату, який стосується вивчення феномену універсального дизайну, інклюзії, доступності, а також в аспекті дослідження громадських просторів колективної дії. Дане дослідження ставить у фокус саму суть інтенційної свідомості суб'єкта, через вивчення якої можливо зрозуміти сам феномен дизайну, що значним чином доповнює існуючі методи аналізу.

За допомогою пропонованої в дослідженні імплементації логіки ситуаціонізму у теоретичну площину (наприклад, зміна поняття «бар'єр», що використовується в наявному дискурсі, на поняття «бар'єрна ситуація»), можна розширити оптику дослідження та виявити раніше не виявлену проблематику. Пропонується зміна фокусу дослідження на взаємодію бар'єрної та безбар'єрної ситуацій, визнання «бар'єрної ситуації» не як проблеми, а радше як феномену для дослідження.

Результати можуть стати базисом для можливих міждисциплінарних досліджень на межі філософії, дизайну, мистецтва, економіки та політології а також психології.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що описані автором методи та підходи мають потенцію оптимізувати процес

проектування громадських просторів колективної дії. Отримані висновки можуть бути застосовані при підготовці передпроектного аналізу просторів колективної дії, безпосередньо використовуватись як логіка та ціннісна база для прийняття рішень при проектуванні, при філософських та політичних дослідженнях, а також мають потенціал бути задіяні в наукових матеріалах для підготовки фахівців дизайнерів у вищих навчальних закладах.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, яка має теоретичне та практичне значення. В опублікованих у співавторстві наукових працях використані тільки ті ідеї та розробки, які є результатом особистих досліджень автора. Конкретний внесок автора в цих роботах зазначений у переліку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися й одержали позитивну оцінку на Всеукраїнській та міжнародних науково-практичних конференціях.

Результати дослідження впроваджені у:

1. Навчальний процес КНУБА (програма «універсальний дизайн, інклюзія»);
2. Діяльність архітектурного бюро «В.Шкрогаль»;
3. Розробку проекту інклюзивної аудиторії в центральному корпусі КНУБА (аудиторія 106).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 12 наукових працях загальним обсягом 4,08 друк. арк., з яких особисто автору належать 3,09 друк. арк., у т. ч. 4 статей в наукових фахових виданнях 6, 1 стаття в іноземних виданнях з наряду, з якого підготовлено дисертацію, 4 публікації у збірниках матеріалів конференцій.

Структура і обсяг роботи. Структура дисертації та її обсяг обумовлені метою і завданням дослідження. Дисертація складається зі вступу, основної

частини, яка охоплює три розділи, висновків, списку використаних джерел із 302 найменувань. Роботу представлено на 306 сторінках машинописного тексту, 36 рисунків, список використаних джерел на 29 сторінках. Обсяг основного текстудисертації складає 232 сторінки.

РОЗДІЛ І

СТУПІНЬ ВИВЧЕННЯ ПИТАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан дослідження універсального дизайну

Питання універсального дизайну досліджувались у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: Р.Мейс, Е. Штайнфельд, Дж. Сенфорд, Дж. Мейзл, С.Лінтон, Р.Гарланд-Томсон., В. Сантьяго Пінеда, тощо. Деякі з вчених робили міждисциплінарні дослідження, такі як Т.Тічкоскі, та С. Ахмед. А також О. Кащенко, Т. Мрокон, П.Курочинський та ін.

Проблематику безбар'єрності та доступності у своїх наукових працях піднімали: В. Куцевич, Л. Бармашина та інші. Водночас різноманітність підходів вносить певну неоднозначність змісту окремих теоретико-методичних положень, а наявні наукові розробки дають недостатнє уявлення про специфіку універсального дизайну та теорії безбар'єрності.

Можна проаналізувати визначення, наведені дослідниками з різних країн та виокремити загальні риси кожного.

Безбар'єрність – загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності [234]. Безбар'єрність – це відносно «найпростіша» концепція серед інклюзивності, доступності та універсального дизайну. Це поняття означає усунення перешкод, які б заважали суб'єкту користуватися об'єктом. Пандус замість сходів – класичний приклад безбар'єрного дизайну. За іншим визначенням, безбар'єрність – це визначення конкретних потреб певної цільової групи, за якими можна створити та спланувати покращення заданого простору. Як зазначає дослідник Е. Штайнфельд, рух «безбар'єрності» (або рух за рівні

права) виник у США у 1950-х, коли група правозахисних організацій помітила, що університети та громадські установи не були доступними для людей з інвалідністю та людей, що пережили епідемію поліомієліту [266].

1. Можна визначити безбар'єрність та доступність як проєктування будь-якого простору саме для задоволення потреб для людей з інвалідністю [3, 4]. Словник Вебстера та Кембріджський словник дають таке визначення даного терміну: «речі спроектовані таким чином аби люди із інвалідністю не відчували перешкод при користуванні ними» (переклад І. Творонович) [214]. У цьому аспекті у працях деяких дослідників значення безбар'єрності та доступності змішуються та переплітаються, що не сприяє конкретному розумінню. Варто зазначити, що саме терміном «безбар'єрність» українські фахівці маркували певні аспекти проєктування для людей з формами інвалідності.

2. Доступність – це забезпечення доступу у предметно-просторовому середовищі саме людям з певною формою інвалідності. Якщо у структурі поняття «безбар'єрність» суб'єкт визначений, то у структурі логіки доступності суб'єктом виступає вже ширший діапазон груп населення. Кембріджський словник надає таке визначення доступності: «доступність - якість об'єкта та можливості його використання для всіх, у тому числі для людей з інвалідністю» (переклад І.Творонович) Важливо зазначити, що доступність завжди має бенефіціара, для кого (певної групи населення) об'єкт дизайну є доступним. Сама конструкція речення англійською мовою вносить таку логіку [60]. У «Довіднику безбар'єрності» зазначено таке визначення доступності: «Доступність — це усунення фізичних бар'єрів і, навпаки, створення таких умов, за яких кожна людина буде почуватися комфортно у тому чи іншому просторі» [7]. Можна помітити, що у даному визначенні фокус уваги перенесено із людей із інвалідністю на поняття «всі».

3. Інклюзивність виходить за межі концепту «інвалідності». За визначенням словника Вебстера інклюзія - «акт або практика залучення та

адаптації людей, які історично були виключені з суспільного процесу (наприклад, через їхню расу, стать, сексуальність або здібності)» (переклад І. Творонович) Ідея концепції інклюзії враховує потреби всіх людей, незалежно від віку, здібностей, етнічної приналежності чи будь-яких інших факторів. Інклюзивний дизайн спрямований на створення продуктів і середовищ, які є зручними для всіх. Деякими дослідниками ця концепція сприймається на межі із універсальним дизайном, таким чином стираючи певні межі між цими поняттями. Такий підхід теж часто не сприяє позиції розуміння. Саме слово походить з британського наукового дискурсу та досі має певні колоніалістичні конотації. Таким чином, термін «інклюзія» передбачає наявність великої групи (умовно домінантної групи, яка утверджує статус-кво у предметно-просторовому середовищі) та великої кількості менших груп, які являють собою певну «відмінність» [287, 271].

Менші групи, за етикою інклюзії треба включити у загальний статус-кво за допомогою проєктування середовища, яке мусить впливати на менші групи, створюються умови для співпраці [286]. У той час можна припустити, що ділення суспільства на домінанту (хоча і абстрактну, адже в ідеї інклюзії прописують створення простіру, що був би корисним не залежно від раси, статевих ознак тощо) і менші групи, вже створює певний рівень механіки асиміляції та нерівності, що міститься у структурі логіки інклюзії.

Ці поняття присутні не тільки у теоретичних площинах дизайну та архітектури. Такі принципи успішно були екстрапольовані у площину освіти, бізнесу та економіки [19]. В українському дискурсивному полі поняття «безбар'єрність» часто розмивається і набуває конотацій універсального дизайну та інклюзії, що не сприяє розумінню. У низці джерел ми можемо бачити різні системи цих категорій [7, 2, 9]. Певна нечіткість розуміння між даними поняттями закріпилась як у науковому полі, так і на законодавчому рівні [5, 6, 10, 11, 18, 20, 21, 25-29, 31].

Універсальний дизайн - це проактивний підхід. Це означає, що дизайн від самого початку має бути придатним для використання всіма, без необхідності подальших модифікацій [200]. Наведемо альтернативні визначення універсального дизайну.

Універсальний дизайн або дизайн для всіх - концепція, що передбачає проектування продукції та середовища таким чином, щоб ними могли користуватися найбільш широке коло людей. Універсальний дизайн набуває все більшої актуальності у світі, особливо в умовах зростаючого числа літніх людей у багатьох країнах [132].

В основі філософії універсального дизайну лежить ідея створення такого середовища продуктів і послуг, які були б корисні всім, а не тільки людям з інвалідністю. У простому розумінні, універсальний дизайн – це дизайн всіх речей, в центрі уваги якого знаходиться людина і який враховує потреби кожного. Експерт та громадський активіст Джордж Ентоні Джіаноміс, що створив подкаст «універсальний дизайн та технології» вважає, що універсальний дизайн не лише про інвалідність, але і про бар'єри, з якими зіштовхуються люди у повсякденному житті [136]. На його думку суть універсального дизайну полягає у тому, щоб зробити одну річ зручною для всіх. Він вважає, що треба думати про універсальний дизайн як про інвестицію. Вкладаючи в універсальний дизайн, ви отримуєте більшу аудиторію споживачів, товарів та послуг, яка раніше не була охоплена.

Використовуючи термін «універсальний дизайн», ми маємо усвідомлювати, що ніщо не є повністю універсальним. Завжди знайдуться люди, які з різних причин не зможуть скористатися певним предметом, хоч би як добре він був спроектований. Тому універсальний дизайн - напряду не виключає розумного пристосування чи спеціального дизайну для конкретних груп людей, де це необхідно. Наприклад, дитячі меблі, кімнати для годування чи сповивання немовлят тощо. Розумне пристосування означає внесення, коли це потрібно в конкретному випадку, необхідних і схожих модифікацій

та коректив, що не становлять непропорційного чи невиправного тягаря, для цілей забезпечення реалізації або здійснення особами з інвалідністю нарівні з іншими всіх прав людини і основних свобод [87]. Проте універсальним дизайном є у більшій мірі об'єкт, який не потребує багатьох подальших модифікацій.

Демо деякі загальноприйняті визначення універсального дизайну, які будуть використовуватися в подальших дослідженнях.

Універсальний дизайн – це дизайн предметів, середовища, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально придатними для використання всіма людьми без необхідного пристосування чи спеціального дизайну.

Універсальний дизайн – це простір, який зручний, безпечний та враховує потреби максимальної кількості користувачів.

Універсальний дизайн – це стратегія, спрямована на те, щоб проектування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікації, інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні всім та відповідали вимогам спільного користування [221, 272].

Архітектор Майкл Біднер у 1970 році висунув ідею, що функціональний потенціал кожної людини посилюється, коли зникають зовнішні бар'єри, як фізичні, так і ментальні. Його нова концепція доступності мала бути універсальною, тобто охоплювати більшу кількість людей з різними обмеженнями та задовольняти їхні потреби [116].

Вагомий внесок у впровадження принципів універсального дизайну зробив американський архітектор Рональд Мейс. Він почав використовувати термін «універсальний дизайн» та зауважив, що універсальний дизайн вимагає усвідомлення необхідності ринкових відносин і поміркованого підходу, щоб зробити все, що проектується і виробляється таким, щоб цим повною мірою могла користуватися кожна людина.

Р. Мейс дає своє визначення концепту. Універсальний дизайн – це проєктування простору максимально зручного для всіх людей. Дизайн не має бути іншим для однієї групи населення [113, 233].

Універсальний дизайн є економічно ефективним підходом, бо задовольняє потреби всіх користувачів уже на початковому етапі розробки та проєктування і виключає майбутні нераціональні витрати, адже не потребує додаткових витрат на удосконалення та переробку.

Ці визначення показують широкий спектр застосування поняття універсального дизайну, якими можна користуватися в залежності від мети та об'єкту дослідження або проєктування.

Під бар'єром, у контексті праць Р. Мейса ми розуміємо перепону на шляху, тобто бар'єр – те, що «перешкоджає» руху, пересуванню, здійсненню розвитку чогось або когось. Деякі визначення є загальновідомими і наводяться для кращого розуміння подальших розробок [160, 144, 167].

Р.Мейс та його студенти, створивши принципи універсального дизайну, дали назву тому, що вже було очевидно у реальності. Сам архітектор мав власний досвід інвалідності від пережитого поліомієліту та мав змогу відчути на собі ефекти від соціальних та архітектурних бар'єрів.

Р.Мейс наголошував, що «основна концепція універсального дизайну це не виділяти когось через інвалідність». За словами Мейса «безбар'єрність має на меті спроектувати якусь річ по іншому для людей з інвалідністю, у той час як універсальний дизайн має на меті спроектувати цю річ максимально зручною для всіх людей» [233]. Він у 1997 році очолив групу осіб, яка розробила сім принципів універсального дизайну.

Сім принципів універсального дизайну:

1) рівність та доступність використання;

- 2) гнучкість використання;
- 3) простота й інтуїтивність використання;
- 4) доступно викладена інформація;
- 5) терпимість до помилок;
- 6) малі фізичні зусилля;
- 7) наявність необхідного розміру, місця, простору.

Розглянемо окремі принципи, розроблені командою Р.Мейса детальніше.

1. Рівність та доступність використання. Універсальний дизайн має бути зручним для людей з різними можливостями. Дизайн не акцентує увагу на особливостях окремих груп людей, а робить простір, середовище чи послуги максимально зручними для всіх. Він забезпечує рівні умови користування для всіх і завжди, коли це можливо. Якщо неможливо, то треба подбати про створення альтернативного варіанту. Дизайн уникає будь-якого виокремлення чи «навішування ярликів» чи стигматизації. Він передбачає безпеку, надійність та недоторканість особистого життя. Дизайн є зручним та привабливим для всіх користувачів.

2. Гнучкість використання. Дизайн повинен мати можливість індивідуальних налаштувань та відповідати різним уподобанням і можливостям користувачів. Об'єкт дизайну враховує потреби та можливості різних користувачів. Користувач самостійно обирає в який спосіб скористатися послугою чи товаром.

3. Простота й інтуїтивність використання. Дизайн продукту та послуги має бути простим та інтуїтивно зрозумілим будь-якій особі незалежно від особистого досвіду, освіти, лінгвістичних навичок, віку, рівня концентрації уваги на певний момент. Дизайн виробу, конструкції, послуги відповідає очікуванням користувачів (наприклад, не потрібно

замислюватися, за який поручень взятися в автобусі, оскільки це відбувається інтуїтивно). Фокусування уваги користувача має відбуватись на найважливішій інформації.

4. Доступно викладена інформація. Незалежно від можливостей сприйняття або зовнішніх умов користувач отримує необхідну інформацію завдяки дизайну. Інформація подана у різний спосіб – візуальний, вербальний, тактильний. Найважливіша інформація викладена лаконічно та максимально зрозуміло. Необхідна інформація виділена (збільшений шрифт, певний колір, присутній тригер, що стимулює якусь перцептивну систему людини).

5. Терпимість до помилок. Дизайн має звести до мінімуму можливість виникнення ризиків та негативних наслідків у разі випадкових або непередбачуваних дій користувачів. Виявлені небезпечні елементи ізолюють, вилучають або «убезпечують». Дизайн інформує суб'єкта про певний вид небезпеки або можливість «помилки». Якщо користувач зробить помилку у користуванні об'єктом дизайну, це не спричинить шкідливих для його здоров'я наслідків. Дизайн у даному випадку перешкоджає можливості «не вірних» несвідомих дій з боку користувачів під час ходьби, користування об'єктом дизайну чи виконання певних завдань.

6. Малі фізичні зусилля. Користування приладом або конструкцією не повинне вимагати від людини великих зусиль. Дизайн не призводить до втоми. Користувач максимально ефективно і комфортно користується предметом, докладаючи мінімум зусиль. Людина лишається у зручному для неї положенні при користуванні приладом. Дизайн мінімізує дії, що повторюються. Також необхідність використання довготривалого фізичного зусилля зведена до мінімуму.

7. Наявність необхідного розміру, місця, простору (співмірність простору, місця, розміру). Дизайн має враховувати наявність необхідного розміру (масштабу, пропорційності) простору у предметно-просторовому середовищі (при підході, під'їзді тощо), незважаючи на фізичні розміри, стан

та мобільність користувача. Дизайн має забезпечувати необхідний розмір і простір для зручного доступу та використання продукту будь-якою людиною незалежно від її зросту, статури чи рухливої активності. Важливі елементи є видимими і легкодоступними для будь-якого користувача незалежно від того, стоїть він чи сидить. Є достатній простір для використання допоміжних засобів [232].

1.2. Передумови виникнення та еволюція поняття універсального дизайну

Поява певного концепту дуже часто розглядається суспільством як дещо сплановане одним автором наперед. Ніби автор спочатку і до кінця задумує та знає, який твір він зробить у майбутньому. Досить часто так думають і про концепт універсального дизайну.

Аналізуючи історію появи та формування цього концепту, можна дійти дещо інших висновків. Наперед впливає, що на початковій стадії розвитку кінцевий вигляд та форма концепту не були очевидними для всіх учасників процесу. Тобто можна припустити, що універсальний дизайн сформувало те, що універсальним дизайном не було і не задумувалось як універсальний дизайн. Поява багатьох додаткових чинників, постійна боротьба з ними, формували дещо глибший процес, що, ймовірно, відкривав несподівані оптики та кути зору на існуючу проблему, що з часом призвело до виявлення принципів універсального дизайну та створення поняття, автором якої є Р.Мейс [266].

У 1990-х роках концепція універсального дизайну була введена в кількох країнах завдяки Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, визнаній і ратифікованій багатьма країнами [287, 15].

Ймовірно, через епідемію поліомієліту та достатньо велику кількість постраждалих від другої світової війни, кількість людей з вадами опорно-

рухового апарату суттєво збільшилась [104]. Частина людей все ж перебувала у громадах та намагалась використовувати існуючі інструменти соціалізації, а отже мала змогу зіткнутись з численними бар'єрами та неможливістю повної інтеграції у суспільство. Архітектурне та соціальне середовище виявились не готовими до повного включення у суспільство значної кількості людей з інвалідністю різного типу. З точки зору законодавства ці люди лишались громадянами США та мали зафіксовані природні та базові права, а значить і право на освіту, та право на доступ до інституцій. Проте у реальності люди з інвалідністю не могли фізично потрапити у будівлі або просто повноцінно пересуватись вулицею, і тому їх права не дотримувалися. Стала очевидна різниця між реальним станом, у якому перебувають ці люди (їх тіло), та положенням, зафіксованим у законі. Таке не співпадіння викликало певну протидію зі сторони суспільства та груп людей з інвалідністю, що все ж мали засоби впливу на законодавство. У процесі адвокації активні групи намагались змінити становище.

Більшість людей стикались з тим, що відчували неможливість зміни або покращення фізичного стану тіла. Єдиним виходом було намагання змінювати архітектурне середовище навколо аби їх права все ж були дотримані. Апелюючи до конституції та декларації про незалежність США, стає ясно, що незалежно від стану та форми тіла, «я все ж є громадянином США та маю природні права». Питання стояло в уточненні деталей з точки зору законодавства.

Для проробки юридичного понятійного апарату, для прояснення ситуації щодо врегулювання прав людей з інвалідністю потрібен був час. Сутність інклюзії та чіткої позиції інституцій не була прописана у законодавстві і через це не була видима для більшості державних та приватних інституцій [256].

Люди з інвалідністю не могли виконувати звичні для громад дії, а значить виходили за межі повсякденного сприйняття. Такі люди ставали

помітними, виявляючи присутність власного тіла, що було тимчасово позбавлено практичного сенсу.

У результаті процесу адвокації, у 1950-х роках приймають стандарти безбар'єрної архітектури, які розроблялись спільно з представниками громади людей з інвалідністю. Такі стандарти поки стосувались архітектурного середовища [275].

У 1960-х роках частина активістів, що репрезентувала захист прав людей з інвалідністю, приєднались до руху за громадські права [248].

Потреба зміни погляду закону на права людини та потреба розроблення понятійного апарату об'єднувала представників руху людей з інвалідністю з представниками інших соціальних груп та громад, що брали участь у глобальному русі за права людини у США. Для забезпечення вимог людей різних етнічних груп потрібно було змінити самі правила поведінки суспільства, регулюючи їх законом, проте, аби забезпечити виконання прав людей з інвалідністю, треба було вносити значні зміни у архітектурне середовище. Це потребувало більших матеріальних затрат і вигода для всіх сторін, ймовірно, була менш очевидною на початку процесу. Це призводило до певного нерозуміння потреб цих людей зі сторони суспільства.

Частина людей на момент 1960-х років все ще перебувала у державних інституціях, що мали підтримувати людей з інвалідністю. На момент 1950-60 років двадцятого століття кількість людей з інвалідністю все ж потроху зростала [48].

Прийняті тоді нові норми для архітектурного та соціального середовищ не могли у повній мірі бути виконані. Самі інтернати та інституції для людей з інвалідністю, все ж виселяли більшість людей з інтернатів, але вони все ж опинялась у громадах. Наступала інституційна криза. У Європі та США виникла хвиля обурення через недотримання у інтернатах прав людей з

інвалідністю. Це призвело до переселення та збільшення кількості таких людей у громадах та міських районах [193].

Коли вони знаходились у інтернатах на соціальному забезпеченні, потреби розвивати та вкладати гроші у доступність архітектурного середовища району або міста не було.

З зростанням кількості людей з інвалідністю у непристосованих для їхніх потреб громадах, дещо зросла активність груп цих людей, що знаходили нові методи впливу на законодавство та місцеві органи самоврядування. Багато громад мали певну власну групу цих людей, які комунікували між собою, ділились досвідом. Можливість спілкування та швидкість поширення інформації також, ймовірно, грали роль у процесі адвокації [76].

Дослідження Зоммера [264] показали, що в замкнених просторах інституцій знаходиться все ж гірше ніж стикатись з проблемами у громаді. Цікаво, що саме дослідження тюремних замкнених просторів мало вплив на хід та логіку цього дослідження. Сам Зоммер, критикуючи інституції та їх вплив на людину, пропонує змінити логіку просторового мислення, помістивши у центр активність та діяльність людини, а не простір інституцій. Іншими словами, не простір підлаштовує під себе людину, а людина моделює та змінює простір навколо. Термін «м'яка архітектура», запропонований вченим, концентрується на відображенні життя, персоналізації та активності людини, а архітектура сприймається як відповідь на виникаючі потреби людини.

Сімдесяти роки двадцятого сторіччя стають роками активного розвитку громадського руху «незалежного життя». У своїй позиції громади людей з інвалідністю робили акцент на поняттях самостійність, відповідальність та незалежність. По суті замість доволі часто пропонованого суспільством жалю, вони вимагали відновлення соціальної рівності та справедливості. Рух

за незалежне життя поширював ідею, що основна проблема лежить не у недосконалості індивідуального тіла, а у недосконалості архітектурного та соціального середовищ. Архітектура сприймалась активістами як пряма політична дія, яка створює простір, який впливає на людину, частково детермінуючи її можливості. Наприклад, якщо людина з інвалідністю не могла зайти до зали, вважалось, що влада та громада не хотіли, аби такі люди туди входили.

Доступність архітектурного середовища була кроком до відновлення конституційних прав та справедливості. Слід зазначити, що процес освоєння людей з інвалідністю у громадах виявив як нові потреби, так і покращив методи адвокації прав [117].

Одним з основних результатів зусиль правозахисних груп у США стає внесення заборони дискримінації людей з інвалідністю у 1973 році на офіційному державному рівні. Прототипом служать акти, що захищають права расових меншин та релігійні групи населення від дискримінації. По суті держава вже визнає факт дискримінації цих людей, проте наступним питанням стає, як саме виглядає вона та у яких конкретних випадках її слід виявляти. Які саме групи таких людей підпадають під дискримінацію, а які ні. Зв'язки між різними громадами людей з інвалідністю росли. Люди дізнавались нові історії, обмінювались досвідом, проводили конференції. У майбутньому саме на основі акту 1973 року будуть розроблені більш досконалі стандарти АДА [117, 90]

У певний момент у процесі судових засідань, люди з різними типами інвалідності захищали одне одного. Наприклад, люди з вадами опорно рухового апарату могли заступитись за людину, яка мала проблеми з зором, або мала наслідки ВІЛ СНІДу.

Визначення інвалідності, «неспроможності» згодом стало універсальним, не залежним від його типу. Людям поступово ставало

очевидно, що всі види неповносправності тіла мають право на захист від дискримінації. Не важливо було яка є інвалідність, важливо, що вона існує. Залишається питанням, як саме цей складний концепт став очевидним для багатьох людей.

На практиці виходило, що захищаючи власні інтереси, люди з одним типом інвалідності одночасно захищали і інтереси людей з іншими типами інвалідності. Спочатку у кожному окремому випадку люди судились, захищаючи власне право не відчувати дискримінацію, загалом неакцентуючи увагу на проблемах інших людей. Проте з часом та розвитком ситуації, люди комунікували між собою, дізнавались про проблеми інших людей. Було б помилково вважати, що всі ці люди турбувались про інших людей. Вони приділяли увагу своїй ситуації.

Намагаючись дізнатись щось корисне для себе та допомогти собі у судовому процесі, люди несвідомо знайомились з проблемами інших людей та просили допомоги у суспільства для себе. Спостерігаючи приклад відстоювання права однієї людини, люди з різними типами інвалідності думали про застосування схожого методу і для забезпечення власних прав.

З часом стало очевидно, що не важливо який тип інвалідності людина має, а що важливим є яким має бути метод для захисту їх прав взагалі, тобто важливим є питання, якою має бути мова правозахисту. Люди усвідомили важливість самого процесу можливості збереження прав цих людей.

Цікавим є те, що колектив, у якому кожен захищав власні права, та боровся за доступність саме для себе, приходив до усвідомлення глибших принципів універсального дизайну, абсолютно не ставлячи таку ціль.

Суди достатньо часто приходили до сумнівних висновків, і тоді громади збирали новий позов, аби проінформувати суд краще про проблему та збирали більше доказів та історій. Судова система також черпала нову інформацію про громади та їх потреби, бо готова була визнати, що не може

знати все. Сам процес адвокації розширювався і набирав дискурсивної потенції [85].

У 1980-х роках процес адвокації продовжувався. Нові обов'язкові антидискримінаційні норми, введені урядом стосовно людей з інвалідністю, не були зручними для більшості представників малого та середнього бізнесу та громадських інституцій, адже потребувало зміни саме архітектурне середовище, що досить часто потребувало значних матеріальних витрат, і ймовірність швидкої вигоди та прибутку від таких вкладень була мінімальною [196]. Частина людей, просто не розуміла навіщо треба виконувати норми та платити за достатньо дорогі пристосування для людей з інвалідністю, якщо вони не становили значної долі населення у країні, і важливість потреб ставилась під сумнів. Можна сказати, що адвокація йшла з двох боків.

У свою чергу, на хвилі «руху за незалежне життя» люди з інвалідністю склали щоденники дискримінації, аби записати кожен випадок, коли вони стикаються з бар'єром у архітектурному та соціальному середовищах. Представляючи ці історії у процесах судових засідань, будучи у постійному діалозі з представниками громад, місцевого самоврядування, конгресменами, люди поступово збільшували суспільний резонанс.

Врешті решт, незважаючи на інтереси великого бізнесу, антидискримінаційні стандарти АДА все ж прийняли у Конгресі. Постійні конференції, дебати, скарги та публічний резонанс все ж дали свій результат. Ймовірно, це був перший випадок, коли великому бізнесу прийшлося зупинитись та подумати про інтереси людей з інвалідністю, а не про свої власні [40]. Носії практичної точки зору змушені були відступити, передбільш складним, незрозумілим та неочевидним [98].

Коли Р. Мейс, разом з командою у 1990 році розробив принципи універсального дизайну, стандарти АДА уже були прийняті в Конгресі, і цей процес відбувався у повну силу.

Безбар'єрність, таким чином, все одно слугувала певною стигмою, виділяючи людей з інвалідністю серед інших груп населення, роблячи їх помітними. Ідея руху за незалежне життя була саме у тому, щоб таких людей не помічали, аби вони жили спокійно на рівні з іншими групами населення. Оскільки з точки зору права, всі є громадянами та мають рівні права, ідея відновлення соціальної справедливості, яку просував рух за незалежне життя, можна вкласти у фразу Р. Мейса «дизайн не має бути інший для однієї групи населення» [233].

Певну роль у процесі формування універсального дизайну відіграє концепція природного права, що закріплена у конституції США та у Декларації про незалежність. Саме на цю концепцію буде посилались багато людей у процесі адвокації. Цікавим співпадінням буде також і сама історія цього концепту.

Закріплюючи незалежність власну, Конгрес більше не міг апелювати до старої Британської конституції, він апелював до «природних прав та законів природи». Це означає, що сама природа має бути стандартом, а світова думка – її судом. Саме концепція природного права пояснювала можливу незалежність США від Британії [59].

Незалежність США не була очевидною з точки зору Британського законодавства. Проте з ширшої позиції природного права, така можливість задовольняла всі потреби. Багато деструктивних дій короля Британії на той час мали результатом розвиток руху за незалежність та усвідомлення більш складних концепцій у суспільстві США. А згодом Британія та інші нації змушені були визнати незалежність США, що базувалась на неочевидних принципах законів інших держав [66].

Апелюючи до концепції рівності та природного права, люди з інвалідністю могли побачити можливість своєї незалежності у суспільстві. Отже, у соціальному кліматі США, вже існувала певна закріплена можливість для кожної людини стати незалежною, і певний рівень інклюзії вже був закладений у концепції природного права.

Це могло також стосуватись і боротьби расових та сексуальних меншин за власну незалежність. Наприклад, доктор М. Лютер Кінг апелював до концепції природного права. [197, 77].

Таким чином, поняття універсальний дизайн та безбар'єрність несуть дещо протилежний характер. Безбар'єрність має чітку мету, яку задає сам індивід, змінюючи предмети під власні потреби. Як можна бачити з історії, всі люди, що скаржились у суді з приводу недоступного архітектурного середовища, переймались безбар'єрністю та власним комфортом. Проте сукупність таких випадків та історій дає неочікуваний ефект. Сукупність персональних історій боротьби за персональну безбар'єрність призвела до усвідомлення методу універсального дизайну, що працює для всіх. Проте сам універсальний дизайн не може звестись до суми окремих видів безбар'єрностей. Універсальний дизайн має ширшу мету, яка б задовольняла всіх.

Мета універсального дизайну є неочевидною для планованого порядку з перспективи однієї людини. Цю мету можна відчутти, будучи у колективі. Людина може спланувати безбар'єрність, маючи на меті вирішення своєї конкретної задачі, проте універсальний дизайн завжди буде вириватись на крок попереду існуючого дизайну, задаючи нові критичні рамки для вже створеного дизайну.

Однією з основних проблем універсального дизайну у порівнянні з безбар'єрністю є неочевидність його майбутнього втілення через відсутність обмежень та розмите поняття цільової аудиторії. Цільова аудиторія

універсального дизайну – це всі групи населення. Втілення ж безбар'єрності визначене конкретними потребами певної цільової групи, за якими можна створити та спланувати покращення громадського середовища

1.3. Інкорпорація ідей універсального дизайну в не залежній Україні

У багатьох країнах світу принципи універсального дизайну часто базуються на нормативно-правових актах, що містяться у стандартах проєктування та виробництва. Через ментальні та геосоціальні умови ідеї універсального дизайну часто мають регіональні особливості. Наприклад, в об'єднаній Європі універсальний дизайн отримав назву «Дизайн для всіх». Можна припустити, що тут виникла інституційна формалізація, оскільки «Дизайн для всіх» був запропонований Європейською комісією як пошук комфортнішого простору для європейського суспільства наприкінці 20-го століття, а також у зв'язку зі становленням неоднорідного поліетнічного суспільства [113, 281].

Зі збільшенням чисельності населення планети, зростанням його диференціації, появою та існуванням старих і нових ментальних чи матеріальних бар'єрів виникає стійка потреба у створенні спільного простору для життя. Вже теорія і практика універсального дизайну створює основу для можливості вирішення цього складного завдання, оскільки постулює вимоги мобільності, доступності, зручності у сприйнятті та у використанні різними людьми.

Певною мірою безбар'єрна архітектура була спробою адаптації універсального дизайну до пострадянського простору в початковий період розвитку новостворених країн, таких як Україна, але на даний момент можна підкреслити необхідність зміни старого поняття до більш правильного поняття універсальний дизайн.

Після здобуття Україною незалежності та остаточного визнання її рівноправним партнером у міжнародному інформаційному просторі ідеї універсального дизайну поширилися серед української експертної спільноти. Таким чином, нові ідеї універсального дизайну разом з існуючою концепцією безбар'єрної архітектури в Україні створили складну і часто нелогічну, суперечливу архітектоніку суспільної та професійної свідомості. Хаотичність реалізації універсального дизайну в Україні цілком очевидна. Причинами цього є новизна та неповне розуміння ідей, а також брак коштів та жорсткі вимоги законодавства, що призводить до часткової або повної відсутності елементів універсального дизайну в середовищах більшості міст і сіл України. На цьому тлі можна схвально оцінити діяльність іноземних інституцій із впровадження «стандартів» універсального дизайну. Велику підтримку його становленню в Україні надають європейські та міжнародні організації.

На основі їх фінансування розробляються та реалізуються проекти в різних куточках країни. Універсальний дизайн також є важливим PR-чинником авторитетних міжнародних організацій в Україні (British Council, London University of Art). Справжнім каталізатором розвитку його стала масштабна міжнародна подія – конкурс на право проведення Чемпіонату Європи з футболу 2012 року. Можна висловити думку, що участь України в Євро-2012 призвела до появи перших українських стейкхолдерів ідей європейського дизайну. У цей період містобудівні та будівельні організації починають активно залучати Національну Асамблею інвалідів України та інші громадські організації [217, 242], до реальної співпраці для розробки проєктів підготовки до Євро-2012. Фактично НАЛЗІУ проводив щорічний моніторинг будівель і споруд на предмет доступності з 2005 р. Однак кількість реальних проєктів із залученням НАЛЗІУ суттєво зросла лише після 2012 р. [217]. Залучення європейських спеціалістів та чітке впровадження стандартів ЄС універсального дизайну під час реконструкція міських

просторів та будівель до Євро-2012 вплинула на погляди українських архітекторів та політику архітектурних (проектних) бюро та будівельних компаній.

Беручи до уваги кількість та якість проектів, створених за допомогою універсального дизайну від 2014 року, можна сказати, що Революція Гідності, російсько-українська війна, поява військових втрат (убитих і поранених) та біженців, диверсифікація населення та соціально-політична криза створила попит на ідею та реалізацію універсального дизайну.

З 2014 року діяльність ООН в Україні значно розширилася. Одним із напрямків його діяльності в Україні є реалізація концепції програми сталого розвитку ідей універсального дизайну. Соціальну програму «Сприяння інтеграційній політиці та послугам для людей з інвалідністю в Україні» створено та впроваджується Програмою розвитку ООН (ПРООН), Дитячим фондом ООН (UNICEF), Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародною Організацією праці (МОП) у партнерстві з Міністерством соціальної політики України та Національною Асамблеєю людей з інвалідністю України [288].

У рамках реалізації цієї програми та її популяризації створено сайт, який містить публікації, приклади реалізації ідей універсального дизайну. На цьому сайті також розміщені посилання на різноманітні громадські організації та структури, які займаються його впровадженням [288].

Переміщення людей з окупованих територій Донбасу на Західну Україну вплинуло на створення інклюзивної території в Івано-Франківську за підтримки ПРООН, яка веде активну політику адаптації різноманітного населення [8]. Своєю чергою, створення інклюзивного центру надання адміністративних послуг у міськраді міст Дружківка та Попасна, розташованих поблизу кордону з так тимчасово окупованими територіями у прифронтовій зоні, було зумовлене складною ситуацією з переселенцями та

складна бюрократична проблема з документами людей. Через ситуацію, що склалася у східних регіонах України, центральна влада не мала змоги підтримати місцеві влади у підході до повноцінного створення центрів надання адміністративних послуг. В рамках Програми відновлення та розбудови миру реалізовано проєкт з обладнання центрів надання адміністративних послуг у місті Дружківка. Для подальшої реалізації проєкту органи місцевого самоврядування надали повністю відремонтовану будівлю. Програма розвитку ООН працює над закупівлею необхідних меблів та обладнання для 28 робочих місць, а також зон очікування, дитячого куточка, архіву, сервера, та кухні. Проведено роботу з проєктування комплекту робочих місць, зон відпочинку центру надання адміністративних послуг [288].

У період з 2014 року не лише інституції, а й окремі особи, займаються власними проєктами та цікавляться ідеями універсального дизайну [296].

Можна стверджувати, що до безпосереднього контакту з проблемами, пов'язаними з великою кількістю людей з різними здібностями, переселенцями та соціально-політичною кризою, ідеї універсального дизайну не мали стратегічного втілення та існували більш хаотично у формі старих концепцій (таких як безбар'єрна архітектура). Можна сказати, що без потреби в попиті є набагато менший попит.

7 жовтня 2017 року відбулася презентація конкурсу універсального дизайну Get me 2the Top від SBID Ukraine та Британської Ради. У презентації обговорювалися основні поняття універсального дизайну. Організаторами конкурсу виступили Лондонський університет мистецтв (University of Arts London), Британська асоціація дизайну (SBID) і Британська рада (British Council). London University of Art реалізував сучасну маркетингову стратегію на ринку освітніх послуг в Україні та світі. Активними учасниками заходу були Лінда Дойл (екзаменатор Лондонського університету) та Ван Нгуєн (заступник директора ПРООН в Україні) [252].

Говорячи про міжнародний досвід практик універсального дизайну та основні причини появи популярності ідей, представник Лондонського університету мистецтв в Україні вважала прагнення розвивати світ, нові простори, роблячи їх доступними для всіх людей. Вона також підкреслила диверсифікацію населення. Директор Британської Ради в Україні Саймон Вільямс, який також взяв участь у заході, розповів про важливість комерційного аспекту в просуванні універсального дизайну в Україні. Британська Рада та Британська асоціація дизайну залучають досвід ведення існуючих бізнес-проектів дизайну для реалізації відносно нової ідеї універсального дизайну. Досить часто компанії залучають до своїх процесів людей з інвалідністю.

Створення універсального простору для всіх людей може бути комерційно вигідним для компаній, тому вони зацікавлені в поширенні політики універсального дизайну в Україні та за кордоном. Під час презентації регіональні директори SBID повідомили про початок будівництва школи в Броварах за принципами універсального дизайну. Цей проект також має підтримку як з боку держави, так і з боку іноземних інвесторів.

Український фахівець (координатор проектів ПРООН з реформування соціального сектору в Україні) ділить універсальний дизайн на 2 категорії:

- 1) універсальні речі;
- 2) спеціалізовані предмети.

Вона також розділяє підкатегорії:

- меблі та предмети інтер'єру;
- дизайн громадських просторів;
- інклюзивна освіта;
- залучення користувачів до процесу проектування.

Є сертифікат відповідності правилам універсального дизайну. Олена Іванова підкреслила важливість впровадження постулатів універсального дизайну для майбутньої відбудови Донбасу та інших територій України [252, 284].

Зараз існує багато статей і різних думок про існування та розвиток ідей універсального дизайну в США. Існують веб-сайти, програми, інститути та конференції на кшталт (Universal Design Today) [88], спрямовані на дослідження процесу розвитку ідеї універсального дизайну та вирішення існуючих проблем у США та світі [219].

За останні 5 років в Україні було реалізовано та розпочато низку проєктів

Основні реалізації:

1. Зона доступності в центрі Івано-Франківська. (2016-2018 рр.). Створено за сприяння ЄС та ООН. Є міський портал доступності. Є індукційні петлі та спеціальні світлофори. Доступні засоби візуальної комунікації. (Проєкт «Доступний Івано-Франківськ» є одним із заходів, спрямованих на реалізацію Програми ЄС та реалізовувався в рамках концепції «Розумні міста» для міст-партнерів Міського компонента проєкту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». III.) Замовник – Виконавчий комітет Івано-Франківської міської ради та ГО «Центр міського та регіонального розвитку – Ресурсний центр» [288, 30, 36, 37].

2. Відділення Ощадбанку (вул. Велика Васильківська, буд. 116). Встановлене обладнання розроблено відповідно до принципів універсального дизайну. Співробітники відділення володіють жестовою мовою. Також вони зазначають, що універсальний дизайн для них комерційно вигідний, оскільки збільшилася кількість клієнтів. Серед працівників є люди з інвалідністю.

3. Центр надання адміністративних послуг при Попаснянській райдержадміністрації (2017 р.). Реконструкцію за принципом універсального дизайну завершено 14 вересня 2017 року. Державне фінансування з районного бюджету за фінансової підтримки Європейського Союзу.

4. Міська рада та Центр надання адміністративних послуг у м. Дружківка. (2017 р.) Для міської ради та приймальні створено спеціальне інклюзивне обладнання за проектом ЄС та ООН, 22 червня 2017 року.

5. Реконструкція заводу «Арсенал» (м. Київ) під Київський апеляційний суд. З 2011 року в будівлі знаходиться Київський апеляційний суд. Замовником виступив сам суд. Державне фінансування. У розробці проєкту брали участь спеціалісти з універсального дизайну Національної асамблеї людей з інвалідністю України та Володимир Азін.

6. Реконструкція Музею Тараса Шевченка в Києві (2014 р.).

Цей проєкт також базується на принципах універсального дизайну. На кожному поверсі є ліфти та інклюзивне обладнання. У музеї також проводяться виставки людей з обмеженими можливостями. Державне фінансування. У 2014 році Музей розпочинає проєкт «Музей без бар'єрів: від теорії до практики».

7. Швидкісний трамвай у Львові (2012 – 2013 рр.). Розроблено в Україні. Отримали розвиток вагони з низькою підлогою. Державне фінансування. Перший маршрут був відкритий у 2013 році. Проєкт створений за підтримки Національної Асамблеї людей з інвалідністю України.

8. Термінал D аеропорту Бориспіль (2012 р.). Цей проєкт базувався на принципах УД та був підтриманий європейськими інвесторами. Фінансування 40% - державне 60% - приватне. Проєкт розроблено в рамках підготовки до Євро-2012.

9. Київський міський дитячий діагностичний центр, м. Київ (2017 р.). Реконструкція виконана за принципами УД. Державне фінансування. Проєкт створено за підтримки Ресурсного центру «Безбар'єрна Україна» [9] (створеного після Євро-2012) та Національної Асамблеї людей з інвалідністю України.

10. Реконструкція будинку по вул. Григорія Сковороди, 4/12. Київ при Британській Раді. (2010-2011 рр.). Прилегла територія також спроектована за принципами універсального дизайну. Проєкт створено за підтримки Посольства Великої Британії в Україні та Закордонного представництва Британської Ради.

Майбутнє культури універсального дизайну в Україні.

З історії розвитку ідей безбар'єрної архітектури можна виділити появу в архітектурній вищій освіті України курсу безбар'єрної архітектури. На базі цього курсу частково висвітлюються проблеми людей з особливими потребами. Наприклад, студенти КНУБА активно цікавляться цим курсом з 2014 року [174]. Але ідеї безбар'єрної архітектури та універсального дизайну не входять у загальну традицію проєктування будівель та споруд, а також у програми проєктування.

Можна зробити висновок, що ідеї універсального дизайну досі існують в освіті України, але у зміненому вигляді.

Крім того, Відкритий міжнародний університет «Україна» поширює ідею доступності вищої освіти для всіх. Також університет розробив свою методику визначення рівня доступності об'єктів для людей з інвалідністю [225].

В українських ЗМІ інформація про універсальний дизайн також набуває все більшого розголосу. Його ідеї набирають популярності серед громадськості та стають популярною темою в медіапросторі з 2014 року. Дмитро Щebetюк став одним із популяризаторів теми доступності на ТБ,

YouTube, соцмережах. Під час ігор у Ріо та Пхьончхані Дмитро був ведучим програми Paralympic Studios на 24 каналі в рамках проєкту Paralympics Phenomenon for Spirit. У жовтні 2017 року у другому сезоні сатиричного дайджесту Романа Вінтоніва (Майкл Щур) (Граї, собака, дужка, гривня, знак питання, долар, нуль), який виходить на трьох телеканалах: Першому UA, 24 каналі та на Громадському. а також Youtube Channel Television of Toronto, Дмитро Щебетюк веде постійний розділ «Інклюзія» [270], який описує та досліджує якість реалізації інклюзивності, доступності та постулатів у міському просторі. Багато українських ЗМІ, зокрема 5 канал, 24 канал, 1+1, Радіо Свобода (Свобода) та інші зробили спеціальні репортажі за участю активіста.

Разом із Марго Гонтар він є засновником ініціативи «Доступна UA» [39], заснованої 3 грудня 2015 року для моніторингу різноманітних об'єктів на предмет їх доступності для людей з обмеженими можливостями. Також AUA та ViRa Games запустили VR-гру Wheelchair Simulator [294], яка дозволяє гравцеві поринути у світ інвалідів-візочників, відчувати всі перешкоди під час пересування.

Крім того, Дмитро входить до резерву паралімпійської збірної України зі стрільби з лука. У 2017 році він увійшов до сотні найвпливовіших українців за версією журналу ФОКУС.

Універсальний дизайн, як вид діяльності, спрямований на створення простору свободи для людей, перебудовуючи існуючі матеріальні та духовні конструкції до максимально комфортного рівня для будь-яких потреб людини. Мистецтво існує тоді, коли митець вільний і шукає свободи у своїй творчості [12, 1]. Розглядаючи практики універсального дизайну з цієї точки зору, можна сказати, що багато українських митців і митців світу втілюють у своїх роботах схожі ідеали боротьби за свободу в житті та творчості. Контакт із його діяльністю одночасно чуттєвий та інтелектуальний.

Універсальний дизайн має свої естетичні категорії і представляє свободу пересування людей з усіма потребами як прекрасне, а бар'єрний, важкодоступний простір – як антипод свободи пересування. Можна висловити думку про те, що втіленням універсального дизайну є персоналізація та індивідуалізація простору, у своєму матеріальному вираженні виступає як соціально-людська цінність, що втілює ідеал свободи. Варто додати, що реалізація універсального дизайну завжди різна, вона залежить від унікальної місцевої ситуації, таким чином, створюючи нове, унікальне рішення.

Слід зазначити, що заходи також проводяться за участю людей з різними можливостями та здібностями. Найдавнішими і найвідомішими, безумовно, є Паралімпійські ігри. Паралімпійський рух в Україні почав розвиватися в 1989 році, коли були створені перші в країні спортивні клуби та оздоровчі клуби для інвалідів. Пізніше було створено чотири національні спортивні федерації людей з порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху та інтелекту. Шляхом об'єднання федерацій у 1992 році було утворено Національний комітет спорту інвалідів України. Національний комітет спорту інвалідів України представляє Україну в міжнародному паралімпійському та дефлімпійському русі та виконує функції Національного паралімпійського комітету. У 1993 році створено Український центр фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт» та 27 регіональних центрів «Інваспорт».

Україна вперше взяла участь у літніх Паралімпійських іграх 2000 року в Атланті. З того часу українські спортсмени щорічно беруть активну участь у змаганнях. Цікаво, що паралімпійська збірна України за останні роки піднялася на досить високий бал у рейтинговій таблиці. Так на літніх Іграх у Ріо-де-Жанейро 2016 року команда здобула 117 медалей, а під час зимових ігор у Пхьончхані 2018 року команда здобула 22 медалі [218].

В останні роки принц Гаррі та Міністерство оборони Великобританії за підтримки Олімпійського та Паралімпійського комітетів створили нові Паралімпійські ігри «Invictus Games». Ідея гри полягала в тому, щоб залучити до участі постраждалих бійців та ветеранів війни. Щорічно змагання частково спонсорують такі світові бренди, як Jaguar, Land Rover. У 2017 році команда воїнів з України вперше взяла участь в іграх в Торонто [168].

Збільшення кількості людей з обмеженими можливостями, спричиненими природними, соціальними та техногенними причинами з одного боку та низька культура універсального дизайну державних і соціальних інститутів у сучасній Україні з іншого, зумовлює зростання потреби у його впровадженні, для вирішення численних проблем, що обмежують інклюзивність.

До недавнього збільшення кількості людей з інвалідністю та переселенців ідеї універсального дизайну не були на передовій в Україні, не мали цілісної стратегії реалізації, а часто існували в хаотичному вигляді старих концепцій під загальною назвою безбар'єрної архітектури. Цінності універсального дизайну логічно впливають із більш загальної екзистенційної проблеми свободи як найважливішої потреби людини. Об'єкти, створені за його принципами, також можуть виступати як культурні артефакти. Ідеї універсального дизайну відображають світогляд, який стає дедалі популярнішим в Україні, а його вплив на культуру стає всепомітнішим.

Можна також припустити, що культура універсального дизайну може діяти як протидія сучасним формам експансіонізму. Його ідеї та постулати є аксіологічною основою і водночас прикладною формою культурного співробітництва. Культуру універсального дизайну можна сприймати як культуру людської діяльності, що породжує нові економічні та соціальні взаємозв'язки. Його реалізація та практика покликані збільшити як культурний, так і економічний потенціал країни.

Важливим кроком у розвитку ідей універсального дизайну в Україні на даному етапі є:

- створення карт доступності, розробка зручної інфографіки;
- чітке представлення та популяризація ідей універсального дизайну у суспільстві.

Слід зазначити, що універсальний дизайн необхідно впроваджувати комплексно, створюючи та гарантуючи «нескінченну мережу доріг» для забезпечення свободи пересування та створення можливостей для всіх людей.

Узагальнюючи досвід проєктів зі спробою впровадження принципів універсального дизайну, можна побачити певну закономірність у локалізації проєктів:

- райони поблизу зони бойових дій;
- Київ;
- захід України.

Така локалізація свідчить про високий ступінь політизації процесу та велику залежність від зовнішніх інвестицій. З аналізу освітнього сектору слід зазначити, що наразі в Україні недостатньо денних курсів навчання універсального дизайну. Зростаюча потреба в компетентних фахівцях з універсального дизайну та практичних навичках застосування її принципів практично в усіх сферах суспільного життя, безсумнівно, робить курс універсального дизайну дуже актуальним. Останнім часом кількість зацікавлених сторін в українських ЗМІ зростає. Зараз у ЗМІ відбувається процес насичення інформацією про універсальний дизайн, однак повногорозуміння цих ідей немає.

Цікавим фактом є те, що українські спортсмени, які перемагають на Паралімпійських іграх та інших параспортивних змаганнях, знаходяться в

авангарді процесу поширення ідей універсального дизайну (Invictus Games). Паралімпіада на даний момент відіграє ключову роль у просуванні його ідей в українському суспільстві.

1.4. Понятійний апарат та методи дослідження проблеми. (Феноменологічний метод, його екстраполяція у науку про універсальний дизайн)

Як зазначає Е. Штайнфельд, будь-яке матеріальне втілення універсального дизайну, ймовірно, вже є по суті ексклюзивним (не інклюзивним) Будь-який об'єкт, або архітектурний простір, втілений у реальність, вже матиме не інклюзивні елементи для якоїсь групи населення [266]. Адже створення чогось настільки універсального, наскільки це можливо, для кожної окремої категорії населення здається не зовсім можливим не в останню чергу через брак ресурсів.

З появою об'єкта дизайну логіка інклюзії автоматично «забігає наперед», прогресує, знаходячи вади у існуючому дизайні та пропонуючи вже наступні «ще більш інклюзивні» форми, ставлячи нові питання щодо тільки що створеного об'єкта дизайну. Іншими словами, пропонується думка, що все, що є матеріальне, матиме певний рівень «неспівпадіння» або «неточність відтворення» у порівнянні з умовним ідеальним конструктом. Саме неточності відтворення, які є по суті унікальними для кожного матеріального об'єкта дизайну, і будуть вважатись нами ознаками його ексклюзивності.

Інклюзію можна розглядати як постійно незавершений процес, який інтегрований у феномені процесу дизайну. У цьому контексті логіка «включення» подібна до діалектичного принципу, бо кожне нове покращене втілення дизайну все одно матиме певні вади, якщо порівнювати його з ідеальним конструктом. Інакше кажучи, завжди знайдеться група людей, для яких певний простір або елемент дизайну буде не інклюзивним.

Аби зрозуміти зміст інклюзії, можна спробувати поглянути на логіку ексклюзивності. Кожен елемент дизайну сприймається людиною, як «ексклюзивний», через ексклюзивний характер ситуації сприйняття та водночас через унікальну структуру та характеристику матеріальності кожного об'єкта. Проте деякі ексклюзивні елементи за певних обставин стають інклюзивними.

Якщо прийняти тезу, що кожен об'єкт проектування має ексклюзивний і унікальний характер, то досліджувати його порівняльно-кількісними методами, ймовірно, буде недоцільно, оскільки це спрощує сприйняття об'єкта та виключає вплив контексту. Аналітичний метод дозволяє описати властивості матеріальності об'єкта, але ніколи не дозволяє зрозуміти ані внутрішній смисл (зміст) об'єкта, ані причини та принципи його використання і сприйняття іншими людьми.

За такою логікою, можна припустити, якщо кожен бар'єр є також принципово ексклюзивним і кожна ситуація людського сприйняття бар'єрів контекстуальна та унікальна, то вивчення проблем бар'єрів та універсального дизайну взагалі потребує використання принципово іншого підходу, який би концентрувався на дослідженнях контекстів, смислів та змістопродукуючих факторів, деталей процесу, а саме феноменологічної методології та якісних досліджень, у додаток до кількісних.

Варто підкреслити важливість дослідження, інтерсуб'єктивних факторів та конструкцій, які дозволяли б зрозуміти причину формування того чи іншого об'єкта під час вивчення процесів універсального дизайну.

Оскільки об'єкт дизайну створюється для певного «бенефіціара», «іншого», то у його розробці умовний «творець» (як одна людина або ж «етос») послуговується конструкціями, зрозумілими іншим, а отже «спільними», що характерні для того чи іншого соціально-культурного середовища, тобто для певної спільноти («етосу») [69] (тими ж дискурсами

та конструкціями мусить послуговуватись і бенефіціар дизайну). У такому випадку цілі, методи дизайну будуть детерміновані локальним соціально-політичним контекстом та притаманними (актуальними) для нього «ціннісними ієрархіями», у рамках яких працює умовний автор та бенефіціар об'єкта дизайну. Це означає, що на процес дизайну впливають інтерсуб'єктивні (тобто спільні) чинники, що доволі абстрактно описуються понятійними конструкціями характерними для аналітичного дискурсу.

У даній ситуації можна розглядати потенціал позиції та методологію (соціогенетичної точки зору), запропоновану К. Мангеймом, для аналізу інтерсуб'єктивних процесів та соціокультурних явищ, яка базується на тому, що світ і соціальні процеси не піддаються спостереженню як такі, але можна досліджувати самі процеси, які сформували ці артефакти або простори [204, 17].

Можна говорити про потенціал застосування такої позиції щодо дослідження та аналізу процесів дизайну, оскільки практика дизайну також є інтерсуб'єктивним (колективним) соціальним процесом [203].

Теза полягає в тому, що слід аналізувати ще незавершений процес проектування та виявляти деталі процесу створення артефакту, коли реальність ще «конструюється», щоб краще розпізнати локальний контекст та історію появи елементів універсального дизайну в конкретному випадку.

Частина досліджень при цьому можна проводити в просторах, які ще знаходяться в процесі створення. Такі дослідження матимуть на меті вивчення інтерсуб'єктивних процесів, які так чи інакше впливають на створення того чи іншого артефакту, тобто йдеться про дослідження виникнення сенсу цього артефакту та самого простору.

Екстраполяція феноменологічних методів (та методології якісних досліджень) у науку про дизайн (та практику аналізу універсального дизайну в цілому) може бути виправдана саме інтерсуб'єктивною та соціальною

природою процесу як передпроектного аналізу, проектування, так і післяпроектного аналізу.

За подібною логікою можна проаналізувати досвід переживання бар'єрів (бар'єрних ситуацій), намагаючись прослідкувати за кожним етапом їх створення, виокремивши саме «змістопродукування» а значить і дослідити процес їх утворення в середовищі. Вивчення самих бар'єрів може показати нам проєкцію їх «відсутності». Дослідження походження та смислів у (кожній контекстуальній) бар'єрній ситуації відкриває бачення альтернативи «бар'єрам», тобто «доступності». Слід наголосити про важливість деталей локального контексту, що упускається в аналітичному підході. Переживання кожного бар'єру індивідом буде унікальним і вихід з бар'єрної ситуації теж потребуватиме унікального, а не типового методу вирішення.

Аби зрозуміти інклюзію, варто вивчити історію виникнення «ексклюзії». Достатньо часто ціллю «доступного» або «безбар'єрного» дизайну дослідники називають відсутність бар'єрів у середовищі. Через багатовекторність та фрагментарну природу феномену (інтенційної) свідомості бар'єром у певній ситуації може виступати будь-який «матеріальний» об'єкт навколишнього середовища, такий підхід, що має на меті «знищення» бар'єрів, є не надто виправданий. Таким чином, нами підкреслюється потенціал для переміщення оптики аналізу з дизайну об'єктів, призначених для умовного «знищення» або усунення бар'єрів з життєвого середовища, до вивчення матеріальності та значення самих бар'єрів.

Важливо дослідити походження самих артефактів, які (у певній ситуації) почали сприйматися як бар'єри, щоб визначити їхнє початкове значення.

Вивчення історії об'єкта дизайну дозволяє нам виокремити мотиви, та смислопродукуючі фактори, зрозуміти і розпізнати, яка група людей (та у

який час, у якому соціально-політичному середовищі) починає сприймати певний об'єкт як бар'єр, а яка ні. Тоді завдяки вивченню сенсу дій можна побачити межі самого «бар'єру» (а саме межі бар'єрної ситуації, де, коли і ким був сприйнятий той чи інший об'єкт, як бар'єр). Постає потреба в уточненні меж самої бар'єрної ситуації.

Дослідження виникнення смислу дії допомагає з'ясувати, для якої конкретної групи населення даний дизайн (у певному місці та у певний час) стає бар'єром, і як інші групи взаємодіють з бар'єрами «інших» людей чи груп населення.

Кожна група людей має свої «бар'єри». Іноді різні групи людей бачать «спільні бар'єри», але повністю позбутися поняття бар'єрів неможливо, оскільки це поняття є радше феноменом системи сприйняття світу (а отже свідомості). У цьому контексті універсальний дизайн можна розглядати як початок науки про бар'єри.

Питання полягає не в тому, що може вирішити проблему дизайну, а в тому, як дослідити, як ця проблема виникла. Іншими словами питанням є не «що є бар'єром в реальності?», а «як об'єкт став бар'єром?»

Бажання швидко вирішити проблему (наприклад: людина з інвалідністю не може увійти в будівлю) може віддалити дослідника від причин і смислів, які закладені в цьому «умовно проблематичному» просторі. Практика універсального дизайну може зосередитися на поглибленому контекстуальному вивченні простору, щоб визначити вже існуючі елементи універсального дизайну, які можуть забезпечити непряме рішення.

До методів, які можна застосовувати при аналізі бар'єрних ситуацій належать:

- описовий метод;
- інтенціональний метод (феноменологічна редукція);

- герменевтичний метод;
- метод історичного аналізу.

Проблематика та методологія якісного дослідження були достатньо пророблені у межах феноменологічного філософського дискурсу. Термін «феноменологія» з'являється у працях Г. Гегеля, але повноцінне становлення феноменологічного методу, пов'язане з визначенням феноменології як науки про феномени, міститься в працях німецького філософа Едмунда Гуссерля [216, 17].

Феноменологія з часом утвердилася як наука, що вивчає структуру і зміст свідомості, через суб'єктивність. Замість позитивістського світу об'єктивних абстракцій Гуссерль пропонував повернутися до «життєвого світу» людини в усій його «суб'єктивній повноті» [102, 103]. Центральною проблемою стає не дослідження незалежно існуючого світу, а дослідження світопродукування (продукування сенсів) людьми.

Спробу екстраполяції феноменологічного методу у науку про дизайн можна трактувати не лише як спробу нівелювати об'єктивну реальність, а, перш за все, як спробу побачити дизайн речей в «дійсності їх суб'єктивності». Згідно з тезами феноменології, реальність як така, нам не дана, а об'єктне поле реальності існує для сприймаючого суб'єкта лише в тому вигляді, в якому його конструює інтенціональна свідомість і, відповідно, суб'єкт отримує зміст, детермінований актуальним аспектом індивідуального досвіду.

Визнається теза про те, що «скільки феноменологів, стільки і феноменологічних методів». Тому варіантів методів дослідження може бути кілька, оскільки кожен учений розроблював власні методи дослідження. Деякі вчені, такі як М. Гайдеггер, Г. Г. Гадамер, П. Рікьор, К. О. Апель, виділяли герменевтику як найважливіший феноменологічний метод [216, 23, 24].

Всі феноменологічні підходи мають спільні базові «інтенційні принципи» Е. Гуссерля, які стосуються вивчення інтенційної свідомості як такої [164].

Інтенціональність свідомості передбачає певний відбір (виділення та ієрархізацію) об'єктів сприйняття, а отже, включає ціннісний відбір цих об'єктів [257].

Таким чином, особисті історії людей, задіяних у процесі створення простору або дизайн об'єкту, стають важливими. Через особисті історії можна буде розкрити цінність ієрархії та принципи індивідуального «змістопродукування», які безпосередньо створили цей простір, або елемент дизайну.

Оскільки такі особисті ієрархії та точки зору можуть змінюватися, необхідно враховувати відсутність певної аподиктичності існування світу та реальності.

Феномен можливості зміни точки зору, позиції та форми проектування виникає передусім із багатовекторної та багатоваріантної природи реальності.

Як стверджує Х. Абельс, реальність – це завжди ескіз, над яким індивіди постійно працюють. Вони роблять це за допомогою інструментів, які суспільство надає в їхнє розпорядження [37, 125].

Конструювання реальності та процес проектування (дизайну) відбуваються в інтерсуб'єктивному вимірі, тобто у процесі спілкування та взаємодії «Я» з «іншими» в конкретній контекстуальній соціальній ситуації. Вчинки, дії та соціальні ролі детермінуються змістом, який вкладає в них індивід. Сама зустріч із бар'єром також може мислитись як інтерсуб'єктивна. Тому можна пропонувати міждисциплінарні дослідження на стику соціології, феноменології та дизайну.

У твердженні А. Шютца, що «світ не мій особистий, а інтерсуб'єктивний», міститься твердження про можливість «взаємності перспектив» [257]. Це, у свою чергу, вказує на можливість інтерсуб'єктивної реальності. На феномені взаємозамінності точок зору ґрунтується можливість подібного тлумачення світу та бар'єрів абсолютно різними соціальними групами та індивідами з абсолютно різним смислотворчим досвідом.

Можливість подібного аналізу світу ґрунтується на можливості збігу систем цінностей і релевантності («віра в те, що інша людина за певних умов зможе оцінити певну ситуацію, як я це роблю, і вибере ті ж самі дії, що і я»). І тому «я зможу бачити ті самі бар'єри і виконувати з ними ті ж дії, що й інший».

У цій системі те, що відбувається обмін точками зору, є вже ідеалізацією та спрощенням. Загальні системи релевантності та подібні спрощення пропонують «акторам процесу» гарантії для спільної дії (дій), але виникає питання про побудову конкретної дії або конкретного об'єкта проєктування. Якщо уникати спрощень, виникає питання про те, яка позиція все ж є найважливішою в конкретній дії. У дійсності якась сторона (дизайнера або ж бенефіціар дизайну) спрощує свої погляди, що базувались на унікальному досвіді.

Феноменологічний метод допомагає уникнути ідеалізації, притаманні аналітичному дискурсові, ставлячи питання про глибинні структури виробництва смислів. При розробці конкретного дизайну суб'єкт зосереджується на певній ціннісній позиції та певній ієрархії цінностей. Ця ієрархія цінностей вже містить ексклюзивність, оскільки вона базується на унікальному досвіді дизайнера, та на тих політичних позиціях, які сповідувало суспільство навколо нього. Тому при використанні об'єкта бенефіціар дизайну зустрічається з втіленнями ціннісної системи дизайнера (та суспільства). За такою логікою при зустрічі двох, несхожих втілень ексклюзивних ієрархій цінностей, між ними не буде комунікації, оскільки без

«спрощення якоїсь позиції» навряд чи виникне спільна позиція або ж феномен комунікації.

Цікавими залишаються випадки, коли навіть при не співпадінні різних ексклюзивних систем цінностей бенефіціара дизайну та дизайнера ексклюзивний об'єкт виступав у ситуації як інклюзивний. Прикладом такого випадку може слугувати успішне використання пандусу, що був розроблений спеціально для потреб людей з вадами опорно-рухового апарату, людьми з вадами зору, вагітними жінками, або ж успішне засвоєння та використання у своїх цілях субтитрів багатьма групами людей, котрі розроблялись спеціально для потреб людей з вадами слухового апарату. Іншими словами, уданих прикладах об'єкт дизайну, що базувався на ексклюзивній ієрархії цінностей, в реальному втіленні спрацював як дещо «спільне» та інклюзивне, хоча обидві ієрархії цінностей не зазнавали змін та навряд чи мали на меті створити умовні «спільні позиції». В цьому випадку, постає проблематика дослідження історій ситуацій, у яких ексклюзивний об'єкт стає інклюзивним.

Подібно до феноменологічної соціології, феноменологічний метод, що застосовується для аналізу процесів у проектуванні, може виявити ідеалізації та спрощення, за допомогою яких індивіди конституюють і конструюють свій світ.

Ідеалізації на кшталт «Я можу робити ту ж саму дію знову і знову». «Цей дизайн (який був втілений раніше) буде працювати і в цьому новому випадку теж, тому що цей дизайн працював раніше», або «я можу сприйняти один і той самий дизайн так само як і інший індивід», які роблять відносини індивіда зі світом надійними, критикуються зі сторони феноменологічних позицій думки, оскільки спрощують ексклюзивні деталі обох ієрархій цінностей. Спрощення якоїсь з позицій часто розглядається як можливість утворення «спільної позиції», яку багато вчених таких як Ю. Хабермас [146], бачать як необхідність для процесу комунікації.

Некритичне ставлення у науковому дискурсі до ідеалізованого поняття «спільної (спрощеної) позиції» радше унеможлиблює достеменне розуміння причин та глибинних смислів, що були закладені в дію або дизайн. Намагання аналітичної думки ототожнити поняття «інклюзивність» та «спільна позиція», ймовірно, створює лише пояснення [300], але не дає розуміння причин процесів створення «інклюзивної ситуації» та нівелює, виключаючи з поля зору вплив контексту та всіх ексклюзивних інтерсуб'єктивних деталей. Екстраполяція феноменологічних позицій у практику дослідження процесів універсального дизайну може мати потенціал виявлення ідеалізацій та поглиблення розуміння змістопродукуючих конструктів, що вплинули на ситуацію виникнення інклюзивності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

1. Аналіз джерел свідчить про те, що соціально-політичний клімат США 50-80-х років минулого століття, який характеризувався складною взаємодією рухів за громадянські права з одної сторони та самої правової системи, заснованої на трансцендентній концепції "природного права" - з іншої, був виражений у процесі адвокації та стимулював усвідомлення та розробку принципів універсального дизайну представниками суспільства.

2. Встановлено, що з 2014 року, з початком воєнних дій на сході країни, спостерігається значне зростання уваги суспільства до питань інклюзії та доступності. Це призвело до посилення акценту на дотриманні стандартів доступності та універсального дизайну при проектуванні та будівництві нових об'єктів, а також до більш ретельного контролю представниками суспільства за якістю виконання цих стандартів, які раніше вважались формальними.

3. На основі аналізу джерел дослідження вперше запропоновано використовувати феноменологічний підхід для вивчення процесу інклюзії та універсального дизайну в архітектурному та дизайнерському середовищі.

Цей підхід дозволяє дослідити суб'єктивний досвід взаємодії людини з простором, що є ключовим аспектом для розуміння інклюзії та формування принципів універсального дизайну саме на стадії перед та післяпроектного аналізу об'єктів дизайну.

4. У роботі обгрунтовано чітке розмежування між концепціями універсального дизайну, безбар'єрності, доступності та інклюзії. Запропоновано тлумачення інклюзії та універсального дизайну як наукових трансцендентних концепцій для аналізу яких доцільно використовувати феноменологічну методологію та спектр розуміючих позицій.

РОЗДІЛ II

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПРОСТОРУ КОЛЕКТИВНОЇ ДІЇ ЗА ПРИНЦИПАМИ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ

2.1. Аналіз ключових факторів формування бар'єрної та безбар'єрної ситуацій

Оскільки це дослідження має на меті спробу перенесення оптики на феномен бар'єрності, варто визначити термін «бар'єрна ситуація», замість абстрактного терміну «бар'єр». Зміна логіки дозволяє визначити певні контекстуальні характеристики.

Бар'єрну ситуацію можна визначити як когнітивний стан, що виникає, коли свідомість, керуючись звичними патернами взаємодії (формами взаємодії), намагається досягти очікуваного результату, але стикається з невідповідністю між очікуваними наслідками обраного методу та реальними наслідками, що супроводжуються відчуттям «невизначеності» (станом відчуженості).

Кожна людина має виняткові фізичні та психоемоційні характеристики, унікальний життєвий досвід, набір генів і схильностей [250]. Це означає, що кожна людина, швидше за все, опиниться в ситуації, в якій її суб'єктивний досвід, ієрархія цінностей або фізичні характеристики погано взаємодіють з навколишнім середовищем.

В одному соціальному середовищі один і той же об'єкт може сприйматися як бар'єр і як щось потенційно небезпечне, але в іншому контексті він може сприйматися як щось цілком нормальне [84]. Дотримуючись цієї логіки, будь-який об'єкт можна сприймати як бар'єр. З цієї причини ми пропонуємо ввести термін «бар'єрна ситуація», який визначає межі ситуації, в якій певний об'єкт стає бар'єром.

Ми називаємо «бар'єрною ситуацією» ту, в якій присутня недостатня взаємодія між середовищем, контекстом і людиною. Іншими словами, можна сказати, що в певному контексті людину з будь-якими фізичними або психоемоційними характеристиками можна вважати людиною з інвалідністю. Однак, якщо ми уважніше поглянемо на всі наші фізичні та психологічні стани, ми можемо зробити висновок, що, можливо, деякі з наших повсякденних станів, які ми сприймаємо як нормальні, в наших звичайних соціальних і психологічних контекстах також можуть спричинити бар'єрні ситуації в інших контекстах, а отже можуть бути визнаними (суспільством) як стани інвалідності або неспроможності. Це залежить від того, наскільки детально ми аналізуємо фізичний і психологічний стан тіла.

Можна стверджувати, що немає поганих станів чи об'єктів, але є поганий зв'язок між об'єктом і середовищем, і саме в цей момент виникає бар'єрна ситуація, стан тіла або предмет не є джерелом бар'єрної ситуації, як такої [158]. Тобто не можна сказати, що стан або об'єкт є тригером. Зі зміною контексту той самий стан або об'єкт матиме успішну взаємодію з навколишнім середовищем. Бар'єрна ситуація створюється як дією об'єкта, так і середовища.

Слід зазначити, що не бар'єрних ситуацій, як таких, не існує. Можливо визначити лише рівень відчутності бар'єрності, в якій детермінує наше тіло у кожній конкретній ситуації. Тому безбар'єрна ситуація також ірреальна абстракція, яка існує лише за умови певного рівня невідчутності тіла.

Фактор, за яким можна упізнати бар'єрну ситуацію, зміна швидкості дії (як швидкості сприйняття, прийняття рішень свідомістю суб'єкта, так і швидкості його тіла) в сторону уповільнення. Оскільки ми можемо аналізувати бар'єрну ситуацію лише зі сторони того, хто відчуває бар'єр, то деякі структури, створені нами, можуть за певних обставин бути бар'єрними для інших. Особливо ті структури, які мають на меті уповільнення руху або взаємодії інших людей щодо суб'єкта. Якщо будь-який об'єкт простору може

бути в основі бар'єрної ситуації, то це значить, що увагу слід концентрувати на стороні, яка її відчуває.

Сторони бар'єрної ситуації можна розділити на такі:

- відчуваюча сторона, дію якої уповільнюють (інколи можна маркувати як ситуацію інвалідності, неповносправності тощо);
- бар'єрна сторона, та, що уповільнює, залишаючись при цьому на своїх позиціях.

Наведемо загальне пояснення бар'єрної ситуації (рис.2.1)

1. Тіло 1 (відчуваюча сторона) взаємодіє з Тілом 2 (бар'єрна сторона);
2. Від взаємодії Тіло 1 (суб'єкт переходить у стан відчутності);
3. Фактор стану відчутності – ключовий стан тіла суб'єкта, який маркує бар'єрну ситуацію з боку відчуваючої сторони. Свідомість помічає активацію тіла. Характеризується підвищенням емоційної тілесної чуттєвості, фрустрацією, інколи больовими відчуттями (може бути визване автореферативним буттям об'єкта, тим що не вписується в габітуальне поле суб'єкта).

Бар'єри (об'єкти або зв'язки у структурі бар'єрної ситуації) це фрагменти автореферативного буття (буття поза свідомістю), які при тілесному або іншому виді контакту суб'єкта з ними впливають на тіло та на контекстуальні ознаки у структурі свідомості індивіда. Це робить їх відчутними, створюючи стан відчутності.

4. Суб'єкт намагається позбутись тілесного стану відчутності і вибирає свідомістю певну форму взаємодії з бар'єрною стороною (Тілом 2).

5. Якщо форма взаємодії працює, то тіло суб'єкта (Тіло 1) заспокоюється і втрачає стан відчутності, а свідомість бере гору у контролі. Тіло 1 втрачає чуттєвість та входить у звичний стан механіки.

6. Якщо форма взаємодії не працює, то Тіло 1 залишається у стані відчутності, а свідомість не контролює ситуацію та тіло. Бар'ерна ситуація триває.

Початок бар'ерної ситуації, «ефект місця», та сильні змішані емоції мають потенцію активувати міметичний аспект інтенційної свідомості. Це можна назвати «станом відчутності». Тому для виявлення стану відчутності треба специфічне співвідношення розслаблення та напруження.

Стан відчутності – це певний стан свідомості, коли свідомість помічає активацію тіла, а через це і саму бар'ерну ситуацію.

Оскільки будь-яка ситуація зіткнення з предметно-просторовим середовищем по суті є «бар'ерна», тобто викликає реакцію тіла на подразник реальності, свідомість може реагувати на неї по різному: або входити у помічання тілесних відчуттів та активації тіла, а отже відбувається перехід у стан відчутності (коли тіло переважає над свідомістю), або залишатись у стані механіки, тобто умовного контролю свідомості над тілом та його відчуттями.

Свідомість може реагувати на цю ситуацію двома шляхами:

- Стан відчутності: тіло переважає над свідомістю, і людина чітко усвідомлює свої тілесні відчуття. Такий стан є індикатором бар'ерної ситуації.
- Стан механіки: умовний контроль, коли свідомість не звертає уваги на тілесні відчуття і діє «на автоматі». Такий стан продукує ситуацію безбар'єрності.

Інколи стан відчутності є неминучим. Наприклад, визваний через біль, який є ідентифікатором саме тіла, бо у болю немає місця ззовні. Це єдиний індикатор того, що існує в тілі, а отже і наявності самого тіла. Слід зазначити, що люди з невротичними розладами часто помічають незначні тілесні

відчуття та концентруючи на них увагу, гіперболізують їх. До прикладу у кожної людини під час бігу або стресу буде підвищуватись ЧСС, але людина з неврозом помітить це і сконцентрує на цьому увагу [253, 86].

Під час невротичних змін, свідомість звертає увагу на тілесні відчуття, проте опосередковано. Іntenціональність не може застосувати міметичний аспект, оскільки концентрується на минулому суб'єкта. В такому стані тілесні відчуття від буденних ситуацій існують і у звичайному стані людина не помічає багато тілесних переживань і не кваліфікує це як бар'єрну ситуацію.

У невротичному стані свідомість здатна змінювати та може формувати «фантомні» тілесні відчуття, які не пов'язані безпосередньо з предметно-просторовим середовищем (ЧСС прискорюється через стан напруженості і тривожності, яка не має об'єкта тривоги в предметно-просторовому середовищі.) В цей час свідомість відриває тіло від умовного сприйняття дійсності у процесі неврозу. Це свідчить про те, що невротичні розлади показують, що не тривожна людина може не кваліфікувати малі тілесні відчуття як бар'єрні і не помічати їх.

Стан механіки – фізичний стан тіла, у якому чуттєвість тіла знижена, оскільки свідомість вважає, що все під контролем і габітуальні форми взаємодії забезпечують тілу «безпеку» та комфорт, знижуючи активацію сенсорних систем або зменшуючи кількість уваги свідомості до активації тіла. Такий стан можливий навіть за відносної активації сенсорних систем тіла. Якщо вибрана суб'єктом форма взаємодії працює та знижує чуттєвість тіла, то об'єкт, який викликав відчутність, тепер переходить у контекстне буття, вписане в структуру свідомості і стає «зрозумілим об'єктом». Інколи безбар'єрна ситуація (або стан механіки) виникає через специфічну здатність свідомості суб'єкта до пасифікації тіла людини, не помічаючи його активації. Сеннет наводить приклади як дискурс та культура можуть структурно змінювати свідомість, зменшуючи її чутливість [258].

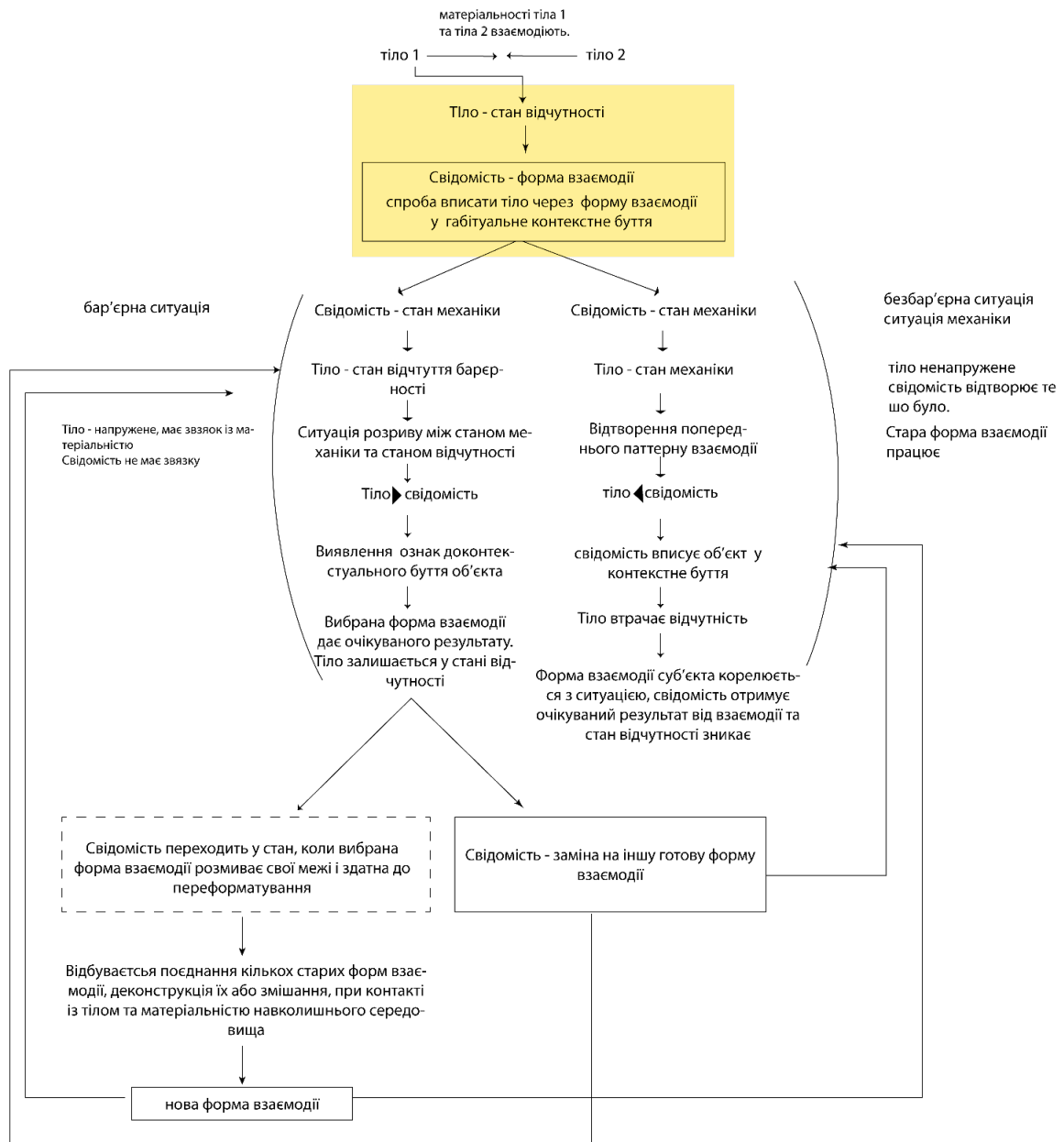

Рис. 2.1. Загальне пояснення бар'єрної ситуації (джерело: створено автором)

Автореферативне або доконтекстне буття об'єкта – (буття, що вказує лише саме на себе) чиста присутність іншого буття об'єкта та його певних характеристик поза наявними у момент контекстами та поза фокусом свідомості. Автор приймає наявність об'єктів поза свідомістю, що відкидає позиції соліпсизму, чистого психологізму а отже стверджує доконтекстне буття як буття об'єкта поза свідомістю, що є аналогом Кантівського поняття

«ноумен». У даному випадку, оскільки за позиціями феноменології, за межі свідомості нам не дано вийти, ми вводимо це поняття як абстрактне ірреальне поняття, а саме схематичну кінцеву точку так само як і поняття суб'єкта.

Можна висловити думку, що саме у доконтекстному бутті формуються зв'язки між предметно-просторовим середовищем та тілом суб'єкта ще до усвідомлення своєї суб'єктності. До розуміння суб'єктом об'єктності існує «горизонт світу», а отже і встановлення більшості зв'язків існує у цьому вимірі. Саме у доконтекстному бутті відбувається вплив дизайну та середовища на людину. Встановлення реальних зв'язків носія смислу (тобто суб'єкта) із носієм ознаки (об'єктом або елементами об'єкта) [169, 186]

Контекстне буття об'єкта – буття об'єкта з «мотивом» вже вписане в існуючу структуру свідомості суб'єкта. Об'єкт, що вписаний у логіку причинно-наслідкових зв'язків певної ситуації. Ситуація, коли інтенція вписує об'єкт через обрану форму взаємодії, та тіло виходить із стану відчутності, і з'являється контекстне буття. Слід зазначити, що свідомість може відчувати лише контекстне буття.

Якщо бар'єрна ситуація триває достатньо довгий час, то є дві наявні стратегії дії:

- стан відчутності бар'єрної ситуації;
- стан габітуальної механіки.

Свідомість намагається перебирати вже існуючі форми взаємодії. Проте, якщо жодна з вибраних або наявних форм взаємодії не працює, то тіло залишається у стані відчутності і може відбутись стан, коли тіло впливає на свідомість та змушує рухатись іншим чином. У такому напруженому стані тіла, існуючі форми взаємодії змішуються та можуть утворити нові зв'язки між елементами різних форм взаємодії у ході чого може виникнути нова форма взаємодії з частин старих форм. Оскільки тіло намагається вийти з стану відчутності та намагається знайти рішення.

Наприклад: лижник їде по трасі до низу. Траса складна. Лижник використовує відомі йому техніки аби спуститись вниз. Техніка спуску – це форма взаємодії, яку обирає свідомість лижника з навколишнім середовищем. Техніка передбачає певний алгоритм дій та рухів тіла. У випадку, коли лижник розуміє, що техніка не працює (якийсь з факторів спуску не співпадає з очікуванням, які вже передбачає форма взаємодії), лижник це розуміє саме тілом. Наприклад, набирає швидкість, коли того не хоче, тіло відчуває надмірний страх та викид адреналіну. Тоді тіло лижника може намагатись хоч якось з'їхати вниз без травм, аби знизити ризики. Лижник може не стояти на лижах, як того передбачає попередня форма взаємодії, а сісти вниз на схил і зняти лижі, або намагатись з'їхати повільніше. Це вже перехід від одної форми взаємодії в іншу, або навіть створення нового типу спуску з гори, а саме нового методу (форми взаємодії з частин старих форм). Коли лижник вже сидить на схилі, попередня бар'ерна ситуація, створена неспівпадінням форми взаємодії, тілесного фактору та природного оточення, зникає, бо якийсь з факторів не відтворюється.

У даному прикладі форма взаємодії більше співпадає з тілесними можливостями, коли лижник з'їжджає з гори без лиж. Це означає, що тіло не готове до використання такої форми взаємодії у такому середовищі з таким тілом.

Іншими словами, можна виокремити певну залежність тіла від форми взаємодії та від оточуючого середовища. Якщо тіло вибирає невідповідні форми взаємодії з тілесними показниками або показниками навколишнього середовища, то виникає бар'ерна ситуація.

Складові бар'ерної ситуації:

- середовище оточення;
- тіло суб'єкта;
- форми взаємодії.

Якщо форми взаємодії не співпадають між собою та іншими аспектами ситуації, утворюється бар'єрна ситуація, у якій бар'єрною стороною може бути один з об'єктів оточення, або ж вибрана форма взаємодії.

Об'єкт з оточення стає елементом бар'єрної ситуації лише у певному контексті та за певних зв'язків між цими елементами. Умовно, якщо у ситуації з'являється надто потужний, стійкий зв'язок між кількома складовими, наприклад, тіла та габітуальної форми взаємодії, то може утворитись бар'єрна ситуація.

Візьмемо приклад людини з інвалідністю на кріслі колісному, яка хоче потрапити у будівлю, де немає пандусу. Людина з інвалідністю вже має стійкий зв'язок між своїм тілом та формою взаємодії. У даному випадку одна з форм взаємодії, яку може використовувати людина з інвалідністю буде алгоритм пересування на кріслі колісному. При цьому вона не здатна розірвати стійкий зв'язок з цією формою взаємодії, бо у даному середовищі не зможе рухатись, тож вона вимушена застосовувати тільки цей алгоритм взаємодій з визначеними об'єктами середовища. Це є перша умова для створення бар'єрної ситуації.

Людина не може поступитись своєю формою взаємодії, як це зробив би лижник. А саме злізти з крісла колісного і підняти або проповзти сходами на руках. Тому, якщо брати оптику людини з інвалідністю та умову, що вона не може адаптуватись або змінити щось через тіло, то виходить, що насправді стійким зв'язком було саме оточення людини, яке не дало можливості пересування у певному просторі. Для такої форми взаємодії, у даному випадку, є пересування на кріслі колісному.

В цьому і є політична дія бар'єрної ситуації, що виявляє, яка сторона поступається і змінюється (адаптується), вибирає або конструює нові форми взаємодії, а яка не адаптується до змін. Бар'єрна ситуація вирішується, коли тіло заспокоюється. А отже одна сторона вписується у контекстне буття і вона отримує більше фокусу уваги у певний момент часу. В даному випадку люди з інвалідністю є такими, які вимушені мати (на даному етапі розвитку)

стійкі зв'язки з обмеженою кількістю форм взаємодії з простором і тому мають з цими формами стійкий зв'язок. Але форми їх стійкої взаємодії задають ситуацію неадаптивності, через яку ми можемо мислити різноманіття.

Ситуація неадаптивності – стан, коли людина може формувати (та відтворювати у середовищі) лише певну кількість форм взаємодії. Саме через таку точку і закріплюються форми взаємодії, як такі, бо якби тіло було повністю «повносправне», яке може змінювати більшу кількість форм взаємодії, у одному середовищі, то воно мало б потенцію повсякчас знаходити такі форми, а потім їх забувати. Кожне суспільство та культурне поле пропонує людям обмежену кількість форм взаємодії.

Саме через людей, які не можуть поступитись своїми формами взаємодії через тілесні властивості, або особливості ситуації, культура (у випадку створення для таких людей місця та простору) може накопичувати різні форми взаємодії у одному просторі, а отже збільшувати кількість таких форм взаємодії у цілому.

Саме так може відбуватись накопичення знання. Людиноцентричний підхід, повертає фокус з адаптації людей до середовища на адаптацію навколишнього середовища до людей, які не можуть зруйнувати зв'язок з формами взаємодії. Такий підхід накопичує кількість форм взаємодії.

Варто зазначити, що ситуація неадаптивності не прив'язана конкретно до тілесних практик чи потреб на кшталт базових. Вона є ширшим та більш складним феноменом, що перекреслює ситуативний характер формування ієрархічності потреб. В деяких випадках конфігурація потреб та неадаптивності можлива у будь-якому порядку, а не тільки у тому, який наводить, скажімо, Маслоу. Вона може частково змінюватись в залежності від ситуації. Визначення конфігурації неадаптивності та потреб і здійснює феноменологічна методологія. Також ця ситуація має зв'язок із багатьма елементами у суспільстві, а не тільки покладається на суб'єкта.

Неадаптивність - це ситуація, що створена одночасним рухом багатьох факторів, зв'язки між якими сплелись та знаходяться у такій взаємодії між собою, завдяки якій сам стан суб'єкта є стабільним. При припиненні руху цих факторів стан неадаптивності зникне. Саме ці фактори та характер зв'язків між ними можуть переплітатись різним чином формуючи різні стабільні структури.

Ситуацію неадаптивності також використовують у поведінкових механіках. Наприклад, такі поняття як конфіденційність, ідентичність є стійкими, бо вносять певний контроль за інформацією про себе та створюють відчуття безпеки. Поняття конфіденційності вже формує нерозривний зв'язок суб'єкта та форми взаємодії. Це є певна стійка конструкція, яка формує зачатки бар'єрної ситуації. Саме тому бар'єрну ситуацію не можна назвати однозначно негативним фактором, бо вона по суті є амбівалентною та ситуативною. Інколи конфіденційність є життєво важлива.

Для створення дійсно інклюзивного середовища важливо дві характеристики:

- здатність середовища (соціуму, культури) до закріплення у своїй структурі нових форм взаємодії (приклад, коли люди з шизофренією могли бути священниками);
- здатність до створення ситуацій продукування нових форм взаємодії, як таких (коли лижник винаходить новий стиль спуску).

Оскільки ми виокремили людиноцентричний підхід, що впливає на формування простору інклюзії, то варто розглянути приклад еволюції навколишнього середовища (у даному випадку пішохідного переходу).

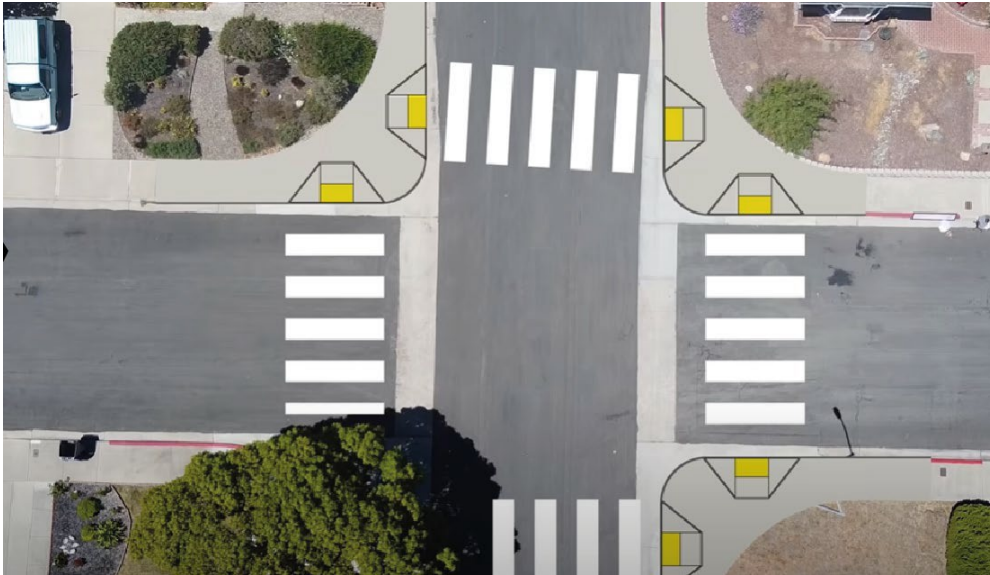

Рис. 2.2. Перший етап дизайн-проектування пішохідного переходу
(джерело: <https://www.youtube.com/watch?v=8mh-GTlvf0w&t=345s>)

Почнемо з початкового етапу, коли урбаністи намагались зробити перехід доступним для людей, які користуються кріслами колісними. Логічно, що були втілені пандуси. Проте слід зазначити, що на даному етапі розробки більше уваги було приділено саме людям, які користуються кріслами колісними. Саме такою формою взаємодії (рис. 2.2).

1. Коли дизайн для людей на кріслах колісних було втілено в життя, цим перехрестям почали користуватись і інші верстви населення. Тобто вийшло, що тим дизайном, який був розроблений для однієї групи (для специфічної форми взаємодії) почали користуватись і інші групи, для яких не було це продумано першочергово. Наприклад, люди з вадами зору також почали користуватись пандусами, та у певний момент відчували труднощі (рис. 2.3).
2. Важливим моментом у даному проєкті була здатність суспільства та науковців помічати, яка група населення буде користуватись даним дизайном успішно окрім цільової групи людей, а для якої групи населення цей дизайн створить бар'єрну ситуацію.

3. Наступним кроком дизайнерів було доопрацювання даного перехрестя, проте вже для людей з вадами зору. Тепер їх потреби ставили вище (рис. 2.3).

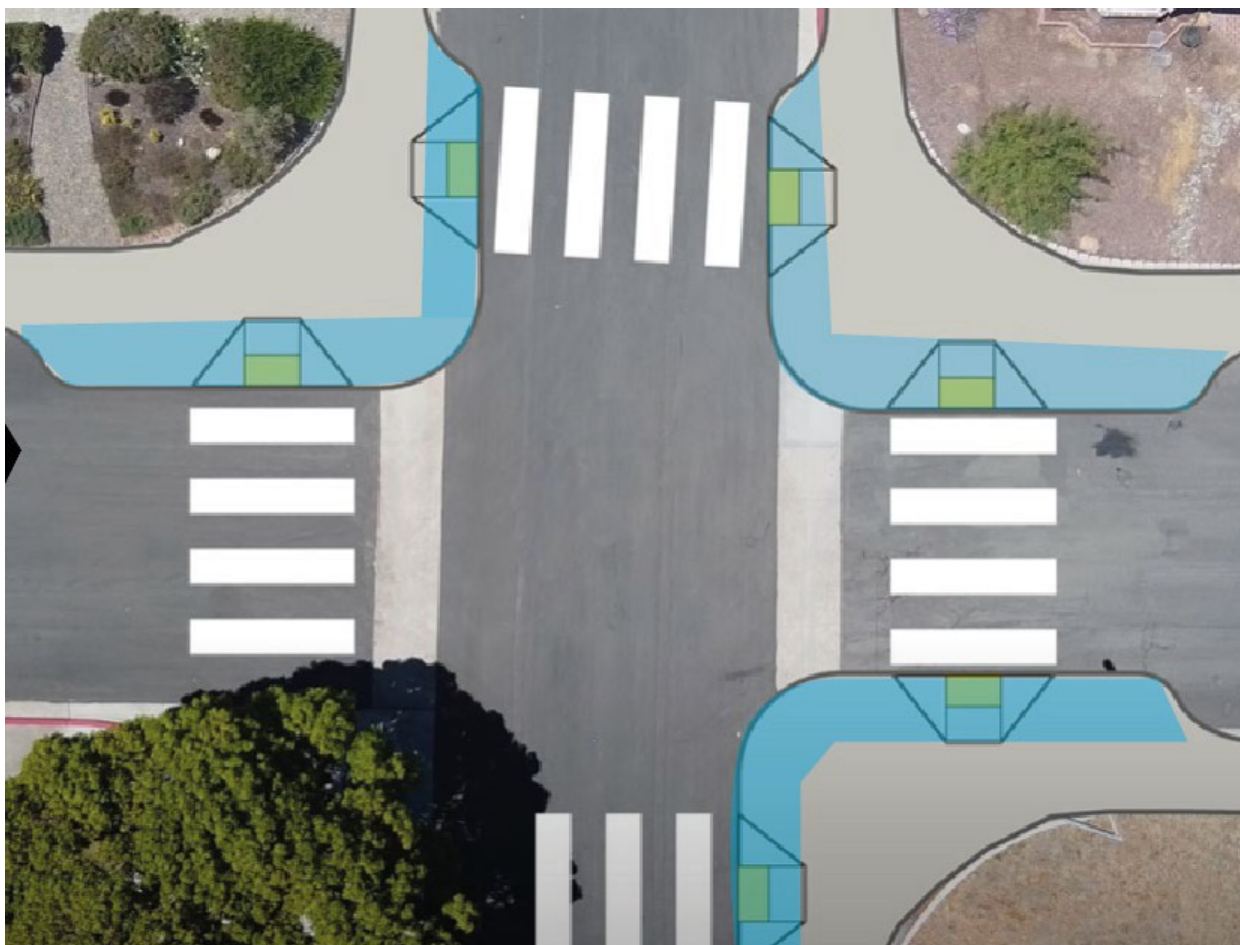

Рис.2.3. Другий етап проектування пішохідного переходу (джерело: <https://www.youtube.com/watch?v=8mh-GTlvf0w&t=345s> джерело 2: <https://www.asla.org/universaldesign.aspx>)

4. На цьому етапі розробки дизайну для людей з вадами зору дизайнери помітили, що люди з вадами зору орієнтуються на тактильні елементи. Якщо на початку і в кінці переходу встановлено тактильні платформи, то власне перехід помічено лише фарбою, а отже його лише видно проте не відчутно. Людина з вадою зору може легко помилитись з напрямком та відхилитись від нього у небезпечну зону. Саме тому було прийнято рішення зменшити довжину зони небезпеки (самого

переходу), тобто звужити проїзду частину у місці переходу. Проте пандуси також поки залишили. Таким чином, цей дизайн містив вже матеріальність, яка була підлаштована під дві групи населення (рис. 2.4).

5. Після втілення результат був неочевидний. Через рішення про звуження проїзної частини, ставало менше аварій, бо автомобілі помічали і пригальмовували перед цим звуженням та не могли біля нього паркуватись, що сприяло загальному рівню безпеки [266]. Таке рішення почало приносити користь не тільки людям з вадами зору, а й іншим групам.

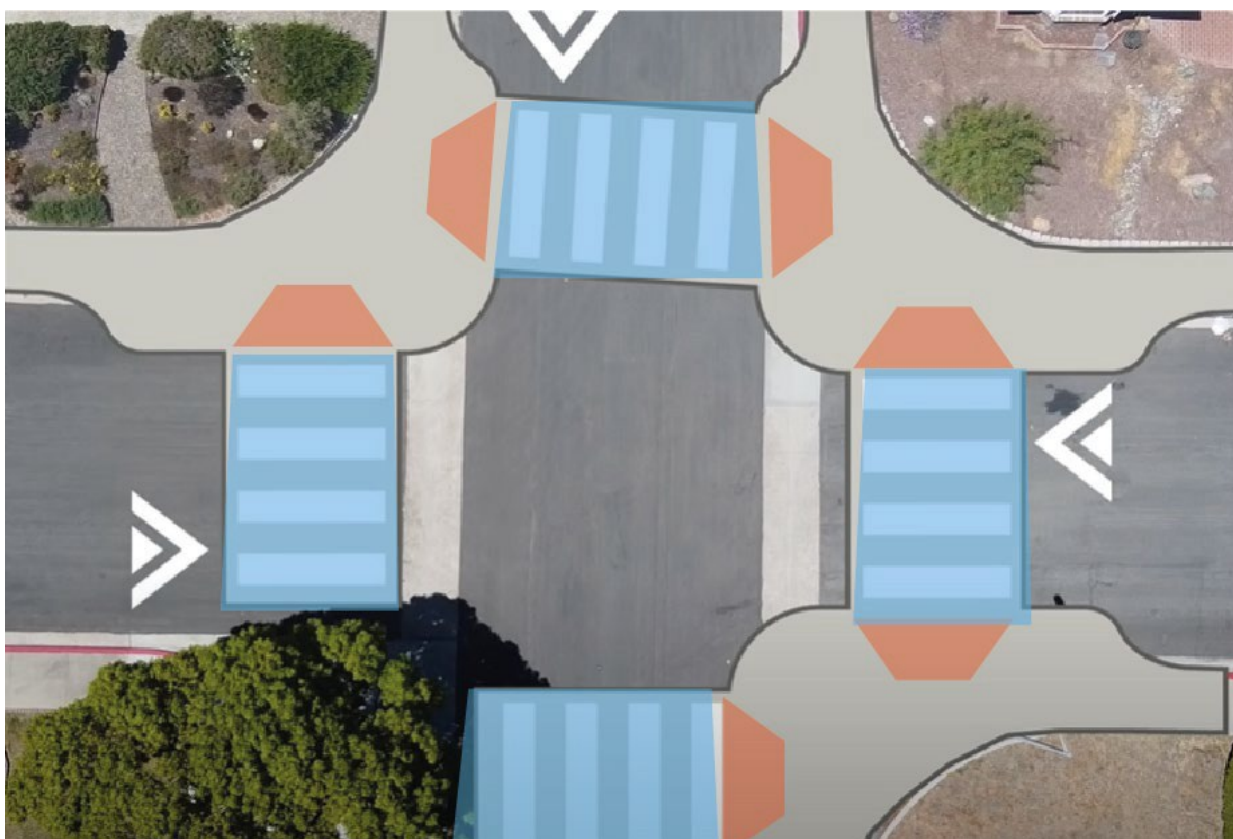

Рис. 2.4. Третій етап проектування пішохідного переходу (джерело: <https://www.youtube.com/watch?v=8mh-GTlvf0w&t=345s> джерело 2: <https://www.asla.org/universaldesign.aspx>)

6. Продовжуючи розробку дизайну для людей з вадами зору, дизайнери прийняли рішення підняти весь пішохідний перехід на рівень тротуару, аби підняти рівень машин до рівня пішоходів (адже сліпим тоді явно відчутно напрям переходу тактильно). Таким чином, у виграші опинились майже всі пішоходи (велосипедисти, люди літнього віку, вагітні жінки, люди з вадами опорно рухового апарату). Це означало ключову перемену парадигми і зміни владного статусу кво (рис. 2.4).
7. Тепер сам дизайн вже транслиував розподіл влади між автомобілями та пішоходами. Не машини були основними і пішоходи мусили спускатись до рівня машин, а навпаки машини мусили підніматись до рівня пішоходів. Одна матеріальність почала накопичувати в собі різні можливості для форм взаємодії.

Еволюцію пішохідного переходу можна поділити на умовні три етапи перерозподілу влади за допомогою дизайну та архітектури (рис. 2.5).

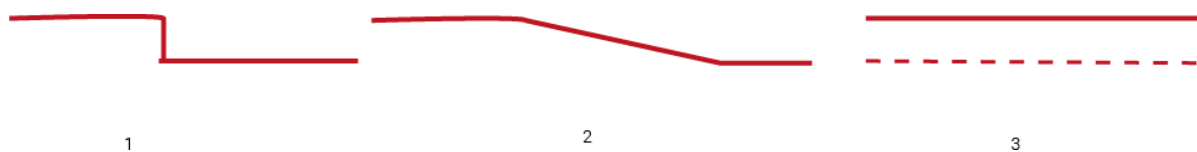

Рис. 2.5. Етапи проектування пішохідного переходу (джерело: створено автором)

1. 1-й етап, існуючий статус-кво (умовна теза – «у цьому місці машини важливіші за людину, людина мусить опускатись на рівень машин, а не навпаки»). Деякі люди, які не можуть спуститись, бо вони не мають фізичних можливостей, знаходяться в точці неадаптивності.
2. 2-й етап перехідний – людям зі станом неадаптивності держава або соціум дозволяють користування цим переходом, але люди ще вимушені спускатись на рівень машин, проте вже більша кількість людей проходить цей ритуал. Теза про перевагу машин все ще в силі.

3. 3-й етап (зміна парадигми), коли матеріальність дизайн об'єкту придатна до користування великою кількістю форм взаємодії одночасно. Відбувається зміна парадигми, бо тоді виникає незгода із домінантною позицією автомобілів у предметно-просторовому середовищі. А у випадку піднятого пішохідного переходу, тепер людина важливіша за автомобіль і саме автомобіль мусить гальмувати та підійматись на рівень пішоходів.

За схожими принципами була збудована Школа для сліпих та слабозрячих у місті Гардінагар, Індія. Плани та зображення наведені в додатку А.

2.2. Аналіз контрпозиції симбіозу безбар'єрної та бар'єрної ситуацій у просторі колективної дії

Як і у випадку з еволюцією самого універсального дизайну, спонтанний порядок та нагромадження в одному місці різних форм взаємодії створює ефект, коли у суспільстві змінюється парадигма цінностей.

Універсальний дизайн - трансцендентна ірреальна концепція, яка вводить для позначення кінцевої точки розмірковувань про доступність та інклюзію. Універсальний дизайн не можна повністю втілити в життя. Він не є емпіричним терміном, проте без розуміння його неможливий дизайн взагалі.

Іманентними є саме ситуації доступності для певної групи людей. Множина ситуацій «доступностей» дає нам розуміння універсального дизайну.

Оскільки наша свідомість фрагментарна, це означає, що ми завжди чогось не усвідомлюємо, поруч завжди є щось невідоме [135], [173].

Люди часто бояться невідомого, непізнаного. Щоб зменшити цей страх, люди розробляють символічні (трансцендентні) категорії, призначені для

пояснення природи невідомого. Проте ці категорії не базувались на емпіричному досвіді. Вони мали ірреальну природу [173].

Використовуючи принципи універсального дизайну (тобто трансцендентної ірреальної категорії), можна визначити межі практичності будь-якої дизайнерської концепції, що базується на емпіричному досвіді. За допомогою універсального дизайну достатньо часто можна знайти неточності та помилки в існуючих практичних втіленнях парадигм.

Кожне трансцендентне поняття у процесі мислення протиставляється реальним матеріальним фактам. Тому люди можуть знаходити дефекти та помилки в існуючій конструкції, використовуючи утопічні ірреальні принципи універсального дизайну. Категорії, що позначають трансцендентність, зазвичай використовуються людьми як кінцева точка рефлексії, а не як щось реальне.

Трансцендентні категорії не є чимось, що можна пізнати, або стосовно чого можна задавати пізнавальні питання. Такі категорії не варто сприймати буквально, адже їх функція інша. Вони не прив'язані до досвіду. Навпаки, люди використовують ці категорії, щоб створити можливість про щось думати взагалі. Щоб думати про реальне, ми повинні створити ідеальний (утопічний) позадосвідний конструкт (певну точку), з позиції якого ми можемо оцінити реальне, як таке. Можна сказати, що неможливо оцінити реальне, перебуваючи в самому реальному. Такі категорії дозволяють відтворити спосіб оцінки самого реального [155].

Щоб зрозуміти реальність, ми повинні створити трансцендентний конструкт (механізм розуміння), щоб взагалі щось зрозуміти. Створюючи трансцендентну, нематеріальну точку відображення, можна мислити реальне з цієї точки неможливого. З цієї причини деякі ідеалістичні трансцендентальні концепції (такі як універсальний дизайн) є допоміжними конструктами в механізмі розуміння й оцінки реальності. Не можна ставити

когнітивні запитання щодо цих категорій, оскільки ці категорії відіграють іншу роль. Такі категорії і система цих понять (механізм розуміння) дають змогу щось пізнати.

Коли ми аналізуємо існуючий об'єкт дизайну відповідно до трансцендентальних принципів універсального дизайну, ми відчуваємо діалектичну напругу, невідповідність одного іншому. Дійсно, у дизайні ми зіштовхуємо символічне та реальне, або дві реальні речі, порівнюючи їх з символічним [231].

Слід зазначити, що в цій діалектичній динаміці нова форма не виникає логічно сама по собі. У свідомості людини, яка встановлює діалектичне протиставлення між символічним і реальним, виникає щось третє, що не пов'язане з двома чинниками і логічно з них не виникає. У цьому процесі суб'єктивний досвід людини відіграє вирішальну роль і є тим елементом, який визначає форму та смисл дизайн рішення. З цієї причини ті самі категорії та «конструкції розуміння» можна використовувати для створення різних форм дизайну. Іншими словами, тільки людина може пов'язати одну ідею з іншою. Універсальний дизайн можна розглядати як символічну завершеність образу будь-якої незавершеності в дизайні. За схожим концептом працює, за описом М. Фуко, гра реальності і свободи, яка має потенціал до перетворення дійсності [123]. За схожим принципом будувалась логіка та практична цінність «Утопічних концептів», адже лише з позиції утопії, дослідник може критикувати дійсність.

Можна сказати, що принципи універсального дизайну внутрішньо зберігають принципи методу проектування в цілому. Такі категорії забезпечують запам'ятовування та відтворення самого методу проектування. а тому вони є ціннісноутворюючими. Вони пропонують умовне «нагадування» про знання, які накопичило суспільство. Ці системи трансцендентних категорій утворюють свого роду спільний архів знань і цінностей, які ми можемо відновити в собі в будь-який час.

Інструменти, як жанр «трагедія», функціонували подібним чином у структурі культури, ніби вони були «машиною для відчуттів» [201], яка доповнювала значення та смисли, давала відповіді на складні питання, які не мали відповідей.

Суть філософії полягає в тому, щоб з'єднати те, що неможливо було з'єднати в емпіричному досвіді. Цей же принцип діє і для універсального дизайну. Універсальний дизайн протиставляє реальні речі (об'єкти дизайну) нереальним (ідеальним об'єктам та принципам, поняттям). Тому універсальний дизайн має потенціал для сприйняття як трансцендентної форми та філософської категорії. Існує потреба розробити категорійний інструментарій для глибшого розуміння процесів проектування, адже досі універсальний дизайн люди частково сприймають як категорію, що може бути повністю втілена в життя.

Ситуація інклюзії, непланована ситуація, коли ексклюзивність об'єкта та матеріального простору не виключає інші групи населення, а навпаки залучає їх.

Ексклюзивність об'єкта – характеристика матеріальності кожного об'єкта навколишнього простору, для якої властива унікальність організації елементів об'єкта. Кожен об'єкт по суті є ексклюзивним. Концепція «інший не такий, як моє, і мені не підходить».

Тотожність двох об'єктів – ірреальна категорія, механізм, який позначає розуміння певної абстракції, через дію міметичного аспекту інтенціональної свідомості, або через інерцію мови, дискурсивних практик, позначення одними фразами багатьох феноменів, через дію яких можна мислити схожість між об'єктами, уникаючи постійного відчуття несхожості та постійного помічання активації тіла та ексклюзивності середовища. Слід зазначити, що стан механіки може бути визваним саме цими аспектами. Концепція «інший такий як моє і, ймовірно, мені підходить також».

За допомогою ірреальної концепції інклюзії та «тотожності» можна мислити парадокс, створений свідомістю, коли ми бачимо умовні подібності між об'єктами навколишнього середовища. Тотожність створюється через появу «слова» як такого. Слово об'єднує всі феноменологічні ексклюзивні досвіди в одну систему, що і дає змогу визначити об'єкт. Таким чином, слово уможливорює організацію мислення. Ексклюзивність об'єкта має і створює одночасно два типи дій, бо проявляються всі ці терміни лише у контакті з суб'єктом. Тому ексклюзивність має кілька можливих ефектів:

- виключаючий ефект матеріальності – ефект, коли певна матеріальність об'єкта не може бути використана певним суб'єктом для відтворення у просторі вибраної ним форми взаємодії;
- інклюзивний ефект матеріальності позначає ефект, при якому одна матеріальність може бути використана кількома суб'єктами для відтворення у просторі різної форми взаємодії. Це є основним ефектом ситуації інклюзії.

Існують ситуації, коли ефекти проявляються одночасно, якщо ми кажемо про інтерсуб'єктивну природу контакту з соціумом.

Наведений вище приклад показує, що дизайн, який був розроблений для специфічних, ексклюзивних потреб людей з вадами зору, почав бути корисним для інших груп людей. Важливою деталлю все ж залишається можливість користування цим об'єктом дизайну іншими групами людей. Більшість може відчутти бар'єрну ситуацію, але може бути група, яка зможе користуватись нею (тобто втілювати власну форму взаємодії у цьому ж просторі). Варто відмітити, що це не планована ситуація. Адже важливу роль, як ми бачимо, грає ситуативність об'єкта та його практичне втілення саме на стадії, коли розробили дизайн для однієї групи населення і вже імплементували у певному середовищі, що дало змогу використати цей дизайн ще й іншій групі населення. У даному випадку не було довгострокового планування. Був застосований ситуативний, реакційний

підхід. Іншими словами, дизайнери втілили об'єкт для однієї групи населення і вже на практиці побачили, хто конкретно в локальному контексті ним користується.

На прикладі пішохідного переходу ми можемо спостерігати ситуацію інклюзії та інклюзивний ефект матеріальності цього дизайну в умовах реакційності, коли урбаністи або дизайнери займають власне реакційну позицію спостереження, а не планування майбутнього.

Урбаністам та суспільству вдалось забезпечити відтворення кількох різних форм взаємодії у межах однієї матеріальності об'єкта. Також великим питанням залишається збереження відтворення цих форм.

Еволюція переходу показує накопичення ситуацій доступності, які в результаті створюють дещо інший ефект. З цього прикладу можна визначити принцип накопичення в одній матеріальності кількох ситуацій доступності для певних груп населення.

Ефект моменту універсального дизайну, за умови забезпечення та накопичення нових форм взаємодії в межах однієї матеріальності (накопичення ситуацій доступності в одному місці), є можливий ефект переходу або зміна загальної парадигми. Власне одна матеріальність означає місце, простір колективної взаємодії.

Схожий ефект можна спостерігати в історії виникнення самого універсального дизайну, як такого, в умовах політичних реалій 20 сторіччя у США. За таким принципом існує умовна точка переходу, коли стара проблематика замінюється іншою. Виявлення та опис ширших парадигм таких як «вільний ринок», «демократія», «природне право», «універсальний дизайн» що є втіленнями «спонтанних порядків» може відбуватись за таких умов.

В даному випадку зусилля дизайнерів, що намагались зробити перехід доступним для однієї групи населення, вписувався в парадигму саме безбар'єрності або доступності. Вони навряд чи замислювались над емпіричним втіленням самого універсального дизайну.

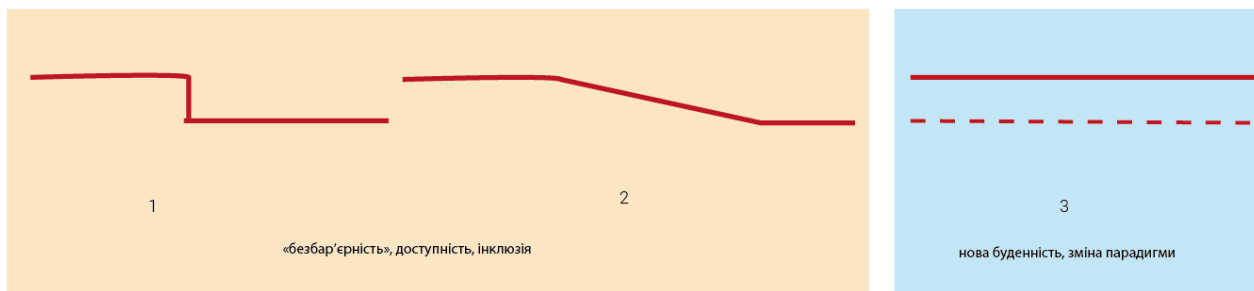

Рис. 2.6. Різниця між політичними позиціями безбар'єрності та універсального дизайну. (Джерело: створене автором)

Накопичення цих зусиль в одному місці і збереження ефекту інклюзивності дозволяє підняти дискурсивну потенцію і створити умови для зміни парадигми та існуючого паритету, що закріпився в певному предметно-просторовому середовищі. Саме на цій стадії і є момент універсального дизайну.

Розуміння цього ефекту дозволяє виявляти приховані владні наративи, що містяться у матеріальності існуючих будівель та споруд. Накопичення ситуацій інклюзивності також може мати ефект деколонізації, аби виявити певні характеристики матеріальності, які ще залишилися від тоталітарних (колоніальних) устроїв та все ще відтворюють ситуації «виключення». Це можна назвати колективною взаємодією або політичним процесом як таким. Схожі чинники, виявлення політичних преференцій інституцій було виявлено в полі мистецтва на хвилі інституційної критики. Наприклад, випадок з виставкою у музеї Гугенхайма [124].

Ефект універсального дизайну можна прослідкувати ще на таких прикладах:

- пандус біля входу у будівлю - ще ситуація, коли людина з інвалідністю вимушена підійматись на рівень будинку, бо будинок так зроблений (будівля, а значить і інституція, представництво якої асоціює суспільство з цією будівлею важливіші за людину);

- відсутність підйому при вході в будівлю (вважається відомим прикладом універсального дизайну) – це зміна парадигми, нова буденність, що постулює рівність інституції та людини, яка туди заходить. Такий дизайн не потребує додаткових вкладень для покращень та оптимізує витрати у майбутньому.

Якщо розглядати ці два стани в еволюційному ключі, то можна зрозуміти, де саме відбувся злам парадигми та зрушення її у бік прав людини.

Класичним прикладом можна назвати еволюцію вуличних телефонів у мобільні телефони, що наводить Штайнфельд та Катц [171, 266].

За старої ціннісної парадигми дизайнери намагались створити доступні для всіх вуличні стаціонарні телефони, проте ця задача була надто складною і довгий час рішення не було. Політичний наратив у даному виді дизайну такий: людина мусить підходити до телефону і підлаштовуватись під нього. Коли дизайнери почали міркувати, як зробити телефон доступним, очевидне рішення було зробити телефон мобільним або переносним.

Мобільний телефон вже постулює іншу концепцію – людина не має йти до телефону, проте телефон буде завжди з людиною. Сама логіка універсального дизайну базується на людиноцентричних цінностях, а отже домінації людини над матеріальним середовищем, як таким. Іншими словами накопичення у межах одної матеріальності різних форм взаємодії – це втілення політичної влади, яка є прямо відчутна громадянами, а бар'єрні ситуації лише маркують де саме є владні протиріччя, на які варто звернути увагу.

У такому світлі сама ідея знищити бар'єри (яку часто постулюють захисники ідей безбар'єрності), як такі, означала б знищити інші політичні погляди, а не розбирати їх сутність. Людина з інвалідністю, яка прив'язана до певних форм взаємодії і знаходиться у ситуації неадаптивності, не може відмовитись від своїх «політичних» ціннісних поглядів, бо інакше вона не виживе. У даному випадку тіло та його зв'язок з навколишнім середовищем та формою взаємодії детермінують ціннісні парадигми деяких людей.

Люди з інвалідністю мають матеріальне втілення «ідеалістичної», непохитної позиції, яка задає точку для роздуму про матеріальну етику, як таку. (про яку у свій час мислить феноменолог М.Шелер) [254]. Ми можемо бачити, що ідеали та переконання людини не завжди ефемерні, релятивістські або змінні. Вони можуть бути укорінені в ситуацію та в тіло людини, а отже непохитними, як такими. Саме при визначенні ситуативних точок неадаптивності ми можемо говорити про більшу однозначність ситуації та утворенні контекстуального буття об'єктів у структурі свідомості [190].

В даному випадку приклад пішохідного переходу був простором колективної дії. Власне можна постулювати важливість колективної взаємодії, як одного з основних факторів формування моменту універсального дизайну. Колективна дія, за визначенням Арістотеля, «політика не управління, а радше мистецтво колективної взаємодії». Не підкорення когось законам, а взаємодія двох активних позицій [52]. З такої точки зору, треті простори (за теорією Р. Ольденберга) все ще мають на меті якусь основну функцію [222]. Отже, можна припустити, що люди в ситуації неадаптивності (або ж ситуації інвалідності) лише здатні до реальної політичної дії, оскільки в них не має вибору, аби змінити позицію чи не сказати про свої проблеми. Можна додати тезу Дж. Агамбена та його визначення сучасного митця як людини, що не може не сказати, що зараз якраз і знаходиться в ситуації неадаптивності [43].

Митець або мисткиня не може не вказати на відчутну йому проблему або якесь явище цінне для нього або неї жестом, що автоматично і ставить його або її у ситуацію неадаптивності, що стає помітним для публіки та суспільства, вириваючи якийсь об'єкт (на який направлено мистецький жест) із габітуального паттерну суспільного сприйняття, наділяючи цей об'єкт (саме через жест) новими значеннями, виявленими у процесі бар'єрної ситуації. Саме тому мистецтво викликає подив (а отже відтворення зрозумілого у інших, нестандартних умовах). Такий метод схожий на метод «детурнемент», розроблений ситуаціоністами [94].

Саме мистецтво є пізнанням дійсності завдяки практикуванню старих речей новими способами, методами. На прикладі пішохідного переходу, можна казати, що колективна взаємодія не планована і несе ефект універсального дизайну тільки за певних умов [131].

Інколи універсальний дизайн може проявитись у будь-яких просторах, коли виконуються певні чинники. Основою цінностей універсального дизайну є включення людиноцентричної сторони у соціально-політичний процес.

Ми розуміємо людиноцентричну сторону процесу, як загальнолюдський принцип повернення дизайнерської практики від абстрактного розуміння тіла та суб'єкта до присутності тіла (або жесту присутності, що постулює тіло у ситуації неадаптивності). Ефекти присутності неадаптивності, що створюють конкретні ситуації, дають можливість мислити. У даному випадку людина в ситуації неадаптивності, що автоматично відчуває бар'єр, постулює лише свою присутність. Тіло стає помітним, виривається за межі буденного сприйняття іншими людьми, підносячи свої відчуття на певну «Агору», точку суспільного фокусу уваги (наприклад, людина з кровотечею падає на площі). Тіло в такій ситуації являє собою чисту присутність. Інший приклад, людина з інвалідністю не може подолати певний бар'єр. У даному випадку, тіло активоване бар'єрною

ситуацією, стає помітним, видимим, постулює присутність. В цій ситуації реальна колективна дія існує за умови двох активних сторін.

Виявлення ситуації колективної дії є ефектом універсального дизайну. Зміна парадигми це - констатація можливості, як такої, до втілення уточнення та повернення дизайну від абстракції до конкретики тілесності, яку стає видно у процесі перебігу бар'єрної ситуації. Без відчуття бар'єрної ситуації виявити тілесність, а отже виявити та сприймати людське тіло як аналізатор реального буття, складно. Саме тому автор пропонує перенесення оптики на феномен бар'єрності.

Цікавим аспектом дії свідомості під час бар'єрної ситуації є перехід від однієї форми взаємодії до іншої. Можна припустити, що форми взаємодії є втіленням практичного модусу свідомості. Проте існує і інший естетичний модус, описаний ще О.Баумгартером [210]. За його текстами естетика знаходилась між «сенсус» та «раціо», проте не була тотожна ні одному. За естетичного модусу сприйняття суб'єкт намагається інтуїтивно пізнати дійсність, через тілесну активацію (а отже і чуттєву), що дозволяє охопити і центр і периферію і уникнути фрагментарного ефекту свідомості, що імпліцитно присутній у структурі логосу та у практичному модусі сприйняття. Баумгартер описує цей ефект як «інакшу проникність», що дозволяє зрозуміти явища, які він досліджував.

Естетичне ставлення (або модус) це певна спрямованість почуття (можна сприймати як синонім інтенціональності) і потребує певних умов проявлення. Можна припустити, що умовою початку дії естетичного модусу свідомості є бар'єрна ситуація. Ймовірно, бар'єрна ситуація, а саме стан відчутності, активація тілесних систем, може викликати естетичний модус, коли практичний модус вже не пояснює дійсність і не в змозі заспокоїти чутливість тіла. Завдяки уявній точці, як кінцевій точці роздумів, на яку спрямовано інтенціональність, а у випадку бар'єрної ситуації, завдяки

ірреальним концептам таким як універсальний дизайн, на який спрямована дія дизайнера можна досягнути явища в їх повноті [65].

До схожих міркувань можна віднести і твори Рансьєра. На думку філософа існує естетичний режим, при якому існує тотожність свідомого починання та несвідомого виробництва [237].

У цьому контексті можна розуміти форми дискримінації як наслідки потреби уточнення соціополітичної ситуації. Ці рухи постулюють важливість повернення до конкретної ситуації, що у даному місці, за даних умов якась група є утиснутою. Зменшення фокусу до людини у цій ситуації це і є задоволення цього принципу, а не розробка дизайну для стандартизованої абстрактної людини.

Саме принципи бар'єрності і будуть вказувати на виявленні, яка група людей буде потребувати наступного кроку. Адже потреби всіх людей можна задовольнити лише через поступове задоволення потреб конкретної ситуації, з великою кількістю ситуацій одночасно. Чим більше бар'єрних ситуацій буде виявлено, тим кращим буде результат та більше позицій будуть задоволені. Таким чином, можна виокремити принцип – не менше бар'єрних ситуації та спроб їх задоволення. Це означає, що і расизм і сексизм однаково важливі проблеми, які власне сигналізують про наявність бар'єрів для певних груп населення.

Виявлення загальних принципів бар'єрної ситуації допоможе розуміти механізм дії зіткнення з бар'єром. Через цей теоретичний конструкт можна буде аналізувати окремі випадки бар'єрних ситуацій, таких як ситуація сексизму та расизму.

Слід зазначити, що наявне поняття «інвалідність» скоріше ефемерне і потребує багатьох уточнень.

Інвалідність – невизначений у часі, місці і ситуації термін, який може створити стигму та маркувати людину у суспільстві без прив'язки до

конкретної ситуації. Тому доречно визначати за яких умов та у якій ситуації, згідно з чинним законодавством, держава або суспільство визнає людину, як людину з інвалідністю.

Введення терміну «ситуація інвалідності» допомагає визначати конкретні позиції: хто, коли, та за яких умов визнає ту чи іншу людину людиною з інвалідністю. Це дозволяє уникнути постійної стигми, та міркувати про ситуації, коли, де саме проявляється умовна нездатність функціонувати у суспільстві (так як визначено суспільством). Людина може дослідити себе краще та виявити більше ситуацій, які вона може виконувати з досягненням бажаного ефекту або рівня ефективності.

У «ситуацію інвалідності» можуть потрапити всі. Власне це поняття маркує зворотній відчутний бік будь-якої бар'єрної ситуації. Сторона відчуває нездатність щось зробити за габітуальними паттернами або формами взаємодії. Варто зазначити, що ситуація інвалідності ґрунтується на ситуації неадаптивності, проте не кожна ситуація неадаптивності може бути ситуацією інвалідності.

У процесі взаємодії, а також і у процесі дизайну, матеріальність змінюється. Проте цікавим є ефект, який ця матеріальність створює. Будь-яка наша дія тілом через форму взаємодії з навколишнім середовищем змінює деяку матеріальність навколишнього середовища. У процесі дизайну так і відбувається. Аби дослідити це можна намагатись зрозуміти сутність планованого порядку та реальної дії.

У процесі сприйняття суб'єкт за допомогою інтенціональної свідомості починає надавати об'єкту значення (включати його в індивідуальну ієрархію значень). Іntenційна свідомість при цьому зосереджується на певних матеріальних ознаках об'єкта, оскільки свідомість не може концентруватись на двох об'єктах одночасно. Суб'єктивний досвід та єдність аперцепції

визначають, на яких ознаках матеріальності об'єкта буде зосереджена інтенційна свідомість.

Інтенційна свідомість фокусується на фрагменті та знаходить суб'єктивний зв'язок між фрагментом і всім суб'єктивним досвідом у певний момент часу. Тому ми визначаємо фрагментарність, як особливість інтенціональної свідомості.

Контекстне існування (буття) об'єкта, уже вписаного в індивідуальну ієрархію (систему) значень, має стійкий зв'язок з досвідом суб'єкта та цією системою. Виходячи з того, що наша інтенціональна свідомість зосереджена (або може бути зацікавлена) лише на одному фрагменті в дану одиницю часу, означає, що сприйняття фрагментоване в кожену секунду. Тому з часом кожного разу актуальним є новий фрагмент, а отже з цих фрагментів у часі утворюється певна лінія, методом відбору (метафорично черга чи наратив). Таким чином, утворюється логіка початку, кінця, ділення на частини тощо. Ефект ієрархічності є скоріше ефектом створеним фрагментарною природою свідомості ніж реальним об'єктом.

Саме через цю особливість сприйняття ми можемо назвати об'єкт «ексклюзивом», тому що, з одного боку, кожен буде розрізняти й оцінювати його деталі в різному порядку, а з іншого боку, тому що кожен об'єкт дизайну має унікальну конфігурацію фрагментів, детерміновану габітуальними паттернами та унікальним феноменологічним досвідом і розташуванням цих паттернів. За схожим принципом діє і планування.

Ексклюзивність сприйняття – ефект, визваний властивістю інтенціональності, а саме фрагментарною природою інтенціональності.

Ексклюзивність об'єкта – конфігурація елементів матеріальності самого об'єкта.

Існує ієрархічність створена ексклюзивністю самого сприйняття, а є ієрархічність, яка створена ексклюзивністю об'єкта. Виходить, що є порядок

сприйняття та «порядок реальності». У ситуації взаємодії (бар'єрній ситуації) існують два виходи. Ексклюзивність сприйняття ніколи в точності не може відтворити у структурах свідомості точну ексклюзивність матеріальності, проте вона може повторити сам принцип та аналогічну форму цієї ексклюзивності у своїх структурах. (тінь в печері Платона). Відбувається процес спрощення одночасно з процесом розуміння.

Сама форма поєднання елементів структури свідомості може повторити організаційну форму елементів матеріальності. Важливо не що поєднано, а яким чином воно поєднано (рис. 2.7). У ситуації неадаптивності свідомість змушена повторити форму матеріальності чіткіше, адже вона не може відтворити габітуальні форми взаємодії. Відсутність застосування з боку суб'єкта габітуальних форм взаємодії, змушують тіло підлаштовуватися та реконструювати форми взаємодії під ексклюзивність.

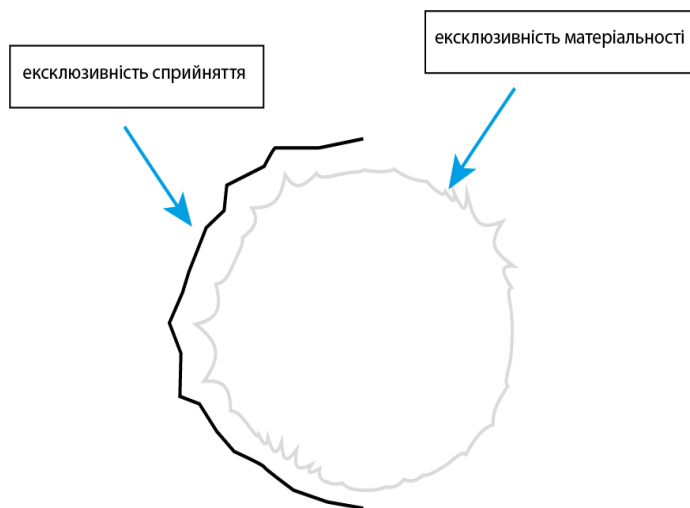

Рис. 2.7. Ексклюзивність сприйняття (джерело: створено автором)

Ситуація неадаптивності з'являється, коли ексклюзивність матеріальності об'єкта взаємодії діє на тіло суб'єкта та його характеристики матеріальності таким чином, що змушує тіло, використовувати лише певні форми взаємодії.

У такій ситуації тіло не може використати багато форм взаємодії через певні власні характеристики матеріальності і змушено концентруватись на одній формі.

Плановий порядок часто відображає ієрархічність, створену ексклюзивністю самого сприйняття, оскільки всі фактори, що впливають, проаналізувати не можливо.

У процесі роботи дизайнер намагається пристосувати матеріальність об'єкта під власні габітуальні уявлення про світ, а отже пристосувати складність до спрощення.

У бар'єрній ситуації реальність показує нездатність самих спрощень до взаємодії, і умовно не піддається зміні, бо виявляє позицію матеріальності об'єкта. Процес дослідження дизайну складається з виявлення ідеалізацій, створених свідомістю суб'єкта, культурним полем та співвідношенням їх з порядком тіла та порядком середовища. Часто дизайнери намагаються відкинути всі елементи, які «заважають», аби втілити ексклюзивний «порядок» його свідомості, тому ігнорують саме дослідження феномену реальності як такого.

Всі об'єкти та фактори впливу ситуації пов'язані і формують певну єдність цілого. Таким чином, не можна встановити всі типи зв'язків між елементами ситуації, проте можна сказати, що всі фактори пов'язані та знаходяться у певному типі зв'язку.

Процес дизайну поєднує в собі взаємодію ексклюзивного сприйняття та ексклюзивність матеріальності самого об'єкта. У процесі контакту саме

планованої ексклюзивності та ексклюзивності матеріальності народжуються певні види ефектів, що також впливають на саму матеріальність.

Дизайн містить конотацію наміру, цілі, тобто певний плановий порядок, побудований як на індивідуальному, а більшою мірою на колективному, інтерсуб'єктивному досвіді.

У вище описаній ситуації неадаптивності, форми взаємодії детерміновані ексклюзивністю матеріальності тіла самої людини з інвалідністю, яке вже є власне домінуючим фактором. У даній ситуації, ексклюзивність сприйняття наближається до ексклюзивності матеріальності. Ексклюзивність сприйняття не може втілити всі форми взаємодії, які б бажала інтенціональність, але змушена вибрати форми взаємодії, які прив'язані до «поля здатності» матеріальності тіла [157]. У такому випадку матеріальність навколишнього середовища визначає можливості та бажання людей.

Поле здатності – спектр форм взаємодії, що може виконати тіло в певному контексті у бар'єрній ситуації не попавши у стан відчутності. Поле здатності завжди змінюється в залежності від контексту:

- адаптивність тіла (сфера здатності тіла) характеристика тіла суб'єкта, яка визначає, яке буде поле здатності до форм взаємодії у певній ситуації (визначається контактом вибраної форми та об'єктом матеріальності. Це дозволяє індивіду «змінити» (умовно спростити) або відтворити реальність у структурах свідомості;

- стан тіла, коли свідомості здається, що навіть габітуальні структури (форми взаємодії) працюють у реальності. Ситуація, коли здається, що абстракція пояснює світ та форма взаємодії, дає певний результат (за певних умов), який тіло сприймає як задовільний. Контекстне буття об'єкта має чіткий зв'язок із формою взаємодії.

Ідеалізація є процесом спрощення складних об'єктів або явищ для полегшення їх розуміння. Наприклад, твердження про те, що «Земля є пласка» є ідеалізацією, засноване на тому, що ми не спостерігаємо кривизни (викривлення) Землі в повсякденному житті емпірично. Реальність полягає в тому, що кривизна Землі настільки незначна при малих масштабах, що її поверхня здається плоскою. Це породжує парадокс, при якому коло розглядається як сукупність великої кількості прямих ліній. За такою концепцією можна також пояснити парадокс інклюзії та універсального дизайну [83].

Дві позиції, які необхідні для утворення дихотомії бар'єрної ситуації, насправді можуть бути лише одною позицією, так само як пряма стає колом. Це залежить від поля зору та детальності спостереження. Саме проблема детальності спостереження дає нам дихотомію бар'єру та наявність поняття «межа». Чим детальніше ми спостерігаємо, тим більше фокусуємось на одному об'єкті. При детальному розгляді фракталу можна спостерігати лише закономірність та повторюваність одного й того ж елемента. Однак, якщо змінити точку спостереження на більш загальну, стає очевидним, що фрактали формують деревоподібну структуру, яку неможливо побачити при ближчому огляді. Таким чином, з ширшої перспективи ця структура стає видимою. Аналогічно, те, що сприймається як «благо» при детальному розгляді, може мати інше значення в довгостроковій перспективі [202].

Абстракція та бажана звична ідеалізація видається за бажану реальність. Це ситуація (безбар'єрності), коли тіло не є чутливим. Воно є здоровим і адаптується, коли навіть самий простий метод (форма взаємодії) приносить результат. Наприклад, можна довбати стіну лопатою (одна форма взаємодії). Здорове тіло може тільки таким методом добитись бажаного результату. А можна обрати кращу тактику і застосувати машину для цієї задачі, або сконструювати машину. Неадаптивність тіла змушувала свідомість вигадувати нові форми взаємодії та методи впливу на середовище.

2.3. Екстраполяції логіки ситуаціонізму у теоретичну площину універсального дизайну

Будь-яке предметно-просторове середовище створює умови для певної колективної дії. Власне і життєдіяльність і праця це колективні акти. Кожна людина здійснює колективну дію, бо вона вже існує в просторі, послуговується мовою, яка є спільною, а не індивідуальною, отже вона має спільні імпліцитні цінності, комунікує з зовнішніми предметами та є носієм дискурсу. Тому можна припустити, що не колективної взаємодії, як абсолютної, не існує [146, 185].

За кожним матеріальним втіленням дизайну стоїть якась позиція суб'єкта, а отже і дія. Тіло людини, та свідомість (дискурси, інтерсуб'єктивні чинники) впливають на матеріальність та природні фактори, які у свою чергу також впливають на людину [262]. А отже створюється ситуація дизайну. Можна окреслити, що існують різні архітектурні та предметно-просторові ситуації. Ситуація впливу об'єкта дизайну – це абстрактна ірреальна конструкція, яка вводиться нами для того аби спрямувати логіку нашого фокусу на певні аспекти феноменологічного досвіду.

Множина всіх можливих предметно-просторових ситуацій утворює «поле дизайну». Це простір, де здійснюється колективна дія. Предметно-просторова ситуація визначається схемою (рис. 2.8) і складається з:

- соціокультурної складової (дискурси, мова, культура, тощо);
- матеріальної складової (будівлі, матеріальні об'єкти);
- природи (флора, фауна, тощо);
- тіла людини (матеріальність тіла).

Поєднання цих факторів у моменті сприйняття, організованим інтенціональною свідомістю, і буде визначати, що таке предметно-просторова або предметно-просторова ситуація.

Рис. 2.8. Предметно-просторова ситуація (джерело: створено автором)

Для більшого розуміння просторів, що структуровані одним уявленням про дійсність, слід ввести поняття поля дизайну. Введення цього терміну є спробою екстраполяції філософії Бурдьє у площину архітектури [73].

Предметно-просторове поле включає чотири основні типи складових, що утворюють ситуацію предметно-просторової взаємодії:

- матеріалістична складова – власне будівлі і інші матеріальні об’єкти;
- соціокультурна складова – простір тексту, наявні локальні та глобальні дискурсивні практики;
- простір тіла;
- природа.

Поле дизайну, мистецтва або ж архітектури ситуативне за своєю природою, та містить у собі всі можливі ситуації, а отже потребує суб’єкта споглядання, та дії початкової від самого суб’єкта. Можна припустити, що ситуація запускається від початкової дії (або інтенції) суб’єкта [198].

Ми визначили що, у протіканні предметно-просторової ситуації властивими для неї є такі принципи:

- напрям (задає інтенція людини);
- початок (принцип завершеності);
- кінець;
- місце;
- принцип дії архітектурної ситуації (*один з можливих варіантів*).

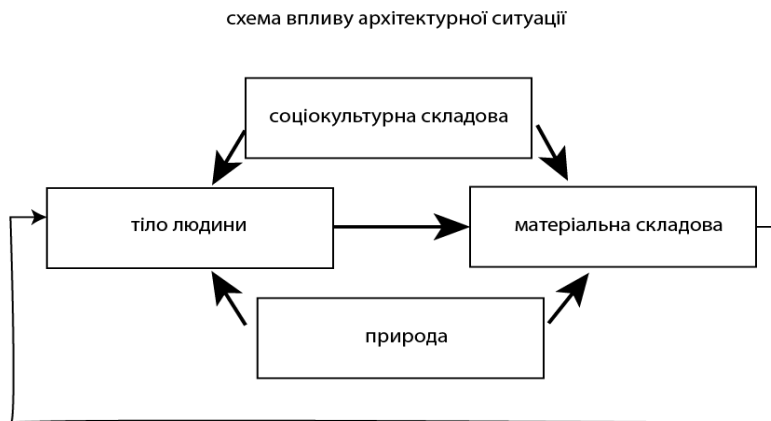

Рис. 2.9. Схема впливу предметно-просторової (архітектурної) ситуації (джерело: створено автором)

Варіацій предметно-просторової ситуації може бути нескінченна кількість. Як точку початку аналізу можна визначити ситуацію неадаптивності суб'єкта у структурі предметно-просторової ситуації.

Суб'єкт інтенціональністю запускає механізм ситуації, яка взаємодіє з якимось об'єктом матеріального оточення. Тоді об'єкт матеріальності середовища у кожен момент часу продукує різну ситуацію та по різному здійснює вплив на індивіда. Для дослідження деталей цього впливу, слід виокремлювати кожен окрему ситуацію спочатку і сприймати її як нову і не схожу на попередню [57].

Виникає ідея про те, що предметне середовище це лише «зміна стану людини», перехід від одного стану в інший. (з теплого приміщення в холод, з одного масштабу в інший).

Один з можливих варіантів принципу дії предметно-просторової ситуації показаний на (рис. 2.10).

Введення ірреального терміну суб'єкт дозволяє осмислити початкову точку ситуації і аналізувати її. Поєднуючи тіло, свідомість та трансцендентальну єдність аперцепції, поняття суб'єкт уможливорює розуміння навколишнього середовища, але залишається абстрактним та ірреальним. Так як Бурдье та Фуко можна мислити суб'єкт як соціальну конструкцію, а не реально існуючу. Тому суб'єкт може бути як створений політичними режимами, так і дискурсивним апаратом [122].

У цьому випадку дослідження ситуації неадаптивності суб'єкта може служити лише умовним маркером початку предметно-просторової ситуації.

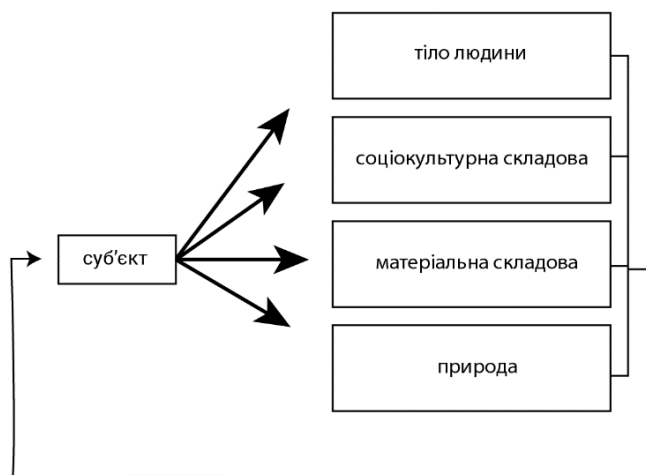

Рис. 2.10. Чинники архітектурної ситуації (джерело: створено автором)

Введення поняття напрямку дозволяє позначити місце того, хто споглядає архітектурну ситуацію, виявити суб'єктивні чинники, тільки через які можна вивчати реальність.

Послуговуючись феноменологічною методологією та принципами, приймаємо тезу про те, що реальність не можна споглядати, проте можна

вивчати суб'єктивний досвід кожної людини, через який можна вивчати феномен архітектури [212].

Суб'єкт в цьому випадку носій інтенціональності. Саме інтенціональність грає ключову роль у формуванні досвіду як архітектурної ситуації, так і будь-якого досвіду, а також у процесі дизайну чи зустрічі з бар'єрною ситуацією. Дослідження інтенціональності та суб'єктивного досвіду може мати ключову роль у людиноцентричному підході, тобто гуманізації архітектури, адже тепер основною і початковою точкою стає суб'єкт (що грає символічну роль), який створює систему координат для понятійних конструкцій для розуміння реальності. Аналізувати сам суб'єкт немає сенсу, бо це ірреальна абстрактна категорія. Представимо коротку схему інтенціональності та дамо пояснення до неї (рис. 2.11).

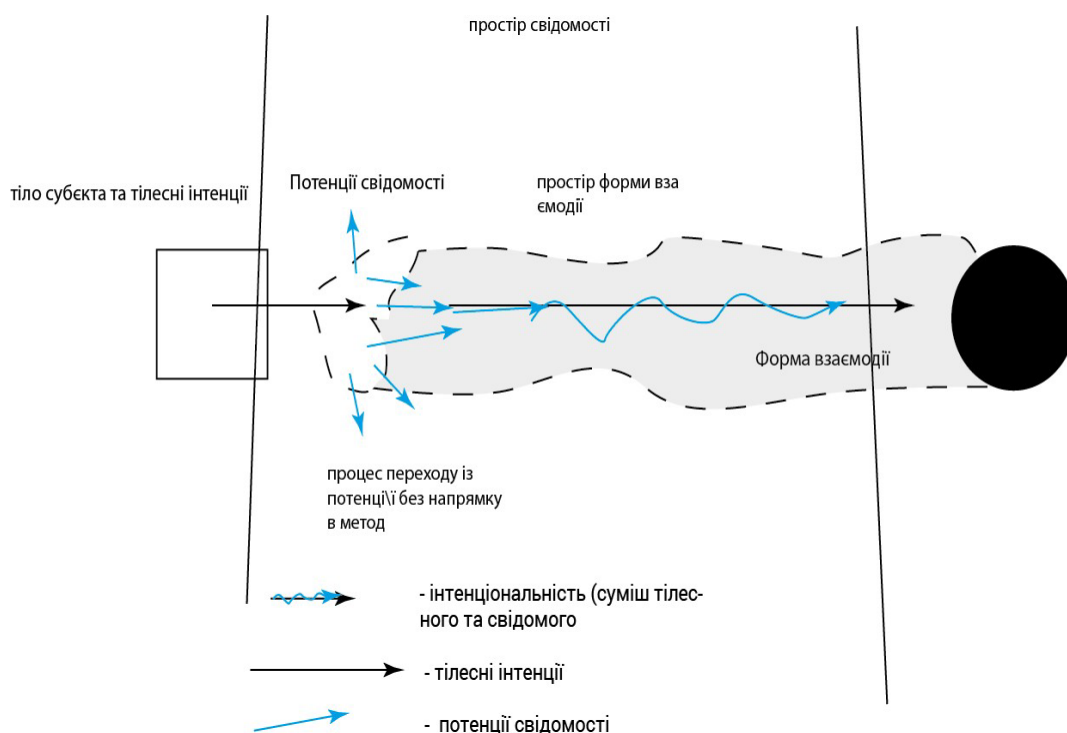

Рис. 2.11.Схема інтенціональності (джерело: створено автором)

Тіло та свідомість містить інтенції (вживаємо у смислі, наведеному Е. Гуссерлем) [166].

Тіло задає первинні бажання та потреби, свідомість у свою чергу, знаходить форми для їх розуміння. Змішуючись, потреби тілесні, що набувають форм, які надає свідомість, детермінована соціокультурними факторами. утворюють інтенціональність. Інтенціональність набуває втілення у формі взаємодії (методі).

Форма взаємодії (метод) – алгоритмічна послідовність дій, які вибирає суб'єкт щодо взаємодії з об'єктом або навколишнім середовищем. Форма взаємодії є простором для дії інтенціональності та є матеріальним втіленням інтенціональності. Вона детермінується попереднім феноменологічним досвідом суб'єкта та соціокультурним середовищем. Інколи вони закріплюються в культурі.

Суб'єкт може взаємодіяти з навколишнім середовищем та об'єктами у ньому лише через форму взаємодії. Також слід зазначити, що будь-яка форма взаємодії конструюється за допомогою фрагментів, які містяться в культурі, а отже, що кожна форма взаємодії матиме мовну інерцію і буде містити кінцеву точку (бажаний кінцевий ефект), на яку розраховує тіло та свідомість людини, навіть якщо він не був підтверджений емпірично.

Форма взаємодії встановлює зв'язок з певними ознаками об'єкта дизайну, а не з усім об'єктом. Це дозволяє розуміти причину варіативності використання однієї матеріальності об'єкта дизайну. Тож кожна нова форма взаємодії встановлює нові зв'язки з новою комбінацією елементів матеріальності одного об'єкта. Якщо форма взаємодії базується на неадаптивності самого суб'єкта, її вираження може стосуватись доконтекстуального буття та виявлення зв'язків, що встановлені в самому суб'єкті. Сама суть аналітики дизайну лежить у встановленні зв'язків, що

утворились у доконтекстуальному бутті між об'єктом дизайну або його елементами та тілом суб'єкта.

Негабітуальна форма взаємодії – різновид форми взаємодії, алгоритм, та послідовність дії, яку людина застосовує вперше та не знає, який буде результат, бо вона ще не достатньо перевірена на практиці. Результат очікується суб'єктом, але не закріплений точно у часі, бо ще не було практики. Швидкість такої взаємодії не визначена, а отже зв'язки між елементами форми взаємодії не механічні і не стійкі. Можна сказати, що негабітуальна форма взаємодії може базуватись на інтенціях та неадаптивності суб'єкта.

Габітуальна форма взаємодії – різновид форми взаємодії, алгоритми та послідовність дій, які були вже перевірені досвідом минулого і давали очікуваний результат взаємодії. Структура габітуальної взаємодії більш жорстка і зазвичай відтворюється з певною швидкістю. Результат очікується суб'єктом за відносно визначений час взаємодії. Отже визначений чіткий алгоритм дій, їх послідовність, швидкість виконання суб'єктом, що мусить працювати.

Є культури, які містять велику кількість закріплених різних форм взаємодії, які вважаються прийнятними суспільством. Є суспільства, які не закріплюють нові форми взаємодії, притримуючись старих.

Інтенція (або інтенціональність) – направлення свідомості на якийсь об'єкт. Переживання наділене змістом, та направлене на сприйняття чогось. Ідентифікація свідомості з об'єктом сприйняття у момент сприйняття. причина переживань не самі речі та об'єкти, а власне сама суть свідомості як такої [165].

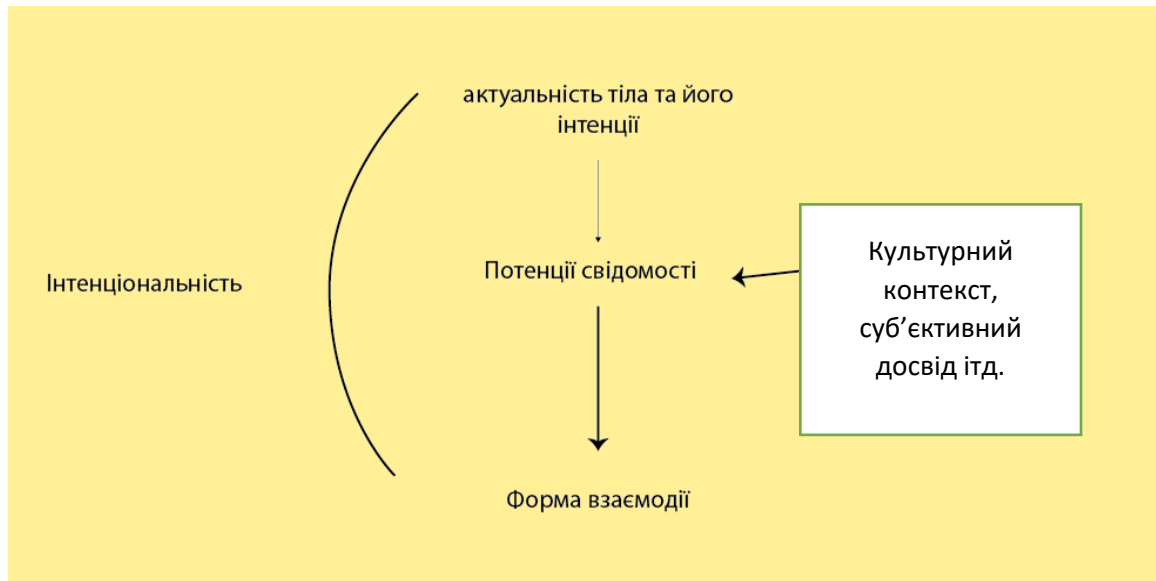

Рис. 2.12. Елементи інтенціональності (джерело: створено автором)

В предметно-просторовій ситуації приймають участь крім наведених факторів ще інтенціональність, форми взаємодії та певні інтерсуб'єктивні чинники. У певний момент часу архітектурна ситуація може бути бар'єрною ситуацією.

Будь-яка ситуація впливу об'єкта дизайну бар'єрна по суті. Ключовими факторами бар'єрної ситуації можуть бути:

- тіло людини;
- свідомість;
- наявність дії інтенції щодо зовнішнього об'єкта;
- вибрана габітуальна форма взаємодії, яка передбачає якийсь очікуваний результат.

Варто також зазначити, що інтенційна свідомість фокусується на фрагменті та знаходить суб'єктивний зв'язок між фрагментом і всім суб'єктивним досвідом у певний момент часу. Тому ми визначаємо фрагментацію як особливість інтенціональної свідомості.

Таким чином, інтенційна свідомість змінює сприйняття буття об'єкта з «автореферентної» (або доконтекстуальної) на контекстну природу. Для

кожного об'єкта можна зафіксувати здатність його бачити з певної точки зору. Це можна назвати ефектом присутності об'єкта.

Здатність суб'єкта сприймати об'єкт за певного контексту окрім чинників свідомості зумовлена також і певними ознаками матеріальності об'єкта, наявними в доконтекстуальному існуванні об'єкта. Ці ознаки матеріальності називають у системі наведеній М. Хайдеггером та одним з його учнів Юоксюлем «носіями ознаки, яка потенційно може бути сприйнятою» [42].

Ці риси суттєвості є передумовою ексклюзивності та унікальності, оскільки вони не повторюються. У різних ситуаціях кожна людина може сприймати різні ексклюзивні риси матеріальності об'єкта.

Крім того, умови сприйняття цієї ситуації визначаються суб'єктивним досвідом і системою релевантності суб'єкта. Процес сприйняття і класифікації об'єкта в певну ієрархію цінностей є апіорі винятковим, оскільки кожна система цінностей відрізняється, оскільки визначається унікальним життєвим досвідом суб'єкта. Ці характеристики та ситуація, відіграють ключову роль у створенні «цікавості» у зв'язку з інтенціональною свідомістю об'єкта.

Саме сприйняття має ритуальну логіку. Є певні структури сприйняття. Часто сприймаємо нове так само, як сприймали старе. Пояснення нового за допомогою старих методів і пошук старих причинно-наслідкових зв'язків у структурі нового часом руйнує стару модель сприйняття і тим самим створює потребу в дослідженні.

Питання, однак, полягає в тому, який зв'язок може існувати між об'єктом сприйняття і суб'єктом. Спираючись на терміни Хайдеггера, можна виділити об'єкт, який є носієм ознак, які може сприймати суб'єкт. Щоб більш конкретно знати, на яких властивостях об'єкта може зосередитися свідомість,

ми можемо визначити поняття властивості матеріальності об'єкта, і саме його матеріальність.

Важливо буде описати значення матеріальності.

1. Матеріальність об'єкта (доконтекстуального буття) є його властивістю, яка існує незалежно від семантичного зв'язку з контекстом і відтворюється у перцептивних структурах спостерігача (суб'єкта) через неасоціативний спосіб атрибуції змісту [61, 62, 1].

2. Матеріальність – це властивість жесту, яка робить глядача суб'єктом пізнання поточного моменту, що досягається вольовим актом суб'єкта націленим на відновлення (нелогічних через парадоксальність бар'єрної ситуації) зв'язків, між частинами з метою збереження цілісності (у структурі дискурсу). Суб'єкт використовує для цього алегоричний спосіб атрибуції змісту. Саме бар'єрна ситуація створює можливість суб'єкту відбутись як суб'єкт [1, 61].

Завдяки акту присвоєння значення, об'єкт набуває контекстуального існування (буття), яке розуміється та конституюється суб'єктом. У цьому акті об'єкт вставляється в ієрархію цінностей суб'єкта. Здійснюючи алегоричний спосіб приписування значення, суб'єкт розподіляє фрагменти, які він бачив у структурі нового, на різні рівні старої ієрархії цінностей. Фрагменти, розподілені суб'єктом по вищих рівнях ієрархії, показують, на що в першу чергу була спрямована інтенційна свідомість суб'єкта і, таким чином, стає видимим вектор сприйняття.

Виходячи з того, що наша інтенціональна свідомість зосереджена лише на одному фрагменті в дану одиницю часу, можна сказати, що сприйняття фрагментоване в кожен секунду. Тому з часом кожного разу актуальним є новий фрагмент. Саме через цю особливість сприйняття ми можемо назвати об'єкт «ексклюзивом», тому що, з одного боку, кожен буде розрізняти й

оцінювати його деталі в різному порядку, а з іншого боку, тому що кожен об'єкт дизайну має унікальну конфігурацію фрагментів.

Ексклюзивність виникає через фрагментацію, яка дозволяє формувати фрагменти та розміщувати їх на різних рівнях ієрархії цінностей. У будь-який момент ми не можемо зосередитися на двох фрагментах одночасно.

Домінування фрагмента об'єкта над іншим у процесі сприйняття, ймовірно, визначає структуру логіки поняття «бар'єр». Фрагментарність інтенційної свідомості також уможливорює, з одного боку, здатність розуміти світ як такий, а з іншого боку, створює можливість виникнення бар'єрних ситуацій. Можливість формування розуміння феномену реальності іде саме через бар'єрну ситуацію. Можна досліджувати, який зв'язок існує між фрагментом нового і суб'єктом, який його сприймає. Коли ми сприймаємо фрагмент предмета, між нашим суб'єктивним досвідом і фрагментом утворюється досить стійкий цілісний зв'язок.

Фрагментарність і стійкий зв'язок між фрагментами в структурі інтенційної свідомості створюють умови для ситуації, в якій об'єкт сприймається як бар'єр. Іntenційна свідомість сприймає деякі ознаки матеріальності об'єкта швидше і встановлює сильніший зв'язок, а з іншими ознаками взаємодіє повільніше, оскільки не може відразу знайти відповідь у власному суб'єктивному досвіді.

2.4. Принципи формування громадського простору універсального дизайну

Саме на основі форм взаємодії ми можемо розуміти, що перед нами. Конфігурація та порядок сприйняття детермінує процес розуміння. Відношення суб'єкта з об'єктом дизайну теж детерміновано порядком ієрархії цінностей та вибраною свідомістю формою взаємодії.

Через моделі, що концентруються у полі тексту, створюється можливість розуміння як саме об'єкт дизайну існує щодо суб'єкта, взаємодіє або не взаємодіє з суб'єктом, або суб'єкт може прораховувати цю дію. Чим більше форм взаємодії можливо застосувати до цього об'єкта, тим точніше можна дати визначення об'єкта, як такого. Вибрана щодо об'єкта форма взаємодії визначає також сутність цього об'єкта, адже описує його характеристики саме у контакті з суб'єктом. Без контакту з суб'єктом, тобто без контакту певної форми взаємодії та об'єкта дизайну не можливо зрозуміти сам об'єкт дизайну.

У ситуації неадаптивності порядок (форма матеріальності), контактуючи з тілом, дає тілу інформацію про себе. Свідомість не може «заспокоїтись» через успішне використання форм взаємодії, активацію тіла та сенсорних систем і вимушена підлаштовуватись під реальність, вибираючи або інші форми, або створюючи нові. Матеріальність об'єкта у контакті з тілом (яке має лише кілька методів з доступних) входить у ситуацію неадаптивності (бар'єрну ситуацію) і тіло набуває чутливості, принципності, бо не може змінити ситуацію і форму через фізичний стан.

«Примусовий» ідеалізм є одним з можливих результатів ситуації неадаптивності, коли людина з інвалідністю вимушена сповідувати ідеали доступності безбар'єрності, адже її матеріальність тіла та ситуація взагалі не дозволяє свідомості вибрати інші форми взаємодії, окрім тих, які вона зараз може виконувати. У таких ситуаціях суб'єктивний порядок «бажання» (Лаканівське трактування «бажання», або «порядок задоволення» за Маркюзе) [207, 182, 183, 205] співпадають з порядком матеріальності. Виходить, що, відстоюючи таку позицію, вони відстоюють позицію, яка, ймовірно, буде реальна і для інших. Це може пояснити феномен, наведений у процесах судових дослідженнях у США. Людина, що опиняється в такій ситуації, стає певного виду провідником «матеріальної ексклюзивності», яка втілюється в ній.

Деякі форми взаємодії базуються саме на неадаптивності і продукуються ними. Стійка зв'язка неадаптивності тіла або трансцендентної єдності аперцепції, яка визначає форми взаємодії може визначати зв'язки доконтекстуального буття. Власне неадаптивність та доконтекстуальне буття є пов'язаними. Те, що не можна змінити, означає присутність його в бутті, а отже і визначає уже створений зв'язок з іншими елементами середовища. Які варто визначити на стадії передпроектного аналізу.

Коли форма (та структура) доконтекстуального об'єкта співпадає з формою (та структурою) у контекстуальному бутті свідомості, об'єкт стає зрозумілим. Це відбувається не тоді, коли форма взаємодії працює, а саме тоді, коли чуттєвість тіла підвищена у бар'єрній ситуації, а тіло напружене. Саме тоді люди з інвалідністю говорять про це та помічають різницю. Вони можуть говорити про неспівпадіння, бо вони знаходяться в ситуації неадаптивності і їм відкривається саме відчуття об'єкту. Логічно, що можна говорити про спектр здатності у ситуації, як про набір форм взаємодії, які може виконувати суб'єкт у межах контакту з певною матеріальністю. Спектр здатності формується унікальністю ситуації та факторами соціокультурного середовища.

Соціокультурна складова, матеріальність оточення та матеріальність тіла визначають спектр здатності для конкретної людини. Та сама ситуація неадаптивності це суттєве зменшення спектру здатності до використання у одному просторі кількох форм взаємодії. У той самий час зменшення спектру вибору форм взаємодії наближає індивіда до самої ексклюзивності матеріальності, а не ексклюзивності свідомості. Відсутність вибору якраз і вказує на певну «реальність». Варто відмітити потенціал дослідження випадків, коли людина знаходиться у ситуації «не адаптивності».

Активне тіло, що здатне адаптуватись, може долати перешкоди за допомогою уставлених форм взаємодії, великою адаптивністю тіла та не накопичувати досвід, бо нема такої потреби в архівації знання так як тіло може адаптуватись до змін середовища. Культура, яка культивує тіло, що

адаптується, логічно має меншу здатність до накопичення інформації та зберігає у собі меншу кількість форм взаємодії. За умов адаптації тіла, суб'єкт замикається на своїй індивідуальній ексклюзивності свідомості (простору тексту), ігноруючи ексклюзивність матеріальності. При цьому ексклюзивність матеріальності власне є закрыта від сприйняття людиною, чие тіло є адаптивне. Людина, що адаптується, лише існує в цьому середовищі, проте не знає його і не може сформулювати тезу про це середовище.

Це означає, або людина вирішує та бере участь у ситуації, або вона спостерігає. Та людина, яка бере участь, не може казати про те, що робить. Саме бар'єрні ситуації мають потенцію виявлення та відчуття об'єкта, як такого. Переживання бар'єру породжує потребу споглядання, (потребу розуміння), бо зупиняє рух, виводить людину з самої ситуації, яка позбавляє її суб'єктності. Людина отримує роль спостерігача, а власне «науковця», який тимчасово позбавлений можливості вийти з позиції спостерігання, знаходячись в ситуації неадаптивності.

Такі культури, які культивують лише обмежену кількість форм сприйняття і широку адаптивність самого тіла, є традиціоналістичними культурами. Традиція зазвичай одна (традиція відпрацьована, фіксована кількість форм взаємодії з реальністю, які працювали), а саме позиціонування адаптивності тіла, а не культури до реальності. Наразі такий підхід має назву трансгуманізм, що має на меті реорганізацію та адаптацію тілесного.

Всі ситуації бар'єрні, проте є певний рівень абстрактизації результатів, що дає відчутти ілюзію «безбар'єрної ситуації». Це пов'язано з певною мірою нечутливості тіла, як такого, що дозволяє мислити та перебувати у ситуації невідчутності. Здорове тіло може здійснювати більшу кількість дій та витримувати більшу кількість навантаження.

Варто зазначити, що інтенційна свідомість та її матеріальне втілення у форму взаємодії, що направлена на об'єкт, утворює певний зв'язок з об'єктом. Проте через фрагментарну природу інтенційної свідомості зв'язок,

що утворюється між об'єктом та суб'єктом через форму взаємодії, є також фрагментарним у кожний момент часу. А це означає, що у певний момент часу у структурі свідомості відображається лише часткові характеристики об'єкта. Тобто в якийсь момент суб'єкт не може сприйняти всі наявні характеристики об'єкта одночасно. Тоді ми можемо стверджувати, що в моменті часу у структурі свідомості з'являється певне уявлення про об'єкт, що базується на попередньому феноменологічному досвіді суб'єкта та на уривках соціокультурного поля.

У структурі свідомості об'єкт постає у контекстуальному бутті. А отже всі його характеристики зрозумілі, а значить ієрархізовані у структурі свідомості. Проте варто зазначити, що контекстне буття об'єкта завжди не повне, адже воно завжди описує лише частину характеристик об'єкта, як такого, через фрагментарну природу свідомості та неточності сприйняття.

На кожному відображенні об'єкта у структурі свідомості є умовне поле контекстуального буття об'єкта. Це умовне поле, (що утворюється у структурі свідомості), яке має стійкий зв'язок з певною габітуальною формою взаємодії. За межами контекстуального буття існують ознаки самого об'єкта, доконтекстуального буття. Лише поле контекстуального буття та його зв'язок з формою взаємодії утворюють саме безбар'єрне відчуття.

Контекстне буття – це міцний ієрархічний, упорядкований зв'язок певної форми взаємодії з елементами попереднього досвіду. Саме така ієрархічна структура поля контекстуального буття, імпліцитно пов'язана з формою взаємодії і продукує відчуття розуміння самого об'єкта.

У ході бар'єрної ситуації зв'язки контекстуального поля можуть розриватись через відчутність тіла, яке не може здолати бар'єр визначеною формою взаємодії, яка була вписана у дане контекстуальне буття. Послаблення (або й розрив) зв'язку та порушення ієрархії, а отже алгоритму між елементами досвіду контекстуального буття від форми взаємодії є ознакою бар'єрної ситуації (рис. 2.13).

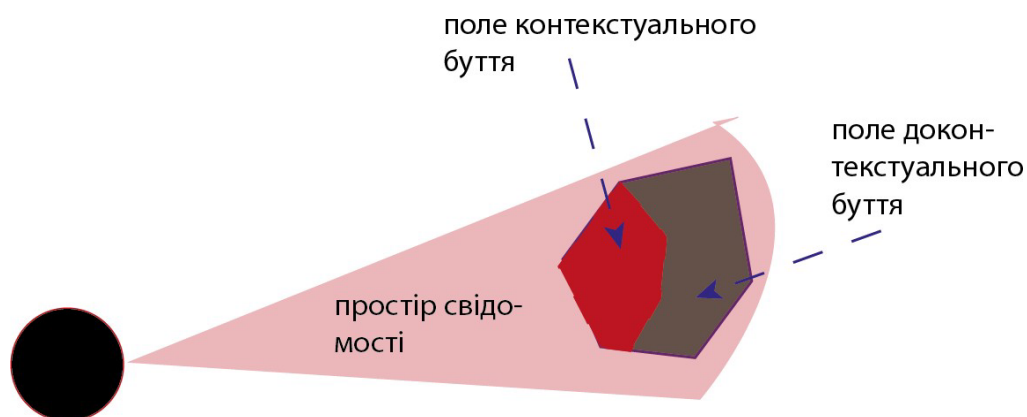

Рис.2.13. Алгоритм контекстуального буття (джерело: створено автором)

Сам об'єкт по суті ексклюзивний і чітко не відтворюється у структурах свідомості як такої. Тож між ними є відстань, яка і не може бути подолана.

Проте ми можемо розуміти не сам предмет, а радше копіювати порядок та систему зв'язків між елементами самого об'єкта у стані доконтекстуального буття та екстраполювати (через аналогію) (рис.2.14) схожу систему зв'язків між елементами свідомості.

Саме ситуація сприйняття і буде визначати як та наскільки чітко можна відтворити ієрархію елементів доконтекстуального буття за допомогою наявних структур свідомості. Цей процес буде визначати детальність та чіткість відтворення структури доконтекстуального буття у структурі свідомості.

Повернемося до прикладу пішохідного переходу. Для цього можна проаналізувати плановий порядок (те що хотіли зробити дизайнери у ситуації з розробкою дизайну пішохідного переходу) та реальний ефект дії цієї матеріальності.

Зрозуміло, що поле контекстуального буття також ексклюзивне і детерміноване суб'єктивним феноменологічним досвідом та культурним полем і його особливостями. Тож логічно казати про ексклюзивність сприйняття та структури контекстного поля, яку в кожен момент часу будує у ієрархію інтенціональна свідомість за допомогою наявних суб'єкту форм взаємодії з елементів індивідуального досвіду.

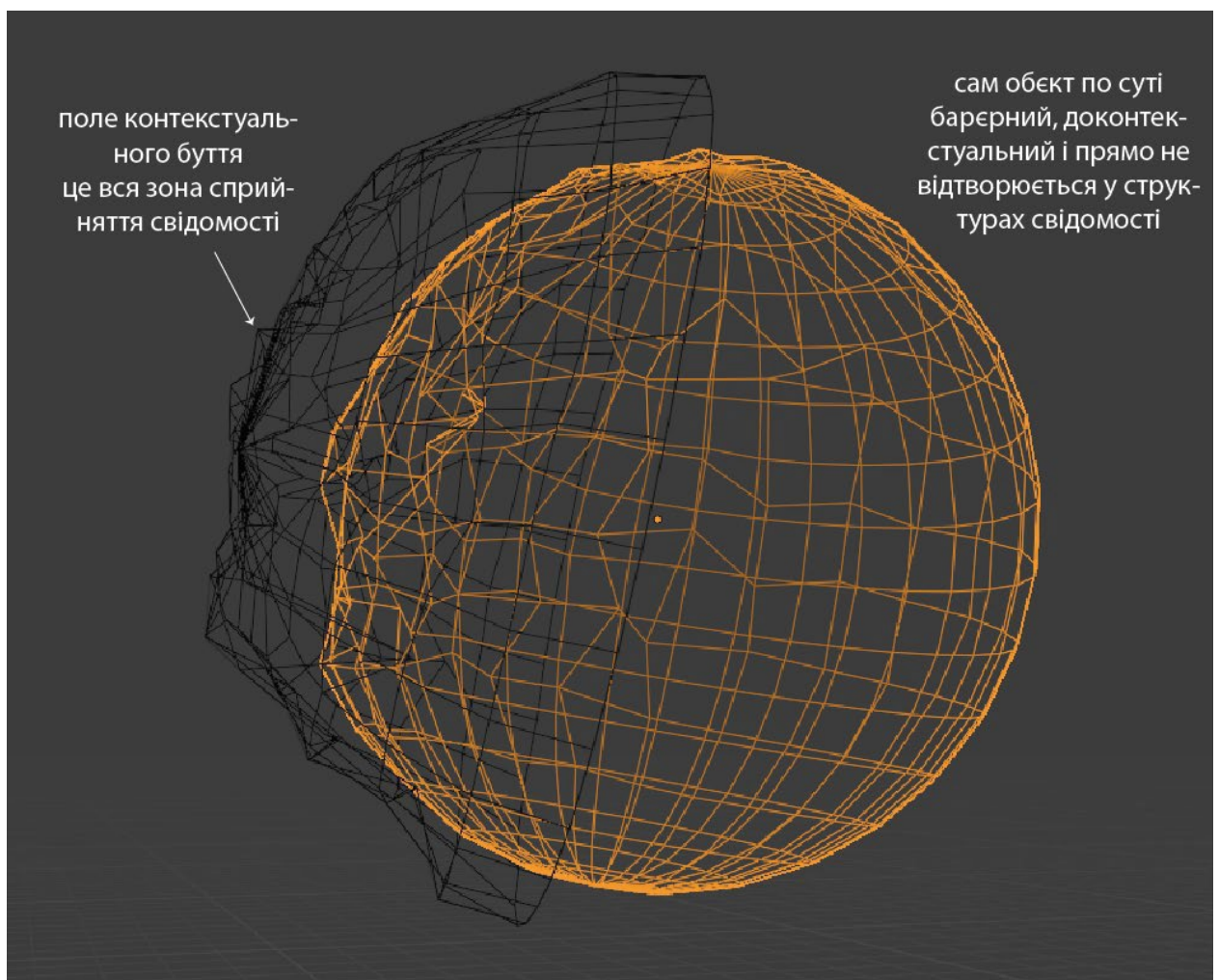

Рис. 2.14. Схема відтворення сприйняття бар'єрної ситуації у структурі свідомості людини (джерело: створено автором)

Поле контекстуального буття також має ієрархію, яка пов'язана їхнім сприйняттям у часі. Кожен новий момент означає появу нової точки фокусу інтенціональної свідомості на фрагментах або об'єкту чи структурах самої свідомості.

Ієрархія певного поля контекстуального буття об'єкта (об'єкта відображеного у структурах свідомості за допомогою наявних мовою та дискурсом засобів) залежить від внутрішньої ієрархії цінностей суб'єкта, відповідно до якої, та з відчуттями тіла, суб'єкт вибудовує поле контекстуального буття об'єкта (рис.2.15).

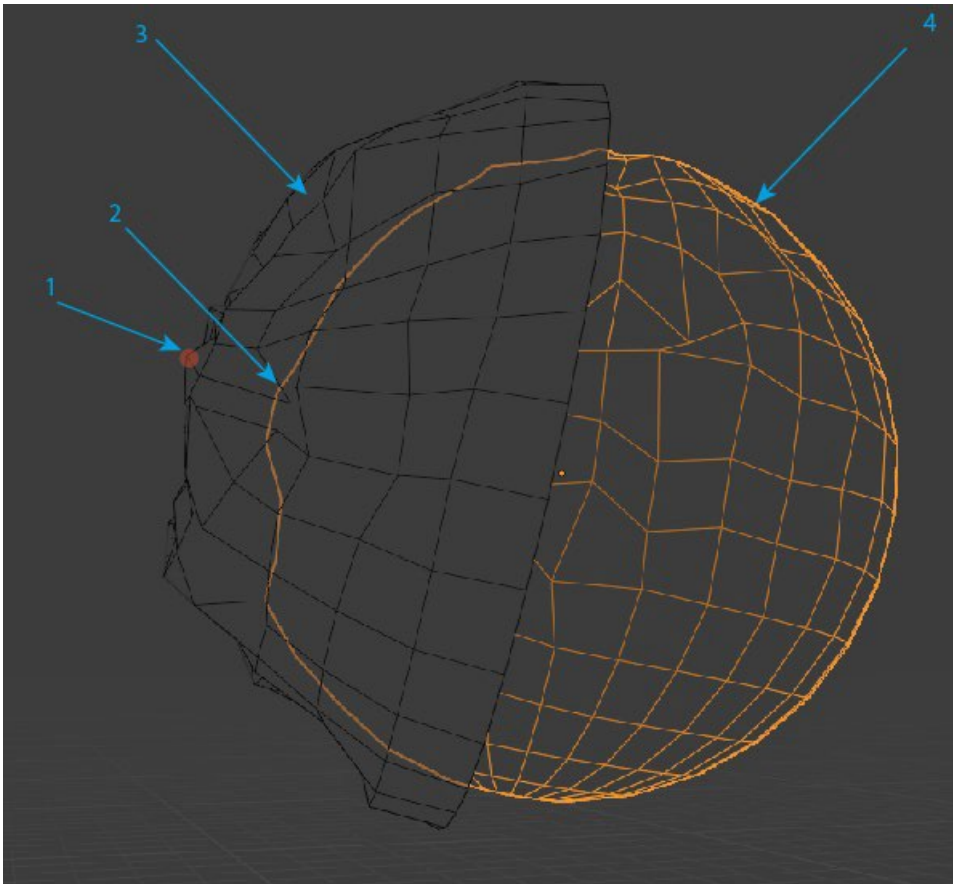

Рис. 2.15. Поле контекстуального буття (джерело: створено автором)

1 – точка фокусу інтенціональної свідомості на фрагменті контекстуального буття об'єкта;

2 – поле контекстуального буття об'єкта;

3 – доконтекстуальне буття об'єкта.

Інтенціональність здатна копіювати форми зв'язків фрагментів доконтекстуального буття і переносити їх у контекстуальне буття. Завдяки природі інтенціональності можна розуміти феномен реальності, помічати форму ієрархії, а отже і структуру зв'язків фрагментів доконтекстуального буття, захоплювати саме їх рух та зв'язки у ситуації з аналогією повторення самої форми.

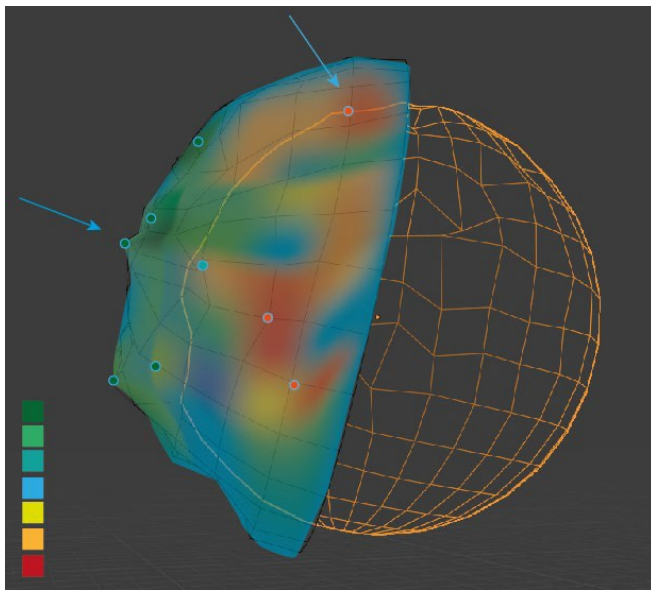

Рис 2.16. Схема утворення контекстуальної зони безбар'єрності у свідомості людини (джерело: створено автором)

На схемі (рис 2.16) показано, які точки (фрагменти, сполуки між фрагментами контекстуального поля) краще відображаються в моменті, а які ні. Зеленим марковано точки (фрагменти поля), які краще та швидше знаходять контакт з попереднім досвідом та внутрішньою ієрархією цінностей суб'єкта, а отже вони створюють міцніший зв'язок та швидше сприймаються. Таким чином, утворюється взаємозв'язок між формою взаємодії, елементами досвіду та внутрішньою ієрархією. Це означає, що утворення «контекстуальної зони безбар'єрності».

Червоним на (рис.2.16) відмічені фрагменти контекстуального поля, з яким свідомість знаходить зв'язок повільніше. Саме у такій ситуації і є також

певна бар'єрність, уповільнення встановлення зв'язку між фрагментами контекстуального буття та самим фокусом інтенційної свідомості.

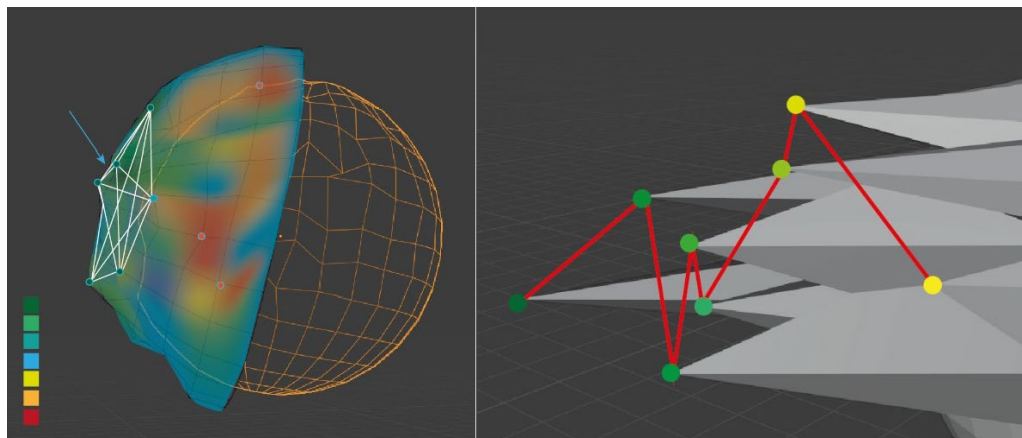

Рис 2.17. Контекстуальне поле (джерело: створено автором)

З часом певні фрагменти контекстуального поля, які швидше знаходять зв'язок з попереднім досвідом, та умовно працюють з вибраною формою взаємодії, утворюють стійкий ієрархічний зв'язок, а отже і умовне знання, стабільну конструкцію, яка містить у собі вже звичну габітуальну форму взаємодії. Утворюється стабільна конструкція або певна ідеалізація простору, яку свідомість буде постійно використовувати як паттерн для сприйняття іншого середовища. Таку властивість контекстуального поля можна назвати зоною контекстуальної безбар'єрності. Встановлення зони доконтекстуальної безбар'єрності, яка присутня на самій матеріальності об'єкта. Перевірити це можна лише напружуючи тіло, як аналізатор.

На рисунку (рис.2.17) показано ієрархічність сприйняття у часі та власне формування зони контекстуальної безбар'єрності. Деякі фрагменти знаходять певний швидший зв'язок з попереднім досвідом. Вони відмічені на діаграмі темно-зеленим відтінком. Чим світлішим стає відтінок, тим довший час знадобилось свідомості аби підібрати форму взаємодії та вписати у контекстуальне буття даний фрагмент форми. Отже, будь-яка зона

контекстуального буття імпліцитно містить форми взаємодії та має чіткий вектор руху направлення дії.

Наприклад, саме розуміння пандусу (утворення пандусу у структурах свідомості) передбачає застосування певної швидкості руху, направлення руху та умовну кількість можливих форм взаємодії (типів пересування – пішки на кріслі колісному). Ці всі деталі методів користування пандусом і дають нам розуміння, що таке пандус взагалі.

Повторення викликає бажання, власне мімезис (за тезою, наведеною Р.Жириром у праці «Насилля та священне»), як повторення методу або форми чи структури. Одна з основних характеристик інтенційної свідомості крім направленості та фрагментарності руху форми є мімезис, що є ключовою основою для накопичення форм взаємодії [138, 139, 140].

На рисунку (рис.2.17) відтінками зеленого відмічено рух фокусу свідомості за яким і проходить конструкція моделі форми взаємодії. Чим темніший тим швидше даний відрізок поля знайшов зв'язок із свідомістю і потрапив у фокус уваги інтенційної свідомості. Чим світліший відтінок, тим довший час було витрачено на вписування цього фрагменту у загальне контекстуальне поле, а отже зв'язки між цими елементами будуть не такіміцні, а радше хиткі і здатні до зміни.

Якщо брати мімезис, як ще одну особливість інтенціональності свідомості, то виходить, що крім індивідуальних факторів, що детермінують вибір наступного фокусу уваги грає роль ще і міметична складова. Ймовірно, бар'єрна ситуація відкриває міметичну сторону свідомості. Тіло (його інтенціональність) починає в більшій мірі «наслідувати» форму зв'язків між елементами, що утворюють об'єкт доконтекстуального буття реальності, а не якусь форму з контекстуального буття свідомості. Ключову роль може грати тілесність, оскільки тіло може розуміти інше через наслідування форми руху або помічаючи певну схожість форми іншого тіла із своєю.

Буває мімесис тілесний, коли тіло повторює рух іншого тіла, таким чином збираючи форми взаємодії.

У ситуації неадаптивності людина з інвалідністю, що має чіткий зв'язок з єдиною формою взаємодії, але не може відтворити жодну з бажаних або наявних форм з бажаним результатом, починає сприймати а отже інтенціональність починає намагатись копіювати форму зв'язків між елементами, що формують об'єкт замість копіювання форми взаємодії з структурою свідомості, що була відома вже. Іншими словами, інтенціональність у ході бар'єрної ситуації втрачає фокус на полі тексту і починає шукати новий фокус у полі «тілесного».

Саме на це націлений феноменологічний метод або феноменологічна редукція, котра відкидає всі судження, що були в свідомості (у контекстуальному полі) аби підсилити міметичну складову, сфокусувавши її дію на тілі та його відчуттях. Оскільки тіло несе прямий контакт з доконтекстуальним буттям, у такий момент міметичний характер свідомості може відтворити форму та структуру елементів доконтекстуального буття через активізацію тілесних відчуттів.

Міметична складова свідомості у процесі бар'єрної ситуації, а отже у стані відчутності, переходить з реєстру тексту у реєстр тіла і починає діяти іншим чином. Можна виділити схожість з естетичним модусом, у якому інтенціональність теж переходить у інший тілесний реєстр. Ймовірно саме зміна реєстрів (та дія міметичного аспекту інтенціональності у реєстрі тіла) забезпечує інакший вид проникності і сприйняття, що дозволяє виробляти есенційне розуміння, на якому базуватиметься нова форма взаємодії. Стан відчутності породжує вольовий імпульс, який переводить інтенціональність у тілесний реєстр, роблячи суб'єкта суб'єктом та активним учасником ситуації.

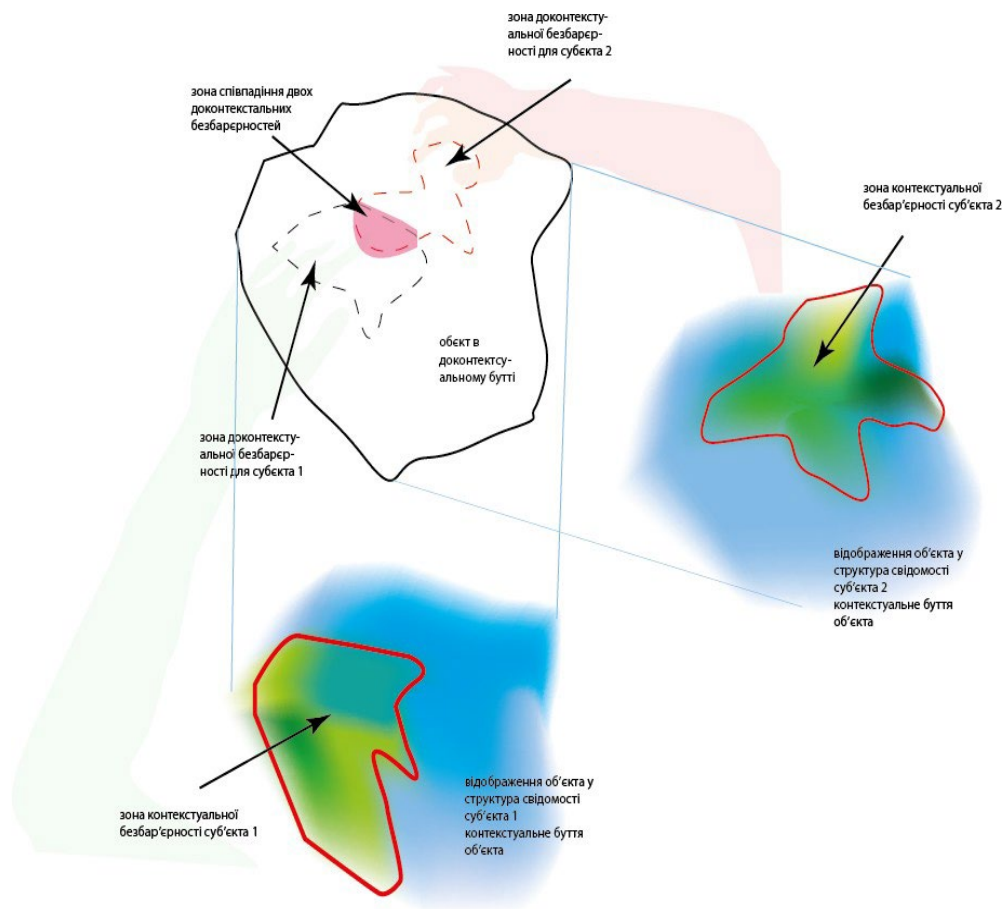

Рис 2.18. Зони безбар'єрності (джерело: створено автором)

Також варто виділити зону «безбар'єрності у структурі свідомості» або зону контекстуальної безбар'єрності і зону «реальної безбар'єрності» або доконтекстуальної безбар'єрності (рис.2.18).

Зона співпадіннь доконтекстуальних безбар'єрностей – перетин двох або більше доконтекстуальних зон безбар'єрностей в момент часу або конкретної ситуації. Це буде вказувати на збільшення рівня інклюзії. Варто зазначити, що деякі прояви інклюзії можуть бути зумовленими використанням схожих спільних методів або жестів таких, як ходіння пішки, жести руками тощо, але

якщо придивитись детальніше, то кожна людина виконує ці форми взаємодії по різному.

Кожна людина буде мінімально робити неточності у виконанні спільних форм взаємодії. Це зумовлено ексклюзивністю як сприйняття самого тіла людини, так і його характеристик. Тому ситуація неадаптивності, у якій використовується одна форма варіації взаємодії, є принциповою. Саме в такій ситуації, коли накладаються дві принципово різні зони доконтекстуальної безбар'єрності на одну матеріальність, виступає ефект універсального дизайну, який був описаний вище, та з'являється накопичення або рух до зміни владної парадигми.

Якщо розглядати приклад і зміною об'єкта за певним планом, тобто дизайн, то можна виявити певні закономірності. У процесі дизайну доконтекстуальне буття об'єкта змінюється, проте як ми вже зрозуміли, уявлення про майбутній вигляд та функціонал матеріальності зміненого об'єкта дизайнер не має (рис 2.18). Дизайнер може оперувати лише частковим контекстуальним буттям, на якому ґрунтується плановий порядок та дизайн як такий. Тож треба розглянути, яким чином буде змінюватись як контекстуальне буття, так і доконтекстуальне (рис 2.19).

Як і на прикладі пішохідного переходу видно, що дизайнер розробляє дизайн під потреби певної групи населення, тобто аби задовольнити потреби плановим порядком (планованою контекстуальною безбар'єрністю).

Втіливши ці потреби, доконтекстне буття змінено і реальний ефект вже створеного доконтекстного буття буде виявлено лише у процесі інтеракції з ним. Так само, як і люди з вадами зору (на прикладі пішохідного переходу) інші люди почали розуміти, що створений не для них дизайн також їм корисний та зручний. В цьому виявляється прихований накопичувальний ефект матеріальності. Базується він на принциповому неспівпадінні зони

контекстуальної та доконтекстуальної безбар'єрностей. Іншими словами те, що планують або хоче бачити свідомість у об'єкті, завжди часткове.

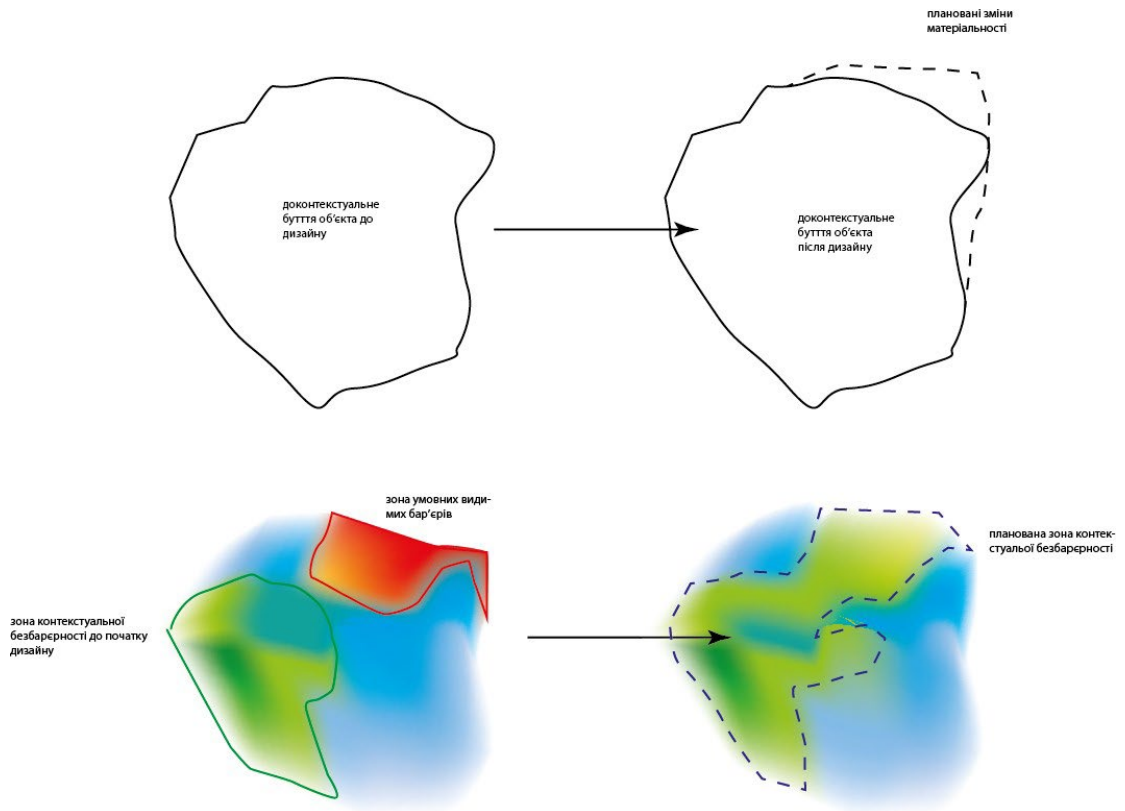

Рис. 2.19. Зміни контекстуального і доконтекстуального буття (джерело: створено автором)

Інший приклад, співпадіння двох або більше доконтекстуальних зон безбар'єрностей – це субтитри у фільмах на телебаченні. Першочергово вони були розроблені для людей з вадами слуху, проте потім цей метод став корисним у багатьох інших випадках. Звичайні люди спочатку використовували субтитри за призначенням, так як це робили б і люди з вадами слуху, намагались повторити це використання. Таким чином, люди з ексклюзивними тілами намагаються повторити використання одного продукту і через ексклюзивність сприйняття тіла та контексту знаходять нові застосування цього методу, намагаючись повторити його.

Повертаючись до прикладу пішохідного переходу, можна помітити різницю виконання стандартних жестів, таких як ходьба або просто пересування. Наприклад, люди на кріслі колісному будуть виконувати цю дію за допомогою крісла колісного.

Пересування вулицею людей з вадами зору буде відрізнятися від пересування людей з вадами слуху, але вони все одно пересуваються однією вулицею. Тобто вони виконують ту ж функцію але різними формами взаємодії, різними методами з матеріальністю вулиці, але при цьому намагаються все ж виконувати одне й те саме. Ключовим фактором Тобтотут є міметична складова інтенційної свідомості.

Повторення одного й того самого методу або форми взаємодії може привести до зміни самої форми за принципом повторення фракталів. Також слід зазначити різницю планованого та реального (контекстуального і доконтекстуального), аби зрозуміти, що те, як ми хочемо рухати ногою, в дійсності не відтворюється у повній мірі так, як ми це плануємо. Тобтореальне втілення дії не співпадає точно з відтворенням цієї ж дії у структурах. Розглядаючи наведену схему (рис. 2.20) можна уточнити, що наприклад, суб'єкт 1 – це людина з вадами слуху, а суб'єкт 2 людина без вад слуху. Суб'єкт 2 намагався відтворити метод взаємодії суб'єкта 1 (через міметичну складову, а отже через те, що у свідомості, людина копіює уявлення іншого, у даному випадку суб'єкта 1 про об'єкт дизайну), але втілити точно не вдається через зміну контексту та загальної ситуації. Реальне втілення контекстуальної планованої дії, відрізнялось від тої дії, яку робив суб'єкт 1. Через спроби копіювання, загальний напрям формивзаємодії зберігався. Іншими словами і людина з вадами слуху і людина без вад слуху читали субтитри під відео, тобто робили те саме у тому ж порядку, намагались відтворити певну форму взаємодії. Це можливо через наявність спільності мовних конструкцій.

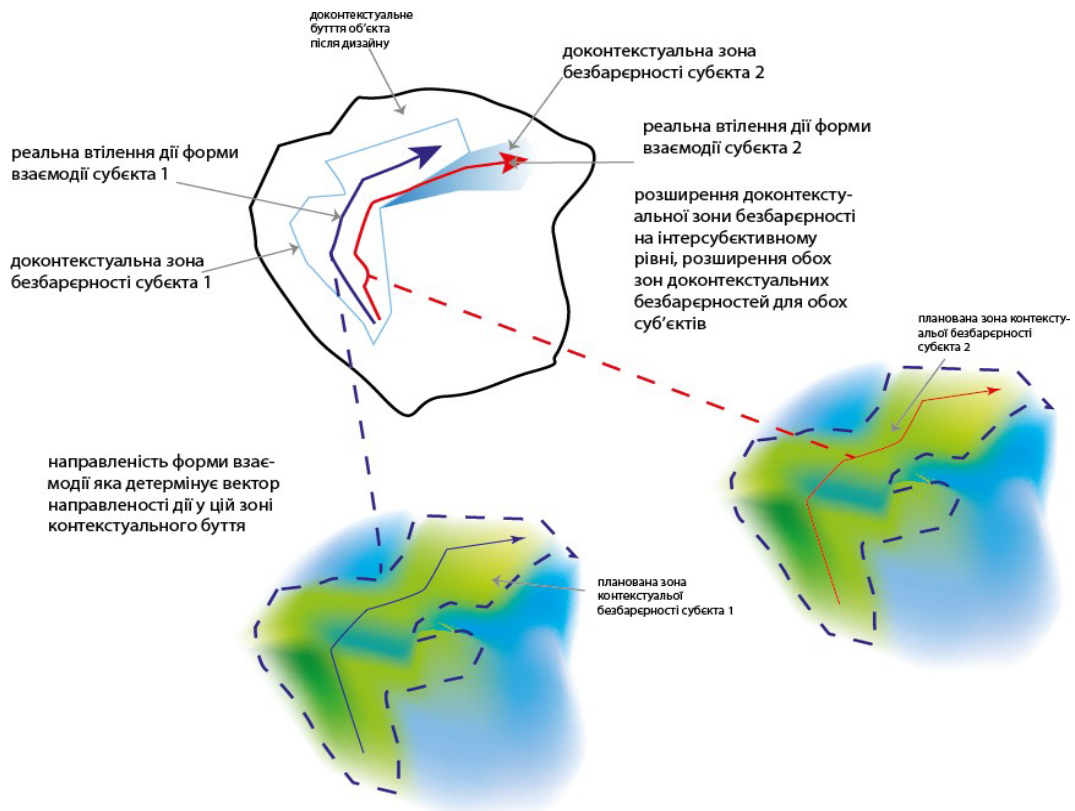

Рис 2.20. Схема утворення моменту універсального дизайну (джерело: створено автором)

Як і у випадку з тими ж субтитрами, суб'єкт 2 при спробі повторення форми взаємодії з об'єктом дизайну, яка була запропонована суб'єктом 1, знаходить випадково для себе нові переваги. Людина без вад слуху розуміє, що субтитри можна дивитись, якщо не розуміти мови оригіналу, або відчуває, що той метод, яким вона користувалася також їй підходить і євідносно зручним, адже тіло не входить у стан відчутності. Людина може навіть вирішити ті проблеми, на які цей метод першочергово не був націлений, як у випадку користування субтитрами у ситуації відсутності знання іноземної мови. Саме так діє міметична складова інтенційної свідомості, яка, ймовірно, є основною у процесі інклюзії (а отже накопичення зон доступності). Свідоме повторення реактивізує ситуацію «погляду» та здатність щось помітити.

Люди без вад слуху, через повторення намагались користуватись об'єктами дизайну, які були створені спеціально для людей з вадами слуху (як у прикладі з субтитрами). Це користування (відтворення форми взаємодії, що була призначена тільки для окремої групи) у принципово нових умовах та контекстах призвело до виявлення та розуміння розширення можливостей застосування даного об'єкта дизайну. Навіть за умови максимально схожих контекстів, цей ефект буде спостерігатись хоча б через логіку емерджентності та фракталів. При повторенні одного й того ж елемента у складних системах, виникає неочікуваний результат.

Даний ефект, коли спроб використання одного об'єкта дизайну буде багато і ним користуватиметься велика кількість людей, збільшуватиме кількість форм взаємодії, які можуть при цьому.

Саме збереження та утворення нових різних форм взаємодії (а отже збільшення їхньої кількості) призведе до ефекту універсального дизайну, а отже зміни або еволюції існуючої парадигми, щодо застосування певного об'єкта дизайну. Із збільшенням кількості спроб, відбуватиметься розширення доконтекстуальної зони їхньої інтерсуб'єктивної безбар'єрності, яка і є власне показником інклюзії.

Доступність (у сенсі переосмислення) – ситуація, коли в одному місці можна відтворювати велику кількість форм взаємодій з успішним результатом без соціально неприйнятних ефектів для всіх сторін. Таким чином, присутня залученість до соціально-політичного загального процесу є статусом кво.

Простір колективної дії існує у ситуації, коли з'являється якась «позапланова» складова. Отже, можливий неочікуваний ефект, який дозволяє мислити інакше позицію та контакт з нею. Неочікуваний ефект також привносить певну рівність (та потенціал для задоволення потреб) Тіньовий ефект плану, який ми описували вище (виникає через різницю реального результату дії та плану), являє собою різницю між

контекстуальною безбар'єрністю або тим, що планують, та доконтекстуальною безбар'єрністю, яка утворюється у структурі матеріальності об'єкта при контакті з тілом у бар'єрній ситуації за певного контексту.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

1. На основі застосування екстраполяції логіки ситуаціонізму та феноменології у площину науки про універсальний дизайн вперше створена понятійна модель для розуміння бар'єрної ситуації та визначено її роль у формуванні нових форм взаємодії та інклюзії.

2. Виявлено, що свідомість і тіло суб'єкта пов'язані через інтенціональність. Доведено, що інтенціональність та її міметичний аспект грають важливу роль у розумінні реального, а саме у копіюванні форми зв'язків між елементами реального.

3. Встановлено, що матеріальними втіленнями інтенціональності є методи або форми взаємодії (такі як жести, тип розмови, алгоритми дій тощо, те, чим людина може виявити свою інтенціональність). Виявлено, що елементи для конструювання суб'єктом форм взаємодії надає суспільний дискурс та локальний культурний контекст;

4. У результаті дослідження визначені умови, за яких виникає бар'єрна ситуація, а також умови, за яких спостерігається момент універсального дизайну як накопичення як нових (не габітуальних) форм взаємодії так і вже прийнятих форм в межах однієї матеріальності предметно-просторового середовища.

5. У роботі охарактеризовано міметичний аспект інтенціональної свідомості та визначено його роль як ключового для створення нової форми взаємодії у процесі бар'єрної ситуації.

6. Встановлено, що зміна фокусу інтенційної свідомості та її міметичного аспекту із простору тексту на простір тіла, що може відбутись тільки у процесі бар'єрної ситуації, дозволяє формувати «інший тип проникності сприйняття» дійсності, дозволяючи помічати нові деталі та

створювати нові (не габітуальні) форми взаємодії із предметно-просторовим середовищем, що є одним із двох ключових факторів виявлення та розуміння інклюзії.

7. Визначено, що бар'єрна ситуація та її складові є необхідними факторами для створення естетичного модусу сприйняття (модусу розуміння) та отримання нової інформації.

РОЗДІЛ III

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА КОЛЕКТИВНОЇ ДІЇ

3.1. Принципи організації дизайну громадського інтер'єру простору колективної дії

Відмова від Бреттон-Вудської системи та перехід до Ямайської системи валютних курсів, де курси валют визначаються ринковими механізмами, стали поворотним моментом у світовій економіці. Ця система, з одного боку, стимулювала гнучкість та адаптивність валютних курсів, але з іншого боку, викликала ряд проблем та суперечок. Одним з ключових наслідків Ямайської системи стало значне зростання валютного ринку. За обсягами він значно перевищив реальний сектор економіки, що призвело до посилення впливу спекулятивних факторів на валютні курси [177; 108].

Цей процес супроводжувався низкою змін у сфері праці:

- ненормована зайнятість: зростання гнучкості ринку праці призвело до поширення ненормованого робочого дня, що негативно впливає на умови праці та добробут працівників;
- зрощування роботи з життям: розмиття меж між роботою та особистим життям стало характерною рисою нової корпоративної культури. Це може призводити до перевантаження, емоційного вигорання та зниження продуктивності праці.
- віртуалізація економіки: зростання ролі віртуальних платформ та онлайн-сервісів веде до децентралізації роботи та розмиття традиційних уявлень про трудові відносини.

Криза 2008-2009 років загострила проблеми, пов'язані з Ямайською системою, і спонукала до її переосмислення. Сучасні умови динамічно

мінливого світу вимагають від людей постійного самовдосконалення та адаптивності. Це призводить до трансформації традиційних уявлень про працю та її роль у житті людини.

Система пропонує людям бути готовими до постійного самовдосконалення. Таким чином, відбувається перетворення людей з працівників в інвесторів, у власний капітал та потенціал. Коли потенціал людини переозначається у вигляді людського капіталу, усі вчинки та дії людини стають інвестиційними можливостями, а робочий день ніколи не закінчується. Фантазування, сон, кожна мить життя виявляється також працею та робочим днем.

Традиційно відповідальність за успіх чи невдачу в трудовій сфері покладалася на роботодавця. Проте в умовах самозайнятості ця відповідальність лягає повністю на людину. Це може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, автономія та гнучкість, які пропонує самозайнятість, дають можливість творчим особистостям реалізовувати свій потенціал без жорстких обмежень. Вони можуть обирати проекти, які їм цікаві, визначати власний графік роботи та самостійно розпоряджатися своїми ресурсами. З іншого боку, самозайнятість часто супроводжується прекарністю, тобто нестабільністю доходу та соціальних гарантій. Це може призводити до стресу, тривоги та відчуття незахищеності.

У ситуації традиційної найманої праці працівники реалізували свої навички протягом обмеженого часу. Однак у постфордистській ситуації метрики стають розмитими. Словосполучення «робочі години» маркували співвідношення між витраченими зусиллями і винагородою. Коли весь час є продуктивним часом тоді не ясно, що саме визначає співвідношення між витраченими годинами та зусиллями і винагородою за них. Питанням залишається принцип ведення обліку витрачених годин, метод та критерії оцінки роботи, а також які матеріальні гарантії будуть надаватись працівникові та платитимуть за понаднормову нічну зміну. При цьому

відсутність належної віддачі видається як провал інвестиції в себе [151, 1, 199].

Автономія від найму, ненормована праця, постійне самовдосконалення створює модель прекарної праці митців (і загалом професіоналів творчих спеціальностей), яка є зручною для використання. Митці мають трудовий паттерн, заснований на гнучкості, а саме «Працювати від проєкту до проєкту», а не повний день, маючи певний рівень жертвності, що проявляється у погодженні на меншу зарплату в обмін на певний рівень свободи.

З одного боку, неолібералізм сприяв розвитку гнучких форм зайнятості, таких як фріланс та самозайнятість. Це дало творчим особистостям більшу свободу та автономію у своїй роботі. З іншого боку, неоліберальна ідеологія часто призводить до прекарності праці, тобто нестабільності доходу та соціальних гарантій. Це особливо актуально для творчих професій, де оплата праці може бути нестабільною, а доступ до соціальних благ обмеженим.

Гасло «Живіть та працюйте як художники», яке пропагує неолібералізм, може призводити до експлуатації творчих особистостей. Їх готовність до відстрочених платежів та гнучкий графік роботи може використовуватися роботодавцями для отримання більшого прибутку за рахунок зниження оплати праці та соціальних гарантій [70, 265].

Коворкінгові середовища можна сприймати як просторові втілення таких змін у суспільному житті, адже у просторі коворкінгу втілюються основні принципи суспільних відносин.

Термін «коворкінг» для опису спільного офісного простору вперше з'явився у 2005 році, коли Бред Нойберг, американський підприємець, заснував перший коворкінг у Сан-Франциско [56].

Коворкінг – це певна домовленість, гнучка модель роботи, де незалежними є працівники та фрілансери різних сфер діяльності спільно орендують офісний простір, економлячи кошти та отримуючи доступ до спільних ресурсів, таких як обладнання, комунальні послуги та зони відпочинку. Ця модель відрізняється від традиційних офісних спільнот та просторів тим, що об'єднує людей з різними професіями та проектами, створюючи більш складну та гнучку структуру співпраці між ними, що і є наслідком віртуалізації певного сектору економіки. Варто зазначити темпоральність самого феномену домовленості, яка може бути змінена та регульована. Отже виникає потреба розуміння її ситуативної природи [159].

У 2006 році у Сан-Франциско відкрився коворкінг, який вважається одним з перших коворкінгових просторів Citizen Space, який очолив глобальний рух коворкінгу. На той момент у світі функціонує 75 коворкінгових просторів. Нові простори продовжують відкриватися у всьому світі. Основні ЗМІ починають підвищувати обізнаність про рух коворкінгу. Згодом стаття про коворкінг вперше з'являється у Вікіпедії [119]. У 2008 році вже існує понад 160 коворкінгових просторів відкриті по всьому світу. У 2011 році рух коворкінгу продовжує набирати силу і майже подвоюється щороку до понад 1130 громад. Формується рух «Коворкінг Європа». У Берліні проводиться перша європейська конференція коворкінгу, яка обмінюється знаннями між «ветеранами» операторами та новими каталізаторами руху коворкінгу. Можна сказати, що коворкінги та їх структура праці це наявний тренд, який достатньо швидко набрав популярності [145, 134].

Дослідивши феномен коворкінгу, як реакції на зміну відносин щодо праці та реакції на ситуацію постмодерну, можна виокремити певні принципи, які відображають цю структуру:

1. Принцип перерозподілу відповідальності.

Істотною особливістю коворкінгу є розширення спектра можливостей для прийняття рішень та розподілу відповідальності порівняно з традиційними корпоративними моделями роботи. У корпоративному середовищі відповідальність перед компанією часто має жорсткі рамки та обмежені можливості для «маневру». Натомість, гнучкість та різноманіття форм коворкінгу надають працівникам свободу вибору робочого простору, правил співпраці та рівня відповідальності, що відповідає їхнім особистим та професійним потребам.

2. Принцип культурної інклюзивності.

Важливою характеристикою коворкінгу є культурна інклюзивність. Через перерозподіл відповідальності, зміну загальної парадигми та збільшення рівня урбанізації кількість позицій, що можуть відтворюватись в одному просторі стає більше. Обов'язковим правилом неконфліктної співпраці стає культурна інклюзивність, яка сприяє повазі до різноманіття на протипаттернам, які існували у стандартних просторах бюро. Можна сказати, що принцип поваги та інклюзивності стає ключовим для ефективної комунікації та співпраці в коворкінгових просторах. Ті процеси, які відбувались на рівні взаємодії між великими компаніями раніше, відбуваються між учасниками коворкінг простору. Можна висловити думку, що коворкінг це втілена в єдиній матеріальності просторова модель складних, нелінійних відносин між різними позиціями [170, 293].

Дослідження показали, що успіх та ефективність коворкінгових установ у Нідерландах значною мірою обумовлені високим рівнем культурної толерантності та рівним сприйняттям різних культур в цій країні, а отже, ймовірно, відбулось формування ширшої транскультурної парадигми та риторики, яка включає у себе різні культурні паттерни взаємодії [215, 71].

Ця більш широка культурна інклюзивність сприяє можливості формування горизонтальної моделі розподілення влади, де всі учасники

коворкінгу мають рівні можливості та відповідальності, на відміну від авторитарних моделей з вертикальною ієрархією.

Наприклад, культурні особливості Нідерландів, Іспанії та Італії суттєво відрізняються, що проявляється в різних рівнях тактильності та персонального простору, який вважається комфортним для працівників. Дослідження свідчать, що іспанці та італійці, порівняно з представниками інших культур, схильні до більш гучної мови, тісного фізичного контакту та кращої адаптації до роботи в безпосередній близькості один до одного [71, 208]. «Необхідна» відстань між людьми в цих культурах, як правило, менша, що може призводити до різниці у сприйнятті комфортного робочого простору порівняно з іншими культурами. Але через гнучку структуру простору представники обох культурних рамок можуть знаходити спільні рішення у середовищі коворкінгу, виробляючи нові форми взаємодії.

3. Принцип реакційності (адаптивної гнучкості складових системи) неструктурованість початкової позиції.

Можна припустити, що інклюзивна парадигма коворкінгів ґрунтується на особливостях структури дискурсивних моделей та можливості інтеграції різноманітних стилів комунікації та форм взаємодії в єдиному дискурсивному просторі, що і сприяє утворенню децентралізації. Даний феномен можна сприймати як наслідок або як певну стратегію реакції суспільства на ситуацію постмодерну описану Ф. Ліотаром [199]. Криза великих метанаративів породжує умови, стратегією виходу з яких може бути принцип інклюзивності. Цей принцип передбачає створення середовища, де люди з різними культурними патернами можуть співіснувати та співпрацювати, незважаючи на відмінності в преференціях спілкування. У такому випадку ситуацію постмодерну можна сприймати як певне вікно можливості самовираження для кожного в умовах кризи великих наративів та інститутів експертизи, які мали монополію на формування етичних ієрархій, ціннісних рамок. Методи для «самовираження» такі як ПК, доступ до мережі

інтернет, соціальні мережі, коворкінги стають доступнішими і людині для того, щоб запропонувати ідею, або почати стартап достатньо уміння користуватись новими медіа. Наявність освіти чи набуття певних навичок, які б затверджувались інститутами експертизи не є обов'язковою для успішного самовираження. Комунікація та обмін даними стали доступнішими для багатьох груп населення з різних куточків світу. Отже, створилась ситуація, коли у одному просторі стало наявно багато різних позицій. Таким простором стала мережа інтернет. Інклюзія та універсальний дизайн можуть бути сприйняті як стратегії взаємодії у ситуації постмодерну а коворкінги сприйматись як середовище, де можуть бути проявлені дві різні позиції [82].

Можна виділити ключові принципи інклюзивної парадигми:

- визнання та повага до різноманіття: коворкінги повинні бути спроектовані та організовані таким чином, щоб сприяти повазі до різних стилів спілкування та форм взаємодії;
- гнучкість та адаптивність: простір коворкінгу має бути динамічним та адаптивним до потреб людей з різними культурними патернами;
- навчання та діалог: коворкінги повинні стимулювати взаємообмін знаннями та досвідом між людьми з різним культурним бекграундом;
- створення спільних темпоральних правил: користувачі коворкінгів спільно розробляють правила поведінки та взаємодії, які ґрунтуються на взаємоповазі та розумінні.

діалог створюється зазвичай через визначення позицій всіх сторін. Саме адаптивна гнучкість дозволяє визначити позицію іншого а отже можна постулювати, що початкова позиція є недостатньо структурованою. При визначенні позицій виникне бар'єрна ситуація, яка і дасть можливість чіткіше встановити співпрацю та випрацювати спільний механізм взаємодії.

Мережа коворкінгів «We Work» стала одним з найуспішніших прикладів гнучкого робочого простору в сучасному світі. Один з її засновників, та креативний директор Девін Вермюлен, у своїх інтерв'ю, підкреслює важливу роль гнучкості та адаптивності до потреб ринку в успіху цієї мережі. Одним з ключових факторів успіху «We Work» є можливість використовувати різні кімнати (або ж і різні типи кімнат та будівель) під єдиною мережею. Це дає можливість мережі пропонувати своїм клієнтам широкий спектр робочих просторів, які відповідають різним потребам та завданням. На відміну від традиційних офісів, які прив'язані до однієї будівлі або одного типу дизайну, "We Work" не має жорстких обмежень у просторі. Ця гнучкість дозволяє мережі швидко адаптуватися до мінливих потреб ринку, відкривати нові локації, пропонувати нові типи робочих просторів та послуги. Вермюлен зазначає, що на початках існування компанії, їх малий розмір, орієнтація на локальний контекст та можливість вписатись у будь яку будівлю були плюсом, адже вони мали можливість адаптуватись під потреби компаній.

У великих офісах, де присутня велика кількість людей та чітка структура, існує ризик уникнення відповідальності та формування автономних структур з власними правилами. Натомість, менші коворкінги, де люди змушені тісно співпрацювати, стимулюють договірні процеси між ними та формування спільної відповідальності за прийняті рішення перед колективом, таким чином роблячи взаємодію менших, локальних груп ефективнішими [162, 95].

Метою Вермюлена та команди було створити простір, який стимулював би спілкування між людьми. Вони ретельно спостерігали яким чином люди взаємодіють з простором. На думку Вермюлена, розмістивши принтери та їжу в одному місці, люди будуть перетинатися частіше і це стимулюватиме спілкування, створивши «зони перетину». Наявність багатьох варіантів як просторів, так і різних інтер'єрних елементів дасть

людині можливість вибрати місце куди піти, а отже і створить можливість кастомізації робочого графіку, забезпечить деталізацію процесу праці. Приклади коворкінгових просторів наведені в додатку А.

Раніше офісний простір виглядав, як систематизоване (часто геометрично структуроване) нагромадження робочих місць в одному відкритому місці без кабінок та перегородок [208].

Відвідувачі зазначали, що в такому середовищі спостерігається підвищений рівень шуму та відсутність персонального простору, необхідного для швидкого та продуктивного виконання роботи. «Кабінки» та систематизовані схеми були створені у відповідь на критику перших відкритих офісів. Проте «кабінки» виявилися неефективними, перетворюючи офіс на сукупність закритих малих просторів. Як зазначає Вермюлен, компанія «We Work» повернулася до переосмислення концепції відкритого простору, хоча й ця ідея також піддається критиці.

Вермюлен зазначає, що в компанії «We Work» прийнято організовувати роботу та розподіл офісного простору на «енергетичні зони», які концентрують певну кількість робочих процесів. У цьому контексті «енергетична зона» визначає кількість людей (та процесів, які вони виконують), які можуть ефективно функціонувати у визначеному часовому інтервалі в межах конкретної просторової області. Це стосується оптимального поєднання процесів у межах однієї зони, враховуючи її матеріальні обмеження [235].

Раніше «енергетична зона» була прив'язана до конкретного робочого місця, такого як верстат або офіс. Працівники не мали вибору і повинні були працювати в одному приміщенні, що робило енергетичну зону сталою. Сучасні коворкінги не обмежуються однією будівлею, або одним інтер'єрним простором а є мережею, тому енергетичні зони можуть переміщуватися по місту. Ідеї для стартапів чи проєктів можуть виникати спонтанно, і для їх

реалізації не обов'язково перебувати в одному офісі. Завдяки коворкінговим просторам фіксація ідеї та концентрація на праці може бути досягнута в ширшому спектрі просторів. Таким чином, можна сказати, що децентралізація та мережева гнучка структура коворкінгів дає можливість людям місце, де можна фіксувати більшу кількість своїх ідей. Зміна простору, різний характер роботи та концентрації також впливає на швидкість зміни ходу думок, що пришвидшує цей процес [235, 297].

4. Принцип відповідності ситуацетивній «енергетичній зоні»

Як було зазначено, енергетична зона має часовий ліміт та ліміт людей, які можуть працювати ефективно в певній ситуації. Можна припустити, що такі зони виникають самі по собі у певних умовах контекстуальної ситуації і є найбільш ефективним втіленням взаємодії людей з предметно-просторовим середовищем. Слід зазначити, що в умовах коворкінгу та мобільності, енергетична зона може виникати частіше ніж в офісних просторах, коли енергетичну зону планують створити навколо стаціонарного обладнання, адже існує більша кількість факторів, які можуть бути поєднані в одиницю часу. Спроби керівництва збільшити сам розмір енергетичної зони або зміна контексту є втручанням у процес, що може створити невідповідність та вихід за межі ліміту ефективності енергетичної зони.

В кінці 2019 року, компанія несла збитки. Тому команда дизайнерів розробила спеціальне освітлення кухонь та допоміжних приміщень теплими тонами. В той же час у приміщеннях, які використовуються для роботи, таких як особисті кабінети, кімнати для мозкових штурмів, було запропоновано освітлення у холодних кольорах, для підвищення працездатності. Компанія «WeWork» вклала ресурси в «офіс майбутнього». Ідея, що лежить в основі цієї концепції, полягає в тому, що комфортний простір сприяє продуктивній праці. У компанії «WeWork» цей простір включав зони для Instagram для клієнтів-міленіалів. Проте дані рішення не змогли суттєво покращити становище компанії. Можна припустити, що

збитки компанії були спричинені від надмірного зростання та монополізації ринку компанією, що суттєво віддалило керівництво від розуміння феномену коворкінгових децентралізованих просторів, енергетичних зон та принципу їх дії. Енергетичні зони коворкінгу не могли містити надто багато людей, а ймовірно важливим фактором успіху був саме характер структури зв'язків між різними енергетичними зонами коворкінгу. Поступова «вертикалізація» структури коворкінгів у компанії «WeWork», що була спричинена надмірним ростом компанії сприяла віртуалізації та монополізації. Це, ймовірно, і віддалило керівництво від розуміння важливості локального контексту. Використання локального контексту та гнучких структур співпраці і були факторами успіху компанії, які вона втратила при надмірному зростанні.

Колективні дії мають місце, коли кілька людей працюють разом для досягнення спільної мети. Проте вже давно визнано, що люди часто не можуть працювати разом для досягнення якоїсь групової мети чи спільного блага. Девід Юм вказав на цю проблему в 1740 році, в «Трактаті про людську природу» [163]. Автор зазначив, що, хоча двоє сусідів можуть погодитися осушити спільну галявину, мати тисячу сусідів, які домовилися про такий проєкт, стає надто складною справою для виконання. Якщо в «гру взаємодії» грають більше ніж двоє людей і дозволені «мережеві ефекти» (тобто гравці можуть бачити, як інші взаємодіють з третіми сторонами), то слід очікувати як співпраці, так і феномену «фрі райд». Поява фрі райду вказує на вихід за рамки ситуативної енергетичної зони.

Спроба перетворення компанії на монополію, використовує принцип централізованого планового порядку та нівелює прив'язку до локального контексту. Логіка монополії не пов'язується з відчуттям локального контексту, адже будується на плановому порядку, а не на реакційності, яка має структуру гнучкості. Коворкінг, як феномен, існує успішно лише у межах певного контексту, локальності та прив'язці до громади. Успішними

прикладами є розвиток відносно малих, різнотипних коворкінг просторів у Європі [297].

5. Принцип емоційного залучення

Архітектор Хосе Марія Чуртічага підкреслює динамічну природу коворкінгів, де несподівані події, відкритість до змін та прийняття принципу незавершеності є ключовими характеристиками. Він стверджує, що саме захоплюючий, емоційно напружений досвід стимулює креативність та співпрацю, а дискомфорт, на противагу комфорту, може спонукати користувачів до активної взаємодії та виходу з зони комфорту. Цей баланс між розслабленням та напругою, на думку Чуртічаги, є суттєвим для ефективного функціонування коворкінгу, відрізняючи його від простору тотального розслаблення [249].

Можна виділити такі наукові підходи, які підкріплюють цю концепцію:

- теорія хаосу: описує непередбачувані події та динамічні середовища, які можуть стимулювати інновації та креативні рішення [141];
- психологія потоку: описує способи, якими незначний дискомфорт може сприяти глибшому зануренню в роботу та підвищувати продуктивність [89];
- теорія середовищної психології: дизайн простору може впливати на поведінку та емоційний стан користувачів, стимулюючи співпрацю та активність.

Коворкінги також характеризуються специфічною атмосферою «внутрішньої напруги», яку генерують самі користувачі, створеної перерозподілом відповідальності та недостатньою структурованістю системи. Ця напруга виникає з почуття відповідальності за власні дії (як успішні так і не успішні) та прийняті рішення, адже кожен із користувачів відповідає за успіх свого власного стартапу або проєкту. На відміну від

«зовнішньої напруги», яка нав'язується ззовні колективом, наприклад, ієрархією та потребами компанії, системами та вертикальною структурою влади, або ж статусом кво, внутрішня напруга в коворкінгу є сильнішою, самогенеруючою та дає користувачу самому визначати цілі, терміни та стиль ведення роботи [269, 95].

Зовнішня напруга, у свою чергу, створює відчуття спокою та стабільності, адже відповідальність покладена на систему та її творців, а на індивіда покладена певна вирішена роль з чіткими межами відповідальності.

Внутрішня напруга покладає всю відповідальність на індивіда і не несе означених меж. Традиційно офіс розглядався як фіксоване місце, де працівники збираються для виконання своїх завдань. Коворкінги ж кидають виклик цій концепції, пропонуючи альтернативну модель, де важливим є не сам офіс та ієрархія, а можливість знайти місце для роботи. Ця модель може бути особливо привабливою для фрілансерів, віддалених працівників та інших людей, які не мають чітко визначеного робочого місця. Проте такі відносини вимагають від учасників певної психологічної стійкості та частки ініціативності. Умовно створюючи сприятливіші умови для психологічно стійких людей, які можуть витримати підвищення психологічної внутрішньої напруги відповідальності. Із зміною загальної парадигми найманої праці виникає феномен прекарної праці. Прекарна праця характеризується нестабільністю, невизначеністю та низьким рівнем соціального захисту. Аналогічно, коворкінги пропонують гнучкі умови роботи, але не завжди гарантують довгострокову стійкість або доступ до ресурсів. Адже коворкінги є предметним вираженням нової структури праці [265, 181]. З точки зору психології та соціології, працю можна визначити як цілеспрямовану діяльність, що характеризується наступними ключовими аспектами:

- цілеспрямованість: праця має чітко визначену мету, досягнення якої є основним мотивом для індивідуума;

- концентрація на об'єкті: у процесі роботи людина зосереджується на одному або декількох об'єктах, докладаючи зусиль для їхнього перетворення чи обробки;
- тривалість концентрації: праця відрізняється від відпочинку більш тривалою та стійкою концентрацією уваги на об'єкті діяльності;
- витрати зусиль: виконання роботи потребує фізичних та/або інтелектуальних зусиль, спрямованих на досягнення поставленої мети;
- праця, як правило, має на меті створення нового продукту, послуги або цінності.

Людина здатна свідомо обирати тривалу концентрацію на певному об'єкті, що є ключовою характеристикою роботи. Проте слід зазначити, що вольовий імпульс, який необхідний для концентрації, може не відтворюватись (або відтворюватись гірше) без певного просторового ритуалу (або механізму). Саме тому певною мірою пустий простір, зрощення просторів роботи та відпочинку або вільне планування піддається критиці. Цей свідомий вибір стає актом волі, що дозволяє організувати хаотичний потік думок та емоцій, спрямовуючи їх на досягнення конкретної мети, яку виставляє свідомість. Проте такий акт волі, здійснений без навантаженості мозку інструментарієм дискурсу, може мати гірші результати. За даними різних досліджень концентрація уваги людей у офісі спала з 12 секунд до 8 секунд, тобто менша ніж тривалість концентрації акваріумної рибки, яка становить 9 секунд [192, 220].

Варто зазначити, що концентрація уваги залежить від типу зайнятості. Концепція «внутрішнього напруження», що пропонується як одна з характеристик коворкінгів, може служити прикладом фактора, який стимулює до глибокої концентрації. Відсутність жорсткого контролю та ієрархії в коворкінгах, а також свобода вибору та висока відповідальність за власні дії з боку користувачів, можуть створювати атмосферу, де люди

відчувають себе більш мотивованими та зосередженими на своїх завданнях. Проте це також створює і надмірну напругу, яка може не зникати.

6. Принцип завантаження (творчого хаосу)

Можна припустити, що концентрація уваги людини тісно пов'язана з її очікуваннями та уявленнями про ситуацію. Це свідчить про те, що «дискурсивна картина», тобто сукупність знань, уявлень та очікувань, які людина формує щодо певної ситуації, може значно впливати на її здатність концентруватися та ефективно працювати. Дослідження показують, що фантазії, емоційні стани та мрії можуть позитивно впливати на роботу мозку. Постійне прагнення до чогось цікавого та захоплюючого може стимулювати когнітивні процеси та підвищувати мотивацію. Схожі механізми описує Г.Башляр у творі «поетика простору». Автор виділяє роль уяви у формуванні сприйняття простору, зазначаючи, що сприйняття будь-якого простору конструюється нами із того, що передають сенсорні системи та з елементів уявного, фрагментів спогадів, змішуючи та створюючи емоційний зв'язок з минулим досвідом [128].

Існує межа того, скільки інформації з оточуючого середовища може сприйняти наш мозок у кожний окремий момент часу. Тому панує думка про те, що відсортована інформація краще сприяє фокусуванню та концентрації на роботі. Проте в експерименті було показано, що люди ефективніше працюють за столами, де панує «творчий хаос», а не за тими, де все впорядковано і раціонально [106, 38].

Це може свідчити про те, що мозок сам обирає, на чому йому концентруватися. Було доведено, що мозок працює краще не тоді, коли не завантажений, але коли завантажений інформацією, на яку потенційно може бути спрямована інтенціональність. Чим більше думок, тим ширший простір для вибору втілення інтенціональності. Можливо, столи, на яких панував

«творчий хаос», несли не тільки випадкову інформацію, а й певну, релевантну для роботи, яку свідомість людини просто ще не обробила та сприйняла як комфортну. Таким чином, коли мозок завантажений, у критичний момент свідомість людини може вибирати з усього спектру доступної інформації, а не з того, що вже було вибрано, оброблено та сприйнято як комфортне. Власне схожа логіка і «бар'єрної ситуації», адже концентрація лише на тому, що є «безбар'єрним» і комфортним, відсікає частину інформації, що може бути важлива для роботи або для вирішення глибших проблем. Також варто зазначити, що психологічне навантаження зростає сильніше за умови творчого хаосу [114].

Основною особливістю функціонального проектування бюро та офісних просторів була їх жорстка структура та відносна негнучкість. Простір, спроектований під конкретну функцію, стає вузьконаправленим та не адаптується до мінливих потреб користувачів. Надмірна структурованість може призводити до неефективного використання простору, дискомфорту та зниження продуктивності робітників, проте ця особливість так само допомагає адаптуватись у середовищі та грає роль у засвоєнні інформації, створенні стабільного середовища [137]. Розташування та організація виробничих зон часто диктували спосіб життя та уклад життя цілих районів. Логіка виробництва домінувала над житловою функцією, що призводило до виникнення монофункціональних міських просторів з обмеженими можливостями для розвитку та трансформації.

З розвитком технологій та зростанням економічних можливостей з'явилась тенденція до зміни цієї просторової організації. Завдяки новим технологіям люди отримали можливість переносити виробництво певних продуктів до своїх помешкань [269]. Це стало можливим завдяки «мініатюризації» обладнання, автоматизація процесів, розробка нових матеріалів.

Ця трансформація мала ряд суттєвих наслідків. По-перше, вона призвела до децентралізації виробництва та розширення можливостей для людей. По-друге, вона сприяла гнучкості та адаптивності виробничих процесів. По-третє, вона призвела до зміни уявлень про роботу та життя, стимулюючи розвиток нових форм праці та нових моделей споживання.

В умовах пандемії COVID 19 багато людей, які займаються інтелектуальною працею, мали можливість перейти на віддалений режим роботи. Це стало можливим завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та можливості виконувати багато завдань онлайн. З іншого боку, люди, які займаються важкою промисловістю та більш технічно складними процесами виробництва, не могли перейти на віддалений режим роботи. Це зумовлено тим, що їхня робота потребує фізичної присутності на робочому місці та використання спеціалізованого обладнання. Ця ситуація призвела до посилення просторової диференціації праці. З одного боку, відбувся процес децентралізації інтелектуальної праці, з іншого боку - концентрації праці, пов'язаної з виробництвом, у фізичних просторах. Пандемія показала розрив між тими, хто може перенести процес роботи та відчувати контроль над ним, та тими, хто прив'язаний до місця виробництва.

7. Принцип мобільності

Розвиток коворкінгів став можливим завдяки низці факторів. По-перше, поява персональних комп'ютерів з широкими можливостями та доступністю програмного забезпечення дозволила людям різних професій виконувати свою роботу в будь-якому місці, маючи лише доступ до Інтернету. Це знівелювало потребу в жорстко фіксованих робочих місцях та сприяло мобільності праці.

По-друге, зростаюча потреба в співпраці та обміні знаннями між людьми різних галузей та професій стимулювала пошук нових форм

організації робочого простору. Коворкінги стали ідеальним середовищем для цього, пропонуючи спільні робочі місця, де люди могли б спілкуватися, обмінюватися ідеями та співпрацювати над проектами і водночас такі місця могли бути обладнаними необхідною технікою.

Важливою характеристикою коворкінгів є їх орієнтація на локальну спільноту. Коворкінги часто створюються та управляються місцевими жителями, які прагнуть стимулювати розвиток економіки та соціального життя свого району. Вони пропонують доступ до робочих місць, заходів та ресурсів, які відповідають потребам та інтересам саме локальної громади. У поєднанні з гнучкістю та мобільністю цей фактор створює доступ більшої кількості людей до глобальних процесів, роблячи їх потреби та проекти видимими для суспільства в цілому. Можна сказати, що мобільність та доступність технологій у поєднанні із фокусом на локальній ініціативі стають важливим інструментом децентралізації та сприяють доступності та виявленню більшої кількості потреб громад. Руйнуючи старі жорсткі монопольні зв'язки між стаціонарним розташуванням інструментів виробництва та простором, фактор розвитку технологій та мобільність гаджетів став одним із рушійних факторів децентралізації.

Одним з ключових факторів у процесі децентралізації та доступності стала мобільність комп'ютерів та технічного обладнання. На відміну від традиційних засобів виробництва, комп'ютери можуть бути легко переміщені з місця на місце, що робить простір роботи гнучким. Це дозволяє людям працювати в будь-якому місці, де є доступ до Інтернету, знівелюючи потребу в жорстко фіксованих робочих місцях. Люди різних професій, інтересів та спеціальностей можуть працювати над спільними проектами, не перебуваючи фізично в одному місці. Це стимулює обмін знаннями, ідеями та досвідом.

З іншого боку, комп'ютеризація та інші фактори призвели до розмивання поняття офісу. Люди, які працюють з комп'ютерами, можуть виконувати свої завдання вдома, в кафе, в коворкінгу або в будь-якому іншому місці, де їм зручно. Це може призводити до ізоляції та зниження рівня соціальної взаємодії, розмиття кордонів між простором для відпочинку та простором для роботи. З психоаналітичної позиції розмиття меж між відпочинком та роботою може знівелювати розуміння суб'єктом обох феноменів, що знизить швидкість та якість виконання як одного процесу, так і другого [64]. Може скластись ситуація, коли людина просто не буде розуміти, коли вона відпочиває а коли працює, бо всі ці практики вона виконує в одному і тому самому просторі з одним і тим самим обладнанням. Варто зберігати кордони навіть на предметному рівні та вибудовувати межі простору відпочинку та простору роботи, аби зберігати якість виконання обох процесів. Знищення ритуалізованої логіки, що підтримувала певну стабільність сприйняття повсякденного життя, також має негативні наслідки. Коворкінги та злиття робочого та житлового простору призводять до розмиття меж між роботою та особистим життям, що може негативно впливати на психічне та фізичне здоров'я творчих особистостей.

Віртуалізація та розщеплення розуміння реального, які посилюються завдяки домінуванню злиття робочого та житлового простору, можуть призводити до відчуття ізоляції та втрати розуміння сенсу життя. Певною мірою зрощення зони праці та зони відпочинку, розмиття просторових кордонів знижує ефективність виробництва, адже вольовий імпульс, необхідний для концентрації уваги на відтворенні у просторі тої чи іншої дії буде не можливо створити за умов надмірної багатофункціональності, мобільності. Іntenціональність не зможе утворити певний зв'язок з елементами об'єкта за допомогою певної форми взаємодії. Для помічання інтенціональністю певних елементів середовища потрібне певне розташування самих елементів та їх вплив на тіло суб'єкта. Комбінація

стабільних просторових структур та їх неструктурованостей є ключовим для балансу дії та розслаблення, а отже і відтворення ефективності. Іншими словами, пустий простір, що ніби є втіленням «нейтральності» або «можливості всього» не продукує ефект розуміння а радше створює ситуацію напруження та страху.

Важливо також зазначити, що не всі засоби виробництва є мобільними. Деякі машини, обладнання та інструменти потребують фіксованого розміщення, що може обмежувати гнучкість робочого простору, проте сам феномен стаціонарності додасть стабільної основи, навколо якої можна буде вибудувати саму гнучку структуру простору. Поєднання стаціонарних точок і гнучких елементів залишається важливим аспектом проектування.

Можна сказати що децентралізація, мобільність та адаптивність наблизили феномен коворкінгових компаній до принципів ринкової економіки вільного ринку, які в свою чергу є ширшими концепціями наближеними до ідей «ширшого (спонтанного) порядку». За аналогією структури вільного ринку чи природного права, схожі структурні зв'язки можна побачити і в універсальному дизайні. Розглядаючи універсальний дизайн як спонтанний порядок, можна провести аналогію з структурою вільного ринку, яка також ґрунтується на певних умовах для реалізації спонтанної дії. Тому можна порівняти загальні структурні елементи обох систем:

- універсальний дизайн: передбачає вільний рух людей в просторі без примусу, що створює більшу кількість можливостей для обміну даними, інфомрацією;
- вільний ринок: ґрунтується на вільному обміні товарами та послугами за згодою сторін, стимулюючи конкуренцію та задоволення потреб;

- універсальний дизайн: заохочує активну спільну взаємодію різних учасників дизайн-процесу в спільному середовищі, генеруючи інноваційні та оптимальні рішення;
- вільний ринок: сприяє умовній «конкуренції» (взаємодії) між підприємцями, стимулюючи їх до покращення якості продукції та послуг для задоволення потреб споживачів;
- універсальний дизайн: держава (та соціум) гарантує безпеку та недоторканість суб'єкта в архітектурному просторі, не обмежуючи свободу творців та користувачів;
- вільний ринок: держава виконує роль регулятора, забезпечуючи чесну конкуренцію та захищаючи права споживачів, не втручаючись безпосередньо в економічні процеси.
- універсальний дизайн: цінність визначається на основі виявлення попиту та можливості «виявити» або вказати на важливість певних елементів дизайну;
- вільний ринок: ціна формується на основі співвідношення попиту та пропозиції, відображаючи цінність товарів та послуг для споживачів.
- універсальний дизайн: рушійною силою є прагнення до естетики та будь-яких форм задоволення потреб користувачів;
- вільний ринок: споживачі прагнуть до максимізації корисності та задоволення своїх потреб, стимулюючи виробництво та продаж товарів та послуг.
- універсальний дизайн: користувачі вільно рухаються простором, маючи можливість вибрати найкращі для себе варіанти;
- вільний ринок: підприємці вільно входять на ринок та виходять з нього, реагуючи на зміни попиту та пропозиції або локальної ситуації.
- універсальний дизайн: відсутність єдиновірного плану чи стратегії, що стимулює органічне зростання та адаптацію середовища до потреб користувачів;

- вільний ринок: мінімальне втручання держави дозволяє ринку саморегулюватися, створювати неочевидний ефект, стимулюючи інновації та ефективність.

Концепція «невидимої руки ринку» Адама Сміта достатньо чітко ілюструє уявлення про структуру непрямой дії універсального дизайну, коли людина, здійснює свої інтереси, насправді творить щось, що вигідно суспільству. Перефразовуючи це твердження можна сказати, що якщо інтереси людини базуються на неадаптивності та на дійсних інтенціях, то тоді принцип має значення. Тоді здійснення індивідуальних інтенцій співпадає із суспільним благом та його втіленням. Ми можемо помітити певну схожість принципів формування структур коворкінгу, вільного ринку та універсального дизайну, що свідчить що ці принципи є маркерами наявності ширшої культурної парадигми [263, 152, 110].

3.2. Особливості структури формування громадського простору

Виходячи за рамки повсякденного сприйняття політики як управління організованою спільнотою, можна виокремити інші аспекти цього поняття. У грецькому полісі політика не обмежувалася лише управлінням, а радше розглядалася, в першу чергу, як мистецтво співжиття або співпраці (мистецтво колективного самостановлення, а саме колективної дії) [115, 51].

Цей погляд на політику може бути застосований до аналізу просторів коворкінгу. Теоретично їх можна назвати просторами колективної взаємодії, адже акцент робиться не на управлінні, підпорядкуванні чи закріпленій функціональності, а на вмінні та мистецтві взаємодії між самоорганізованими людьми в рамках одного простору, який може мати невизначене функціональне наповнення. Коворкінг, як простір колективної дії, ґрунтується на принципах співпраці та самоорганізації, що перегукуються з

аристотелівським розумінням політики, як мистецтва. Цей підхід дозволяє розширити уявлення про політичну активність та її прояви в сучасному суспільстві. Можна дати визначення простору колективної дії, як місце політики, простору, де здійснюється політична дія, а отже «вільна осмислена, дія».

Теоретично можна назвати коворкінги та схожі треті простори за теорією Р. Ольденберга – просторами колективної взаємодії, адже акцент робиться не на управлінні та підпорядкуванні, та не на закріпленій функціональності, а на вмінні та мистецтві взаємодії між само організованими людьми у рамках одного простору, що може не мати єдиногофункціонального наповнення [222].

Політичний аспект, який передбачає наявність як мінімум двох різних активних позицій у просторі має потенціал для розкриття сутності феномену інклюзивності. Бо існують простори, у яких інші позиції можуть бути подавленими, домінантною позицією існуючого статусу кво, що виражається у дизайнерських та архітектурних особливостях предметно-просторового середовища, а отже і детермінує певні паттерни взаємодії у цьому середовищі, відтворюючи структуру влади.

Виходячи з визначення коворкінгу, яке дає компанія «WeWork», коворкінг – це домовленість між рівними співучасниками та культура ставлення, яка може бути відтворена в будь-якому просторі [297].

Саме за умов дії, яка є активною з обох сторін, може проявитись дійсна якісна взаємодія, що буде вести до «інклюзії». За такої логіки можна визначити інклюзивну взаємодію, як «активну дію з обох сторін, яка не має негативних для них наслідків». Схожі конотації активної дії мало грецьке визначення любові («агапе», «сторге», «філія», «манія», «ерос»). У грецькій

системі будь-який вид «любові» не міг відтворюватись, коли одна сторона цензурована або мовчить [105].

Інклюзивна взаємодія характеризується такими ключовими аспектами:

- активність: вона потребує активних дій з обох сторін, а не пасивності чи байдужості;
- взаємність: вона ґрунтується на взаємній повазі та розумінні потреб та почуттів один одного;
- відсутність негативних наслідків: вона не повинна завдавати шкоди чи дискомфорту жодній із сторін.

Ці аспекти перегукуються з грецьким розумінням любові, яке також наголошувало на активній участі, взаємності та відсутності шкоди.

Проте, як зазначає П. Бурд'є, комунікація та текстове поле не містить імпліцитно у своїй структурі такої можливості одночасної дії з двох сторін. Через жорстку структуру мови, якась сторона буде «втрачати позиції». Адже будь-який вираз сприймається філософом як певна угода експресивного інтересу та цензури, встановленою структурою поля, у якому відбувається цей вираз. У свою чергу, сама угода є продуктом процесу евфемізації, яка іноді доходить до крайності цензурованого дискурсу – мовчання. Евфемізація призводить до появи квазі компромісу, а не самого компромісу, комбінації того, що мало бути сказано, і того, що в результаті було сказано (що є різним) з огляду на конститутивну структуру певного поля.

Бурд'є приходить висновку, що у структурі мовлення компроміс – це лише евфемізм, коли якась позиція виграє, а якась програє [73, 74, 72].

За теорією філософа – поле виключає дві речі: невимовне або те, що не може бути вимовлено з урахуванням структури розподілу засобів вираження, і неназване – те, що може бути вимовлено навіть без будь-яких труднощів,

але буде цензуровано. Іншими словами, можна сказати, що текстове поле (у якому існує частково свідомість) діє механічно і підпорядковано принципу завершеності. За умови такого принципу, ціле не може концентруватись на різних двох точках одночасно.

Зважаючи на це, конструктивна домовленість у текстовому полі означатиме завуальовану перевагу однієї позиції над іншою. Проте як зазначає М.Фуко, крім простору тексту, є ще простір тіла, у якому по факту можлива одночасна колективна активна взаємодія, що просто не може сприйматись одночасно. Це означає, що інклюзивна взаємодія існує, але не може бути сприйнята, як така, за певних умов [121].

Прикладом взаємодії є процес гри музикантів епохи барокко (рис. 3.1.). У той час музиканти використовували ноти, на яких не були вказані такти, або інші синтаксичні знаки. Були вказані лише ноти та їх символи. Власне тіло тексту мало не завершений, не структурований вигляд і мова ще не набула жорсткої структурованості. Зв'язки між її елементами були адаптивними. Проте музикантам потрібно було грати разом за відсутності структурованого тексту. Результатом такої взаємодії було напруження та часткова імпровізація, що і давала можливість почути як грає або співає інша людина [148].

Ще за середньовіччя музиканти були вимушені підлаштовуватись та слухати, що грає музикант поруч, і самі мали грати в той самий момент. Можна сказати, що за такої умови їх тіло та всі органи чуття були зосередженні на сприйнятті простору, як такого [67]. Саме у таких умовах гартувались традиції співіснування.

Рис. 3.1 Структура мензуральної нотації. Джерело: [148].

Теоретично таку ситуацію можна назвати бар'єрною, бо тіло входить у ситуацію дискомфорту та напруження кількох сенсорних систем одночасно, а свідомість не може підібрати надійну габітуальну форму взаємодії для успішного відтворення очікуваного результату. За таких умов рівень взаємодії музикантів був вищий, адже вони мусили слухати іншого музиканта і одночасно грати. Ймовірно, тоді створювалась ситуація інклюзивної взаємодії, коли обидва тіла діяли активно. Це й можна назвати прикладом колективного самостановлення у просторі. Проте зрозуміти це ми можемо лише через текст, який обмежений механікою цілого, а в структурі тексту ми не можемо виразити одночасність становлення двох активних сторін.

Одночасність можлива та присутня лише у просторі тіла. Тож одним із ключових факторів виявлення колективної взаємодії та інклюзивної дії можливе саме через розуміння бар'єрної ситуації, яка створюється за відсутності чітко сформованого плану або незавершеної (неструктурованої цілої) мовної структури [261, 41].

Схожим чином, дві людини, що працюють у коворкінгу, та намагаються створити спільний план дій, випрацьовують нові форми взаємодії, оскільки для активної комунікації з двох сторін, мовні конструкції не підходять. Проте таку можливість може дати предметно просторове середовище. Саме у просторі можлива одночасність активних дій обох учасників взаємодії. Але мислити та усвідомити в моменті її не можливо, можливо її зафіксувати у просторі. У коворкінгах люди спочатку взаємодіють тілесно, шукають місце, комфортні умови, встановлюють власні кордони. Використовують територіальну поведінку, вони в моменті стикаються з поведінкою інших людей, які мають свої плани, виникають бар'єрні ситуації, які показують наявність іншого.

Як зазначалося вище, бар'єрна ситуація може нести потенціал до виявлення «інакшого» за допомогою активації тіла та нездатності свідомості до миттєвого «пояснення» ситуації. Виявлення «інакшості», що необхідне для помічання та розуміння інклюзії, можливе через тілесний аспект. Це відбувається у процесі активації сенсорних систем тіла, при зустрічі з тим, що свідомість класифікує як «бар'єр».

Деякі архітектурні традиції та практики намагались створювати середовища, які допомагали продукувати ефект активації тілесності. Достатньо детальний розбір розвитку цих архітектурних традицій у європейському культурному полі робить вчений Р.Сеннет у книзі «Плоть та камінь» [258].

Узагальнюючи роздуми Р. Сеннета, серед традиційних предметно-просторових середовищ можна виділити два типи:

- середовище, яке створює ефект пасифікації тіла (надалі «простір»). Амфітеатр на пагорбі Пнікс – прототип простору, що заспокоює тіло, вносячи перевагу контролю свідомості над тілесним переживанням;
- середовище, що активує тіло (надалі «місце»). Агора – прототип місця, що створює ситуацію колективної дії, підсилюючи напруження тіла, а отже і емоційного сприйняття навколишнього середовища (рис. 3.2.).

Звідси вводиться дихотомія та діалектика простору та місця.

Рис. 3.2. Модель Агори Афін

Джерело:<https://www.worldhistory.org/image/192/agora-of-athens/>

Для початку розглянемо деякі практики та простори, які мали на меті визвати активацію тіла, а отже створення «місця» (трансцендування за межі вже відомих форм та структур текстового поля).

Сад Нотр Дам був місцем для роздумів. У християнській традиції момент смерті це момент роздумів, а не печалі. Саме меланхолія вела до роздумів. А отже для відтворення цього стану потрібно було місце (просторовий механізм), а роздуми, в свою чергу, мали найбільш співчутливий характер, що змінювали через активацію тіла характер свідомості (рис. 3.3.).

Рис. 3.3. Garden of the cloître de l'église Notre Dame

(джерело: <https://www.french-gardens.com/gardens/cloitredenotredame.php>)

Вже з 1250 р. були відпрацьовані правила як повинен виглядати сад для меланхолічних переживань. З обов'язкових елементів мали бути присутні альтанка, лабіринт, та викопана водойма. Вода у водоймах слугувала дзеркалом, яке спонукало до самоспоглядання та саморефлексії. Альтанка, лабіринт – простори усамітнення, де людина могла більше сконцентруватись на думках, та тілесних відчуттях. Також важливими були запахи та їх вплив.

Не дарма у садах при монастирях були присутні розарії та багато бузку. Вважалось, що кожен запах якимось чином впливає на тіло та викликає певну емоцію чи переживання. Наприклад, запах бузку за часів епідемії чуми вважався запахом спокою та смирення.

Сад створював ситуацію, коли людину відділяли від юрби. Вона мовчала, бо у саду працюють або ходять тихо, її оточували поодинокі статуї, стіни з зелені та запахи. Весь простір підсилював тілесні переживання, аби змусити людину сумніватись та обдумати переконання, на яких вона стояла раніше, скоївши гріх або певну іншу дію) [209].

Ця традиція архітектурних форм також була пов'язана з традицією сповіді. Монахи бідних орденів при сповіді задавали питання, аби краще дізнатись чому так людина вчинила. Сповідь перетворювалась у розповідь та наратив. Через це нововведення у сповіді прихожанин за допомогою священника та його питань прояснював свою власну історію, починав її бачити ніби зі сторони, а меланхолічні бесіди та переживання у даному просторі наділяли його новим суб'єктивним статусом. Тепер прихожанин активно міг діяти у актах віри та сам аналізувати власні дії.

Схожий механізм для підготовки тіла до «зміни переконань» через активацію тіла та створення емоційного «місця» відпрацьовувався також і в традиції японських садів.

Один з основних принципів японського саду є принцип 縁 «ен», що в перекладі означає «співпадіння», «бар'єр», «межа» а також «веранда», або те, що поєднує зовнішнє та внутрішнє. Зв'язок, межа та випадковість позначаються тут одним словом [299].

Деякі принципи японського саду сконцентровані на розфокусуванні як такому. У певному розумінні розфокусування свідомості веде до активації тілесних відчуттів. Такі принципи як Фукінсе (краса асиметричності), Юген (постійна присутність неочевидного), Дацюзок (виривання з рутини, подив)

та Сейджаку (меланхолія, спокій, самотність) спричиняють розконцентрацію та сумнів у самій структурі свідомості.

«Між нірваною і людиною є Сад» [179]. Цей вираз можна сприймати як метафору бар'єрності. В даному випадку бар'єром є не сама реальність як така, а свідомість, що заважає бачити її, ставлячи очікування, побудовані на минулому досвіді, вище за наявні відчуття (рис. 3.4.).

Рис. 3.4. Сад Сайхо Джі

Джерело: <https://japanesegardens.jp/gardens/famous/saiho-ji-koke-dera/>

Творіння є обов'язковим з двох боків: суб'єкта або суспільства і природою, дії якої важко спрогнозувати або контролювати, проте без її впливу нічого створити не можливо. Саме на таких принципах стояла місцева влада Кіото, коли приймала рішення про збереження чи знищення моху в саду храму Сайхо Джі (西芳寺), адже його не було сплановано напочатку. Цей сад також вважається одним з прототипів класичного садового мистецтва, проте більшою мірою він не створений людиною по плану [126].

В даному випадку архітектори прийняли рішення не втручатись, а отже не домінувати над природою і сприймати її як рівного співучасника творчого

процесу. Для реалізації цього принципу, архітекторам треба було не контролювати ріст та розвиток моху або планувати куди він заросте, а саме співіснувати з ним не плануючи для нього взаємодію. Тобто використовувати порядок тілесної взаємодії, а не порядок візуального контролю простору.

Схожі методи розконцентрації відпрацьовувались у китайському та японському живописі. Іншими словами, ці простори або твори створювали ситуацію, яка штучно порушувала принципи сприйняття свідомості, виводячи досвід переживання тіла «тут і зараз» уперед, позбавляючи всіх очікувань на майбутнє. Таким чином, також порушували принцип, що свідомість людини не може концентруватись на двох об'єктах одночасно з однаковою долею уваги.

Порушення композиції, асиметрія або інші методи розконцентрації пропонували кілька центрів композиції, аби свідомість пришвидшувала рух свого сприйняття, бо спокійно концентруватись на одному центрі було важко, адже єдиного центру у цих творах не було запропоновано. Можна висловити думку, що ці твори створюють ситуацію протиріччя як логічного, так і тілесного [180].

Класичні приклади таких просторів були римські та грецькі амфітеатри.

У амфітеатрі була чітка схема рядів, а отже створення ієрархії.

Вводиться позиція сидіння, що власне вже заспокоює тіло, не даючи вільно висловитись та перебити промовця, що намагається нав'язати думку, що можна було вчинити, стоячі на Агорі. На Агорі прийнято було стояти або лежати, не дарма сидіння здавна – підданська, покірна позиція. Тобто в просторі амфітеатру в момент часу лише одна думка домінувала над колективом. Адже давали слово лише одному. Ті люди, що сиділа на задніх рядах, вже могли гірше чути мовця і їх інтерес та зацікавленість темою могла знижуватись.

Схожа ситуація була з структурою базиліки. Базиліка являла собою продовгуватий простір з лавами, що стояли в ряд. Таким чином, погляд

фокусувався на певній одній точці, тобто відбувалась концентрація свідомості на одному об'єкті або точці. А лави формували та визначали соціальну ієрархію, адже ті, хто сиділи ближче до промовця, наприклад, у Римі, мали кращий соціальний статус, а ті, що сиділи далі, були біднішими. У перших базиліках, багатші патриції сідали на перші ряди, на останні сідали бідніші, ієрархія і сам простір спонукав до корупції, та хитрощів [184].

Колізей, який створював ситуацію, що мала на меті перевагу візуального порядку над тілесними відчуттями, також створював ефект «простору» та віртуалізував насилля, а саме відділяв спостереження факту насилля від його тілесного переживання [246].

Функціоналізм, геометричні форми, раціоналізм та концентрація на переживанні швидкості, плинності та вільній циркуляції у міському середовищі частіше створюють відчуття простору та знижують активацію тіла, що, у свою чергу, знижує інтенції самого суб'єкта та ангажованість середовищем, що сприяє відчуженню. Яскравим прикладом слугують вирівняне планування районів таких як Марцан в Берліні, широкі естакади тощо [240].

Наприклад, навіть кемпінги в Німеччині містять чітко визначені місця навіть для наметів, які ніби можна поставити будь-де. Проте навіть малі деталі прораховані. Це свідчить про достатньо жорстку структурованість влади навколо таких середовищ. Влада структурована, коли середовище має чіткі форми відтворення поведінки. Тент можна ставити лише в місці для тенту, курити лише в місці для куріння тощо. Навіть, якщо ці середовища достатньо гарно облаштовані, вони визначені владою та структурою, а отже там відсутня позиція інакшості.

Виходячи з вище наведеного, можна визначити сутність місця і простору як основних ефектів архітектурного середовища та архітектурної ситуації.

Місце – це ситуація, у якій середовище, сприймається суб'єктом емоційно та чуттєво через активацію тілесних аспектів.

Простір – це ситуація, у якій середовище сприймається суб'єктом не емоційно, а сама ситуація не відчутна тілом та має меншу кількість зв'язків з попереднім досвідом, бо тіло не встигає їх формувати.

Звідси у ситуації місця переважає час, а у ситуації простору – власне простір.

В результаті дослідження до характеристик ситуації «місця» мають входити:

- ходіння у середовищі без напрямку (дрейф);
- відсутність чіткої цілі прогулянки;
- відсутність у архітектурних елементах чітко визначеного переднього фасаду;
- відсутність єдиного визначеного середовищем вектора фокусу уваги суб'єкта;
- часовість, «пейзажність» події (адже живопис несе в собі переживання і часу і місця одночасно, а звідси одночасність активації кількох сенсорних систем);
- висока емоційність;
- конкретне тіло – основа архітектурного середовища, відповідність середовища швидкості тіла (як швидкості пересування, так і швидкості сприйняття);
- нетиповість;
- асиметрія;
- нонфінітизм;
- протиріччя, відчуття, як основна цінність;
- рівність відчуттів;
- спонтанність;
- алогічність;
- ірраціональність;
- нейронетиповість.

До характеристик ситуації «простору» можна включити:

- симетрію;
- пересування по чіткому плану;
- централізоване детальне планування;
- геометричність форм;
- ієрархічність;
- домінація візуального ряду над іншими чуттями;
- позачасовість архітектурного середовища (відповідність принципу «архітектура - вічна»);
- принцип непротивності;
- логічність;
- раціональність;
- об'єднання багатьох в одне;
- велика швидкість пересування;
- циркуляція як цінність;
- абстрактність;
- повторюваність.

Резюмуючи вище наведене, можна підсумувати, що власне простір провокує дію, залученість у процес без розуміння власної залученості в нього (індивід не суб'єктний у даному розкладі політичної ситуації).

Місце створює можливість для емоційного розуміння залученості та ситуації в цілому через одночасну активацію кількох сенсорних систем тіла. Це породжує саме відчутність залученості, а значить і дає розуміння самого процесу, створюючи субстантивне феноменологічне відчуття події. У даному контексті кожна архітектурна ситуація це чергування та сплетіння ситуацій простору та місця у певному співвідношенні. В свою чергу бар'єрна ситуація складається з двох таких співвідношень а саме:

- співвідношення простору-місця, що базується на унікальному феноменологічному досвіді та локальному контексті і детермінується ієрархією цінностей суб'єкта;
- співвідношення простору-місця, яке задає саме середовище.

Більшість владних структур визначали певні співвідношення простору та місця у своїх середовищах. Для певних політичних режимів характерна для свого середовища формула побудови ефекту простору та місця. Інколи навіть відчуття місця задумане певним режимом влади для критики або відчуття трансцендентного. Це називається плановане напруження тіла, або планована бар'єрна ситуація, яка є безбар'єрністю, оскільки вона має бути звичною і створювати ефект довіри до існуючого статусу кво.

Саме непланований ефект та неструктурованість влади грає ключову роль у створенні інклюзії, адже крім планованих «місць» і «просторів» завжди будуть і неплановані, а отже і інакші політичні позиції. Варто зазначити, що інклюзія та універсальний дизайн будуть завжди в опозиції будь-якій владній парадигмі, оскільки вони ірреальні концепції, будь-яке намагання їх втілити буде не точним, і завжди знайдеться група людей, чії потреби будуть ігноровані. Саме тому неструктурованість влади і дає можливість іншим формам існувати, а отже завжди будуть існувати простори, які і будуть включати ті групи, які так чи інакше виключені з суспільного процесу, проте які будуть існувати не завдяки владі а усуперечій. Багато нових культур, ідеологій, сформувались усупереч існуючим статусам кво з неструктурованості влади їх просторів. Прикладом може слугувати розвиток християнства у предметно просторовому середовищі римської імперії, яке не було належним чином структуровано і давало християнам місце, для існування та розвитку.

Тому можна висловити думку, що інклюзивне середовище це ситуація, коли унікальне співвідношення простору та місця багатьох суб'єктів гармонійно поєднується з співвідношенням простору- місця, що пропоноване середовищем. Можна висловити думку, що таке співвідношення феноменолог М. Шелер називав «ordo amoris» (порядок любові), що служило базисом для розуміння матеріальної етики [255].

Бар'єрна ситуація виявляє певні закономірності співвідношення простору та часу (простору та місця), які не співпадають з відчуттям людини.

А отже суб'єктивна ієрархія цінностей визначає в людині певне відчуття та кореляцію простору і місця і корелює відсоток залученості в дії та емоційного спостереження.

Оскільки бар'єрна ситуація сповільнює рух, то можна сказати, що для виникнення місця, емоційного зв'язку з простором, слід зважати на сприйняття швидкості саме людським тілом. Теоретично швидкість сприйняття людського тіла мусить корелюватись з швидкістю пересування та пропонованою швидкістю сприйняття, що диктує середовище. Тому, ймовірно, можна сформулювати деякі закономірності у сприйнятті простору та місця людиною.

Одночасна активація кількох сенсорних систем в момент часу може створити ситуацію місця. Активація цих систем одночасно породжує велику кількість спогадів та активує свідомість, надаючи їй одразу кілька точок для фокусу. Тому можна сказати, що активація тіла активує і роботу свідомості, Змішання активності свідомості та тілесного напруження створює ситуацію «схоплення» та формування есенційного розуміння. У даній ситуації можлива єдність афективної дії тіла, та свідомої фантазії.

Якщо середовище створює умови, у яких фізичне тіло людини рухається та сприймає час швидше ніж саме тіло (у даній момент та у даному контексті) здатне сприймати простір та час навколо, то тоді виникає пасифізація тіла, його заспокоєння, відрив від емоційного зв'язку (тобто відчуття «Простору»).

Якщо швидкість руху тіла та сприйняття, пропоноване середовищем, є відносно корельованою або меншою за швидкість сприйняття та руху тіла, то виникає відчуття місця, або емоційної прив'язаності.

Простір колективної дії може сприйматись як ситуація, коли створюються певні умови для відтворення цього типу взаємодії. І за такою логікою, слід визначати інклюзивну взаємодію та колективну дію у певному співвідношенні неструктурованих середовищах, що продукують ефект місця та структурно збалансованих, що продукують простір. Тіла взаємодіють

скрізь, а отже інклюзивна взаємодія та колективна дія може створитись повсюди у багатьох просторах, проте у деяких випадках не складаються умови її відчутти або ж навіть не змогти помітити.

Для кращого розуміння простору та дії у контексті формування інклюзивного середовища варто визначити також фактори, які сприяють утворенню нових форм взаємодії (методів) у суспільстві, а також їх архівації.

Різне співвідношення бар'єрної та безбар'єрної ситуацій (ефектів простору або місця у середовищі може сприяти або продукуванню нових методів (форм взаємодії) або ж навпаки їх архівації.

Можна виділити два типи ефектів співвідношення простору місця у структурі бар'єрної ситуації:

- утворення нових форм взаємодії;
- архівація нових форм взаємодії.

Обидва аспекти важливі для формування інклюзивної культури, оскільки саме збільшення кількості форм взаємодії впливає на умови створення інклюзивного середовища. Збільшення кількості форм взаємодії передбачає певне співвідношення архівації та утворення цих форм у суспільстві.

Наприклад, у коворкінгах, а саме у процесі політичної дії двох сторін, відбувається бар'єрна ситуація і утворення нової форми взаємодії, проте ще немає її розуміння. А саме відбувається вільна, проте ще не осмислена взаємодія.

Тіло людини – це система малих анатомічних відмінностей, тому викликає страх. Продовжуючи логікою Хайдеггера, існує деяка позасистемна «відмінність», яка нагадує нам про смертність системи, а отже і є прийнятні і не прийнятні системою мови або дискурсу «аномалії» [156].

Таким чином, можна сказати, що існує прийнятний для системи бар'єр (об'єкт) і неприйнятний для системи бар'єр. Другий може мати деструктивні тенденції для системи мислителя, тому що він не може вписатися в існуючий

досвід. Іншими словами, інклюзія, ймовірно, неможлива без часткової зміни системи, як неможливий діалог, як і отримання знань у процесі набуття сенсу. Сліди інклюзії – це історії зміни реальності, дискурсу, мови, форм взаємодії, існуючого статусу кво, владної парадигми [91].

Достатньо поширеною є думка, що фізичний стан є причиною бар'єрної ситуації і що саме це є перешкодою (хвороба чи певний фізичний стан). За певних обставин дійсно хвороба може бути перешкодою (важкий рак, епілепсія), але у деяких випадках навпаки.

Проте візьмемо, наприклад, випадок шизофренії, згаданий Р. Сапольські у курсі лекцій «Біологія. Поведінки людини» [250].

Сьогодні існує велика кількість людей, хворих на шизофренію, і якщо ця хвороба є генетичною, то люди якимось чином передали гени до нашого часу. Люди з формами шизофренії змогли не тільки вижити, але й залишити нащадків. Це означає, що вони були досить успішними людьми. Але постає питання: яким чином вони це зробили. Оскільки шизофренія є дезадаптивною ознакою, чому може існувати селекція генів шизофренії.

Отже, слід поглянути на те, які переваги може мати шизофренія, коли, з буденної точки зору, абсолютно ясно, що шизофренія не має жодних переваг. І, за цією логікою, людина з шизофренією сприйматиметься досить дивною в повсякденному контексті, оскільки складна форма шизофренії буде для цієї людини певною перешкодою.

Проте більш цікавим аспектом є часткова форма захворювання. Наприклад, в сім'ї може бути людина з шизофренією, яка досить добре розвинена. Важка форма шизофренії є дезадаптивною рисою, і людина частково або навіть повністю неієдатна в певному соціальному контексті, але у її родичів може бути легка форма шизофренії, при якій характерні ознаки та симптоми розвинені частково і, як не дивно, саме люди з легкою

формою цього захворювання часто знаходили своє місце в суспільстві і, до того ж, були досить впливовими людьми свого часу.

Цей тип особистості з легкою формою шизофренії та легкими симптомами називається шизотиповою особистістю. Такі люди були шаманами, знаходили своє місце в релігійних культурах або засновували власні. Їх легка форма та симптоми дозволяли їм бути впливовими людьми за певних обставин. Вони могли бачити видіння або відчувати певні симптоми, а їхня поведінка мала інший зміст і трактувалася як щось цілком логічне та повсякденне в контексті релігійного культу. У «нормальному» повсякденному середовищі їхня поведінка була б неприйнятною та лякаючою. Завдяки цьому специфічному релігійному, міфічному чи магічному контексту, ці люди змогли мати цей ген і при цьому бути успішними та мати нащадків. Народження людини з генетично повною формою шизофренії також може означати, що її родичі мають часткову форму, що вже є адаптивною ознакою. Такі люди зазвичай могли процвітати в досить жорстоких суспільствах. Отже, якщо у вас були брати і сестри, сім'я могла «дозволити собі» родича з повноцінною шизофренією.

Крім того, можливо, що форми релігійності та релігійні культури можуть бути свого роду соціальним простором, у якому можливо зберегти певний тип мислення чи стиль мислення. Люди з певним типом мислення могли б мирно існувати в такому контексті і вписані в таку соціальну структуру, могли бути корисними суспільству. Можна сказати, що ми бачимо тенденцію до збереження різних типів способу мислення та існування,

Розвиток філософських концепцій (наприклад, феномен «трансцендентального»), які мали значний вплив на історію розвитку цивілізації в Європі та світі, став можливим завдяки численним релігійним школам. Завдяки певним формам метамагічного мислення та характерному рівню абстрагування, характерному для шизотипних людей, виникли міфи,

які потім стали складними формами організації суспільної думки. Це були перші спроби пояснити світ.

Ситуація схожа при легкій епілепсії або інших захворюваннях, таких як хвороба Тея-Сакса або муковісцидоз. Людина з легкою формою епілепсії, швидше за все, матиме неофобію, гіперграфію та серйозний інтерес до філософії та релігії. Людина з легкою формою хвороби Тея-Сакса матиме імунітет до туберкульозу, а людина з легким муковісцидозом стійка до холери. Механізми маніакально-депресивного (біполярного) мислення часом парадоксально схожі з процесом творчості, тоді як механізми obsесивно-компульсивного розладу захищають людину від депресії. Люди, які перенесли інсульт або інше пошкодження мозку, можуть бути корисні нейробіологам у дослідженні мозку. Наприклад, вивчення латеральності мови, особливостей розуміння і структури спілкування також проводилося завдяки вивченню людей з ураженням певних відділів мозку [239, 53].

Вивчаючи розвиток жестової мови (американської жестової мови), дослідники змогли виявити певні універсальні характеристики всіх мов.

Так само більшість дисциплінованих людей також мають певну форму легкого ОКР. Завдяки дисциплінованості та тривалій зосередженості людина може досягти значних успіхів як у навчанні, так і у вирішенні складних завдань. Таким чином, такі сфери, як академічна робота, також пропонують можливості для людей з легкою формою ОКР [106]. Навіть певні фізичні чи психологічні стани можуть бути соціально прийнятними, нестигматизованими і їх носії можуть бути цілком успішними у суспільстві за певних обставин та у певному контексті. Питання в тому, чи доступні різні форми та простори самореалізації всім людям.

Кожна людина – ніби постійний аналізатор навколишнього середовища з унікальним досвідом буття та тілесними характеристиками. Організм щомиті отримує нову інформацію, тому що реальність змінюється швидше,

ніж ми можемо її проаналізувати. Спостерігаючи, зберігаючи та звертаючи увагу на кожную деталь та на кожний людський досвід, ми можемо отримати більше інформації про мінливе реальне середовище. Оскільки кожне тіло має різні фізичні та ментальні характеристики, різний суб'єктивний досвід, то, ймовірно, має і різну чутливість, а отже це розширює можливий спектр пізнання та формує зв'язки з різними аспектами предметно просторового середовища. Чим більше аналізаторів з різними можливостями до сприйняття інформації, тим ширший спектр знань може бути отриманий за наявності інклюзивної структури мови та дискурсу, який дозволяє виявити інакшість.

Ми можемо виявити, що деякі типи різних фізичних та емоційних станів збереглись донині в процесі соціальної та біологічної еволюції. Можна сказати, що вони відіграли певну роль у структурі та розвитку цивілізації, були достатньо пристосованими до навколишнього середовища і тому успішними. Різні способи мислення збереглися в культурі, існують соціальні простори, в яких можливе соціально прийнятне вираження певних ідей і умов.

Певні сфери культури та суспільного життя «зберігають» умови для існування людей з різними фізичними чи ментальними ознаками.

Якщо у культурі існують «простори», які закріплюють інакші форми взаємодії та створюють простір для їх реалізації, то можна сказати, що люди, що несли та продукували форму взаємодії, знаходились в ситуації неадаптивності. Іншими словами, люди, із легким ОКР чи шизофренією не зможуть змінити свій стан, проте із плином часу простори для реалізації все ж виникали, отже суспільство адаптувалось під потреби цих людей, адже змінити їх стан було не можливо. Таким чином, саме стан неадаптивності постулював жест присутності тіла та вносив нову форму взаємодії у публічний простір. І саме неадаптивність тіла, яку свідомість не могла змінити, давала ефект архівації у суспільстві нових форм взаємодії, що поглиблювало культурну рамку. Адже у ситуації неадаптивності тіло стійко

пов'язане з певною формою взаємодії. Можна припустити, що саме неадаптивність тіла вносить можливість архівації нових методів взаємодії та знань в культуру, а не просто адаптацію тіла до природних умов. Якби тіло могло адаптуватись до всього, не було б потреби в багатьох формах взаємодії, не було б потреби у розробці нових методів чи накопиченні знання. Адаптація та розвиток саме культурного поля та дискурсу, а не тіла, є формою еволюційного механізму.

Такі висновки ставлять під сумнів однозначність терміну «людина з інвалідністю». Виходить, що інвалідність, у звичайному розумінні цього слова, поняття абстрактне. Дослідження показують, що за певних обставин навіть людина з формою захворювання може мати соціальний статус і бути потрібною. Виходить, що людина вважається людиною з інвалідністю за певних умов і в певному контексті. Тому існує як «бар'ерна ситуація», так і людина що потрапила у цю ситуацію, опиняється у «ситуації інвалідності». Важливо прояснити позицію тих, хто називає людину «людиною з інвалідністю». Це означає, що поняття інвалідності залежить від суб'єктивних факторів і соціального контексту.

Саме ситуація, а не тілесний фактор взаємодії між середовищем або місцевим контекстом і людиною, визначає характер інвалідності. Відповідно до цього принципу ситуація взаємодії між об'єктом і суб'єктом визначає, що вважати бар'єром. Яскравим прикладом залежності «інвалідності» від соціально-політичного контексту є зміна політики щодо призовників з різними захворюваннями під час війни в Україні. Із запровадженням воєнного стану в Україні частину чоловіків, які за станом здоров'я визнавали повністю непридатними до військової служби в мирний час, визнали придатними до служби. Проте їх фізичний стан анітрохи не змінився. Вони були такі ж хворі, як і раніше. Проте система і суспільство почали вважати їх придатними до служби в армії.

Людина, яка відчуває на собі вплив бар'єру в певній ситуації, буде ідентифікована як «людина у ситуації інвалідності». Бар'єрна ситуація визначає, хто є людиною з інвалідністю, в якій мірі та за яких обставин.

Визначаючи поняття ситуації з інвалідністю, ми намагаємося уникнути логіки стигматизації, визначаючи певні часові та просторові умови, за яких особа визнається людиною з інвалідністю. Застосування такої ситуаціоністської логіки дозволяє усунути «неоднозначність» визначення інвалідності. Цілком ймовірно, що люди з інвалідністю відчули стигматизацію саме через цю «неоднозначність», адже цей ярлик відігравав роль стигми, якої неможливо було уникнути.

Поширені підходи до визначення інвалідності часто ґрунтуються на юридичних категоріях, які не враховують динамічний характер цієї проблеми. Це може призводити до стигматизації людей, адже їм присвоюється ярлик, який не завжди відображає їх реальний досвід у житті.

Альтернативним поглядом є ситуаційний підхід до розгляду концепції інвалідності. Він пропонує визначити інвалідність як сукупність факторів, які впливають на функціонування людини в конкретній ситуації. А саме визначити «ситуацію інвалідності». Такий підхід враховує, що обмеження можуть варіюватися залежно від контексту та середовища [93, 94].

Можна виділити переваги ситуаційного підходу:

- усунення стигматизації: відхід від стереотипів та визнання інвалідності як динамічного досвіду;
- поглиблене розуміння інвалідності: визнання того, що інвалідність може проявлятися по-різному в залежності від ситуації;
- розробка персоніфікованих стратегій: можливість розробляти більш адресні та персоніфіковані підходи до допомоги людям з інвалідністю.

У деяких випадках суспільство та влада вважають людей з інвалідністю вважають непрацездатними у багатьох сферах буття. Наприклад, людина з розладом опорно-рухового апарату може зіткнутися з перешкодами в одному супермаркеті, маючи можливість вільно пересуватися в іншому магазині. Це означало б, що людина цілком може купувати продукти, але вона не може робити це в певних магазинах, які не відповідають стандартам доступності. Те ж саме стосується і роботи. Людина може опинитися в ситуації, коли вона є «людиною з інвалідністю» на одному робочому місці, але може легко працювати на іншому. Цей ситуаційний підхід дозволяє нам відійти від абстракції та визначити конкретну проблему в конкретній ситуації.

Як зазначає Р. Жирар жертв переслідують не тому, що вони різні, а тому, що їхня відмінність не вписується в систему поглядів суспільства абоне може бути визнана [138,140]. Перефразовуючи тезу Г. Маркюзе про те, що самостійне «Я» реалізує себе через щось інше, усвідомлює себе через іншого. Задоволення, таким чином, відбувається через відмову від іншого. «Я» стає в опозиції до іншого (у психоаналітичному, лаканівському контексті) [205, 206].

Відбувається певне негативне твердження. Можна стверджувати, що будь-яке нове, виключено за межі дискурсу як мови, оскільки люди існують у світі планів, які конструюють у відповідності до існуючих норм. Тому будь-яке нове виключене з поля тексту, проте його відчуття можливе через бар'єрну ситуацію, яка і є індикатором того, чого немає в дискурсі, але того, що тіло відчуває і потребує назви.

Отже, людина з інвалідністю опиняється в ситуації дискримінації не через своє тіло та відмінності, а через те, що рухи та форми не відповідають шаблонам більшості. Проте інколи стається ситуація, коли рухи людини чи її форма потрапляють у «тінь системи». Таким чином, певний політичний режим не може ідентифікувати однозначно негативно чи однозначно позитивно деякі феномени. Так само у такій «невизначеності» працювали

багато художників, творчих людей, людей з інвалідністю. Щодо деяких категорій не було прийнято однозначного рішення на практиці. Систематизація, контроль і впорядкування завжди мають певну спрямованість, певний рух від одного до іншого. Це означає, що завжди неможливо спостерігати весь спектр дій системи, завжди щось залишається в «тіні планування» поза межами уваги ідеологічного апарату. Тому певна тілесна чи поведінкова аномалія може бути як привілеєм, так і стати приводом для переслідування, а також може взагалі не бути видимою і не бути ідентифікованою.

Дискурс, який є також ознакою певної системи політичної влади, містить етичні компоненти, які передбачають норми поведінки та мислення. За визначенням Альтюссера. Дискурс стабільний, він функціонує, а не розвивається, він лише підтримує себе, захищаючи свій каркас [47, 211, 280].

На початку руху за рівні права у США проблеми людей учасників руху не були помітні системі, тобто всі потреби людей з інвалідністю просто не були актуалізовані та не артикульовані, а перебували в «тіні системи». Учасники розповідали історії та повертали оптику системного бачення до своїх потреб у процесі адвокації, постійних судових засідань і позовів а отже і бар'єрних ситуаціях з представниками цієї системи політичної влади. [260, 58, 117].

Потреби деяких людей, які не були сформульовані, не вважалися проблемами, а їхній дискомфорт сприймався як щось цілком нормальне. Це означає, що певні форми дискримінації узаконені і вже імпліцитно містяться у кожній системі. Спираючись на таку логіку, можна визначити дискримінацію, як непомічання проблеми, неназвану бар'єрну ситуацію, яку видають за безбар'єрну ситуацію у полі тексту.

Наприклад, Томас Пейн у трактаті «Common sense» аргументував чому США мусять бути незалежними від Великої Британії, посилюючись на певну

вже очевидну зміну соціально-політичного середовища. Даний ідеологічний памфлет апелює до природного права та законів очевидної логіки у питаннях незалежності окремої групи людей, що хоче здобути власну форму взаємодії з світом. Можна сказати, що Пейн, знаходить неструктурованості Британського законодавства та британської системи поглядів, які ніби не відповідають принципам «здорового глузду», які вже стали очевидними всім у ситуації Америки. Саме цю різницю він помічає та описує, що те, що очевидне має право на буття. Це яскравий приклад саме виявлення інакшого, а отже і створення умов для розвитку інклюзії, оскільки інакшість уже названа і представлена у поле тексту. Тож ситуація виявлення неструктурованості якогось дискурсу всередині нього все одно є можлива. [172, 226]

Проблема полягає в спрощеному та ідеалізованому сприйнятті парадигми, яку диктує дискурс. Виявленням таких ідеалізацій і спрощень у культурному полі займається феноменологічна методологія. Те саме завдання виявлення недоліків та ідеалізації системи буде взято на себе функцією універсального дизайну, а саме функція концепту «порожньої», трансцендентної форми.

У структурі самої системи влади, ті люди, які умовно «невинні» з погляду системи, вони є і непомітними у суспільстві. Невинна людина нікому «не цікава», а тому повністю вписується в дискурс чи поточну систему або суспільно-політичну ситуацію. Людина, яка не постулює «жест присутності тіла», ніяких співпереживань (позитивних чи негативних) з боку інших людей до неї не буде. Саме «жест присутності», який привертає увагу тілесно, створюється і виявляється через активацію тіла у процесі бар'єрної ситуації, робить можливим політичну дію того, хто його постулює, вираження позиції, а отже робить людину помітною для системи. Адже учасниками бар'єрної ситуації є дві сторони. Можна казати, що вираження присутності також пов'язане з ситуацією неадаптивності. З боку людей з

інвалідністю, тілесний жест присутності, що порушує норми деяких дискурсів, створюючи політичну дію, створюється сам по собі без суб'єктності. Іншими словами, людина з інвалідністю, не може не постулювати цей жест, не може не виявитись не помітною у деяких бар'єрних ситуаціях, сама того не усвідомлюючи. Наприклад, людина з інвалідністю, яка не може заїхати на кріслі колісному у будинок, намагається це зробити, і таким чином, опиняється у бар'єрній ситуації. Тіло такої людини, через напругу стає помітним іншим, виривається за межі дискурсивного пояснення, та постулює власне жест присутності. У даному випадку людина тілом виражає те, що не може потрапити у будинок. Таким чином, це означає, що певний існуючий лад речей (який підтримується культурою і дискурсом) забороняє та перешкоджає людині з інвалідністю потрапити у дану будівлю. Тому людина тілом, виражає свою політичну позицію, виявляючи не співпадіння в реальності.

Відчуття та форма тіла, стиль рухів тіла, грають ключову роль у жесті присутності, оскільки, коли тіло активоване, жести та рухи тіла перестають відповідати завченим конвенційним нормам і стають «тілесними». У бар'єрній ситуації, думати нема коли, а тіло повертається до паттернів дії, (або намагається комбінувати нові з старих), які вже не відповідають конвенціональним рухам, що сприймаються адекватно у суспільстві. Людина діє як «людина», діє відповідно до своїх внутрішніх переконань та налаштувань лише у страху або у бар'єрній ситуації [81, 133, 80].

Людину «без відчуття тіла» (з адаптивним здоровим тілом) можуть класифікувати позитивно більшість систем влади. Такий релятивізм обумовлений домінацією самої структури логіки над тілом. Тіло та жест неадаптивності тіла є однозначним, що повертає до умовної реальності, проте за умови здорового адаптивного тіла, яке може підлаштуватись під будь-яку систему поглядів, неадаптивності. Отже і однозначності немає. Присутність тіла (скаліченого або деформованого) і ряд емоцій, що

переживають люди навколо цього тіла, виводить людей за межі існуючого статусу кво системи. [143, 46,45].

Існують ситуації, коли людей з інвалідністю помічають, тобто їх тіло стає видимим. Вони постулюють присутність тіла (і певної форми чи поведінки) (колективна бар'єрна ситуація), але іноді вони все ще невидимі з точки зору самої системи. Цікавим випадком є творчість деяких художників у тоталітарних країнах. У деяких суспільствах художники повинні виконувати суто політичну місію пропаганди і створювати мистецтво, вигідне керівництву. Але у деяких випадках спостерігається подвійний ефект. Роботи художників Ади Рибачук та Володимира Мельниченка, які вони створювали ще за радянських часів. Однак ці твори містили й специфічні художні елементи, які партія і радянська цензура не могли розпізнати як однозначно «шкідливі». Проте й ці елементи не були однозначно пропагандою. Ці елементи були частиною світогляду митців, що дозволяло їм творити, не сприймаючи їх як пропаганду (рис. 3.5.).

Їхні твори ніби служили потребам пропаганди і режиму, але режим не помічав їхньої внутрішньої природи, яка насправді містила в собі інший зміст. Мельниченко і Рибачук, які працювали на межі абстрактних висловлювань і гротескних форм, що поєднувалися з зображенням побутової тематики, можна розглядати як футуристичну тезу, що визначає майбутнє партії і режиму, а також зображення їхнього власного світу химерних форм і висловлювань, які не мали нічого спільного з партією та режимом.

Рис. 3.5. Стіна пам'яті. Джерело: <https://arwm.org/>

Більшість робіт Ади та Володимира створені під впливом культури ненецьких народів. Певну частину свого життя художники провели на півночі, спостерігаючи за природою та життям людей. Їм вдалося поєднати теми півночі з українськими художніми наративами, утворивши певну суміш, яка не була однозначно визнана радянською владою. Окремі екзистенційні мотиви тонких відчуттів від природи та самої землі, що спостерігаються у творах Ади та Володимира, трактувалися радянською системою як «не зовсім визначені», а тому й не зовсім небезпечні, але водночас достатньо привабливі, щоб їх демонтувати і не використовувати [54].

З іншого боку в межах однієї матеріальності творів мистецтва дві різні позиції могли бути одночасно відтворені. Власне це може стати прикладом, коли один і тойсамий об'єкт матеріальності дозволяє двом або більше позиціям існувати та взаємодіяти з цим об'єктом. Такий ефект підтверджує фрагментарну природу фокусу системи. Система або суб'єкт в момент часу фокусується на певних характеристиках матеріальності об'єкта а не на всьому об'єкті. За певних умов фрагментарність може створювати ефект інклюзивності.

Не дарма філософ Ж. Делез зазначає, що суверенна влада царює лише над тим, що вона може інтеріоризувати [97, 96]. А отже її пояснювальна можливість залежить від структури дискурсу. Як зазначає Агамбен, коли система стикається з тим, що не здатна пояснити, вона ніби включає в себе це методом заборони і визначає себе як дещо зовнішнє по відношенню досамого закону чи самої себе взагалі [44]. Таким чином, може відбутись включення методом заборони або методом дискримінації. І у такому процесі включення через виключення сама система виявляє місце своєї неструктурованості, а отже не може надати різницю між тим що є в системі і що є поза нею. В такому стані системи можна визначити зв'язки, що сформувались між тілами у доконтекстуальному бутті. Проте проблема полягає в іншому. Можна сказати, що люди з інвалідністю є включеними в систему, просто їх включення відбулось із втратою ними своїх прав. Питання залишається у створенні системи, де якась інша група буде мати менше прав, а більше груп будуть включені з кращим дотриманням прав. Реальна «інклюзія» та інакшість залишається поза всяким названим процесом системи. В такому ключі інклюзія схожа із лаканівським великим «іншим» або з хайдегерівським «ніщо», яке знаходиться завжди поза фокусом питань чи досліджень. Методи апофатичної теології (негативна теологія) матимуть

значення для розуміння феномену інклюзії як процесу виявлення інакшості. Схожу логіку можна прослідкувати й у думках Агамбена, який визначає «Я» суб'єкта як «ніхто». Проте у сенсі, що сам суб'єкт це «ніхто з тих, з ким уже стикався, або буде стикатись сам суб'єкт». А отже позиція «ніхто» вказує на позицію суб'єкта, тобто іншого, того кого не видно або з якої позиції ведеться судження.

Твори цих митців можуть існувати при деяких режимах одночасно. Так можна розглядати картини Жака Луї Давида, який створював роботи для короля, а потім і для представників революційного руху [245, 258].

Особливо цікаві випадки, коли твір залишається шанованим у кількох системах одночасно.

Отже, якщо ці роботи існували в різних системах, ми можемо зробити висновок, що ці роботи не можуть бути чітко визначені пропагандою як однозначно дружні чи однозначно негативні, і, таким чином, ці роботи служать точками трансцендентності, які вказують на прогалини у системі. Такі роботи показують межі пояснювальної спроможності конкретної пропаганди. Наявність таких робіт може наочно продемонструвати, що жодна єдина парадигма не може пояснити все [107, 61, 302]. Кожна система має свої недоліки та сліпі плями. Сліпі зони системи, які створюються одночасно з плануванням, можуть відігравати ключову роль в існуванні самої системи. Так, за визначенням Агамбена, бути сучасним означає бачити темряву, яка є властива певному часу (або у даному випадку певної системи). Власне митці можуть мати певну чутливість до сприйняття та виявлення «негативного простору». Це створює можливості для помічання інакшого висловлювання. Естетичний модус сприйняття або метод проблематизації (описаний М.Фуко) можуть мати потенціал для виявлення інклюзії в певній політичній системі. [61, 120, 122].

Подібні роботи потрапили в «тінь системи», коли система зосередилася на одних цілях, які вважає більш доцільними на даний момент. Але така здатність системи спостерігається, коли є людський фактор або оцінка суспільних процесів і явищ. Плановий порядок задає оптику і вектор уваги системи, що буде актуально завтра, а що буде погано (певну етичну рамку, ціннісний проєкт). Якщо процес постановки мети спонтанний і незапланований, тобто пов'язаний з інтенцією, спрямованою на щось, то й «тінь» (або ж негативний простір) цього напрямку з'явиться спонтанно.

Наприклад, в Україні, де предметно-просторова ситуація не структурована жорстко, є чимало місць, які існують поза «поглядом» (фокусом) влади. Отже, є місця, які влада просто не визначає як важливі і не має єдиної стратегії взаємодії з ними. Тобто, існують місця в структурі міста які не мають «назви», без чітко сформованої поведінки, яка була б затверджена владою та суспільством щодо них.

Схожими місцями у Києві до реорганізації були Замкова гора, Щекавиця, навіть певні місця Володимирської гірки, парки «Наталка» та «Нивки». Там часто селились безхатьки, проводили різного роду зібрання, могли виконувати соціально неприйнятні дії.

Разом з розвитком та облаштуванням рекреаційних зон міста зникали і простори «можливої двозначності», тобто місця, де нема затвердженої форми поведінки, де є лише природа та матеріальність об'єктів навколо. Сучасна архітектурна механіка спрямована на облаштування та означення просторів навколо нас, надаючи їм єдиного змісту та єдиної форми. На фото Замкової гори не видно чітко спланованої інфраструктури, а доріжки протоптувались самими людьми. Це місце означували не тільки фахівці, а суспільство, як таке.

Для інклюзивного простору важливі не тільки простори, що достатньо чітко владно структуровані, але й простори експерименту, які не обмежені одним уявленням про дійсність, такі як Щекавиця або Замкова гора (рис.

3.6.). Там може бути втілений альтернативний погляд (альтернативнебачення існуючого суспільно-політичного ладу, що дає рушійну силу у критичній свідомості населення). Ці простори важливі через можливість екперименту, де можна проєціювати інакший розподіл владної структури, а отже інакший дизайн та мистецтво.

Можна висловити думку, що дизайн потребує експериментального простору, який би давав можливість відбутись інакшості. Надмірно структуровані простори можуть створювати ефект «завершеності дизайну», що може знижувати вольовий імпульс для проблематизації та критичного осмислення цього простору а отже і виявленні інклюзії та «негативного простору інакшості». Чітко структурований дизайн не містить інакшості і позбавляє простору для її втілення. Іншими словами, дизайн стратегії мусить передбачати наявність «негативного простору», та не підпорядковуватись принципу завершеності та структурованості для того аби мати можливість бути інклюзивними.

Оскільки не існує норми, яка могла б бути використана для означення «інакшості» (а отже давати можливості інклюзії), то ця інакшість потребує включення в порядок, через створення «місця нероздільності», у якому будуть стерті межі між зовнішнім та внутрішнім. У цьому місці будуть отримані знання для створення детальніших норм для опису інакшості. Можевідбутись призупинення дії самої норми. Це місце і можна назвати «місцем для дизайну». Слід зазначити, що потреба «місця для дизайну» може проявитись також і у структурованих місцях.

Рис. 2.6. Гора Щекавиця.

Джерело: <https://guide.kyivcity.gov.ua/places/gora-sekavica>

Зазвичай саме тому арт сквоти переозначають те, що вже покинуто системою влади. Ймовірно, саме простори експерименту, неозначені простори займаються представниками субкультур, а отже представниками рухів, які ще продукують власну мову і дотичні до актуального. У Києві таким місцем була Замкова гора, Велика житомирська, і інші, які означувались інакше у суспільному просторі. Варто зазначити, що роль субкультурних рухів у процесі інклюзії, є досить важливою, адже у структурі культури, що формується на противагу існуючій, є місце для умовного інакшого висловлювання. Багато субкультур, концентрувались навколо ірреальних концепцій, таких як стиль музики, жанр літератури або певний стиль комп'ютерних ігор. У той час сама форма тіла, а також неконвенційна поведінка або вигляд індивіда мали вторинне значення при соціалізації у

такому колективі, адже фокус уваги був не на матеріальному, а на ірреальному. Саме тому, ймовірно, рівень інклюзії у такому суспільстві був вищий. Люди з РДУГ, або з невротичними розладами, відсутністю кінцівки, могли цілком бути соціалізовані у просторах субкультур. На карті міста для субкультур завжди були неозначені або покинуті системою місця. Таким чином, неструктуровані владою місця провокували появу інклюзії [68, 187].

Проте для інклюзії також важливі бар'єрні ситуації у структурі вже означених просторів, тобто які показують конфлікт з певною тезою, яку вже хтось надав. Слід зазначити, що існують простори, де легше відтворити більшу кількість форм взаємодій без соціально негативних наслідків (Агора давніх Афіні). У структурі того ж Гайд парку вже є можливість альтернативної поведінки. Її місце чітко визначене. Проте така поведінка вже в структурі, вона «включена» у суспільний простір. Значить, що навіть альтернатива виявляється означеною, і немає місця, де можливо просціювати альтернативний погляд, а значить «альтернативну» думку транслюють у вже означених просторах, яка вже по суті не буде новою чи інакшою (рис. 3.7.).

Рис. 3.7. Спікер'с корнер, гайд парк, Лондон.

У таких просторах, що накопичують форми відтворення, теоретично можливий перетин форм взаємодії у процесі комунікації індивідів і можливий вихід індивіда за рамки однієї форми та зміна однієї ролі (форми) на іншу. Наприклад: одна людина повторює жести, слова, фрази за іншою, задля соціалізації. Простори, які просто накопичують різні форми взаємодії можуть не виявитись просторами, де нові форми взаємодії будуть продукуватись, а не просто змінюватись один на інший. Тобто не буде відбуватись взаємодія та інклюзія, а буде відбуватись просто заміна форм взаємодії, а отже домінація якоїсь позиції та подавлення іншої.

Приклад 1: у коворкінгу існує єдиний етикет жестикуляції для представників різних культур. Це означає, що домінує якась культурна парадигма, етикет якої буде вважатись основним.

Приклад 2: у просторі існують форми взаємодії характерні для представника Індії, представника України, та представника Німеччини. У такому просторі крім цих 3 форм взаємодії може не бути випрацьовано нову загальну форму, а буде використана вже існуюча з вкрапленнями іншомовних слів чи конструкцій, проте якась структура залишиться домінантною або будуть використовуватись по черзі. В такому випадку цей простір, де тільки накопичуються форми взаємодії може не бути соціально реорганізаційною практикою, що продукує «нові» форми взаємодії, а просто буде відбуватись заміна однієї форми на іншу.

Можна висловити думку про важливість помилки (неточності відтворення) у такому випадку. Наприклад, людина з України, знаходячись у новому культурному дизайнерському середовищі, використовуючи свою форму взаємодії, співпрацює з іншими людьми навколо. У процесі взаємодії, людина робить спроби копіювати форму взаємодії людей іншої культурної парадигми. Проте в точності копіювати форму взаємодії не виходить (з'являється характерний акцент). Це і є помилкове повторення форми взаємодії, а отже варіація іншої форми.

Варто помітити, що акцент це змінена форма взаємодії, яка є варіацією форми, яку копіювали, але містить в собі неточності відтворення, які мають потенціал до того аби на основі них конструювати нові форми взаємодії. Іншими словами, утворення акценту, це прояв результату бар'єрної ситуації, коли тіло намагається відтворити іншу незвичну форму взаємодії, утворюючи певну варіативність. Збереження акценту у суспільстві означатиме, що форма взаємодії досягла певного рівня актуальності та співвідношення з реальністю. Вивчення акценту іншими представниками суспільства вказуватиме на ширший рівень «інклюзивності», оскільки інші представники можуть відкрити нові для себе можливості, які дає використання іншого акценту.

Цей процес можна розділити на три стадії.

1. Утворення нової форми взаємодії у ході бар'єрної ситуації (приклад 1: утворення акценту з бар'єрної ситуації, приклад 2: створення проєкту пандусу для вирішення проблем людей на кріслах колісних).

2. Закріплення форми взаємодії серед тих, хто потрапляв у схожу бар'єрну ситуацію (приклад 1: утворення «слов'янського акценту» німецької мови, приклад 2: користування пандусом людьми на кріслах колісних. спільнотою перевірено що їм зручно ним користуватись).

3. Популяризація форми взаємодії серед інших учасників процесу (приклад 1: цікавість до «слов'янського акценту» представниками інших національностей у своїх цілях, приклад 2: користування пандусом іншими групами людей, для яких не було це сплановано, які користуються цим у своїх цілях).

Третій етап популяризації, означатиме звернення цікавості інших учасників до якоїсь форми взаємодії. Наприклад, герої фільмів, які використовували специфічний акцент, могли привертати увагу громадськості до тої чи іншої форми взаємодії, а отже і до потреб певної групи населення. Таким чином, коли герой, який вводиться на «Агору уваги» суспільного

дискурсу, стає моделлю для повторення, оскільки набуває вже статусу символічного, ірреального, що відвертає від концентрації на іманентному, а фокусує на трансцендентному образі. Цікавим залишається феномен перенесення іманентної форми взаємодії у трансцендентну, символічну категорію. Іншими словами героїзація та романтизація певної іманентної форми. Схожим образом в Україні може виступати образ Д. Щебетюка, який демонструє свій шлях (певну історію успіху) як людини з інвалідністю, показуючи можливий шлях, можливе майбутнє (модель для наслідування) для людей на кріслах колісних.

Тому важливим є поява форм взаємодії у медіа, які продукують символічні конструкції, такі як мистецтво, кіно, література. Можлива думка, що збільшення кількості різних образів, які з іманентних (буденних) переходять у символічні категорії (навіть якщо це ірреальні ,утопічні історії переходу), спонукає до більшої кількості проєкцій та спроб зміни статусу у суспільстві. У цьому митець може виступати повним автором утопічного і може моделювати шляхи подолання дискримінації з іманентного, створюючи можливий (хоча і не реальний) образ та шлях. Кількість бар'єрних ситуацій, викликані спробами наслідування такого шляху, може створити реальну ситуацію, яка змінить існуючий статус кво. Концентрація інтенцій на ірреальному образі дозволяє зменшити кількість концентрації на реальному, а отже на деталях, які при концентрації на них їх можуть викликають неоднозначні реакції. Так само дослідниця расизму у школах США Ейпріл Гарріс-Брітт помічає, що батьки дітей боялись давати їм інформацію про представників інших рас, оскільки концентрація на деталях могла викликати негативну, а не позитивну реакцію [149].

Більш широкий порядок культурних парадигм, що базуються на ірреальних концепціях, дозволяє індивідам бути певною мірою «закритими» від концентрації індивідів на матеріалістичних аспектах інакшості, а їх тіла в

той самий час, взаємодіють за своєю логікою. За словами Хайдеггера, не розкриття іншого дозволяє бути в його оточенні [157, 155].

Поведінка, що направлена на «не задіяння себе у щось інше», веде до можливості знаходження поруч з цим іншим. Схожий ефект описує і М. Фуко, коли помічає, що чим більше він критикує «суспільство контролю» (термін Є.Бентама), тим більше він поширює популярність такого терміну. Чим більше ми критикуємо расизм, або відсутність інклюзії, тим більше ми і створюємо їм популярність [120].

Ймовірно, варто розробити підхід, що передбачає відмову від планування інклюзії, відмову від концентрації на матеріальних деталях інакшості і пропонує концентрацію на ірреальних об'єктах, яка дозволить тілесній взаємодії ширше проявлятися. Схожі постулати про обман «візуального порядку» колись постулювало раннє християнство. Не дарма, багато практик доступності пов'язані саме з тим, аби не називати фізичні особливості іншої людини словами, або ж навіть не дивитись на них. Такі особливості у деяких випадках визивають цікавість.

Феномен культурної апропріації, що по суті є використанням форми взаємодії тими, кому вона не належить має як негативний, так і позитивний аспект. Адже правильно ніхто не зможе повторювати ті ритуали або практики, а отже і рухи тіла один в один як носій такої культурної парадигми. Власне саме тому С. Жижек помічає приховану діюполіткоректного висловлювання, яке з одної сторони запобігає бар'єрній (конфліктній) ситуації, проте з іншої сторони знижує рівень комунікації, що сприяє ізоляції обох сторін. [301]

Таким чином, дискомфорт та бар'єрна ситуація має потенціал як полегшити комунікацію, оскільки вона не йде у сухому формальному руслі, так і травмувати людину, оскільки при бар'єрній ситуації, можуть виявляти істинні позиції, які можуть не співпадати у обох сторін. Варто розрізняти

культурну апропріацію, яка відбувається з концентрацією на трансцендентну, і ту, яка відбувається з концентрацією на іманентному (дискурсивні наявні конструкції).

Тому інклюзивна взаємодія, при якій суб'єкт концентрується на матеріальних деталях іншого, може як допомагати, так і травмувати. Інакшість, жест присутності тіла, та те, що виривається з суспільного дискурсу, викликає не тільки негативні емоції але паралельно і цікавість. Не дарма навіть огида та відраза, як стверджує А. Кольнай це теж елементи цікавості [175].

Саме змішання різних емоційних станів викликає інтерес у суб'єкта споглядання об'єкта або бар'єрної ситуації. Вплив чистої присутності тіла називається еротикою тіла, яка викликає змішані емоційні відчуття. Тому присутність іншого тіла вириває суб'єкта споглядання з простору тексту, виявляючи тілесний спектр, що має більш однозначні конотації, які стверджують невірність та недосконалість існуючої парадигми. Єдність органа відчуття та предмета, який ангажує та стимулює даний орган, є музикою (за Юкскюлем) [282].

Можна окреслити певний високий рівень ангаже, який може викликати концентрація на деталях. Проте не можна визначити, чи буде це ангаже постійно позитивним чи постійно негативним. Навпаки, змішаність емоцій, викликає стан, що створює потребу прояснення ситуації. Такий механізм грає важливу роль у процесі бар'єрної ситуації [63].

Якщо допустити застосування принципу не концентрації на інших (на деталях) у предметно-просторовому вимірі, то тіло буде відчувати більше бар'єрних ситуацій, а отже більше містити інформацію про саме середовище. Предметно - просторове середовище може спонукати та створювати інклюзію та програмувати рухи тіл (створювати вплив або перформативно впливати на тіло суб'єкта). Таке середовище матиме значну роль у

можливості створення нових форм взаємодії, і у використанні одночасно кількох форм у просторі без наслідків.

Цікавим є дизайн сакрального предметно-просторового середовища, у якому індивіди концентруватимуться на трансцендентному. У багатьох церквах використовують високі стелі, гра світла, текстурні матеріали. Фокус на текстурах та тактильності, пророблюється у багатьох нових проєктах, оскільки комбінація направленої світла та текстури створює певний ефект сприйняття. Тілесні відчуття та сенсорні системи у таких місцях активуються одночасно. Саме так раніше продукувався ефект Стендаля [92].

За різних контекстів та зміни певних факторів впливу, одна і та сама матеріальність може мати різний вплив, а отже буде створюватись різна предметно-просторова ситуація, яка буде мати різний вплив на індивідів та суспільство.

Наприклад, радянські будівлі, які слугували системі і відтворювали одну ситуацію, за часів Радянського Союзу. При зміні системи, від ситуації радянської архітектури залишився хіба що матеріальний аспект. Повноцінно такі будівлі не створюють попередню предметно-просторову ситуацію. Вони частково втрачають вплив та несуть іншу інформацію. Яскравим прикладом є будівлі радянського модернізму (архітектурний факультет КНУБА) [174], який за певних умов відтворював такі аспекти, як вентиляційна система, блоки, кількість студентів, аудиторії розраховані на 100 студентів на потік, зміна назв кафедр, внутрішнє оздоблення, нові технології.

Архітектор Філенко задумував цей корпус як «завод для продукування архітекторів», що відповідало ціннісним категоріям часу і мусило бути втілене у життя. Але стара матеріальність, яка мала нести та відтворювати один тип ситуації, зараз відтворює абсолютно інші типи. Для реновації таких просторів важливо виявити всі фактори архітектурної ситуації, які зараз впливають на життя факультету.

У сучасному стані КНУБА продукує іншу предметно - просторову ситуацію, накладаючи нові шари на вже не діючий вплив тоталітарного минулого. Пластикові оздоблення інтер'єрів, ремонти окремих приміщень, без цілісного втілення реконструкції, все це постулює намагання підлаштувати модерністичну архітектурну пам'ятку, вирвану з контексту тоталітарної системи, в яку вона була вписана, під нову владну систему, означуючи її новими атрибутами та символами. Проте контрольованого та очікуваного впливу це не має, а створює скоріше непланований ефект швидкоплинності. Цей ефект простору створює певну неназвану невідповідність, між реальним ефектом будівлі та очікуваннями владної верхівки. В результаті будівля сприймається як дещо інше, вже не модерністичне, але й не те як про неї кажуть з офіційних джерел. Цю невідповідність помічають люди, які власне перебувають у будівлі. Саме ця ситуація дає простір для розвитку субкультур, розвитку інакшої ідентичності. Це простір, де може бути втілена інакша візія архітектурного факультету, а отже може бути втілена і реальна інклюзія.

Рух «Save Kyiv Modernism», який згодом вплинув на суспільні процеси такі як рух «Зберегти Квіти України», вважали спадщиною матеріальність, яка вже позбавлена певного зв'язку з тоталітарною системою, хоча і є її відголоском та несе певний вплив [251]. Проте визнання цих будівель архітектурною спадщиною означає, що суспільство констатує зміну архітектурної ситуації, хоча матеріальність залишається та сама. Як і в ситуації з будівлею УКРІНТЕЇ, (арх. Ф. Юр'єв) (рис. 3.8.), активісти «Save Kyiv Modernism» боролись проти навколишньої забудови, мотивуючи це тим, що «тарілка» є спадщиною і її естетичний вплив зникне у новому контексті. А Ф.Юр'єв також навіть за часів УРСР вносив значний вклад у ідентичність Києва (рис. 3.9.), і був тим, чия творчість радянська система не кваліфікувала як негативне і водночас тим, хто міг працювати відносно щиро

по відношенню до своїх творчих замислів у радянські часи як і В.Мельниченко та А.Рибачук.

Рис. 3.8. Будівля УКРІНТЕІ
Джерело:

[https://www.google.com/imgres?q=%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%86%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%87%20%2C\(%D0%B0%D1%80%D1%85.%20%D0%A4.%20%D0%AE%D1%80%E2%80%99%D1%94%D0%B2\)&imgurl=https%3A%2F%2Fbirdinflight.com%2Fwp-content%2Fuploads%2F2016%2F05%2FKievarch_3_1.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fbirdinflight.com%2Fpochemu_eto_sh-edevr-uk%2F20210913-florian-yuriev.html&docid=6Jdb94kzX8ZkIM&tbnid=Y_uXarWl0FSQTM&vet=12ahUKEwiA8bX1wqGGAxXLAXAIHR00Dk4QM3oECEYQAA..i&w=960&h=936&hcb=2&ved=2ahUKEwiA8bX1wqGGAxXLAXAIHR00Dk4QM3oECEYQAA](https://www.google.com/imgres?q=%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%86%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%87%20%2C(%D0%B0%D1%80%D1%85.%20%D0%A4.%20%D0%AE%D1%80%E2%80%99%D1%94%D0%B2)&imgurl=https%3A%2F%2Fbirdinflight.com%2Fwp-content%2Fuploads%2F2016%2F05%2FKievarch_3_1.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fbirdinflight.com%2Fpochemu_eto_sh-edevr-uk%2F20210913-florian-yuriev.html&docid=6Jdb94kzX8ZkIM&tbnid=Y_uXarWl0FSQTM&vet=12ahUKEwiA8bX1wqGGAxXLAXAIHR00Dk4QM3oECEYQAA..i&w=960&h=936&hcb=2&ved=2ahUKEwiA8bX1wqGGAxXLAXAIHR00Dk4QM3oECEYQAA)

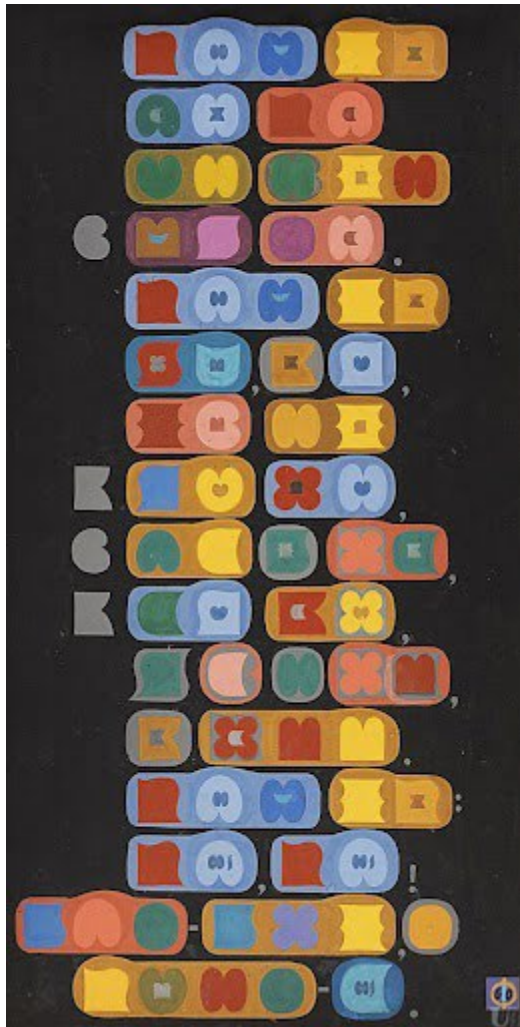

Рис. 3.9. Кольоропис Ф. Юр'єв. Джерело: <http://archive-uu.com/ua/profiles/yur-yev-florian>

Вартим уваги буде саме вплив процесу ревіталізації, реконструкції (практик переозначення простору , накладання нових паттернів влади на місце старих паттернів) на формування інклюзії та виявлення середовищ неструктурованості влади.

За умов введення терміну «предметно - просторова ситуація» та «предметно - просторове поле» можна виявити детальніше стан та вплив дизайну на людину і суспільство. Це питання дозволяє виявити, який статус кво та яку владну парадигму обслуговує та чи інша предметно-просторова ситуація, а також які саме групи людей дана владна парадигма визначає як «неповносправних» чи «людей з інвалідністю» та деконструювати цей вплив через деталізацію і зміну логіки (яке співвідношення ефектів «простору» чи

«місця» створюється) Насправді, варто зазначити, що об'єкт матеріальності архітектури або дизайну у кожен момент часу продукує різну ситуацію та по різному здійснює вплив на індивіда. Для дослідження деталей цього впливу, слід виокремлювати кожен окрему ситуацію спочатку і сприймати її як нову і не схожу на попередню.

Частково до ідеї «ситуації» та ситуаціоністської логіки достатньо близько підходить ідея «зникаючої архітектури» [94, 109, 49].

Схожа логіка присутня також у принципах конструювання «японського саду», де сад створює ситуацію, яка має початок та кінець, а також задає та виражає певну структурованість влади у матеріальному просторі. Іншими словами, через ситуацію певна владна позиція створює вплив саме на тілесність людини. Виникає ідея про те, що архітектура та дизайн це лише «зміна стану людини», перехід від одного стану в інший з теплоприміщення в холод, з одного масштабу в інший. Людина постійно зчитує сигнали середовища як тілом, так і свідомістю. Сигнали архітектурного та дизайн середовища виявляються дієвими та мають перформативний вплив, (на відміну від актів мови) оскільки промовляють до тіла, знаходячись у його просторі. Тобто політичні ідеології, ідеї яких транслуються у предметно-просторовому полі та які так чи інакше втілені в життя у формі матеріальних середовищ, впливають саме на тілесний досвід, створюючи перформативну дію [150, 79, 75].

Будівля Темпельхофу (рис. 3.10.) можна сприймати як цілісне «висловлювання доби націонал соціалізму», яке вплетене в структуру зв'язків сучасного дискурсу Берліна.

Рис. 3.10. Будівля аеропорту Темпельхоф.

Джерело: <https://www.visitberlin.de/en/flughafen-tempelhof-tempelhof-airport>

Наприклад, інтер'єр, розроблений студією ICADA + Masaaki Iwamoto Laboratory у місті Фукуока [50]. У даній реновації, втілено концепцію змінюваності «архітектури», проявлена її адаптивність. За допомогою пересувних модулів архітектори пропонують мешканцям можливі варіанти «дизайну кімнат», їх масштаб, форми та наповнення. Тобто можна сказати, що у жорстку структуру плану вносять певні зміни. Даний інтер'єр можна вважати спробою окреслити «негативний простір». Запланувати «неплановане» або зміну стану (рис. 3.11.), (рис. 3.12.).

Рис. 3.11. Інтер'єр, розроблений студією ICADA + Masaaki Iwamoto Laboratory у місті Фукуока (джерело: https://www.archdaily.com/981824/flat-renovation-in-sakurazaka-icada-plus-masaaki-iwamoto-laboratory/627d0232f2c6e752da315fe7-flat-renovation-in-sakurazaka-icada-plus-masaaki-iwamoto-laboratory-photo?next_project=no фото yurika kono)

Рис. 3.12. Інтер'єр, розроблений студією ICADA + Masaaki Iwamoto Laboratory у місті Фукуока (Джерело: <https://www.archdaily.com/981824/flat-renovation-in-sakurazaka-icada-plus-masaaki-iwamoto->

laboratory/627d0200f2c6e752da315fe2-flat-renovation-in-sakurazaka-icada-plus-masaaki-iwamoto-laboratory-photo?next_project=no фото yurika kono)

Жорсткий план замінюється «адаптивною стратегією». У деяких сучасних концепціях, якщо будівля не передбачає своєї радикальної зміни, то вона не вписується в концепцію ефективності та сталого розвитку [180, 78].

Так у проєкті пропонується розвиток інтер'єру для сім'ї та їх потреб, який запланований і імпліцитно міститься вже в цьому просторі. Проте такий хід подій не є обов'язковим, це лише одна з можливих версій моделей поведінки, які можуть бути втіленими у такому просторі. Іншими словами, один простір зникає, а інший з'являється. Логіка «предметно-просторової ситуації» втілена в буття. Також слід зазначити, що такі втілення несуть лише обмежений вибір з тих методів, які пропонує матеріальність цього інтер'єру. Включити таку форму поведінки, що була б радикально інакша всеодно не вдається. Іншими словами, не можна спланувати те, чого ще нема в дискурсі. Можна сказати, що навіть адаптивна структура все одно створює ефект «виключення» інакшості, проте створює оманливу видимість її включення. Завдяки адаптивній структурі бар'єрних ситуацій у такому просторі може бути менше, а отже і можливостей виявлення інклюзії теж. Адаптивність у даному випадку може слугувати інструментом омани і відтворення лише старих форм взаємодії у одному просторі без включення нових.

Власне трендом залишається глобальне планування з залученням до процесу алгоритмів штучного інтелекту. Безбар'єрна архітектура, та будь-яка «позитивна» концепція, що має структуровану кінцеву мету, ставить на рейки механіки цілого людину, підпорядковуючи кожний її рух собі. Вона підпорядковується принципу завершеності. Все, що вписане у принцип завершеності піддається відтворенню механіки цілого. Такі концепції не адаптивні, а функціональні та лише самовідтворюються.

«Позитивістські» архітектурні та дизайнерські механіки, що стверджують можливість вирішення всіх проблем методом прорахування всіх можливих варіантів, а отже форм існування, та їх взаємодій у єдиному просторі, зазнають критики з боку феноменологічних аспектів ідей. У таких архітектурних просторах люди лише відтворюють існуючий статус кво (владні зв'язки) та існуючі форми взаємодії без продукування нових [120].

Будь-яке довгострокове планування передбачає не зміну архітектурної ситуації, а навпаки, «підпорядкування» реальності планам архітекторів та дизайнерів. Планувальники мають на меті спланувати всі можливі зміни наперед, у майбутньому передбачаючи розвиток на кілька років. Такий стиль думки не наближає будівлю до реальності, а лише переносить планувальника у сферу віртуального, в той час як будівля продукує інші, неплановані архітектурні ситуації.

Планування заздалегідь виключає будь-яке «нове», адже плановий порядок, будується у полі тексту з елементів дискурсу, що самі по собі виключають інакшість. У той час як інклюзія це процес включення тих інакших груп, тобто тих кого суспільна думка переносить у статус «невідомого», тих, хто був виключений певною політичною парадигмою та самою структурою поля (дискурсом). Це означає, що інклюзивного планування бути не може. Інклюзивність можлива тільки у місцях, які з'являються через брак структурованості самої влади та дискурсу а отже завдяки зворотному ефекту планування. Це приводить нас до висновку, що безбар'єрність, та доступність, які пов'язують з плануванням та аналітичним, редукаціоністичним підходом, пов'язана з створенням інклюзії випадковим (непрямим зв'язок) чином. Наявність доступності, ще не гарантує наявності інклюзії або універсального дизайну.

Можна виразити думку, що у просторі доступності, а отже і просторі, який був єдиним жестом вираження інакшої позиції, є жест присутності тіла. Наприклад, людина з інвалідністю створює своїм тілом жест присутності, що

має потенцію впливати на сприйняття інших людей і створювати бар'єрну ситуацію, а отже і ефект місця. Свідомість, відчуваючи складні відчуття від присутності інакшості тіла, намагається інструментарієм існуючого дискурсу пояснити відчуття, тобто напружує тіло, що сприймає інформацію краще у пошуках того, що зніме напругу. Доступність, створює можливість людям з інвалідністю більше знаходитись в громадських місцях, що означає концентрацію ефектів «простору» та «місця» у просторах, де більше змінена доступність. Ефекту «місця» буде створюватись більше за збільшенням кількості елементів доступності у середовищі.

Із збільшенням відсотку ефекту «місця» у співвідношенні над ефектом «простору» у структурі предметно-просторового середовища, буде змінюватись і характер системи. Таким чином, з збільшенням кількості бар'єрних ситуацій і збільшенням ефекту «місця», можуть бути виявлені неструктуровані моменти дискурсу чи самого середовища. За такою логікою, інклюзія може бути продукована саме у просторах, які не плановані та існують в «тіні системи». У дискурсі закріплені стандартні уявлення про форму, жести та поведінку людини у певному місці.

Присутність інакшості тіла, (тіла, яке виглядає, або веде себе не конвенційним чином) призводить до створення у свідомості суб'єкта спостереження ефекту «місця» і певної бар'єрної ситуації та появи пошуку альтернативної форми висловлювання (та форми взаємодії) що б описала інакшість у існуючий дискурс. Саме через ефект присутності інакшого тіла та збільшення кількості бар'єрних ситуацій доступність може створити умови для появи інклюзії.

Якщо інакшість буде вписана в існуючий дискурс, сама форма дискурсу буде вже трохи змінена, проте це може не призвести одразу до цілковитої зміни характеру владної системи, а лише із збільшенням кількості «доступностей» в одному матеріальному просторі, може призвести до зміни парадигми в цілому. Жест присутності тіла та бар'єрна ситуація мусить бути

видима та мати більше ніж одного учасника. Можна казати про «колективну бар'єрну ситуацію».

Якщо втілення доступності створює можливість людям з нетиповим тілом бути в громадському просторі, то існує велика вірогідність утворення колективних бар'єрних ситуацій, за яких переживання бар'єрної ситуації тілом буде видиме і створить жест присутності, який має перформативний вплив на інші тіла. Ймовірно, що тіло, яке переживає бар'єрну ситуацію і поглинає інформацію з середовища, так і саме впливає перформативно на інші тіла у предметно-просторовому середовищі, створюючи певну «енергетичну зону». У колективній бар'єрній ситуації можна казати про виявлення неструктурованостей з обох позицій. І співпадіння яких відбувається в одному місці. Обидва тіла, які відчують бар'єри створюють дійсно колективну дію, тобто активну дію з обох сторін та можуть мати вольовий імпульс до переструктурування спільного простору. Простір колективної дії утворюється з громадського простору саме у таких умовах виявлення неструктурованості обох систем.

Рух за рівні права у США пояснював переваги та емансипативні чинники відмови від «жалоців» зі сторони суспільства щодо людей з інвалідністю. Але причини того стану, який був схожий на «жалоці» були складніші. Можна висловити думку, що люди помітили людей у бар'єрній ситуації, проте за відсутності знань як реагувати на складні тілесні переживання, реагували та виявляли приховані паттерни поведінки, які викривали реальне зверхнє ставлення до інших людей. Такий паттерн реакції містився вже у структурі дискурсу, проте причини цього була перформативна дія тіла у бар'єрній ситуації. Людина, що переживає бар'єр, впливає на інші тіла, спонукаючи їх до дії (взаємодії). Саме у доконтекстуальному бутті тіла взаємодіють повсякчас, проте виявити їх зв'язки та вплив що вже утворились та діють, проте не помітні у контекстуальному бутті, можна у колективній бар'єрній ситуації. Дію людина вибирає та конструює в залежності від

характеристик дискурсивного поля та інших чинників середовищі. Тому логічно, що після переживання таких ситуації, можливий перегляд позицій дискурсу та виявлення симпліфікації та неструктурованостей у системі. Значну роль у цьому грає феноменологія складних станів, таких як відраза.

Відносно мала залученість людей з інвалідністю у суспільні процеси, свідчить скоріше про поверхневе розуміння та непрояснену реакцію на складні переживання колективних бар'єрних ситуацій.

Простори самі по собі нічого не створюють і не провокують. Завжди існує ситуація, яка це формує той чи інший вплив даних просторів та об'єктів. Будь-яку ситуацію починає, інтенція суб'єкта (власне людина або індивід), тобто суб'єктивна сторона, яка і визначає характер взаємодії та вплив як простору, так і об'єктів в ньому. У будь-якому разі перенесення оптики дослідження на свідомість тої сторони, що і починає ситуацію, є виправданим підходом для розуміння якості впливу цих просторів [213, 241].

3.3. Методика дизайн-проектування та дослідження просторів колективної дії

«Кордони» є важливими для продукування розуміння будь-якого процесу та створення відчуття, в тому числі і відчуття свободи. Приклад ситуації після великої французької революції, коли повністю знищується стара іконографія, але нова ще у процесі створення, а отже нема чітких кордонів понять, символів для продукування у свідомості суб'єкта відчуття чогось та відсутні умови, які б давали свідомості суб'єкта можливість ідентифікації. У такій ситуації вільного планування, не можлива ані ситуація «місця» ані ефект «простору», проте лише наявність та певне співвідношення цих ефектів дає можливість встановити владну ієрархію та відтворити якість розуміння дійсності. Розуміння можливе лише за стабільності структури. Аби щось розуміти нам потрібна політична позиція та ієрархія цінностей, які структурують і предметно-просторове середовище.

На плані будівель можна означити де саме ймовірно буде створюватись ситуація простору, а де буде створюватись ситуація місця, (тобто концентрація та розконцентрація тіла). Співвідношення та схема даної структури може вказувати на особливості владної структури. Також можна буде визначити, які дизайн-елементи середовища будуть важливі у просторі та які зв'язки між ними можуть бути (а саме який дизайн елемент середовища пов'язаний в більшій мірі із іншим). Таким чином, можна виокремити механізм та ієрархію владних елементів, що створюють певний вплив і детермінують поведінку суб'єктів у середовищі. Виявивши саму структуру, виражену у співвідношенні простору та місця, ієрархії дизайноб'єктів, можна визначити середовища, які менше пов'язані та означені даним механізмом. Отже, такі дизайн об'єкти займають нижчу ланку у предметно-просторовій структурі.

Саме переозначення нижчих у наявній ієрархії елементів простору, зміна позицій і буде важливою для можливої інклюзивної взаємодії. Тут доцільні механізми «детурнемент» та проблематизація М. Фуко. Внесення практики доступності може мати схожий вплив на дію переозначення простору. Адже на практиці доступності одні елементи дизайну ставляться вище ніж інші, через потреби людей з інвалідністю або певною формою неадаптивності. На практиці це створює ефект «детурнемент» («Détournement») [93].

Практика доступності може сприйматись як варіація практики «детурнемент», тобто у методі доступності можна вбачати змішання мистецького методу з предметно-просторовою реорганізацією середовища. У даному випадку можна казати про певний модус свідомості для сприйняття неадаптивності інакшого. Той «простір дизайну», коли норма змішується з інакшістю в першу чергу може існувати у самій свідомості. Питання чи викликає доступність естетичний модус свідомості чи вона створює певний свій модус сприйняття бар'єрності, (модус розуміння бар'єрності), який

створюється у стані відчутності. І саме він може слугувати як основа для естетичного модусу, який вже включає оціночне судження. Такий модус завжди є колективним, адже присутня і інша позиція.

Ефект простору буде створюватись у середовищах та елементах геометричної структури. Ефект місця, буде створюватись у середовищі з асиметричністю тощо (які ми описували у попередніх розділах). Можна проаналізувати пропонуваній рух суб'єкта інтер'єрним громадським простором коворкінгу (або іншого досліджуваного простору) та визначити де саме будуть ефекти простору, а де будуть ефекти місця. Надалі на плані буде позначено де саме та завдяки яким елементам даний ефект буде створено, які елементи дизайну є важливішими (для створення певного ефекту) і тримають образ даного приміщення, а які є вторинними. Це дасть змогу визначити траєкторії та реальну перформативну дію приміщення на тіло суб'єкта, а отже і визначити, які місця менш структуровані беруть участь у реальному впливі. І саме вони будуть відігравати роль у створенні інклюзивного середовища можуть стати простором для переозначення або дизайну. Маркером неструктурованості будуть бар'єрні ситуації, які будуть створюватись під час намагань виконати стандартні дії.

Основне питання універсального дизайну полягає у визначенні умов, за яких матеріальний об'єкт, що зроблений лише для однієї форми взаємодії (одна форма поведінки), тимчасово береться і ставиться вище в ієрархії цінностей у загальному просторі (відбувається переоцінка елементів дизайну). Ця форма взаємодії починає бути вигідною користувачам. Коли матеріальність накопичує у собі більшу кількість можливих форм взаємодії ніж це було сплановано заздалегідь, відбувається «тіньовий ефект».

Можна виявити два види можливої переоцінки середовища:

- переоцінка ієрархії цінностей в полі тексту;
- переоцінка ієрархії цінностей в предметно-просторовому полі.

Переоцінка в предметно-просторовому полі можлива через жест присутності інакшості тіла в просторі. Це дає можливість для переоцінки цінностей у полі дискурсу, адже створює емоційну бар'єрну ситуацію (або ефект «місця») та виявляє неструктурованості (неможливість пояснення інструментарієм дискурсу складних почуттів, спричинених даним тілом). Можна зробити висновок про важливість виявлення психологічних травм, як маркерів бар'єрних ситуацій та неструктурованості дискурсу (рис. 3.13).

Рис. 3.13. «Коло створення інклюзії». Джерело: створено автором.

Планування всього набору функціоналу об'єкта без попереднього тесту одразу призводить до занурення планувального процесу у простір віртуальності дискурсу. Планувальники втрачають дані саме про спонтанний порядок, та втрачають можливість бачити інакше. Коли дизайн розробляють

крок за кроком, одну функцію за іншою, одразу тестуючи це у реальності, тоді, ймовірно, можна швидше отримати проби результатів комунікації даного матеріального втілення певної функції з середовищем та людьми безпосередньо.

Дизайн та розробка кожної окремої функцію змінює саму матеріальність об'єкта і проявляє нові «тіньові можливості» даної матеріальності. Проте тестують ці функції всі групи одразу, в комплексі, не розбиваючи на окремі кроки і втрачаючи дані про деталі спонтанного порядку. Власне в цьому є проблема розробки комплексного проектування, яке ставить на меті розробку всього функціоналу одразу. Так може відбуватись, коли архітектори або дизайнери відмовляються визначати для кого саме певний об'єкт дизайну, яка в ньому привілейована група будеотримувати більше задоволених потреб ніж інші.

Спонтанність у даному контексті можна розглядати як своєчасне виявлення тіньових характеристик матеріальності, що вказують на актуальний момент. В цьому випадку, архітектура (чи дизайн), стає більш «чутливою» до людини, як суб'єкта. Людина може бути в більшій мірі співтворцем предметно-просторового середовища не тільки формально, але й на практиці, наприклад, завдяки включенню раннього тестування об'єктів дизайну. Наразі дизайнери мусять прорахувати всі деталі одразу, проте тоді вся матеріальність та її реальний вплив залишаються поза фокусом уваги як суспільства, так і планувальників, оскільки масив даних та реакція на них змішана.

Метод відсутності довгострокового планування збільшить швидкість продукування архітектури, проте це буде робити архітектуру більш чутливою до людей, переносячи фокус уваги з позицій планувальників на реальність людини та тіла, як такого.

Універсальний дизайн являє собою гуманістичну (людиноцентричну) концепцію, що повертає фокус влади з абстрактної суспільної корисності, до конкретної практичності. За старих принципів проектування архітектура все ж проектує для абстрактної групи людей, для якої вивірено всі деталі.

На прикладі з дорогою та переходом, (рис.2.2-рис.2.4) можна побачити, що увага планувальників пов'язана виключно з ієрархією. Спочатку вони розробляють перехід, приділяючи більшу увагу якійсь групі населення (в даному випадку це люди з вадами опорно рухового апарату) і тоді можна сказати, що глобально дизайнери вирішують лише одну задачу для цієї групи населення. Інші групи залишаються без уваги. Проте запустивши цей прототип переходу на практику, вони починають бачити та фіксувати реакцію та поведінку людей навколо матеріальності їх дизайну. Дизайнери створили щось більше ніж те, що планували.

Аби вчасно фіксувати та розпізнавати спонтанний ефект та його користь, слід впроваджувати тестування на ранніх етапах. Матеріальність об'єкта після стадії розробки для людей з вадами опорно-рухового апарату містила вже актуальну можливість використання цього об'єкта для людей з іншими формами взаємодії з простором. Розробка дизайну завжди містить вже більшу актуальність ніж ми бачимо. Тож наша задача її розпізнати та включити у планувальний процес.

Розробники переходу помітили, що зміна дизайну для людей з вадами опорно-рухового апарату також містила актуальний дизайн зручний для людей, що користуються велосипедом, сліпих людей тощо. Тобто наступним кроком було вже переміщення фокусу уваги з одних потреб на інші. Ймовірно, через те, що проєкт був все ж зроблений (хоч і з перевагами для однієї групи людей), цим об'єктом дизайну могли користуватись також інші.

Тому ще один постулат універсального дизайну може бути таким: те, що розроблено спеціально для якоїсь групи людей – належить всім.

Люди можуть поширювати навіть об'єкти дизайну, які здавалось б дуже вузько направлені та специфічні. Проте універсальний дизайн може проявитись саме тоді, коли вузько направлений об'єкт дизайну стає у користуванні більш універсальним. Для цього він мусить мати змогу бути використаним не планово і не за першочерговим призначенням.

Власне такому принципу варто підпорядковувати планування, адже навряд чи ми можемо спланувати одне предметно-просторове середовища або споруду, яка б містила в собі однакову проробку для всіх видів людей та їх форм. Деяким формам та потребам може приділятися менше уваги. Це варто визнати і намагатись змістити підхід від абстрактного (об'єктивно-орієнтованого) до суб'єктивно-орієнтованого підходу, що включає виявлення суб'єктивної оцінки самого дизайнера як творця, або групи дизайнерів, а також допомагає виявити змісти, що створюють матеріальність середовища, як такого, власне які дозволяють виявити його приховану політичну ієрархію.

Основною тезою хвилі інституційної критики в мистецтві було звинувачення інституцій у підміні понять. Підміна понять полягала в тому, що інституції декларували «об'єктивність» та «нейтральність» своїх позицій, претендуючи на істинність висловлювання, цензуруючи при цьому висловлювання митців. Резюмуючи досвід, можна зробити висновок, що об'єктивних інституцій не існує, а за ідеями «інституційної нейтральності» стоїть якась політична позиція та ієрархія. Екстраполюючи даний досвід у площину дизайну, можна сказати, що претензії дизайнерських бюро на створення «об'єктивно гарних» проєктів теж можна піддати критиці. У такому сенсі дизайнерським бюро варто було б чітко декларувати власні ідеї та позиції, навіть якщо вони суперечать певним ширшим нормам та трансцендентним концепціям таким як «універсальний дизайн».

Пропонований суб'єктоцентричний підхід до планування в дизайні характеризується визнанням дизайнером власної суб'єктивності та пріоритезацією потреб та емоцій певної групи людей, на яку орієнтований проєкт. Цей підхід ґрунтується на емпатії та розумінні дизайнером потреб та контексту життя цільової аудиторії.

Ключові характеристики суб'єктивного підходу:

- емпатія: дизайнер має глибоко розуміти емоції, потреби та прагнення цільової аудиторії;
- особистий досвід: власний досвід та емоції (та інтенції) дизайнера можуть впливати на його проєктування, роблячи його більш емоційним та резонансним;
- контекст: дизайнер враховує соціальний, культурний та історичний контекст життя цільової аудиторії;
- емоційний зв'язок: дизайнер прагне створити простір, який викликає емоційний відгук у цільової аудиторії.

Переваги суб'єктивного підходу:

- унікальні та емоційні простори: проєкти, створені з використанням суб'єктивного підходу, можуть бути більш унікальними, емоційними та резонансними для цільової аудиторії;
- глибоке розуміння потреб: дизайнер, який глибоко розуміє потреби та емоції цільової аудиторії, може створити більш функціональний та комфортний простір;
- створення зв'язку: емоційний зв'язок, який дизайнер встановлює з цільовою аудиторією, може зробити простір більш значимим та пам'ятним.

Як і журналіст, дизайнер має визнати неможливість об'єктивної позиції в проєктній діяльності, а отже єдиним виходом є визначення наявності

суб'єктивної оцінки в структурі проєкту. Можна розуміти суб'єктоцентричний підхід як екстраполяцію мистецьких методів (таких як детурнемент) у площину дизайну. Митець визнається як людина, яка може підіймати на «Агору уваги» певні елементи середовища, які важливі лише для нього, створюючи через це ситуацію парадоксу. Так само і практика доступності може мати певний вплив на середовище, створюючи колективну бар'єрну ситуацію саме через переоцінення елементів, що є важливі для дизайнера або певної вибраної групи населення.

Екстраполяція ідей феноменологічного підходу у передпроектний аналіз та ситуаціоністського методу у площину дизайнерської практики та архітектурної науки дає можливість уникнути симпліфікацій у процесі проєктування та деталізувати розуміння проєктів, створюючи можливість виявлення реального впливу предметно-просторового середовища.

Визначення на початку суб'єктивної оцінки та позицій дизайнерів через декларування чіткого наміру, спростить виявлення і непланованого ефекту даної дії, оскільки дизайнери вже будуть чіткіше розуміти першопричини своїх суб'єктивних дій, розуміти позицію, яку вони хочуть створити у даному середовищі. За таких умов визначити спонтанний порядок буде простіше.

Інклюзію можна визначити як неплановий ефект матеріальності, що проявляється при взаємодії якогось планового порядку дизайну або кількох з об'єктом предметно-просторового середовища. Матеріальність об'єкта дизайну, вже після планової зміни матеріальності об'єкта та внесення в цей об'єкт якого політичного наповнення, створює непланований ефект матеріальності, який також вказує на неструктурованість дискурсу та неповність самого плану. У прикладному плані дизайнер адаптує об'єкт середовища до певних звичних або вибраних форм взаємодії з цим об'єктом. Тобто він включає ті характеристики матеріальності об'єкта в простір, які

«можна визначити за допомогою певного культурного поля». Інші характеристики того ж самого об'єкта залишаються невизначеними.

Можна означити дизайн як підготовку (зміну матеріальності) об'єкта до використання певним чином певної форми взаємодії. Форми взаємодії, які дизайнер хоче внести в предметно-просторове середовище, уже наявні в просторі дискурсу. Тож нових методів взаємодії дизайнер не може внести одразу. Проте за зміни означення цих об'єктів, (реконструкція, реновація, ревіталізація), а отже втрати ситуації, за якої суб'єкт буде виконувати програмовану форму взаємодії, вони також постулюють присутність своєї матеріальності (неконтекстуальне буття), як і власне тіло, яке визиває бар'єрну ситуацію, складні емоції у суб'єкта спостереження. Практика переозначення місця, дає змогу відкрити такий ефект простору.

В даному випадку феноменологія руїн може стати цікавим прикладом вивчення присутності матеріальності. На прикладі лофту, те, що раніше приховували (комунікації, відкриті матеріали), за нової системи цінностей переозначуються, і відкривається новий ефект, який створює ситуацію «місця». Наявність у архіві дискурсу інформації про класичні інтер'єри і лофтові одночасно створює ситуацію невідповідності, яка і продукує ситуацію «місця». Якби у культурі не було моделей класичних інтер'єрів, переозначування б не створювало б ситуацію місця і не викликало емоцій протиріччя, які уможлилювали ю інклюзію. Сама структура міста, а також архів дискурсу, створює ситуацію протиріччя та тримає в стані певного когнітивного дисонансу [62].

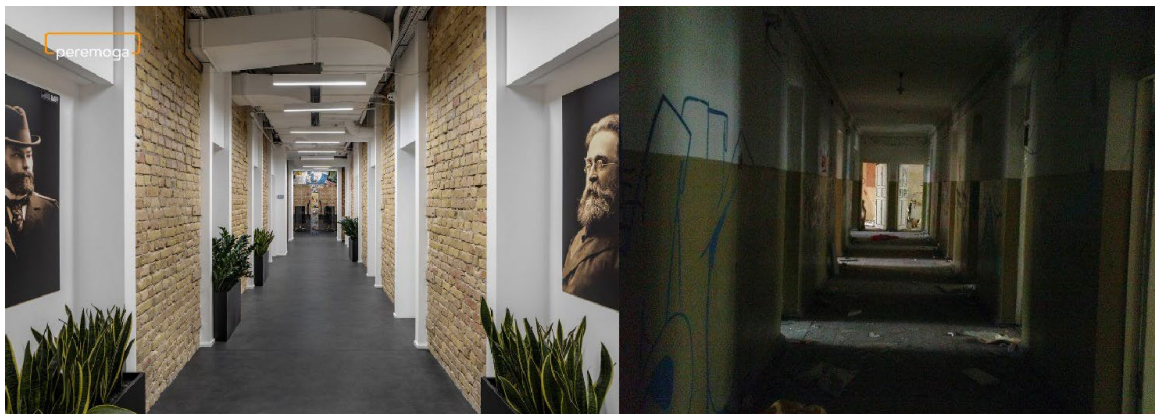

Рис. 3.14. <https://wikimapia.org/5198985/uk/%D0%B2%D1%83%D0%BB-%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%96%D0%B2-%D0%92%D0%B0%D0%BB-15>

фото до реновації буд по вул. Ярославів Вал 15 [229]

Дизайнер бачить плани, «майбутнє» тощо. Одночасно, створюється накладання моделей свідомості. Наявність у структурі дискурсу футуристичних форм або моделей також дозволяє створити ситуацію напруги, викликати тригер (рис. 3.14).

Варто висунути думку про те, що при переозначенні середовища певним чином, у тінь системи потрапляє певна означена кількість потенційно можливих альтернатив, а не весь спектр альтернатив. Одна з можливих задач – визначити чи може непланована альтернатива (що створюється при дизайні) бути виявленою та корисною (універсальною), накопичувальною. Ця задача може бути визначена лише тестуванням на практиці після завершення якогось етапу процесу дизайну.

Як наслідок, будь-який дизайн матеріальності несе два види актуальностей:

- планована актуальність матеріальності (та актуальність, яка була створена при оригінальному процесі дизайну);

- непланова актуальність матеріальності (та актуальність, яка створюється разом з плановою, проте всіх її можливості впливу ми одразу не ідентифікуються).

Також для інклюзії характерна накопичувальна непланова актуальність матеріальності, тобто той ефект, який при його створенні не буде суперечити основному, планованому ефекту.

Серед непланових актуальностей можна виявити:

- накопичувальну непланову актуальність;
- «руйнуючу» непланову актуальність.

Саме через виявлення непланових актуальностей можуть змінюватись і форми взаємодії з реальністю, бо спочатку змінюється матеріальність накопичувальна. У моменті людина, як користувач простору, не одразу розуміє всі переваги даного дизайну, проте відчуває тілом бар'єрну ситуацію, неспівпадіння. Для її розуміння потрібна вже нова форма взаємодії. Тоді виходить, що через бар'єрні ситуації можна виробити нові форми взаємодії з реальністю, що вже будуть викликати інклюзивний ефект.

З кожною зміною матеріальності з'являється багато видів нових актуальностей, що вже сформувались у доконтекстному бутті з тілом суб'єкта (через помічання різних конфігурацій зв'язків елементів одного предметно-просторового середовища). Але якщо проєкт досить довго у розробці, багато актуальностей можуть втрачати першочерговий смисл.

Спонтанний порядок потребує чіткості споглядання. Зазвичай чіткість споглядання всіх вже діючих актуальностей не є можлива, але через певні методи ми можемо підвищити коефіцієнт збереження ефекту спонтанного порядку.

Жорстке планування може обмежувати можливості для спонтанного розвитку та адаптації до мінливих потреб суспільства. Дизайн, що втілює

жорсткий план, може ставати інструментом влади, яка прагне контролювати та уніфікувати суспільство. Жорстке планування може призводити до ігнорування актуальних потреб та проблем суспільства, але водночас спонукає суспільство до інтуїтивного спротиву.

Спонтанний порядок, який виникає внаслідок вільної взаємодії людей, може бути більш динамічним та стійким до змін, ніж жорстко спланований порядок. Дизайн, що ґрунтується на принципах спонтанного порядку, може краще відповідати потребам мінливого суспільства.

Слід зазначити, що планування і його реалізація триває достатньо довгий час, завдяки чому реальна ситуація змінюється набагато швидше. Можна сказати, що дизайн це «минуле, яке реалізується у майбутньому» без уваги до теперішнього. Проте цей процес завжди буде повільніше ніж плин реальності.

Стадії та етапи суб'єктоцентричного методу.

1. Визначення цільової групи та передпроектний аналіз.

- На початковому етапі проекту важливо чітко визначити цільову групу населення, для якої буде розроблений дизайн. Дизайнерами проводиться виявлення своєї політичної позиції, свого вектору інтенціональності (а отже і визначення точок неадаптивності, пошук тих характеристик які суб'єкт не може змінити, або паттернів дій, які суб'єкт не може не виконувати), які властиві для даної них і для групи населення для якої дизайнери бажають втілити проєкт. Визначення інтенціональності проводиться через застосування феноменологічних методів.

- У фокусі уваги може бути група людей з певними потребами, інтересами, емоційним станом, способом життя, культурними особливостями тощо, якій дизайнери приділять більше уваги. Потреби формуються базуючись на тому, що людина не може не хотіти, або те, від чого не можна відмовитись. Саме на неадаптивності. Власне у кожній групі є свої

характерні форми взаємодії, які базуються як на суб'єктивному досвіді, так і на тілесних характеристиках. Можна припустити, що деяка інтенціональність також формується з неадаптивності. Пошук інтенціональності що базується на неадаптивності.

2. Формування тимчасової команди.

- Створюється тимчасова команда, яка складається з архітекторів, дизайнерів, конструкторів та інших фахівців, (наголошується цінність міждисциплінарності команди) які мають емоційний зв'язок з цільовою групою. Тобто мають певний спільний вектор інтенціональності.

- Цей зв'язок може ґрунтуватися на особистому досвіді, емпатії, розумінні потреб та емоцій цільової групи.

3. Визначення проблеми та розробка проєкту.

- На основі розуміння потреб цільової групи формулюється одна конкретна проблема, яку проєкт має вирішити.

- Розробляється проєкт, який орієнтований на цю проблему та враховує емоційні та інші особливості цільової групи.

4. Тестування, спостереження та залучення урбаністів.

- Проєкт тестується на практиці з представниками цільової групи.
- Дослідниками проводиться спостереження за тим, як люди використовують об'єкт дизайну або архітектурне середовище, акцент ставиться саме на помилкових використаннях та виявленнях бар'єрних ситуацій. Помилкові використання нотуються окремо і мають важливе значення.

- Аналізуються дані про те, які групи людей відчують бар'єри, а які користуються об'єктом дизайну без проблем.

5. Інтегративний процес.

- На основі даних про бар'єри та вдале використання стратегія проекту змінюється та передається у проектну організацію, збирається нова тимчасова група дизайнерів.

- Проводиться повторна проробка дизайну для тих, хто відчував бар'єри, обирається нова цільова група з урахуванням нових потреб та фокусу проекту.

- Повторне тестування та спостереження за результатами.

6. Міждисциплінарне дослідження бар'єрів та вдалого використання.

- Планово досліджуються бар'єри для цільової групи.

- Одночасно ведеться спостереження за неплановим вдалим використанням об'єкта дизайну. Відбувається виявлення групи, яка непланово вдало користувалась даним дизайном.

- Проводиться вторинне дослідження потреб нової цільової групи людей, які вдало використовували об'єкт, щоб краще зрозуміти їх потреби.

7. Виявлення нових форм взаємодії.

- Аналізуються ситуації, за яких люди відчують бар'єри в ексклюзивних дизайнерських об'єктах, щоб визначити можливі нові форми взаємодії з простором, які ці люди можуть продукувати.

8. Архівація нових форм взаємодії.

9. Повторення циклу:

- Цикл повторюється до того моменту, поки не буде досягнуто бажаного результату – створено дизайн, який максимально відповідає потребам та емоціям цільової групи.

Суб'єктоцентричний підхід до процесу дизайну є альтернативним підходом до традиційного, орієнтованого на об'єктивність. Цей підхід

ґрунтується на чіткості розмежування феноменології та аналітики на етапах дії та дослідження, а також ґрунтується на емпатії, гнучкості та постійному зворотному з'язку з користувачами.

Можна виділити важливість принципу «розробка для одного – користування всім». Втілення цього принципу передбачає розмежування між власне проектуванням та аналізом.

1. Під час створення продукту дизайнер мусить думати про чіткі потреби якоїсь групи населення.

2. Під час запуску дизайн-об'єкту у світ, дизайн-об'єкт не мусить обмежуватись однієї цільовою аудиторією. А навпаки пропонуватись для використання всім можливим групам.

Важливим буде виділити проектування саме для людей, які не можуть адаптуватись, тобто у ситуації неадаптивності. Не є важливо чи має людина інвалідність, а має значення чи її «тіло» може поступатись своїми методами та формами взаємодії. В цьому і є суть суб'єктоцентричного підходу. Людината її форма взаємодії визнаються дизайнерами як непохитні та не підлягають зміні та підлаштуванню до середовища. Можна перефразувати суть суб'єктоцентричного підходу як «назад до вивчення тілесності та неадаптивності», а точніше тілесних станів неадаптивності, або тих тілесних практик або паттернів чи форм взаємодії, якими людина не може поступитись.

Одним з ключових аспектів такого підходу буде визначити точки неадаптивності самого суб'єкта, через дослідження його інтенціональності. Інтенціональїнсть може вести до того, що людина не може змінити, власне до визначення сплетіння тілесних ознак та трансцендентної єдності аперцепції, що і формує певну особистість. Феноменологічна логіка може дозволити відрізнити інтенції, що базуються на тексті та на тих аспектах, які не характерні для певної людини від тих інтенцій, на яких будується її

особистість та трансцендентна єдність аперцепції. Саме тому на стадії передпроектного аналізу доцільно визначити саме точки неадаптивності за допомогою дослідження інтенціональності суб'єкта.

Відмінності між існуючим та суб'єктоцентричним підходом.

На даному етапі багато дослідників, студій випускають з уваги можливість отримання інформації від помилкового користування, наголошуючи на концентрації «правильності» та відповідності.

Безбар'єрність гарна на першому етапі проектування, але під час реалізації та на етапі після втілення проєкту, багато хто завершує процес і слідкує тільки за правильністю її використання. Так само і багато урбаністичних практик концентруються саме на перевірці правильності виконання дизайн-об'єкту. Таким чином, говорити про дослідження саме інклюзії не можна. Ті організації які перевіряють лише правильне виконання, ніколи не зможуть побачити альтернативу та інакшу позицію, а отже залишаться у старому дискурсі. Їх неточність та симпліфікація полягає у перенесенні ціннісної оптики з проєктного аналізу на післяпроектний. Власне це відбувається через не окреслені межі дії концепції безбар'єрності. Саме тому дослідники застосовують аналітичний спектр методів і для післяпроектного аналізу, що не сприяє виявленню інклюзивності.

Аналітичні методи добре підходять для дослідження стабільних систем, а феноменологічні гарно діють для дослідження людського фактору. Тому пропонується окреслити межі пояснювальної дії кожної з концепцій, для кращого та ефективнішого застосування їх у комбінації методів для виявлення неструктурованості простору та інклюзії.

Це дослідження пропонує деталізувати післяпроектний аналіз втілень доступності. Використовувати міждисциплінарний аспект, а отже залучати експертів з різних професій для поглиблення вивчення саме бар'єрних

ситуацій на стадії післяпроектного аналізу. Зміщення фокусу на дослідження бар'єрності, «неправильного» застосування об'єктів, виявлення саме «тіньового ефекту» планування. Аби зрозуміти появу інклюзивності, треба дослідити неструктурованості певної системи предметно-просторового середовища, а не покращувати її структурованість. Важливо досліджувати саме жести присутності інакшого тіла, або вплив матеріалу, що викликає «змішані емоції».

Можна виділити потенціал розробки деталізації післяпроектного аналізу з використанням феноменологічних методів, міждисциплінарних студій тощо.

В даному дослідженні прописана послідовність застосування аналітичного та феноменологічного підходу до виявлення інклюзивності. Більшість проєктантів змішує підходи, принципи і не має чіткої структури механізму аналізу.

Суб'єктоцентричний підхід дозволяє на ранніх етапах прояснити позицію, відповідно до якої дизайнери хочуть структурувати предметно-просторове середовище, а отже це дасть змогу легше та швидше здійснювати післяпроектний аналіз та пошук бар'єрних ситуацій, та моментів неструктурованості.

У випадку, коли дизайнери заявляють, що об'єкт дизайну проєктують для всіх, то реальна позиція бенефіціарів є прихована, а отже і виявлення її неструктурованості буде складніше, що затягує післяпроектний аналіз, змішує парадигми і заплутує.

Коли якийсь ексклюзивний проєкт буде втілений у просторі, тоді можна буде досліджувати як інші групи населення, що автоматично будуть у бар'єрній ситуації, будуть вирішувати її для себе. Слід концентруватись лише на непланових позитивних вирішеннях проблеми. Таким чином, ми

помічаємо зв'язок однієї групи з іншою, через саме матеріальний, просторовий аспект. Так можна виявити непланові аспекти матеріальності, що стали актуальними. Виходить, що одна матеріальність взаємодіє вже з двома формами. Цікавим фактом є впровадження такого методу у структуру проєктування. У процесі дизайну є планове дослідження чогось, а є дослідження непланового ефекту. Пропонується концентруватись на бар'єрних ситуаціях та залучати дослідників та урбаністів, які б спостерігали за процесом на ранніх етапах створення проєкту. Виявити саме інклюзію можуть лише дослідники, що спостерігають за бар'єрними ситуаціями а не проєктанти. Такий міждисциплінарний підхід може дозволити збільшити кількість отриманої інформації.

Для даного методу на певних етапах також буде характерне певне розділення задач між різними спеціальностями. Для кожного етапу будуть характерні свої методи дослідження).

- Дизайнери створюють доступність, для певної групи населення. (для даного етапу доцільне використання аналітичних методів дослідження).
- Дослідники (урбаністи, митці, тощо) виявляють інклюзію, (а отже неструктурованість даного предметно-просторового середовища, яка виявлена через дослідження об'єктів, що провокують бар'єрні ситуації). Для даного етапу доцільне використання феноменологічних методів дослідження.
- Філософи створюють нові мовні конструкції, (риторику) для осмислення інакшості. Для даного етапу доцільне використання всіх спектрів методологій.
- Суспільство тестує мовні конструкції.
- Дизайнери створюють нову доступність, за новою риторикою за умови якщо та прижилась у суспільстві.

Резюмуючи, можна коротко окреслити методологію створення механізму для розуміння будь-якого як архітектурного, так і дизайнерського феномену.

- Феноменологічне відчуття тіла від реального (зустріч з бар'єрною ситуацією), або об'єкта, який учений хоче досліджувати.

- Під час бар'єрної ситуації відбувається відчуття парадоксу, неспівпадіння очікуваного і реального, а отже відбувається активація тіла і вивільнення інтенціональності та активація її міметичного аспекту («тіло копіює реальність») у моменті бар'єрної ситуації, аби намагались вирішити її.

- Бар'єрна ситуація веде до активації естетичного, емоційного зрізу свідомості, в якому у тілі відбувається формування цілого, субстантивного розуміння дійсності феномену, який викликав бар'єрну ситуацію. Тіло стає носієм субстантивного суб'єктивного розуміння.

- Ціле субстантивне розуміння феномену має потенцію виявляти чітку кінцеву точку мислення, «вершину етики», або ж образ ідеального ірреального феномену.

- Дослідник виявляє методом «епохе» інтенції, переплетіння яких імпліцитно містить уже субстантивне розуміння дійсності, яке склалось у бар'єрній ситуації і тоді називає цю кінцеву точку певним терміном. На базі цього розуміння він вибудовує етику дослідження, яке задає ієрархію та вектор дискурсу, визначає синтаксичні зв'язки фраз та терміни, утворюючи риторику специфічного феномену, що викликав бар'єрну ситуацію. Дослідник формує розуміння феномену, створюючи механізм, який функціонує на базі етики, має вектор направлення та імпліцитно містить ціннісну парадигму.

- Якщо риторика цілісна та правдива щодо якогось феномену, то суспільство приймає її в суспільний дискурс мови і відбувається соціально-змінювана дія. Конструкції входять в мову та повсякденний дискурс.

Саме тому важливим пунктом роботи було виявлення механіки (а отже створення риторики) бар'єрної ситуації, виявлення міметичного аспекту інтенціональної свідомості. Можна окреслити, що субстантивне розуміння всього дизайну це є універсальний дизайн. Безбар'єрність, доступність та

інші поняття це лише аспекти риторики, яка вже формує зміну мови, а отже і зміну поведінки.

Можна виокремити доцільність Використання ШІ (штучного інтелекту та віртуальної реальності) при виявленні неструктурованості простору.

Відбір ознак, що можуть вплинути на інклюзію може здійснюватися і за допомогою ШІ. Існує варіант розробки спеціальної програми, яка може обчислювати великі масиви даних і тестувати, які моделі поведінки та форми взаємодії можуть підходити та поєднуватись у створений ексклюзивні матеріальності. Власне для економії часу та ресурсів, витрачених на можливе спостереження за об'єктом дизайну, штучний інтелект міг би швидше прораховувати можливі комбінації, та визначати, яку групу людей, яка потенційно зможе користуватись без відчутних бар'єрів якимось простором (або об'єктом), що не був розроблений спеціально для них.

Програма потребувала штучного інтелекту, що враховувала б велику кількість випадків, і підбирав можливі поєднання для інтеграції у простір. У неї вносились би дані щодо потреб та об'єкта дизайну, розробленого для певної групи та характерних для нього форм взаємодії. Методом підбору (в тому числі синтаксичного) програма могла б враховувати потенційно підходящі групи населення, які б могли використовувати у якійсь дії цю матеріальність. Тобто за допомогою такого інтелекту, люди могли б здійснювати відбір категорій потреб людей для подальшого покрокового поєднання їх у ланцюгу розробки об'єкта дизайну.

Штучний інтелект може враховувати, які групи населення можуть користуватись певною формою взаємодії, крім групи населення, для якої було розроблено дизайн, підбирати для якої групи населення певний дизайн буде створювати найбільш бар'єрні ситуації.

Таким чином, можна виявити неструктурованості предметно просторового середовища та межі його ефективної дії, а отже і межі ситуації.

Пропонується думка, що можливо дослідити можливість використання віртуальної реальності (VR) для реалізації принципів універсального дизайну. Розглядається теза про те, що універсальний дизайн, як кінцева точка (ірреальна концепція), може бути частково досягнутий у віртуальному просторі за допомогою колективної творчості та спонтанної дії.

Пропонований алгоритм дій щодо застосування ІІІ:

1. Аналіз концепції універсального дизайну:
  - визначення основних принципів універсального дизайну та їх практичного застосування;
  - оцінка можливості реалізації цих принципів та моделюванні бар'єрних ситуацій у віртуальному середовищі;
2. Дослідження потенціалу віртуальної реальності:
  - вивчення характеристик та можливостей VR-та ІІІ технологій;
  - аналіз потенціалу VR для створення моделі великої кількості потенційно можливих бар'єрних ситуацій в одному просторі.
3. Розробка моделі віртуального простору:
  - проектування віртуального середовища, яке залучає потреби великої кількості користувачів;
  - впровадження механізму колективної творчості та спонтанної дії у віртуальному просторі, завдяки великій кількості інтеракцій у цьому просторі.
4. Аналіз методів та інструментів:
  - оцінка наявних комп'ютерних програм та інструментів для створення та моделювання віртуальних просторів;
  - визначення методів, які сприяють реалізації запропонованої моделі.

Очікувані результати:

- розробка теоретичної моделі віртуального простору, що втілює принципи універсального дизайну;
- визначення методів та інструментів для реалізації цієї моделі;
- оцінка потенціалу VR для трансформації простору та покращення його доступності.

Використання віртуальної реальності може стати інноваційним підходом до реалізації принципів універсального дизайну. Завдяки колективній творчості та спонтанній дії у віртуальному просторі можна створювати моделі бар'єрних ситуацій та моделювати їх можливі як концептуальні, так і практичні схеми та форми взаємодії.

Певні підтвердження актуальності постулатів суб'єктоцентричності було отримано у ході інтерв'ю з представниками ГО «Доступно UA». Громадська організація «Доступно UA» з 2015 року активно популяризує дискурс інклюзивності, проводить перевірки публічних місць на доступність для людей з інвалідністю та досліджує тему доступності загалом.

В рамках цього дослідження заступниця керівника ГО «Доступно UA» Наталя Пархитко дала інтерв'ю, в якому розповіла про цілі організації, зокрема про поширення тренду доступності та нормалізацію сприйняття інвалідності у суспільстві. Інтерв'ю з Наталією Пархитко було проведено як частина глибинного дослідження, яке використовувало якісний феноменологічний підхід. Метою дослідження було виявити суб'єктивні чинники, які вплинули на формування доступного простору у коворкінгу «Перемога», в його поточному стані. Інтерв'ю було проаналізовано за допомогою герменевтичного методу, який ґрунтується на інтерпретації та розумінні тексту з урахуванням контексту та особистого досвіду дослідника.

Вибір доступності, як основної політики коворкінгу «Перемога», пояснюється не лише об'єктивними факторами, такими як законодавство чи норми, але й суб'єктивними, пов'язаними з особистими переживаннями та емоціями.

Дослідження виявило, що на рішення про впровадження доступності в коворкінгу «Перемога» значною мірою вплинули суб'єктивні фактори. Як приклад, дослідження наводить історію Дмитра Щебетюка, людини з інвалідністю, який встановив дружні стосунки з керівницею коворкінгу «Перемога» Ларою Немеш. Ці стосунки, ймовірно, вплинули на подальший розвиток та прийняття рішень у сфері архітектурної доступності. Емоційна схильність, дружні стосунки та особисті характеристики керівників коворкінгу, відчуття тренду, сприяли поглибленню вивчення тренду доступності та відіграли важливу роль саме у якості втілення принципів доступності в просторі коворкінгу. Варто зазначити, що системні речі, такі як норми та правила, здаються віддаленими від чуттєвого сприйняття та розуміння потреб інших людей, тому якість їх виконання часто залежить від не тільки розуміння але й емоційного залучення у дискурс.

Можна виявити такі наслідки даного соціального процесу:

- доступність коворкінгу була зумовлена як об'єктивними факторами (наявність пандуса, доступні туалети), так і суб'єктивними (позитивне ставлення керівництва коворкінгу до інклюзивності, співпраця з ГО «Доступно UA»). Саме суб'єктивні фактори були первинними і зумовили якість виконання дизайну предметно-просторового середовища коворкінгу та проведення нагляду та формування інклюзивного стилю управління;
- важливу роль у формуванні інклюзивного середовища відіграли дружні стосунки та емпатія між членами ГО «Доступно UA» та керівництвом коворкінгу;

- співпраця ГО «Доступно UA» з коворкінгом «Перемога» стала прикладом успішного впровадження інклюзивних практик у публічному просторі.

Окремо слід підкреслити важливість комплексного підходу до формування інклюзивних просторів. Це потребує не лише дотримання об'єктивних норм та правил, але й розвитку суб'єктивних факторів, таких як позитивне ставлення, емпатія та співпраця.

Незважаючи на знання норм доступності, при реконструкції санітарних кімнат у коворкінгу «Перемога» (вул. Ярославів Вал, 15) [229] були допущені певні помилки. Складність будівлі та обмеженість простору робили втілення всіх норм доступності в єдиному проєкті проблематичними. Команда коворкінгу та ГО «Доступно UA» [39] намагалися ретельно вивчити кожен деталь проєкту з урахуванням принципів доступності та державних будівельних норм (ДБН). За словами спікерки Наталії Пархитько, особиста присутність Дмитра Щебетюка, людини з інвалідністю, та взаємодії зі сторони керівництва у вигляді Лари Немеш на етапі проєктування та реконструкції санітарних кімнат, холів, простору коворкінгу та офісних приміщень відіграла ключову роль. Слід зазначити, що на той момент, вже була вибрана стратегія інклюзивності, а отже всі учасники проєкту були ознайомлені з стандартами доступності. Проте тільки постійний контакт з потребою та групою людей для яких цей проєкт буде реалізований, надав можливість вирішення складних проєктних ситуацій.

Дмитро Щебетюк, завдяки своєму досвіду, міг наочно продемонструвати, які аспекти проєкту потребують доопрацювання з точки зору реального застосування, а не тільки відповідності нормам, вказаним у документах. У складних ситуаціях, коли ДБН не може надати чіткої відповіді, саме тілесний досвід тої групи людей, для якої робиться дизайн, є вирішальним.

У ході інтерв'ю було зазначено, що заснування ГО «Доступно UA» було значною мірою мотивоване особистим досвідом та сімейними зв'язками з людиною з інвалідністю. Травма хребта, яку отримав Дмитро Щebetюк у 2011 році, а не цікавість до теми інклюзії, стала каталізатором для активної діяльності у сфері доступності. У період з 2012 до 2015 року Дмитро Щebetюк вів блог, де описував свій досвід відвідування закладів харчування на кріслі колісному. Ця інформація згодом публікувалась в інтернеті, щоб допомогти іншим людям з інвалідністю знаходити доступні місця. Але на початку блог був особистим і виконував тільки персональні цілі.

Заснування ГО «Доступно UA» у 2015 році стало наступним кроком у цій діяльності, що збіглося з процесом інкорпорації ідей доступності в Україні на тлі підготовки до Євро-2012. Підготовка до Євро-2012 стала одним із тригерів впровадження європейських стандартів доступності в Україні

Наталія Пархитько зазначила, що теоретичне розуміння доступності було доповнене особистим досвідом, коли вона відчула на собі бар'єрну ситуацію, намагаючись пересувати візочок з дитиною біля власного будинку. Цей досвід допоміг їй зрозуміти, що проблеми з доступністю стосуються не лише людей з інвалідністю, але й інших груп населення, наприклад, батьків з маленькими дітьми. Також у ході інтерв'ю стверджувалось, що особливо глибоке розуміння доступності приходить, коли людина на власному досвіді відчуває полегшення від зникнення бар'єру, який раніше був звичним. Наприклад, людина, яка щодня пересувала коляску по східцях, раптово помічає пандус і починає ним користуватися, відчуваючи зменшення фізичного навантаження. Тривале перебування в ситуації напруги може призвести до адаптації свідомості до цього стану. Внаслідок адаптації бар'єрна ситуація може переставати сприйматися як така і ставати звичним фоном. Це може призвести до втрати зв'язку між тілом і свідомістю, колітіло відчуває дискомфорт, але свідомість його не помічає. Механізм адаптації

може відігравати важливу роль у цьому процесі, дозволяючи людям звикати до некомфортних умов. Базуючись на цьому, з теоретичної точки зору, можна припустити існування певного часового проміжку, протягом якого бар'єрна ситуація сприймається як така.

ГО «Доступно UA» спеціалізується на доступності переважно для людей з вадами опорно-рухового апарату. Це підкреслює суб'єктивний характер діяльності організації, адже неможливо зосередитися на проблемах всіх груп людей з інвалідністю одночасно. З 2016 року до сфери діяльності ГО «Доступно UA» додалося вивчення доступності просторів для людей з вадами зору, але це питання все ще залишається менш пріоритетним. Наприклад, на задоволенні потреб людей з вадами слуху або психіки ця організація практично не спеціалізується.

Приклад з нерухомими столами, що втілений у коворкінгу «Перемога», ілюструє ідею домінування певної позиції у дискурсі доступності. Фіксоване розташування столів може здатися вигідним для людей з інвалідністю, які пересуваються на візках, адже воно гарантує вільний прохід і не дозволяє рухати стіл. При вільному плануванні столи можуть перекрити прохід або зменшити його ширину. Таке рішення обмежує гнучкість простору та унеможливорює вільне планування, що може бути важливим для інших груп людей, наприклад, для людей з когнітивними порушеннями або для проведення групових заходів. Але важливо зазначити, що фіксоване розташування меблів може бути корисним і для людей з вадами зору, адже воно забезпечує незмінну траєкторію руху та полегшує орієнтування в просторі. Тож у даному випадку те, що було зроблено для однієї групи також корисно і для багатьох інших.

В реальності може відбутись вигода для двох сторін (носіїв різних позицій) одночасно, що суперечить принципу ієрархічності сприйняття, адже ми не можемо вийти за межі свідомості, і в момент часу ми не можемо ніяк оцінити інакше крім як через ієрархію та порівняння. Так само принципи

універсального дизайну можуть бути оцінені тільки з позиції якоїсь парадигми, а отже оцінити реальну непряму дію інклюзивності та універсального дизайну не має можливості, але це не означає, що такої дії не відбувається.

3.4. Впровадження елементів універсального дизайну в дизайн (структуру) інтер'єрного середовища простору колективної дії

Проект кімнати ветеранів у КНУБА був розроблений на базі суб'єктоцентричного підходу, з фокусом на потреби людей з вадами опорно-рухового апарату. Застосування суб'єктоцентричного підходу передбачає реактивність, тобто можливість внесення корективів у проєкт на основі досвіду користування простором. Проєкт виконано у аудиторії 106, центрального корпусу КНУБА, на першому поверсі за адресою (проспект Повітряних Сил, 31, Київ, 03037). Адміністрація КНУБА декларує наявність пандусу для доступу людей на кріслах колісних на весь перший поверх КНУБА. Хоча перший поверх, має підйом від загального рівня асфальту. Близькість до санітарного вузла також була важливою у питанні інклюзії, адже люди на кріслах колісних із травмами опорно-рухового апарату в силу їх стану мають мати швидкий доступ до санітарних вузлів.

Для виявлення особливостей універсального дизайну потрібно дозволити більшій кількості людей користуватись цим простором, який не був розроблений спеціально для них. Спеціальні пристосування можуть нести в собі якісь елементи форми, які при іншому контексті та іншій формі взаємодії виявляться корисними для іншої групи населення. Для адміністрації КНУБА надважливими пунктами будуть забезпечення отримання належного, швидкого оберненого зв'язку та якісного моніторингу простору для визначення стратегії зміни. Варто зазначити важливість підготовки до швидкого перероблення простору та внесення у нього

необхідних корективів. Це важливо для виявлення спеціального контексту району та виявлення наступної групи, яка підбиралась би не просто навмання, а саме виходячи з певного контакту з середовищем та локальною громадою, що мала б надати обернений зв'язок (рис.3.15.- рис.3.17).

У просторі наявні такі елементи доступності:

- відсутність порогів, єдиний рівень підлоги;
- неслизькі матеріали підлоги;
- гіпоалергенні матеріали;
- фіксовані позиції столів, аби забезпечити рівний доступ для людей на кріслах колісних;
- присутня кухня як енергетична зона, яка дозволяє змінити фокус уваги;
- відсутня лінійна ієрархічність структури класу, дошка розмішена на боковій стіні, аби не відтворювати «тюремну» структуру логіки. Така позиція забезпечує кращий візуальний та аудіальний контакт з викладачем та створює позицію відкритості;
- присутнє розсіяне м'яке освітлення;
- використані екологічні матеріали;
- природна кольорова гама, відсутність кольорових тригерів;
- присутня інтерактивна дошка та широкий екран;
- контрольований температурний режим.

Рис. 3.15. Проект кімнати ветеранів (джерело: створено автором)

Рис. 3.16. Проект кімнати ветеранів (джерело: створено автором)

Рис. 3.17. Проєкт кімнати ветеранів (джерело: створено автором)

Важливим кроком крім першого етапу, а саме створення доступності для якоїсь групи населення, буде післяпроєктний аналіз. Керівництву університету надано рекомендації щодо використання цього простору іншими категоріями людей, і спостереження для запису бар'єрних ситуацій, з якими будуть стикатись інші учасники процесу. Після втілення варто досліджувати саме вплив факторів бар'єрності, для виявлення неструктурованості цього середовища. Було виявлено основну групу- бенефіціара, для якої був продукований даний дизайн.

Надані рекомендації для післяпроєктного аналізу:

- допускати до аудиторії всі групи населення;
- проводити заняття з різними групами;
- використовувати аудиторію не менше 3 днів на тиждень;
- здійснювати моніторинг впродовж 3 місяців бар'єрних ситуацій для інших верств населення;
- нотувати впродовж 3 місяців, які групи населення будуть використовувати цей простір зручним чином;

- вибрати нову цільову групу, потреби якої будуть розроблюватись наступними;
- розробка повторного дизайну за 6 місяців для нової групи із збереженням основної структури даного дизайну;

Дані рекомендації допоможуть виявити наступну групу населення, для розробки їх потреб. А також допоможе виявити неструктурованість самого простору.

У даному дизайні акцент був зроблений на створення ситуації «простору», а отже переважали геометричні форми, світлі тони, відсутність тригерів, Цей ефект був зроблений аби намагались структурувати простір єдиним чином, аби задати та підсилити основний ефект різниці між простором дому та простором праці.

Проте наявна і ситуація «місця» виражена у зміні фокусу уваги на бокову стіну, та відсутність чіткої позиції «сцени». Це зближує умовно лектора з студентами, дозволяє краще чути вербальну мову, додає візуальний контроль, дозволяє краще чути та бачити менші рухи тіла того, хто говорить, а не тільки бачити жести. В цьому випадку ієрархія від вертикальної наближається до більш горизонтальної моделі.

Відсутність кафедри, та сцени, також дозволяє краще розуміти позицію мовця. Кімнату розраховано на відносно не велику кількість студентів. (приблизно від 15 – до 20). Праця в малих групах дозволяє краще розуміти матеріал, через зміну формату дидактичної лекції на формат дискусії, а також веде до збільшення кількості приділеної уваги студентам. При цьому позиція лектора може перетікати у позицію ментора. Студенти, знаходячись в групі до 20 людей, легше формують «енергетичну зону», що не розпадається на менші групи, тому увага студентів тримається на діалозі довше.

Невелика кількість місця була також продиктована не тільки ідеєю про створення контакту та кращої комунікації, а радше була основана на

абсолютному підході. Дизайнер намагався створити середовище, у якому кожне місце буде доступне для людини на кріслі колісному. Це детермінувало вибір певної ширини між проходами і столами, що зменшило кількість загальних місць. Разом з тим такий вибір виявився близький до ідеї переваги «малих груп» над великою кількістю людей в одному місці під час навчального процесу.

Можна прослідкувати як концентрація на потребах однієї групи веде за собою інші можливі ідеї. Тож і ситуація місця, і вибір відсутності позиції сцени були також частково детерміновані вибором стабільних столів, та ширини проходів між ними, які визначали центральну стабільну основу, від якої будувався простір надалі.

Інші аспекти, такі як м'яке розсіяне світло, кольорова гама, гіпоалергенні матеріали також були вибрані вже після вибору столів та додавались як додаткові елементи. Подальша праця і фокус уваги дизайнера на покращенні цих елементів надалі може призвести до виявлення неструктурованості простору та виявлення інклюзії, адже увага ним була приділена менше на першій стадії проєкту і ці елементи були вибрані як універсальні та базувались на досвіді багатьох груп, а не як основні.

У кімнаті наявний великий плазмовий екран для можливості трансляції матеріалу, що буде краще видний. також наявний проєктор, та відкрита шафа для зберігання паперів тощо.

Нерухомі столи, закріплюють позицію, від якої вже буде відштовхуватись взаємодія. Це створює звичну (незмінну) атмосферу, яка не нагадує домашню, а чітко задає настрій роботи, а також дозволяє людям з вадами зору визначати чітке місце столу, який не рухається. Для психологічного комфорту, важливо у інтер'єрі мати стабільні прив'язки (у вигляді стаціонарних меблів тощо), аби суб'єкт міг зчитувати знайомий образ та відтворювати там належну дію. Така конфігурація столів буде зручна вже

для трьох груп населення (люди на кріслах колісних, люди з вадами зору, люди з тривожними розладами). Нерухомі столи були також вибрані через концентрацію на потребах людей, які користуються кріслами колісними.

Інший ефект місця, створюється за рахунок кухні, адже у єдиному просторі присутня інша дія та функція. Вибір цього простору був продиктований потребами людей на кріслах колісних.

В реальності багато позицій, які втілені в середовищі, існують і взаємодіють одночасно. Проте сприймати ми їх можемо лише через ієрархію, що є особливістю нашої інтенційної свідомості. Саме тому намагання планувати для всіх одразу централізовано дає зворотній ефект.

Принцип помічання одночасності залежить від багатьох факторів, тобто, чим більша кількість тих, хто помічає індивідуально та суб'єктивно, тим більша вірогідність у них створити певну взаємодію (чим більше різних архітектурних компаній, що характеризуються на різних спеціальностях, тим більша вірогідність їх взаємодії).

Створити взаємодію між суб'єктивними факторами набагато швидше ніж намагатись планово створити об'єктивно для всіх. Хоча універсальний дизайн і постулює наявність у просторі таких об'єктів, проте якщорозглядати процес їх створення, чим є дизайн, то можна зазначити, аби створити щось універсально гарне для всіх, треба концентруватись на тому, що гарне для когось одного.

Як зазначає Сапольскі, важливо не кількість нейронів, а кількість зв'язків між ними. Важливіша кількість не тільки студій втілень дизайну, який фокусувався би на конкретних групах та задоволенні їх специфічних потреб, а продукування та архівування зв'язків, тобто форм взаємодії, які виникли між цими об'єктами [250].

Чим більше буде перетинів (середовищ) різних форм взаємодії, їх накопичення та утворення, тим інклюзивніше буде суспільство, та простіше

буде проходити процес включення груп, які були виключені з соціального середовища у певний момент. Слід також визначити, що у кожній позиції є моменти неструктурованості, а отже і в іншій позиції такі моменти є. Можна припустити, що при контакті двох неструктурованостей, може виникнути спільне інклюзивне середовище.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

1. Дослідження встановило, що виявити інклюзію можна лише за допомогою міждисциплінарних практик, які залучають до перед та післяпроектного аналізу спеціалістів із багатьох сфер знання.

2. З'ясовано, що для розширення визначення інклюзивності, треба дослідити неструктурованості існуючої системи предметно-просторового середовища. Визначено, що фокус подальших досліджень варто спрямувати саме на присутність тіла суб'єкта, або вплив матеріалу, що викликає колективну бар'єрну ситуацію, яка є індикатором того, чого немає в наявному дискурсі, але того що тіло відчуває і потребує назви.

3. Дослідження показує, що для перед та після проектного аналізу доцільно використовувати феноменологічні методи та концентруватись на бар'єрних ситуаціях, у той час як для створення проекту доцільно користуватись методами аналітичного спектру.

4. Дослідження встановило, що універсальний дизайн може проявитись саме тоді, коли вузько направлений об'єкт дизайну набуває значення у користуванні для більшої кількості людей.

5. Визначено, що безбар'єрність, та доступність, які пов'язують із плануванням та аналітичним підходом не прямо веде за собою інклюзію. Проте саме через ефект присутності інакшого тіла у предметно-просторовому середовищі та збільшення кількості бар'єрних ситуацій, викликані втіленням доступності, відбувається створення умов для появи інклюзії.

6. Доведено, що саме суб'єктоцентричний підхід, який ставить на меті задоволення потреб конкретної групи та привернення уваги суспільства до даної проблеми як каталізатор бар'єрних ситуацій у суспільстві, має потенціал для виявлення інклюзії.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано ступінь дослідженості універсального дизайну в науковій літературі США, та країнах Європи. Окреслено теоретичну базу дослідження та розвинено понятійний апарат на базі феноменологічної методології та ідей ситуаціонізму для аналізу бар'єрної ситуації як індикатора позиції невідомого в дискурсі, що є важливим для розуміння інклюзії.

2. В результаті дослідження виявило, що простір інклюзивної колективної дії формується внаслідок втілення принципу «вільної дії» обома сторонами діалогу в контексті бар'єрної ситуації. При цьому доступність визначається як метод створення такої бар'єрної ситуації (ситуації помічання). Встановлено, що доступність має бути забезпечена у публічних місцях для збільшення ймовірності виникнення реакції суспільства та користування цими об'єктами доступності іншими групами населення.

3. Виявлено, що в Україні розуміння важливості ідей інклюзії та універсального дизайну підсилилось через два фактори: Європейський тренд доступності та наслідки бойових дій на Сході країни з 2014 р. У дослідженні зазначено, що наслідки бойових дій та євроатлантичний курс України будуть тільки посилювати розуміння та залученість суспільства у процес виявлення та дослідження інклюзії.

4. У роботі окреслено та досліджено розглядати бар'єрну ситуацію через призму інтенціональної свідомості суб'єкта. Пропонується використання методу феноменологічної редукції для аналізу самої свідомості у процесі бар'єрної ситуації, що активує інтенціональність та її міметичний аспект. Це дозволяє виявити більшу кількість чинників локальної ситуації, а також переносить фокус дослідження на суб'єкт.

5. Визначено, що відчуття предметно-просторового середовища може бути виражене через взаємозв'язок та характерне співвідношення напруження (активацію тіла або бар'єрну ситуацію) та заспокоєння

(пасифізацію тіла або ж безбар'єрну ситуацію), що впливає на суб'єкта перформативно, визначаючи його дію. Таким чином, доведено, що кожне середовище має своє унікальне співвідношення бар'єрної та безбар'єрної ситуацій і по різному визначає характер дії, яка має у ньому продукуватись.

6. У дослідженні виявлено, що інклюзія, яка може бути виявлена за допомогою бар'єрних ситуацій, утворюється як непланована дія предметно-просторового середовища. Присутність форми інакшості у соціумі та розробка методів взаємодії дозволить виключеним групам населення бути присутніми у предметно-просторовому середовищі та у загальному політичному процесі, продукуючі нові форми взаємодії.

7. У дослідженні розроблений та описаний автором алгоритм використання феноменологічних методів для виявлення інклюзивності. Використання феноменологічних методів та аналіз бар'єрних ситуацій характерний для перед та післяпроектного аналізу для виявлення неструктурованостей системи, які вказують на присутність невідомого тобто іншого, що дозволяє окреслити інклюзію.

8. Проведене дослідження дозволяє виявити потенціал подальших досліджень бар'єрних ситуацій на стадіях перед та післяпроектного аналізу із застосуванням феноменологічних методів. На базі цього підходу можуть бути створені освітні програми та тренінги в галузі дизайну для поліпшення розуміння специфіки інклюзії. Використання алгоритмів III для аналізу бар'єрних ситуацій та виявлення неструктурованості простору також є доцільним. Комбіноване використання феноменологічного та аналітичного підходів, а також міждисциплінарність досліджень дозволять ефективніше виявляти нові групи населення та своєчасно реагувати на їх виникаючі потреби, на які буде спрямована увага дизайнерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадянова, Катерина. Белорусець, Євгенія. Брюховецька, Ольга Дорошенко, Анфіса Калугер, Анна Купченко, Олександра Лозовий, Ларіон Наконечна, Лада Петрова, Валентина Пилипюк, Анна Хайло, Павло Цибульник, Тета. «Словник сучасного мистецтва» Метод Фонд. 2021. 144 с.
2. Балдинюк, Олена. «Універсальний дизайн як спосіб створення безбар'єрного середовища для людей з інвалідністю в Україні» *Věda a perspektivy*, 6 (13) 2022
3. Бармашина Л. М., «Формування середовища життєдіяльності для маломобільних груп населення.» К., 2000. —89с.
4. Бармашина, Л. М. «Універсальний дизайн як складова соціальної екології» Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Випуск 40. 2015
5. ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. Із Зміною № 1» URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=79740 URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832
6. ДБН В.2.2-40:2018. BN01:5905-9742-6118-8115 «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення.» URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/2845903765012219876?doc_type=2
7. Довідник безбар'єрності URL: <https://bf.in.ua/>
8. Доступний Івано-Франківськ URL : <http://dostup.mvk.if.ua/>
9. Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення для людей з інвалідністю. Видання V: метод. посіб. К.: ВГСПО «Національна Асамблея людей з інвалідністю України». 2011. URL: <http://www.accessiblesociety.org/topics/demographics-identity>; <http://www.naiu.org.ua>
10. Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення для людей з особливими потребами: метод. посіб. — К., 2007. —138с.
11. Закон України «Про основи соціальної захищеності людей із інвалідністю в Україні». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/875-12>

12. Калита, Анастасія. «ЛАДА НАКОНЕЧНА: ПРО ВАЖЛИВІСТЬ ЛОКАЛЬНОГО ДИСКУРСУ, «МЕТОД ФОНД» ТА ДИСЕРТАЦІЮ ПРО НАОМА» URL: <https://supportyourart.com/conversations/lada/>
13. Кащенко, Олександр. «Моделювання напрямку розвитку біоформи» Енергоефективність в будівництві та архітектурі. 2013. Вип. 5. с. 44-51.
14. Кащенко, Олександр.«Засоби відображення впливу ландшафту на сучасний інтер`єр» Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2013. Вип. 33. с. 404—410.
15. Конвенція про права людей з інвалідністю: Резолюція Генеральної асамблеї ООН № 61/106, прийнята на шістдесят першій сесії ГА ООН 2006 року (Конвенцію ратифіковано законом України № 1767-VI від 16.12.2009). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
16. Король, Володимир. «Архітектурне проектування житла» Київ: Саміт-книга, 2023, 314 с.
17. Купченко, Олександра «Феноменологічний аналіз соціально-політичних процесів» Вісник львівського університету. Серія філософолог. Студії. 2011 Випуск 1. с.188-196
18. Куцевич, Вадим «Реформування архітектурно-методологічної бази проектування об'єктів соціокультурного призначення в сучасних умовах України» автореф. дис. докт. архітектури: 18.00. 02.Куцевич Вадим Володимирович. Київ, 2004. 34 с.
19. Луговський, О. «Універсальний дизайн в умовах «нової інклюзії»: дизайн-освітня рефлексія» Cyfrowa transformacja i digital technologie dla zrównoważonego rozwoju wszystkie gałęzie nowoczesnej edukacji, nauki i praktyki [Zasób elektroniczny]: International Scientific and Practical Conference Proceeding, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych, Łomży, Rzeczpospolita Polska, Państwowy Uniwersytet Biotechnologiczny, Kharkiv, Ukraina, 26 stycznia 2023 r. Część 2. 2023 MANS w Łomży, Ломжа, Польша, 2023. Ч. 2. 332 с.

20. Національна доповідь «Безперешкодний доступ осіб з інвалідністю до об'єктів соціальної, транспортної інфраструктури та зв'язку». — К., 2012.
21. Національна доповідь про людський розвиток «Україна: шлях до соціального залучення». — ПРООН в Україні. — К., 2011.
22. Національна соціальна служба. «Безбар'єрність» URL: <https://nssu.gov.ua/bezbariernist>
23. Покотило, Костянтин. «Дизайн простору сучасних філософських методів» ББК 87.667. 1.431 Д 85. 2017. С.106.
24. Покотило, Костянтин. «Самосвідомість як предмет філософського аналізу» «Онтологія, гносеологія, феноменологія» 2001
25. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2011 №738 «Деякі питання сертифікації транспортних засобів, їх частин та обладнання».
26. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 №784 «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009—2015 роки «Безбар'єрна Україна».
27. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.06 № 1652 «Про затвердження Порядку забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації і формування відповідного державного замовлення, переліку таких засобів» (із змінами: № 1015 10152008-п від 12.11.08, № 318 318-2009-п від 08.04.2009).
28. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р Київ. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
29. Самигіна, Т. В. «Універсальний дизайн у містах України: обов'язки та можливості громади» Регіональна політика : історія, політико- правові засади, архтектура, урбаністика : зб. наук. праць : в 3 ч. 2017. - Вип.

3, ч. 2 : Третя міжнародна наук.- практ. конф., Київ, 22 - 23 листопада 2017 р.
- С. 34 - 38.

30. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для людей із інвалідністю: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_306

31. Ткаченко А. Доступність та інклюзивність в архітектурі / А. Ткаченко ; наук. керівник : В. Никицький // Матеріали наук.-практ.конференції студ., аспір. і молодих вчених, 27-28 березня 2023 р. – Дніпро : ПДАБА, 2023. – С. 170-171

32. Указ Президента України від 02.03.09 № 113/2009 «Про першочергові заходи щодо поліпшення становища осіб з вадами зору».

33. Указ Президента України від 18.12.07 № 1228/2007 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями».

34. Указ Президента України від 19.05.2011 №588/2011 «Про заходи щодо розв’язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588/2011#Text>

35. Шкуро В.П. «Інклюзивний дизайн як складова розвитку міст» Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. «Соціальна робота». – Вип. 1(5) /2019 [відп. ред. О. Ф. Гук]. –К., 2019. С. 55–57.

36. Шкуро В.П. Ворона О.В. «Впровадження доступності та інклюзивності в процесі розвитку громад та територій України» Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 1 (52) – 2023. – с. 242-246. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.242-246>

37. Abels, Heinz. “Sozialisation: Über die Vermittlung von Gesellschaft und Individuum und die Bedingungen von Identität (Studentexte zur Soziologie)” August 3, 2016. 281 pages

38. Abrahamson, Eric. “A Perfect Mess: The Hidden Benefits of Disorder-How Crammed Closets, Cluttered Offices, and On-the-Fly Planning Make the

World a Better Place” Back Bay Books, ISBN 978-0316013994. January 8, 2008.
327 pages

39. Accessible UA Initiative URL: <http://dostupnoua.org/>

40. ADA Standards for Accessible Design URL: <https://www.ada.gov/law-and-regs/design-standards/>

41. Adorno, Theodor W. “Aesthetic Theory (Volume 88) (Theory and History of Literature)” Univ Of Minnesota Press, August 12, 1998 by 416 pages

42. Agamben, Giorgio. “Das Offene: Der Mensch und das Tier (edition suhrkamp)” Davide Giuriato (Übersetzer) Suhrkamp Verlag, ISBN 978-3518124413. 28 July 2003. 108 pages

43. Agamben, Giorgio. “Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life (Meridian: Crossing Aesthetics)” 1st Edition, ISBN 0804732183. April 1, 1998. 216 pages

44. Agamben, Giorgio. “Means Without End: Notes on Politics” Univ Of Minnesota Press, October 12, 2000, 156 pages

45. Ahmed, Sara. “Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others” Duke University Press Books, ISBN 978-0822339144. December 4, 2006. 223 pages

46. Ahmed, Sara. “The Cultural Politics of Emotion” Routledge, ISBN-10 : 0748691138. July 27, 2014. 264 pages

47. Althusser, Louis. “On The Reproduction Of Capitalism: Ideology And Ideological State Apparatuses” Verso, G. M. Goshgarian (Translator) February 4, 2014. 288 pages

48. American Association of Mental Retardation (Author) “The State of the States in Developmental Disabilities/With 2000 Study Summary” 5th Edition, Amer Assn on Intellectual & Devel, ISBN 978-0940898509. January 1, 1998. 517 pages

49. Ando, Tadao. “The Colours of Light” Phaidon Inc Ltd, ISBN 1996 978-0714833743. November 4, 1996. 263 pages

50. archdaily. com. “Flat Renovation in Sakurazaka / ICADA + Masaaki Iwamoto Laboratory” URL: https://www.archdaily.com/981824/flat-renovation-in-sakurazaka-icada-plus-masaaki-iwamoto-laboratory?ad_medium=gallery
51. Arendt, Hannah. “The Human Condition” 2nd Edition 2nd Edition, The University of Chicago Press, ISBN 978-0226025988, December 1, 1998, 370 pages
52. Aristotle. “Complete Works of Aristotle, Vol. 1” Bollingen Series Edition by Jonathan Barnes (Editor) Princeton University Press, ISBN 978-0691016504 January 1, 1984. 1256 pages
53. Armstrong, Thomas. “Neurodiversity: Discovering the Extraordinary Gifts of Autism, ADHD, Dyslexia, and Other Brain Differences” Da Capo Lifelong Books, May 25, 2010. 288 pages
54. ARWM foundation URL:<https://arwm.org/>
55. Austin, J. L. “How to Do Things with Words” Martino Fine Books, ISBN 978-1684222650. October 7, 2018. 178 pages
56. Babb, Courtney. Curtis, Carey. McLeod, Sam. “The Rise of Shared Work Spaces: A Disruption to Urban Planning Policy?” Pages 496-512 | Received 22 Aug 2017, Accepted 22 Apr 2018, Published online: 26 Jun 2018) DOI: <https://doi.org/10.1080/08111146.2018.1476230> URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08111146.2018.1476230>
57. Bachelard, Gaston. “The Poetics of Space” Penguin Classics, December 30, 2014, 306 pages
58. Bagenstos, Samuel. “Law and the Contradictions of the Disability Rights Movement” Yale University Press, 2009
59. Bailyn, Bernard. “The Ideological Origins of the American Revolution: Fiftieth Anniversary Edition” Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press, ISBN 978-0674975651. April 19, 2017. 432 pages
60. Barrier Free Environments Incorporated “The Accessible Housing Design File” 1st Edition, John Wiley & Sons Inc, ISBN 978-0471284369. April 1, 1991. 213 pages

61. Barthes, Roland. "Barthes by Roland Barthes" Hill and Wang, ISBN 978-0374251468. October 12, 2010. 208 pages
62. Barthes, Roland. "The Fashion System" University of California Press, ISBN 978-0520071773, July 25, 1990, 351 pages
63. Bataille, Georges. "Inner Experience" (SUNY Series Intersections: Philosophy and Critical Theory). State Univ of New York Pr, ISBN 978-0887066351. January 1, 1988. 244 pages
64. Baudrillard, Jean. "Le Système des Objets." Paris: Gallimard, 978-ISBN 2070283866. 1968. 288 p
65. Baumgarten, Alexander Gottlieb. "Metaphysics: A Critical Translation with Kant's Elucidations, Selected Notes, and Related Materials" Reprint Edition, Bloomsbury Academic, ISBN 1472570138. March 13, 2014. 496 pages
66. Becker, Carl Lotus. "The Declaration of Independence: A Study in the History of Political Ideas" Vintage, ISBN 978-0394700601. February 12, 1958. 316 pages
67. Berger. "Medieval Music and the Art of Memory" University of California Press, ISBN 978-0520314276. October 8, 2019. 304 pages
68. Bey, Hakim. "T.A.Z.: The Temporary Autonomous Zone, Ontological Anarchy, Poetic Terrorism (Autonopedia New Autonomy Series)" Autonopedia, ISBN 978-1570271519. September 1, 2003. 160 pages
69. Bohnsack, Ralf. "Dokumentarische Evaluationsforschung: Theoretische Grundlagen und Beispiele aus der Praxis" (German Edition) [Print Replica] Budrich, May 11, 2020. 360 pages
70. Boltanski, Luc. Chiapello, Eve. "The New Spirit of Capitalism" Gregory Elliott (Translator), Verso, ISBN 978-1844671656. September 17, 2007. 601 pages
71. Bouncken, Ricarda B. Aslam, Muhammad Mahmood. Qiu, Yixin. "Coworking spaces: Understanding, using, and managing sociomateriality" Business Horizons, 64(1), October 2020, DOI:10.1016/j.bushor.2020.09.010

URL:

https://www.researchgate.net/publication/346256112_Coworking_spaces_Understanding_using_and_managing_sociomateriality

72. Bourdieu, Pierre, "On the State: Lectures at the Collège de France 1989–1992" Cambridge: Polity Press, ISBN 9780745663296. 2015, 462 p.
73. Bourdieu, Pierre. "Language and Symbolic Power" BLACKWELL PUBLISHERS. ISBN 978-0674510418. January 1, 1992. 312 pages,
74. Bourdieu, Pierre. "Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field" Stanford: SUP, 1996, 404 p.
75. Bourdieu, Pierre. "The Logic of Practice" 1st Edition, Stanford University Press, ISBN 978-0804720113 August 1, 1992. 333 pages
76. Braddock, David L. Parish, Susan L. "An Institutional History of Disability. Handbook of Disability Studies." Editor: Gary L Albrecht, Katherine Seelman, Michael Bury. Sage Publication. 2001. URL: <https://omnilogos.com/institutional-history-of-disability/>
77. Branch, Taylor. "Parting the Waters : America in the King Years 1954-63" Simon & Schuster, ISBN 978-0671687427 November 15, 1989. 1088 pages
78. Brand, Stewart. "How Buildings Learn: What Happens After They're Built" Penguin Books, October 1, 1995. 256 pages
79. Butler, Judith. "Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex" 1st Edition, Routledge, ISBN 978-0415610155. April 4, 2011. 256 pages
80. Butler, Judith. "Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence" Verso, ISBN 978-1844675449. August 17, 2006. 168 pages
81. Campbell, F. "Contours of Ableism: The Production of Disability and Abledness" 2009th Edition. Palgrave Macmillan, ISBN 978-0230579286. September 16, 2009. 245 pages
82. Capdevila, Ignasi. "CO-WORKING SPACES AND THE LOCALISED DYNAMICS OF INNOVATION IN BARCELONA" Scientific International Journal of Innovation Management. May 2015. 19(03): 1540004.

DOI:10.1142/S1363919615400046

URL:

https://www.researchgate.net/publication/276457168_CO-[WORKING SPACES AND THE LOCALISED DYNAMICS OF INNOVATION IN BARCELON](#)[A](#)

83. Cartwright, Nancy. "How the Laws of Physics Lie" English edition Oxford University Press, USA, ISBN 978-0198247043. 7 July 1983. 232 pages

84. Cervone, Daniel. Pervin, Lawrence A. "Personality: Theory and Research" Fourteenth Edition ISBN 978-1119492085 October 22, 2018. 496pages

85. Charlton, James I. "Nothing About Us Without Us: Disability Oppression and Empowerment" University of California Press, ISBN 978-0520224810. August 30, 2000. 213 pages

86. Clark, D. M. "A cognitive approach to panic. Behaviour Research and Therapy" 24(4), 461–470. 1986) [https://doi.org/10.1016/0005-7967\(86\)90011-2](https://doi.org/10.1016/0005-7967(86)90011-2)

87. Clarkson, P.John. "Inclusive Design: Design for the Whole Population" First published August 27, 2003. 624 pages.

88. Conference "UD today" URL: <http://universaldesign.today/>

89. Csikszentmihalyi, Mihaly. "Flow: The Psychology of Optimal Experience" Bargain Price, ISBN 978-0061339202. July 1, 2008. 336 pages

90. Davis, Lennard J. "Enabling Acts: The Hidden Story of How the Americans with Disabilities Act Gave the Largest US Minority Its Rights" Beacon Press, ISBN 978-0807059296. June 7, 2016. 304 pages

91. Davis, Lennard J. "The Disability Studies" Reader 5th Edition. ISBN 978-1138930230 November 18, 2016. 570 pages

92. De Botton, Alain. "The Architecture of Happiness" Vintage, ISBN 2008 978-0307277244. April 8 2008. 280 pages

93. Debord, Guy. "Report on the Construction of Situations". Situationist International Anthology." Berkeley, California: Bureau of Public Secrets (translated by Ken Knabb). ISBN 0-939682-04-4. OCLC 124093356. 2006

94. Debord, Guy. "Society Of The Spectacle" June 1, 2000. Fredy Perlman (Translator) Black & Red June, 1, 2000. 132 pages
95. DeGuzman, Genevieve V. "Working in the UnOffice: A Guide to Coworking for Indie Workers, Small Businesses, and Nonprofits" Andrew I Tang (Contributor) Night Owls Press LLC, ISBN 978-1937645014 October 19, 2011. 378 pages
96. Deleuze, Gilles. "Critique et Clinique" MINUIT ISBN 978-2707314536. February 23, 1999, 192 pages
97. Deleuze, Gilles. "The Logic of Sense" Columbia University Press, ISBN 978-0231059831, April 15, 1990. 393 pages
98. Della Fina, Valentina. Cera, Rachele. Palmisano, Giuseppe. "The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A Commentary" 1st ed. Springer, ISBN 978-3319437880. February 9, 2017. 801 pages
99. Derrida, Jacques. "Positions" University of Chicago Press, 978-ISBN 0226143316, November 15, 1982. 122 pages
100. dictionary.cambridge.org. "inclusion noun"
URL:<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/inclusion>
101. Die Deutsche Gesellschaft für Nachhaltiges Bauen URL:
https://static.dgnb.de/fileadmin/dgnb-system/en/districts/criteria/DGNB-Criteria-Districts-SOC2_1_Barrier-free_design.pdf
102. Dilthey, Wilhelm. "Selected Works, Volume III: The Formation of the Historical World in the Human Sciences (Wilhelm Dilthey: Selected Works, 3)" Princeton University Press, ISBN 978-0691149332. October 10, 2010. 416 pages
103. Dilthey, Wilhelm. "Die Typen der Weltanschauung und ihre Ausbildung in den Metaphysischen Systemen," Berlin: Reichl, 1911
104. Disability in the U.S. - Statistics & Facts URL:
<https://www.statista.com/topics/4380/disability-in-the-us/#topicOverview>. <https://www.statista.com/>
105. Dodds. Eric R. "The Greeks and the Irrational" Wiley-Blackwell, ISBN 978-0631162940, October 1, 1991, 392 pages

106. Duhigg, Charles. “The Power of Habit: Why We Do What We Do in Life and Business” Random House Trade Paperbacks, January 7, 2014. 416 pages
107. Eco, Umberto. “The Open Work”, Harvard University Press, ISBN 978-0674639768. April 1, 1989. 320 pages
108. Eichengreen, Barry. “Globalizing Capital: A History of the International Monetary System” - Second Edition 2nd Edition. Princeton University Press, ISBN 978-0691139371. October 5, 2008. 280 pages
109. Eisenman, Peter. “The Formal Basis of Modern Architecture” Lars Müller Publishers, ISBN 978-3037785737. June 26, 2018. 384 pages
110. Epstein, Richard A. “Principles For A Free Society: Reconciling Individual Liberty With The Common Good” September 13, 2002 364 pages September 13, 2002, ISBN 978-0738208299
111. European Design for all. URL: <http://dfaeurope.eu/>
112. EVZ foundation URL: <https://www.stiftung-evz.de/en/>
113. Excerpt of a presentation made by Ronald L. Mace, FAIA, at “Designing for the 21st Century: An International Conference on Universal Design,” June 19, 1998, Hofstra University, Hempstead, New York. URL: https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_us/usronmace.htm {in English}
114. Feldman, David B. “Why Daydreaming Is Good for Us” URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/supersurvivors/201712/why-daydreaming-is-good-for-us>
115. Ferguson, R. James. “The Polis: The Greek City-State and Political Life” February 2024. Bond University. URL: https://www.researchgate.net/publication/378129367_The_Polis_The_Greek_City-State_and_Political_Life
116. Fischer, Joachim. Meuser, Philipp. “Accessible Architecture: Age and Disability-friendly Planning and Building in the 21st Century” Page One Pub, ISBN 978-9812456540. January 1, 2010. 327 pages
117. Fleischer, Doris. Zames, Frieda. “The Disability Rights Movement: From Charity to Confrontation” Temple University Press, June 3, 2011. 360 pages

118. Florida, Richard. "The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class-and What We Can Do About It" Basic Civitas Books, ISBN 978-0465079742. April 11, 2017. 336 pages

119. Foertsch, Carsten. Cagnol, Remy. "The History Of Coworking In A Timeline" Friday, 16 August 2013 URL: <https://www.deskmag.com/en/coworking-spaces/the-history-of-coworking-spaces-in-a-timeline>

120. Foucault, Michel, "Discipline and Punish: The Birth of the Prison" Vintage Books, April 25, 1995. by 333 pages

121. Foucault, Michel. "Histoire de la sexualité, I : La volonté de savoir" Gallimard, ISBN 978-2070740703, 3 novembre 1994. 224 pages

122. Foucault, Michel. "The hermeneutics of the subject : lectures at the Collège de France, 1981-1982." New York: Picador. ISBN 9780312425708. 2006. 237 pages

123. Foucault, Michel. "The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences" Illustrated, Vintage, ISBN 978-0679753353. March 29, 1994. 416 pages

124. Fraser, Andrea. Alberro, Alexander. "Museum Highlights: The Writings Of Andrea Fraser" Mit Pr, ISBN 0262062445. September 2, 2005. 291 pages

125. Fraser, Nancy. "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of the Actually Existing Democracy." Social Text 25.26 . 1990

126. French Cahill "Bunjinga": Kodansha Encyclopedia of Japan. vol. 1. Tokyo: Kodansha Ltd., 1985, 175–236 pp

127. french-gardens.com "Garden of the cloitre de l'eglise Notre Dame, Marmande" URL: <https://www.french-gardens.com/gardens/cloitredenotredame.php>

128. Fuentes, Augustin, "The Creative Spark: How Imagination Made Humans Exceptional" Penguin Publishing Group, ISBN 978-1101983942 March 21, 2017, 352 pages

129. Gadamer, Hans-Georg. "The Relevance of the Beautiful and Other Essays" Cambridge University Press, ISBN 978-0521339537. March 26, 1987. 220 pages
130. Gadamer, Hans-Georg. "Truth and Method" Bloomsbury Academic. ISBN 978-1780936246. June 27, 2013. 664 pages
131. Garcia, Marsha. "New Urbanism is inclusive urbanism" URL:<https://www.cnu.org/publicsquare/2024/03/25/new-urbanism-inclusive-urbanism>
132. Garland-Thomson, Rosemarie. "About Us: Essays from the Disability Series of the New York Times" Liveright, September 3, 2019. 304 pages
133. Garland-Thomson, Rosemarie. "Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture and Literature" Columbia University Press, ISBN 978-0231105170. April 15, 1996. 200 pages
134. Garrett, Lyndon E. Spreitzer, Gretchen M. Bacevice, Peter A. "Co-constructing a sense of community at work: The emergence of community in coworking spaces" Organization studies, Sage Publications, volume 38, issue 6. P. 821-842. URL:
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=CUMVmQgAAAAJ&citation_for_view=CUMVmQgAAAAJ:9vf0nzSNOJEC
135. Garson, Justin "Do Each of Us Contain Multiples? Meet the plural community." Posted November 17, 2023 | Reviewed by Tyler Woods URL:
<https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-biology-of-human-nature/202311/the-fragmented-self>
136. Giannoumis G. Anthony. Paupini, Cristina. "Universal Design and Child Online Protection" DOI:10.1007/978-3-030-43865-4_2 In book: Designing for Inclusion (pp.13-20), April 2020. URL:
https://www.researchgate.net/publication/340667614_Universal_Design_and_Child_Online_Protection
137. Gifford, Robert. "Environmental Psychology: Principles and Practice" Subsequent Edition. Allyn & Bacon, ISBN 978-0205189410. September 23, 1996. 504 pages
138. Girard, René. "La violence et le sacré" Mass Market, French edition ISBN 978-2818502068 18 July 2011. 496 pages

139. Girard, René. “Shakespeare: Theater des Neides” Kindle Edition by Wiebke Meier (Übersetzer) Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, ISBN 978-3446236509. 5 July 2022, 643 pages
140. Girard, René. “The Scapegoat” Johns Hopkins University Press, ISBN 978-0801839177. August 1, 1989. 232 pages
141. Gleick, James. “Chaos: Making a New Science” Penguin Books, ISBN 978-0143113454 August 26, 2008. 384 pages
142. Gnatiuk, Lilia. Kashchenko, Oleksandr. Kovalska. Gelena “Revitalization of the urban environment and contemporary trends of its humanization via the means of art” *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation*. 61. 31-34. 2020 URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=6R9sQTEAAAAJ&citation_for_view=6R9sQTEAAAAJ:M3ejUd6NZC8C
143. Goffman, Erving. “Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity” Touchstone, ISBN 978-0671622442. June 15, 1986. 168 pages
144. Goldsmith, Selwyn. “Designing for the Disabled” Riba Pubns Ltd, ISBN 1976 978-0900630507, January 1, 1976. 525 pages
145. Grinberg, Noga. “The History of the Coworking” 4 February, 2023 Sector URL: <https://www.mindspace.me/magazine/the-history-of-the-coworking-sector/>
146. Habermas, Jürgen. “Theory of Communicative Action, Volume One: Reason and the Rationalization of Society” Boston, Mass.: Beacon Press. ISBN 978-0807015070. 1984. 465 pages
147. Hamraie, Aimi. “Universal Design Research as a New Materialist Practice” *Disability Studies Quarterly*. Vol. 32 No. 4 (2012): General Issue URL: <https://dsq-sds.org/index.php/dsq/article/view/3246/3185>
148. Harnoncourt, Nikolaus. “Baroque Music Today: Music As Speech : Ways to a New Understanding of Music” Amadeus Pr, ISBN 978-0931340918. January 1, 1995, 210 pages,
149. Harris-Britt, April. Valrie, Cecelia R. Kurtz-Costes, Beth. Rowley Stephanie J. “Perceived Racial Discrimination and Self-Esteem in African

American Youth: Racial Socialization as a Protective Factor.” *Journal of Research on Adolescence*, 17,4. 2007, pp. 669-682. DOI:10.1111/J.1532- 7795.2007.00540.X

150. Harvey, David. “Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution” Verso, ISBN 978-1788734929. April 9, 2013. 208 pages

151. Harvey, David. “The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change” Wiley-Blackwell, ISBN 978-0631162940, October 1, 1991, 392 pages

152. Hayek, Friedrich A. “The Constitution of Liberty” The University of Chicago Press, ISBN 978-0226320847 October 15, 1978. 580 pages

153. Hayek, Friedrich A. “The Fatal Conceit: The Errors of Socialism” University of Chicago Press, ISBN 978-0226320663, August 28, 1991. 194 pages

154. Hayek, Friedrich A. “The Road to Serfdom: Text and Documents” University of Chicago Press. ISBN 978-0226320557. March 30, 2007. 283 pages

155. Heidegger, Martin. “Introduction to Metaphysics” 2nd Edition. Yale University Press ISBN 978-0300186123. June 24, 2014. 284 pages

156. Heidegger, Martin. “Sein und Zeit“ (German Edition) Walter de Gruyter, ISBN 978-3484701533. September 22, 2006. 458 pages

157. Heidegger, Martin. “Unterwegs zur Sprache” Klett-Cotta, ISBN 978-3608947601. 29 Jan. 2022. 392 pages

158. Higgins, E. Tory. Kruglanski, Arie W. “Social Psychology: Handbook of Basic Principles” First Edition, The Guilford Press, ISBN 978-1572301009 July 1, 1996. 948 pages

159. Hogarty, Steve. “What is coworking?” July 21, 2021 URL: <https://www.wework.com/ideas/workspace-solutions/flexible-products/what-is-coworking>

160. Holmes-Seidle, James. “Barrier-Free Design” 1st Edition, Kindle Edition Routledge, ISBN 978-0750616362. August 21, 2012

161. Horkheimer, Max. Adorno, Theodor W. “Dialectic of Enlightenment (Cultural Memory in the Present)” 1st Edition. Stanford University Press, ISBN 978-0804736336. March 13, 2007. 304 pages

162. Hospitality design. “Devin Vermeulen, creative director, WeWork interview MARCH 19, 2019”. URL: <https://hospitalitydesign.com/people/interviews/devin-vermeulen-wework/>

163. Hume, David. “A Treatise of Human Nature: Being an Attempt to Introduce the Experimental Method of Reasoning into Moral Subjects” (Penguin Classics) Penguin Classics, Abridged, ISBN 978-0140432442. February 4, 1986. 688 pages

164. Husserl, Edmund “Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology” Martinus Nijhoff Pub. ISBN 978-9024700684. July 31, 1977. 157 pages

165. Husserl, Edmund. “Formale und transzendente Logik. Versuch einer Kritik der logischen Vernunft,” Niemeyer, Halle 1929.

166. Husserl, Edmund. “Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie: Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie. Nachwort (1930) (Philosophische Bibliothek)” Elisabeth Ströker (Herausgeber), Meiner, F, ISBN 978-3787319190. 1 May 2009. 462 pages

167. International Code Council. 2017 ICC A117.1 Accessible and Usable Buildings and Facilities URL: <https://codes.iccsafe.org/content/ICCA11712017P2>

168. Invictus Games in Ukraine URL: <https://invictusgames.in.ua/>

169. Kant, Immanuel. “Critique of Pure Reason (The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant)” Cambridge University Press, ISBN 978-0521657297 February 28, 1999. 785 pages

170. Kaplan, Mark. Donovan, Mason. “The Inclusion Dividend: Why Investing in Diversity & Inclusion Pays Off” Bibliomotion, ISBN 978-1937134402. May 21, 2013. 256 pages

171. Katz, James E. “Magic in the Air: Mobile Communication and the Transformation of Social Life” 1st Edition. Routledge, ISBN 978-1138511767 October 6, 2017. 208 pages

172. Kiger, Patrick. J. "How Thomas Paine's 'Common Sense' Helped Inspire the American Revolution" URL: <https://www.history.com/news/thomas-paine-common-sense-revolution>

173. Kindermann, Dirk. Onofri, Andrea. "The Fragmented Mind: An Introduction" <https://doi.org/10.1093/oso/9780198850670.003.0001>, Oxford University Press. Pages 1–34 Published: July 2021. URL: <https://academic.oup.com/book/39913/chapter-abstract/340168291?redirectedFrom=fulltext>

174. KNUCA URL: <http://www.knuba.edu.ua/eng/>

175. Kolnai, Aurel. "On Disgust Paperback" Open Court, ISBN 978-0812695663. November 26, 2004, 120 pages

176. Koolhaas, Remment Lucas "Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan", The Monacelli Press, ISBN 978-1885254009, December 1, 1997. 320 pages

177. Krugman, Paul R. Obstfeld, Maurice. Melitz, Marc. "International Economics: Theory and Policy" 12th Edition, Kindle Edition. Pearson, ISBN 978-0135766859. October 27, 2021.

178. Kudirka, Michael EDITING MENSURAL MUSIC FOR MODERN PERFORMERS URL: <https://www.seconda-pratica.com/editing-mensural-music-for-modern-performers/>

179. Kuitert, Wybe "Japanese Gardens and Landscapes 1650–1950": University of Pennsylvania Press: Philadelphia, ISBN 978-0-8122-4474-8. 2017, 384 p.

180. Kurokawa, Kisho. "Each One a Hero: The Philosophy of Symbiosis" Kodansha Amer Inc, ISBN 978-4770021403. January 1, 1997. 543 pages

181. Kwiatkowski, Angel. Buczynski, Beth. "Coworking: Building Community as a Space Catalyst" Kindle Edition. March 5, 2011. 38 pages

182. Lacan, Jaques, "The Seminar. Book III. The Psychoses, 1955-1956," Norton & Company, ISBN 978-0393316124. 1997. 352 pages

183. Lacan, Jaques. "De la psychose paranoïaque dans ses rapports avec la personnalité" (PDF). Éditions du Seuil, 1975

184. Laidlaw, William Allison; Nixon, Lucia F.; Price, Simon R. F., Hornblower, Simon; Spawforth, Antony (eds.), "Crete, Greek and Roman": The Oxford Companion to Classical Civilization, Eidinow, Esther (asst ed.) (2nd ed.): Oxford University Press, 2014, 912 p.
185. Latour, Bruno. "Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory (Clarendon Lectures in Management Studies)" English edition ISBN 978-0199256051. 25 Oct. 2007. 312 pages
186. Latour, Bruno. "We Have Never Been Modern" Harvard University Press, ISBN 978-0674948396. October 15, 1993. 168 pages
187. Lefebvre, Henri. "Le droit à la ville" Economica, ISBN 978-2717857085. 15 avril 2009. 135 pages
188. Lefebvre, Henri. "The Production of Space" Wiley-Blackwell, ISBN 978-0631181774. April 8, 1992. 464 pages
189. Lefebvre, Henri. "The Urban Revolution" Univ Of Minnesota Press, February 11, 2003, 222 pages
190. Levinas, Emmanuel. Lingis, Alphonso. "Totality and Infinity (Philosophical Series)" XanEdu Publishing, Inc., ISBN 978-0820702452. December 1, 1969. 314 pages
191. Levi-Strauss, Claude. "The Way of the Masks". University of Washington Press, ISBN 978-0295966366. May 1, 1988. 266 pages
192. Levitin, Daniel J. "The Organized Mind: Thinking Straight in the Age of Information Overload", Dutton, ISBN 978-0147516312. September 1, 2015. 544 pages
193. Lifchez, Raymond. Winslow, Barbara. "Design for Independent Living: The Environment and Physically Disabled People" University of California Press, ISBN 0520044347. 1981. 208pages
194. Linton, Simi. "Claiming Disability: Knowledge and Identity" NYU Press, ISBN 978-0814751343, January 1, 1998. 203 pages
195. Linton, Simi. "My Body Politic: A Memoir" University of Michigan Press. January 13, 2015. 255 pages

196. Longmore, Paul K. Umansky, Lauri. "The New Disability History: American Perspectives (The History of Disability)" ISBN 978-0814785645. March 1, 2001. 416 pages
197. Luther King, Martin Jr. "LETTER FROM BIRMINGHAM JAIL /ANGLAIS" (PENGUIN MODERN) PENGUIN UK, ISBN 9780241339466. February 22, 2018.
198. Lynch, Kevin. "The Image of the City" The MIT Press. ISBN 978-0262620017. June 15, 1960. 208 pages
199. Lyotard, Jean-Francois. "The Postmodern Condition: A Report on Knowledge" University Of Minnesota Press, ISBN 978-0816611737. June 21, 1984. 144 pages
200. Mace, R.L. "Universal Design: Housing for the Lifespan of All People. (1998). URL: <https://mn.gov/mnddc/parallels2/pdf/80s/88/88-HFL-UDS.pdf>
201. Mamardashvili, Merab. "A Spy for an Unknown Country: Essays and Lectures by Merab Mamardashvili" Kindle Edition ibidem Press, ISBN 978-3838214597 November 17, 2020. 252 pages
202. Mandelbrot, B. "Die fraktale Geometrie der Natur" Birkhäuser, ISBN 978-3034850285. 11 April 2014. 491 pages
203. Mannheim, Karl. "Essays on the Sociology of Knowledge" [Print Replica] Routledge, July 4, 2013. 272 pages
204. Mannheim, Karl. "Ideology and Utopia: An Introduction to the Sociology of Knowledge" Harvest, October 6, 2022. 350 pages
205. Marcuse, Herbert. "Eros and Civilization : A Philosophical Inquiry into Freud" Beacon Press, ISBN 978-0807015551, September 15, 1974. 304 pages
206. Marcuse, Herbert. "One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society" Routledge, ISBN 978-041528977, October 11, 2013. 257 pages
207. Markell, Patchen. "Bound by Recognition" (English Edition) Kindle Edition. ISBN 978-0691113821 10 Jan. 2009

208. Marmot, Alexi. Eley, Joanna “Office Space Planning: Designing For Tomorrow's Workplace” 1st Edition. McGraw-Hill Professional, ISBN 978-0071341998 June 30, 2000 478 pages
209. McCluskey, S.C. Gregory of Tours, “Monastic Timekeeping, and Early Christian Attitudes to Astronomy”: *Isis*, 81(1), 8–22, 1990.
210. McQuillan, J. Colin. “Baumgarten's Aesthetics: Historical and Philosophical Perspectives (Global Aesthetic Research)” Rowman & Littlefield Publishers, pages ISBN 978-1538158425. March 15, 2023. 372 pages
211. McRuer, Robert. “Crip Theory: Cultural Signs of Queerness and Disability (Cultural Front)” ISBN 978-0814757130. June 1, 2006. 304 pages
212. Merleau-Ponty, Maurice. “Le visible et l'invisible, suivi de Notes de travail” French edition. Schoenhof Foreign Books, ISBN 978-2070286256 23 Jan. 1979. 360 pages
213. Merleau-Ponty, Maurice. “Phenomenology of Perception” 1st Edition Routledge, ISBN 978-0415834339 August 9, 2013. 610 pages
214. merriam-webster.com. “inclusion noun” URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/inclusion>
215. Mor Barak, Michalle E. “Managing Diversity Toward a Globally Inclusive Workplace” University of Southern California, USA. ISBN 9781483386126. October 27, 2016. 416 pages
216. Moran, Dermot. “Introduction to Phenomenology” 1st Edition. Routledge, ISBN 978-0415183734, December 23, 1999. 592 pages
217. NAPDU URL: <http://naiu.org.ua/about-naiu/>
218. National Paralympic Committee website URL: <https://www.paralympic.org/ukraine>
219. NC State University URL: <http://www.ncsu.edu/>
220. Newport, Cal. “Deep Work: Rules for Focused Success in a Distracted World” Grand Central Publishing, ISBN 978-1455586691 January 5, 2016. 304 pages

221. Null, Roberta. "Universal Design: Principles and Models" 1st Edition CRC Press, ISBN 978-1466505292. September 26, 2013. 394 pages
222. Oldenburg, Ray. "The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community: Cafes, Coffee Shops, Other Hangouts at the Heart of a Community" Berkshire Publishing Group LLC, ISBN 978-1614720973. July 31, 2023. 394 pages
223. Oliver, Michael "The New Politics of Disablement" Red Globe Press, ISBN 978-0333945674. May 8, 2012. 248 pages
224. Oliver, Michael. "The New Politics of Disablement" Red Globe Press. ISBN 978-0333945674. May 8, 2012. 248 pages
225. Open International University "Ukraine" website URL: <http://en.vmurol.com.ua/>
226. Paine, Thomas. "COMMON SENSE" 1776 URL: <https://www.gutenberg.org/files/147/147-h/147-h.htm>
227. Pallasmaa, Juhani. "The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses" Wiley, ISBN 978-1119941286. April 17, 2012.
228. Peppas, Lynn "Life in Ancient Greece". Crabtree Publishing Company. Retrieved, ISBN 0778720357. 6 January 2017. 12 p.
229. Peremoga coworking URL: <https://peremoga.space/gallery/>
230. Per-Olof H. "I have never been universal" Hedvall Per-Olof. – 2013.URL: https://www.bufile.no/Global/nbbf/universell_utforming/Trends_in_Universal_Design.PDF. {in English}
231. Persson, Hans. Åhman, Henrik. Yngling, Alexander Arvei. Gulliksen, Jan. "Universal design, inclusive design, accessible design, design for all: different concepts—one goal? On the concept of accessibility—historical, methodological and philosophical aspects" May 2014 Universal Access in the Information Society 14(4) May 201414(4) DOI:10.1007/s10209-014-0358-z

232. Preiser, Wolfgang. H. Smith, Korydon. "Universal Design Handbook" 2E 2nd Edition, Kindle Edition. McGraw Hill, ISBN 978-0071629232. October 11, 2010
233. Pruett, Sarah "Exclusive "interview" with the late Ron Mace May 16, 2017" URL: <https://universaldesign.org/ron-mace-interview>
234. Pullin, Graham. "Design Meets Disability" MIT Press, ISBN 978-0262516747. September 30, 2011. 363 pages. {in English}
235. Quito, Anne. "How WeWork Experiments On Itself to Advance the Field of Office Design" URL: <https://www.archdaily.com/791238/how-wework-experiments-on-itself-to-advance-the-field-of-office-design>
236. Ragon, Michel. "Les cités de l'avenir" Editions Planète. 1 janvier 1900. 399 pages
237. Rancière, Jacques "The Aesthetic Unconscious" Polity, ISBN 978-0745646442, February 8, 2010 84 pages
238. Rancière, Jacques. "The Future of the Image" Verso, September 3, 2019, 161 pages
239. Redfield Jamison, Kay. "Touched with Fire: Manic-Depressive Illness and the Artistic Temperament" October 18, 1996. 384 pages ISBN 978-0684831831
240. Reinhard E. Fischer, „Die Ortsnamen der Länder Brandenburg und Berlin: Alter“ – Herkunft – Bedeutung: Berlin, 2005, 114 s
241. Relph, Edward. "Place and Placelessness (Research in Planning and Design)" 1st Edition, AGE Publications Ltd, ISBN 0850861764. May 30, 2022. 174 pages
242. RESOURCE CENTER "BARRIER-FREE UKRAINE" URL: <https://rcbu.org.ua/>
243. Ricoeur, Paul. "The Conflict of Interpretations: Essays in Hermeneutics (Studies in Phenomenology and Existential Philosophy)" Northwestern University Press, ISBN 978-0810123977, October 16, 2007, 544 pages

244. Ricoeur, Paul. "The Rule of Metaphor: The Creation of Meaning in Language" Routledge, ISBN 978-0415312806, August 21, 2003, 464 pages
245. Roberts, Warren. "Jacques-Louis David, Revolutionary Artist: Art, Politics, and the French Revolution" The University of North Carolina Press, ISBN 978-0807818459. February 1, 1992. 324 pages
246. Roth, Leland M. "Understanding Architecture: Its Elements, History and Meaning"(First ed.). Boulder, CO: Westview Press, 1993, 576 p. ISBN 9780064301589
247. royalparks.org.uk "History of Speakers' Corner" "URL: <https://www.royalparks.org.uk/visit/parks/hyde-park/speakers-corner>
248. Sabatello, Maya. Schulze, Marianne. "Human Rights and Disability Advocacy (Pennsylvania Studies in Human Rights)" University of Pennsylvania Press, ISBN 978-0812245479 December 11, 2013. 320 pages
249. Santacana, Marta. "Designing imperfect coworking spaces an Interview with José María Churtichaga" URL: <https://www.deskmag.com/en/coworking-tools-tips/designing-imperfect-coworking-spaces-469>
250. Sapolsky, Robert M. "Behave: The Biology of Humans at Our Best and Worst" Penguin Books, ISBN 978-0143110910. May 2, 2017. 800 pages
251. SaveKyivModernism URL: <https://savekyivmodernism.com/>
252. SBID Ukraine URL: <http://sbid.org.ua/>
253. Scarry, Elaine. "The Body in Pain: The Making and Unmaking of the World"1st Edition. ISBN 978-0195049961 Oxford University Press, April 23,1987. 400 pages
254. Scheler, Max. "Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values: A New Attempt Toward the Foundation of an Ethical Personalism (Northwestern University Studies in Phenomenology and Existential Philosophy)" Northwestern University Press, ISBN 978-0810106208. September 1, 1973 620 pages

255. Scheler, Max. "On Feeling, Knowing, and Valuing. Selected Writings" edited and partially translated by Harold J. Bershady. Chicago: University of Chicago Press, 1992, 267 p. ISBN 0-226-73671-7
256. Schlund-Vials, Cathy J. Gill, Michael. "Disability, Human Rights and the Limits of Humanitarianism (Interdisciplinary Disability Studies)" Routledge, ISBN 978-1472420916. 11 June 2014. 252 pages
257. Schütz, Alfred. "Collected Papers I. The Problem of Social Reality (Phaenomenologica, 11)" 1972nd Edition. Springer, ISBN 978-9024750894. January 31, 1974. 13 pages
258. Sennett, Richard. "Flesh and Stone: The Body and the City in Western Civilization Revised ed. Edition W. W. Norton & Company. ISBN 978-0393313918. March 17, 1996.
259. Shakespeare, Tom. "Disability Rights and Wrongs" Routledge, ISBN 978-0415347198. October 18, 2006. 240 pages
260. Shapiro, Joseph P. "No Pity: People with Disabilities Forging a New Civil Rights Movement" Crown, ISBN 978-0812924121. October 25, 1994. 400 pages
261. Shapiro, Lawrence. "Embodied Cognition (New Problems of Philosophy)" Routledge, September 19, 2010, 256 pages
262. Shirazi, M. Reza. "Towards an Articulated Phenomenological Interpretation of Architecture: Phenomenal Phenomenology (Routledge Research in Architecture) ", English edition. ISBN 978-1138229259. 11 Oct. 2016. 216 pages
263. Smith, Adam. "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations" University of Chicago Press, February 15, 1977. 1152 pages
264. Sommer, Robert. "Tight spaces; hard architecture and how to humanize it (A Spectrum book)" Prentice-Hall, ISBN 0139213384. January 1, 1974. 150 pages

265. Standing, Guy. “The Precariat: The New Dangerous Class” (Bloomsbury Revelations) Reprint Edition ISBN 978-1474294164 October 20, 2016. 248 pages

266. Steinfeld, Edward. Maisel, Jordana. “Universal Design: Creating Inclusive Environments” 1st Edition, Kindle Edition, Wiley, ISBN 978-0470399132. March 14, 2012. 382 pages. {in English}

267. Steuteville , Robert. Langdon, Philip. “New Urbanism: Comprehensive Report & Best Practices Guide,” Third Edition. ISBN 0974502103. December 19, 2006 .370 pages

268. Story, Molly Follette; Mueller, James L.; Mace, Ronald L. “The Universal Design File: Designing for People of All Ages and Abilities” North Carolina State Univ. Raleigh. Center for Universal Design. 1998. 170 pages
URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED460554.pdf>

269. Sundararajan, Arun. “The Sharing Economy: The End of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism.” MIT Press. ISBN 978-0-262-03457-9. 13 May 2016. 240 pages

270. Television of Toronto URL:
https://www.youtube.com/playlist?list=PLOWNkHTFkpiOYIE_WEZdF9uiFvEggHL0U

271. The Americans with Disabilities Act (ADA) URL:
[https://www.ada.gov/#:~:text=The%20Americans%20with%20Disabilities%20Act%20\(ADA\)%20protects%20people%20with%20disabilities,many%20areas%20of%20public%20life](https://www.ada.gov/#:~:text=The%20Americans%20with%20Disabilities%20Act%20(ADA)%20protects%20people%20with%20disabilities,many%20areas%20of%20public%20life)

272. The Centre for Excellence in Universal Design (CEUD) by the National Disability Authority (NDA) URL: <https://universaldesign.ie/about-universal-design/the-7-principles>

273. The Council of Europe “Barrier-Free Environment for all: the priority of 2024 is barrier-free services in every community” URL:
<https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/barrier-free-environment-for-all-the-priority-of-2024-is-barrier-free-services-in-every-community>

274. The George Washington University. “Diversity and Inclusion Defined” URL: <https://diversity.gwu.edu/diversity-and-inclusion-defined>

275. The University of Massachusetts. “A Brief History of Disability Rights in the United States” URL: <https://www.umassp.edu/inclusive-by-design/who-before-how/history-disability-rights-united-states>
276. Titchkosky, Tanya “Disability, Self, and Society” University of Toronto Press. ISBN 978-0802084378. 22 Feb. 2003. 298 pages
277. Titchkosky, Tanya. “Reading and Writing Disability Differently: The Textured Life of Embodiment” University of Toronto Press, ISBN 978-0802095060, May 5, 2007. 192 pages
278. Titchkosky, Tanya. “The question of access: Disability, space, meaning” University of Toronto Press. 2011. 183 pages
279. Titchkosky, Tanya. Michalko, Rod. “The body as a problem of individuality: A phenomenological disability studies approach” Disability, space, architecture: A reader. Routledge, 2017/2/17. 67-294
280. Turner, Bryan S. “The Body and Society: Explorations in Social Theory (Published in association with Theory, Culture & Society)” 3rd Edition. ISBN 1412929873 May 6, 2008. 296 pages
281. UC Berkley. “Disability Access & Compliance” URL: <https://dac.berkeley.edu/services/campus-building-accessibility/universal-design-principles>
282. Uexküll, Jakob von “A Foray Into the Worlds of Animals and Humans: With a Theory of Meaning” translated by Joseph D. O’Neil, Minneapolis/London: University of Minnesota Press, 2010.
283. Ukrainian Unofficial URL: <http://archive-uu.com/ua/profiles/yur-yev-florian>
284. UNDP URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home.html>
285. undp.org “Universal Design: Practical Tips for Everyone” URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/universal-design-practical-tips-everyone>
286. UNDRR 2023 Global Survey on Persons with Disabilities and Disasters The world must act on unacceptable failures to protect persons with disabilities from disasters URL: <https://www.undrr.org/report/2023-gobal-survey-report-on-persons-with-disabilities-and-disasters>

287. United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (UNCRPD) URL: <https://humanrights.gov.au/our-work/disability-rights/united-nations-convention-rights-persons-disabilities-uncrpd#:~:text=The%20purpose%20of%20the%20United,respect%20for%20their%20inherent%20dignity.>
288. Universal Design in Ukraine URL: <http://ud.org.ua/>
289. University of Buffalo “Universal Design Principles” buffalo.edu. URL: <https://www.buffalo.edu/access/help-and-support/topic3/universaldesignprinciples.html>
290. University of Washington “What is universal design?” washington.edu. URL: <https://www.washington.edu/doi/what-universal-design-0>
291. US Access Board Acts and Standards. URL: <https://www.access-board.gov/the-board/laws/rehabilitation-act-of-1973#508>
292. US Aid foundation URL: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine>
293. Varner, Iris. Beamer, Linda, “Intercultural Communication in the Global Workplace” McGraw Hill, ISBN 978-0073377742. March 24, 2010. 528 pages
294. ViRa Games studio URL: <http://www.viragames.com/about/>
295. visitberlin.de “Flughafen Tempelhof (Tempelhof Airport)” URL: <https://www.visitberlin.de/en/flughafen-tempelhof-tempelhof-airport>
296. Volodimir Azin URL: <http://gar.org.ua/>
297. Wiedeman, Reeves. “Billion Dollar Loser: The Epic Rise and Spectacular Fall of Adam Neumann and WeWork” Little, Brown and Company, ISBN 978-0316461368. October 20, 2020. 352 pages
298. Worldhistory.org “Agora of Athens” URL: <https://www.worldhistory.org/image/192/agora-of-athens/>
299. Young, David and Michiko “The Art of the Japanese Garden”, Tuttle Publishing: Vermont and Singapore, ISBN 978-0-8048-3598-5. 2005, 176 p.

300. Young, Iris Marion. "Justice and the Politics of Difference (Princeton Classics, 122)" Princeton University Press ISBN 978-0691235165. April 26, 2022. 304 pages

301. Žižek, Slavoj. "Living in the End Times" Verso, ISBN 978-1844677023. April 18, 2011. 520 pages

302. Žižek, Slavoj. "The Sublime Object of Ideology (The Essential Žižek)" Verso, ISBN 978-1844673001. January 5, 2009. 304 pages

ДОДАТОК А. АЛЬБОМ ІЛЮСТРАЦІЙ

Рис. А.1. Школа для сліпих та слабозрячих. 2021 Гардінагар, Індія

URL: <https://divisare.com/projects/463716-sea-lab-school-for-the-blind-and-visually-impaired-children>

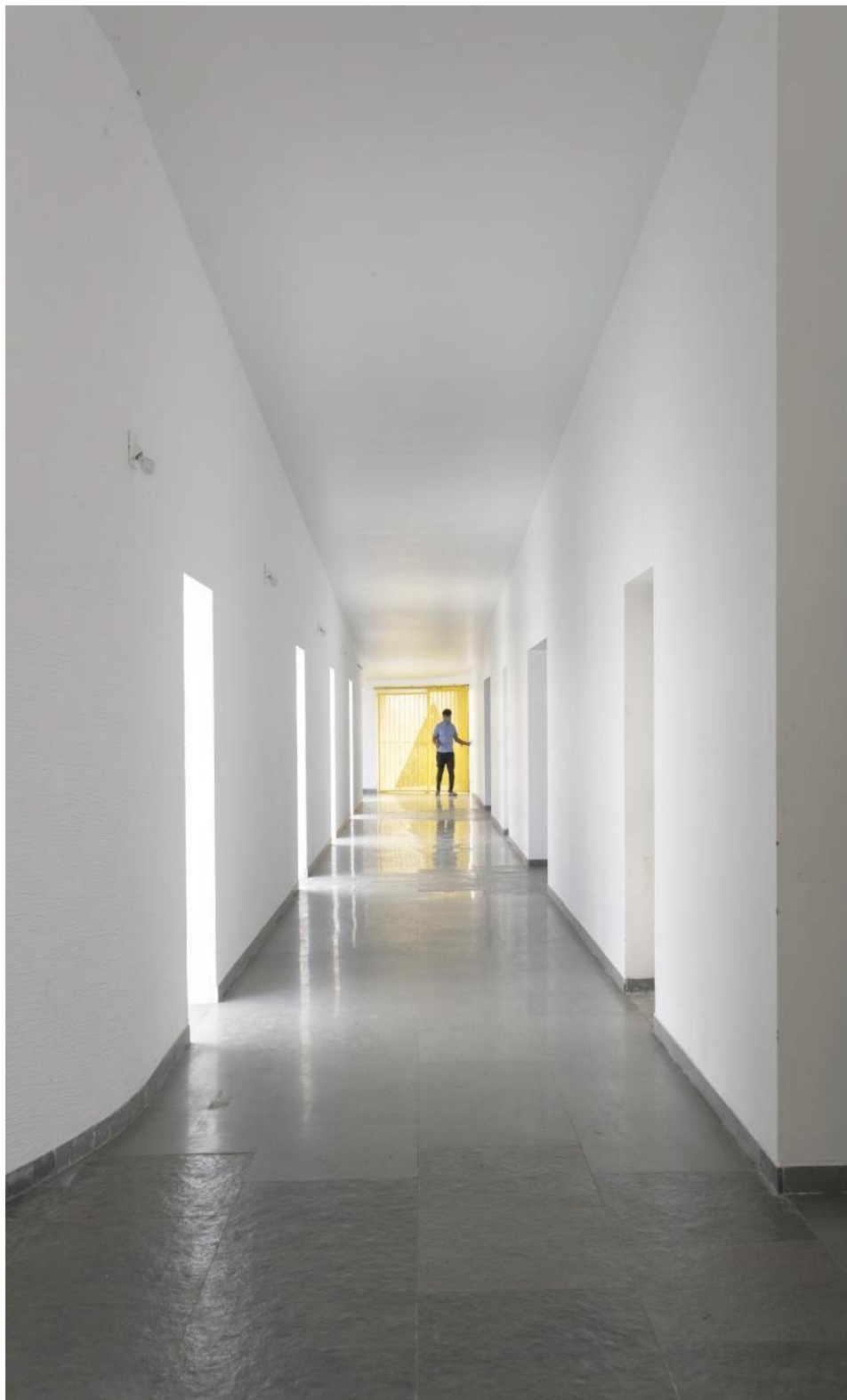

Рис. А.1.Школа для сліпих та слабозрячих. 2021 Гардінагар, Індія

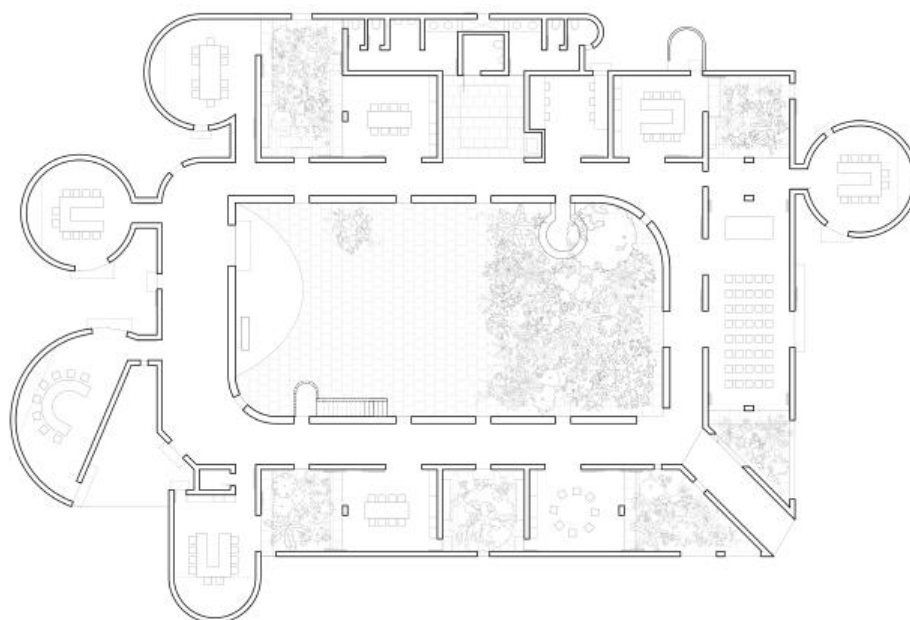

Рис. А.1.Школа для сліпих та слабозрячих. 2021 Гардінагар, Індія

Рис. А.2 LORENZO ZANDRI, Kirche Zur Heiligsten Dreifaltigkeit' 1976. WIEN AUSTRIA

URL: <https://divisare.com/projects/486678-lorenzo-zandri-wotruba-church>

Рис. А.2 LORENZO ZANDRI, Kirche Zur Heiligsten Dreifaltigkeit' 1976. WIEN AUSTRIA

Рис. А.2 LORENZO ZANDRI, Kirche Zur Heiligsten Dreifaltigkeit' 1976. WIEN AUSTRIA

Рис. А.2 LORENZO ZANDRI, Kirche Zur Heiligsten Dreifaltigkeit' 1976. WIEN AUSTRIA

Рис. А.2 LORENZO ZANDRI, Kirche Zur Heiligsten Dreifaltigkeit' 1976. WIEN AUSTRIA

Рис. А.3. PBEB ARCHITETTI-PAOLO BELLONI NEW CHURCH IN CIBENO DI CARPI ITALIA - CIBENO DI CARPI, MODENA

URL: <https://divisare.com/projects/469037-pbeb-architetti-paolo-belloni-carlo-oriente-new-church-in-cibeno-di-carpi>

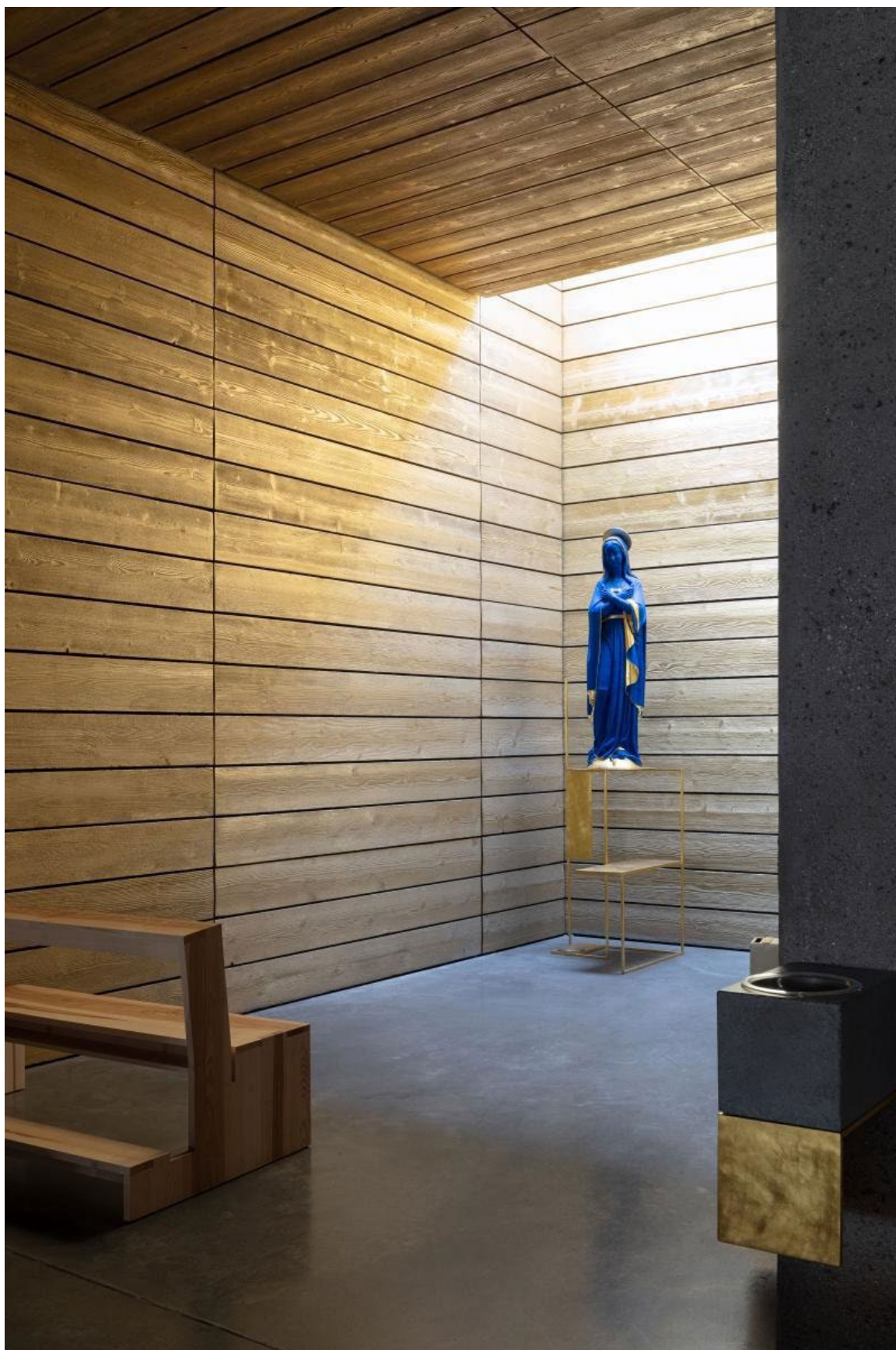

Рис. А.3. PBEB ARCHITETTI-PAOLO BELLONI NEW CHURCH IN CIBENO DI CARPI ITALIA - CIBENO DI CARPI, MODENA

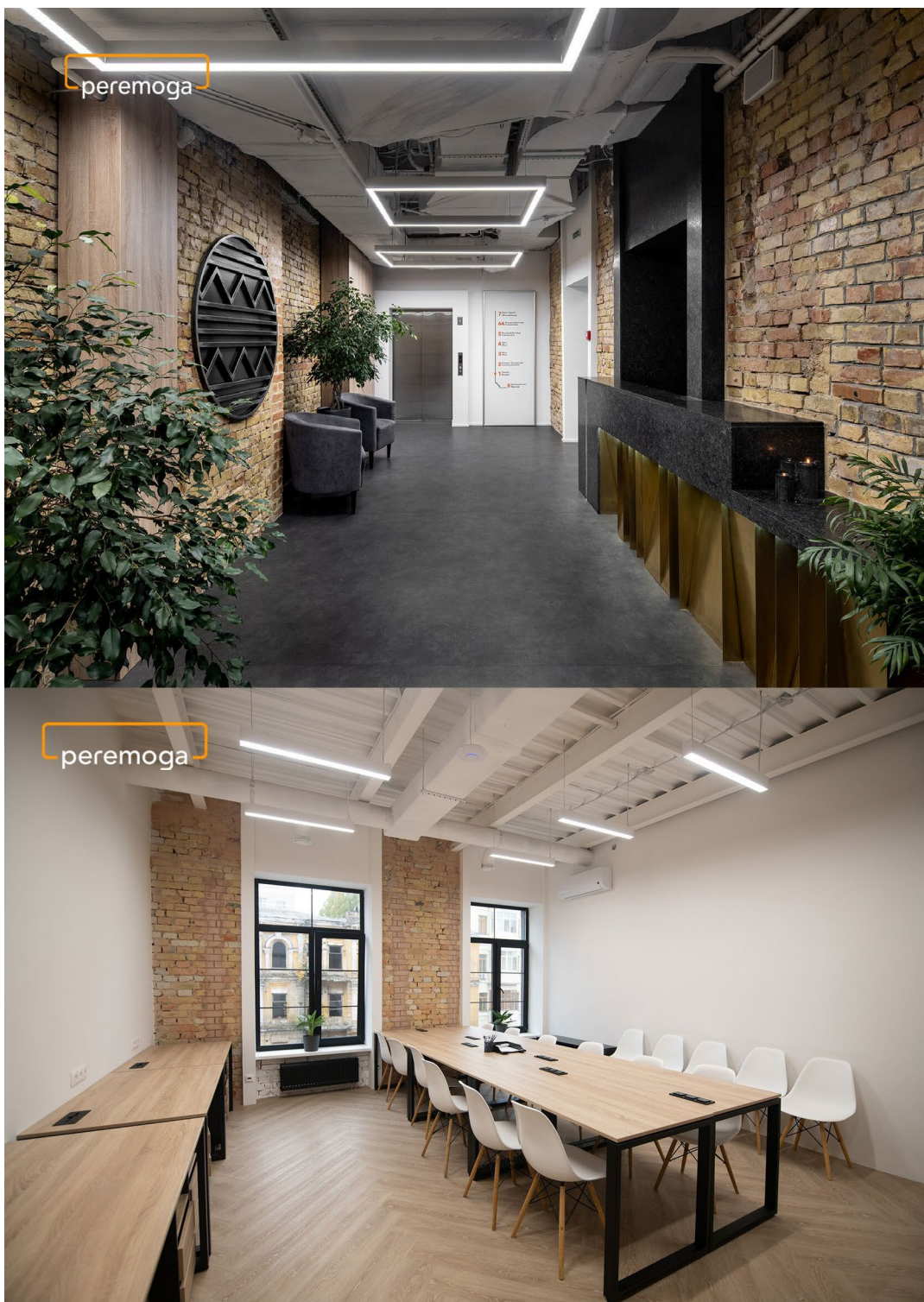

Рис. А.4. Коворкінг «Перемога» Київ, Україна

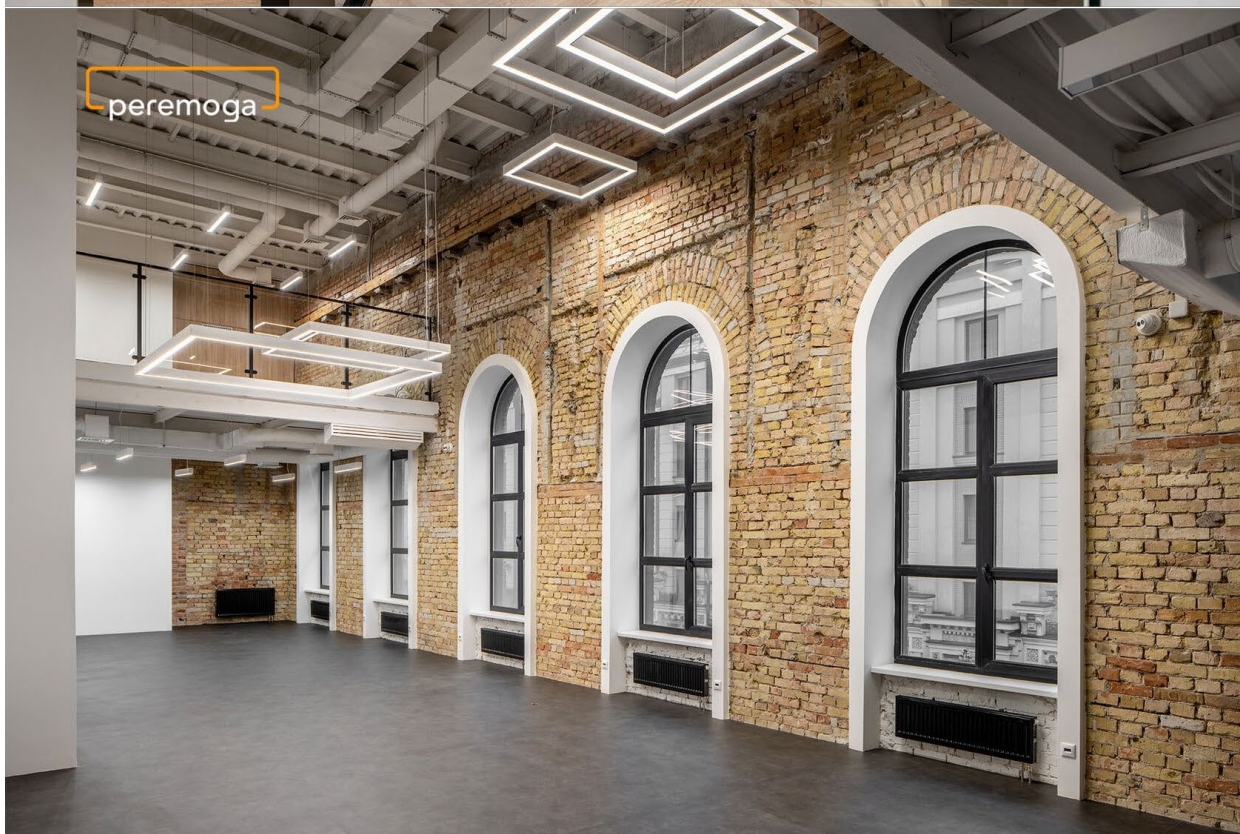
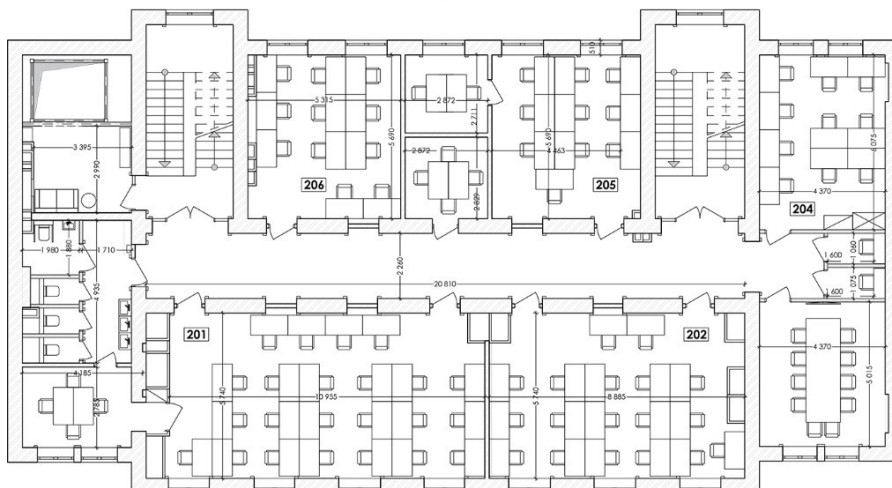

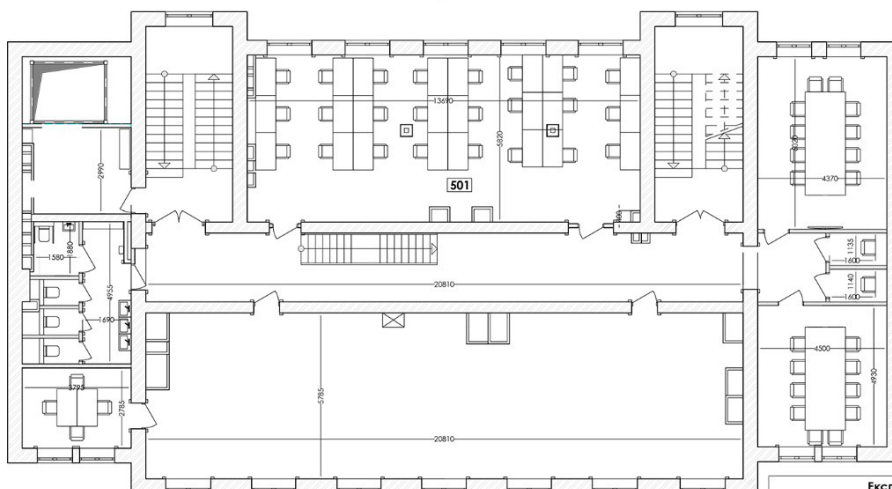
Рис. А.4. Коворкінг «Перемога» Київ, Україна

**ПЛАН ДРУГОГО ПОВЕРХУ
"PEREMOGA", Ярославів Вал 15**

Експлікація приміщень			
№	Приміщення	Площа, м2	Кількість місць
201	Кабінет з переговорною	74.54	23 (4)
202	Кабінет	50.99	18
	Переговорна	21.92	10
	Скайп зона	2.08	1
204	Кабінет	26.55	10
	Кабінет з переговорною	33.18	10 (2)
206	Кабінет	30.24	11

**ПЛАН П'ЯТОГО ПОВЕРХУ
"PEREMOGA", Ярославів Вал 15**

Експлікація приміщень			
№	Приміщення	Площа, м2	Кількість місць
	Переговорна	10.57	4
	Опен спейс	115.94	
	Переговорна	22.45	10
	Переговорна	27.29	10
501	Кабінет	78.76	24
	Скайп зона	2.36	1
	Скайп зона	2.36	1

Рис. А.4. Коворкінг «Перемога» Київ, Україна

Рис. А.4. Коворкінг «Перемога» Київ, Україна

Рис. А.5. A2O ARCHITECTEN ARTHOUSE TIMELAB, BELGIO – GHENT, 2023

Рис. А.5. A20 ARCHITECTEN ARTHOUSE TIMELAB, BELGIO – GHENT, 2023

Рис. А.5. A2O ARCHITECTEN ARTHOUSE TIMELAB, BELGIO – GHENT, 2023

Рис. А.5. A2O ARCHITECTEN ARTHOUSE TIMELAB, BELGIO – GHENT, 2023

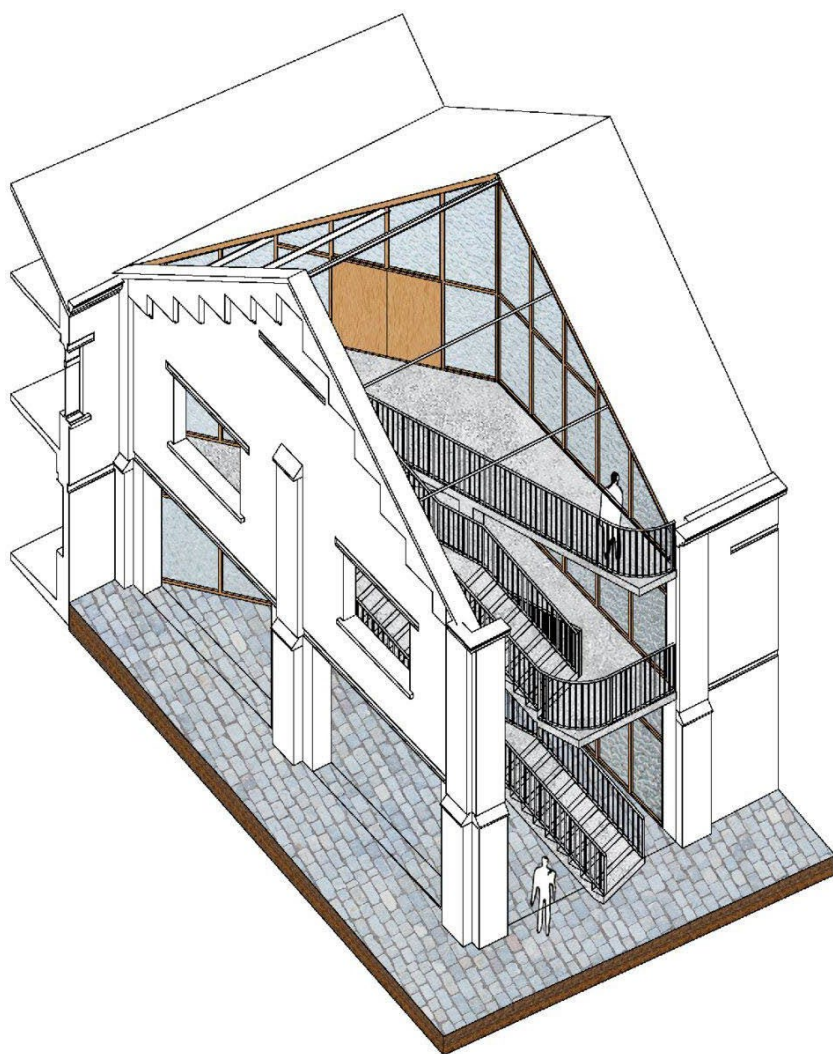
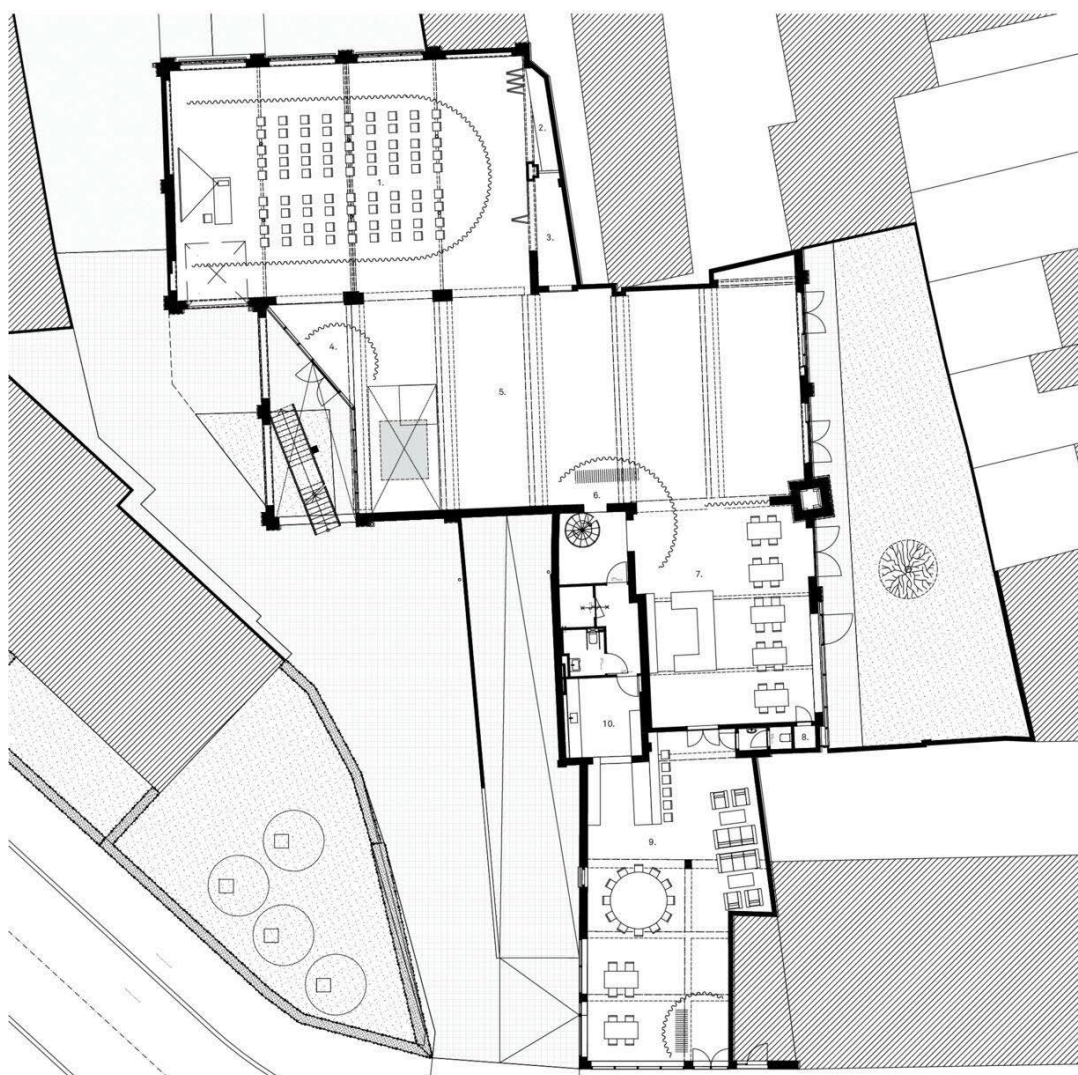

Рис. А.5. A2O ARCHITECTEN ARTHOUSE TIMELAB, BELGIO – GHENT, 2023

NIVO 0 1/200

1. Auditorium	185,5 m ²
2. Opstelling waterlab	
3. Stockage auditorium	9,5 m ²
4. Sas	
5. Polyvalente ruimte	228,5 m ²
6. Vestiaire	
7. Koffiecorner / ontspanning	81,5 m ²
8. Opslag	
9. Shared office space	114,0m ²
10. Kitchenette	13,0 m ²

Рис. А.5. А20 ARCHITECTEN ARTHOUSE TIMELAB, BELGIO – GHENT, 2023

Рис.А.6. CARLO RATTI ASSOCIATI AGNELLI FOUNDATION HQ, ITALIA – TORINO, 2017

URL: <https://divisare.com/projects/347632-carlo-ratti-associati-beppe-giardino-agnelli-foundation-hq>

Рис.А.6. CARLO RATTI ASSOCIATI AGNELLI FOUNDATION HQ, ITALIA – TORINO, 2017

Рис.А.6. CARLO RATTI ASSOCIATI AGNELLI FOUNDATION HQ, ITALIA – TORINO, 2017

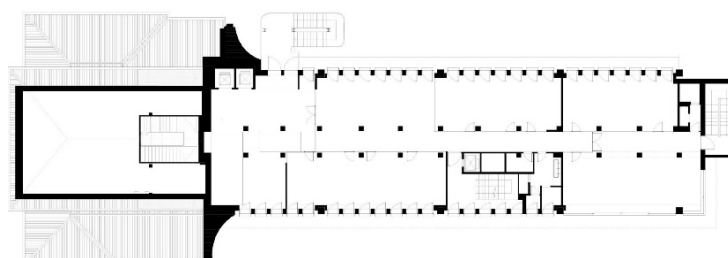
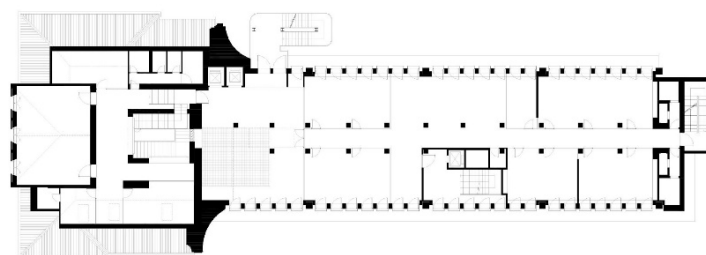

Рис.А.6. CARLO RATTI ASSOCIATI AGNELLI FOUNDATION HQ, ITALIA – TORINO, 2017

Рис.А.6. CARLO RATTI ASSOCIATI AGNELLI FOUNDATION HQ, ITALIA – TORINO, 2017

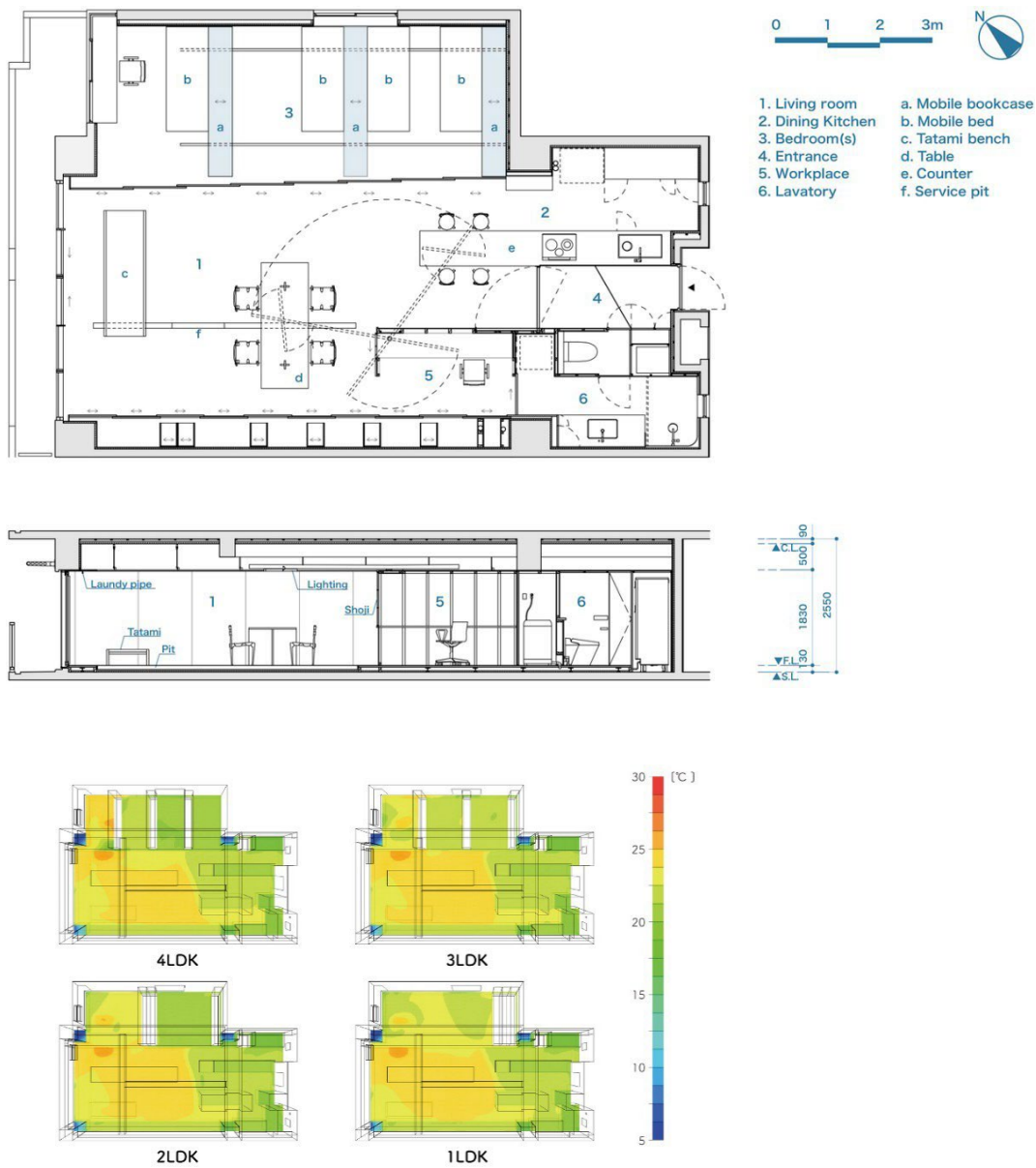

Рис. А. 7 ICADA + Masaaki Iwamoto Laboratory квартира у місті Фукуока, Японія

Рис. А. 7 ICADA + Masaaki Iwamoto Laboratory квартира у місті Фукуока, Японія

Рис. А. 8. One and a Half Co-Working Studio / Trellik Design Studio 2021, London.UK

URL: https://www.archdaily.com/1008421/one-and-a-half-co-working-studio-trellik-design-studio?ad_source=search&ad_medium=projects_tab&ad_source=search&ad_medium=search_result_all

Рис. А. 8. One and a Half Co-Working Studio / Trellik Design Studio 2021, London.UK

Рис. А. 8. One and a Half Co-Working Studio / Trelk Design Studio 2021, London.UK

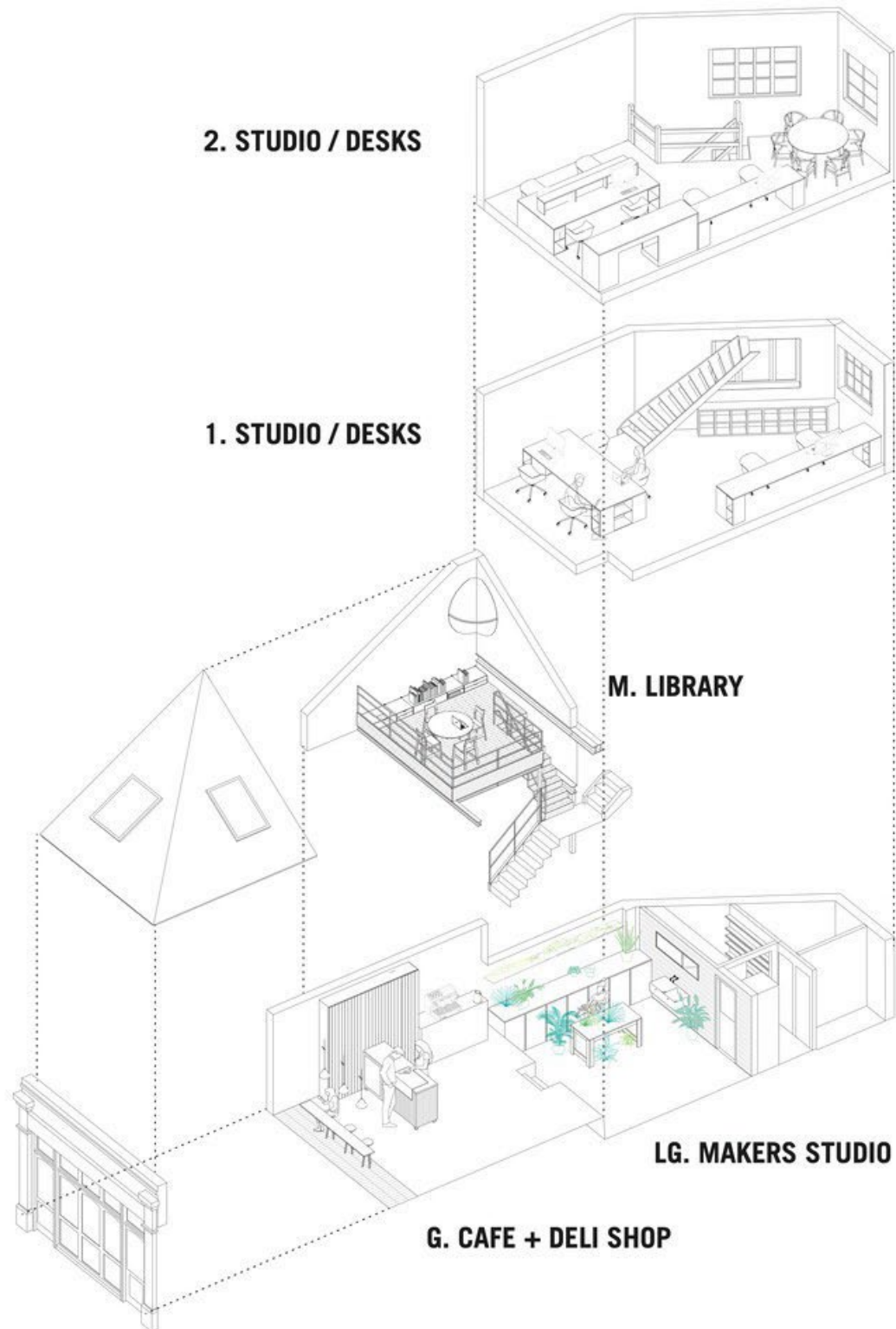

Рис. А. 8. One and a Half Co-Working Studio / Trellik Design Studio 2021, London.UK

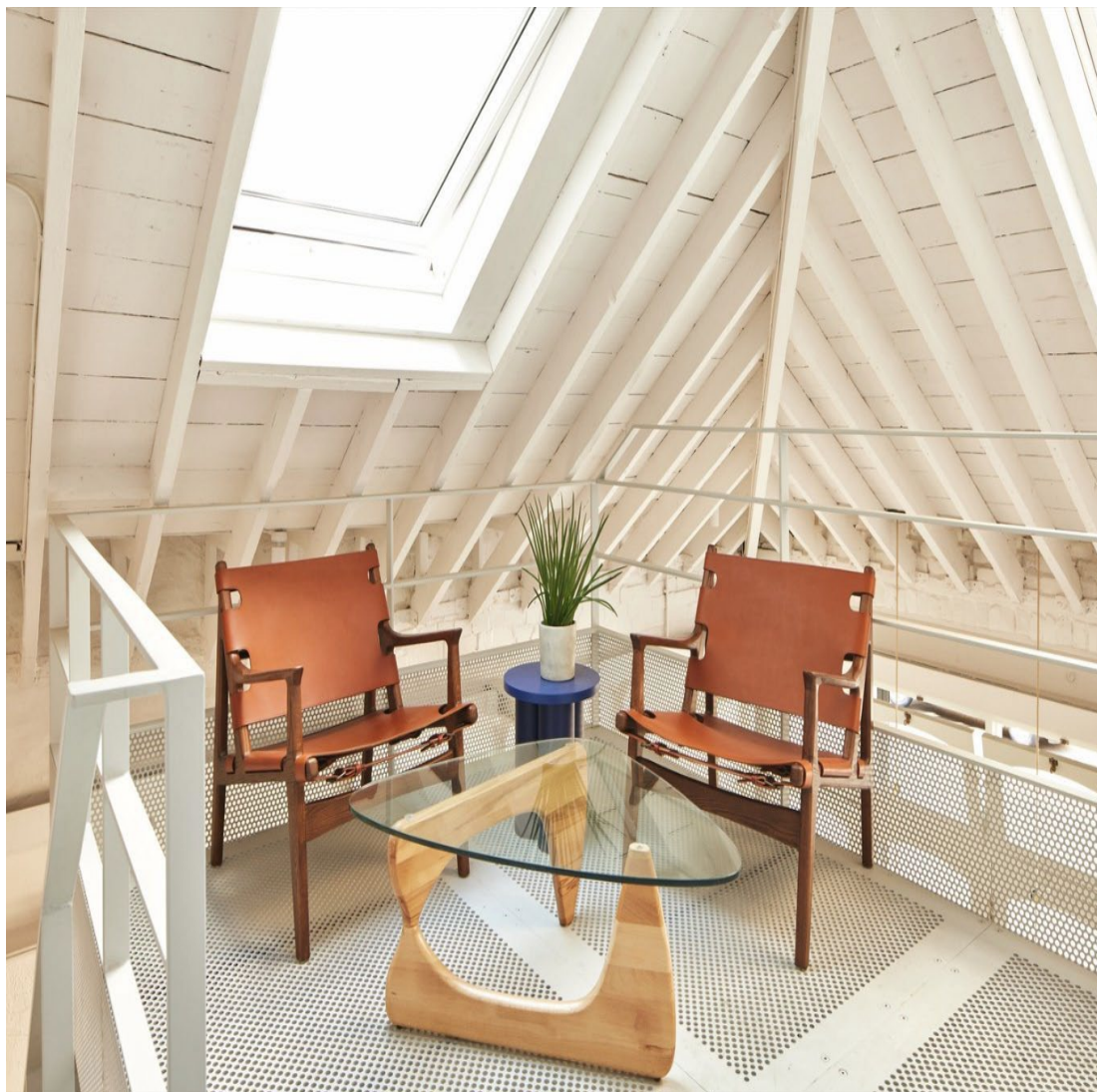

Рис. А. 8. One and a Half Co-Working Studio / Trellik Design Studio 2021, London.UK

Рис. А.9. Huerta Coworking Palermo / FLORA, 2018. PALERMO, ARGENTINA

URL: https://www.archdaily.com/943570/huerta-coworking-palermo-flora?ad_source=search&ad_medium=projects_tab&ad_source=search&ad_medium=search_result_all

Рис. А.9. Huerta Coworking Palermo / FLORA, 2018. PALERMO, ARGENTINA

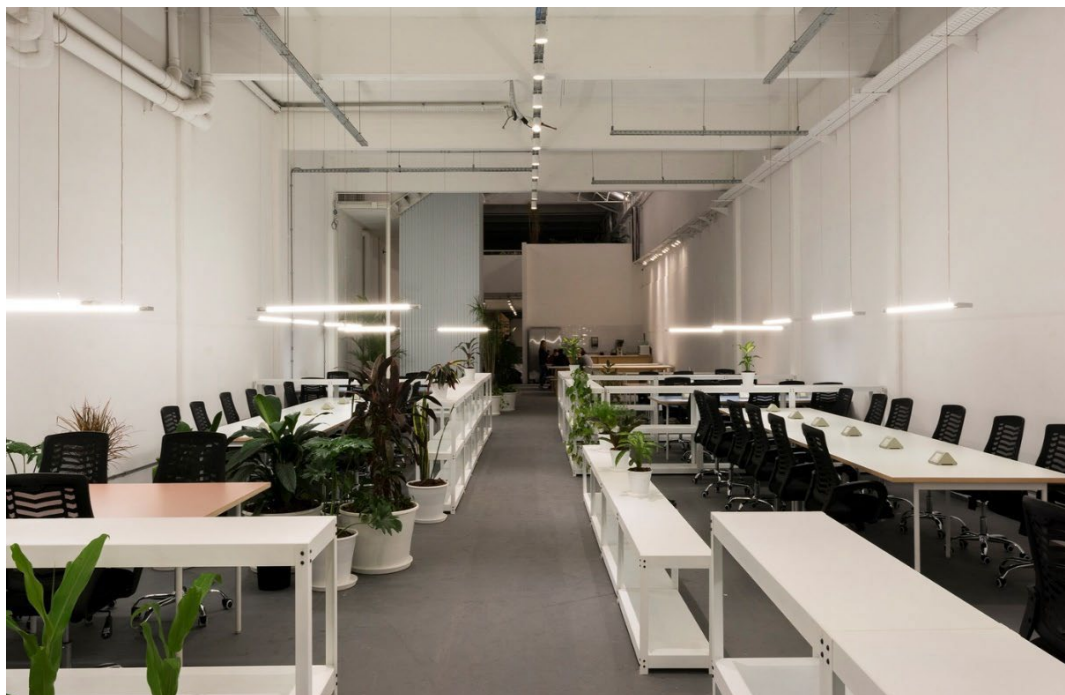

Рис. А.9. Huerta Coworking Palermo / FLORA, 2018. PALERMO, ARGENTINA

Рис. А.9. Huerta Coworking Palermo / FLORA, 2018. PALERMO, ARGENTINA

Рис. А.9. Huerta Coworking Palermo / FLORA, 2018. PALERMO, ARGENTINA

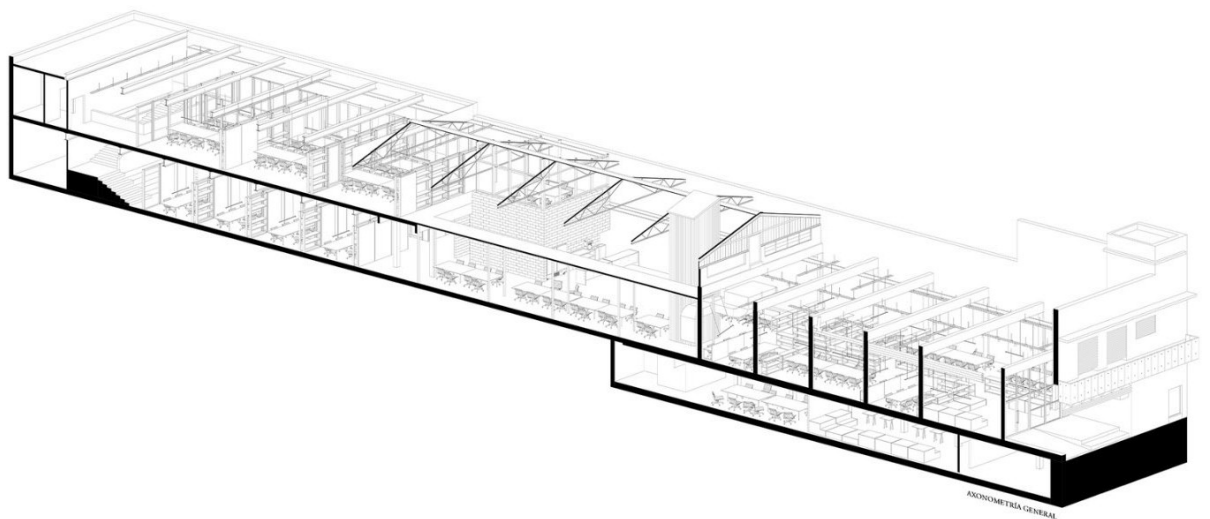
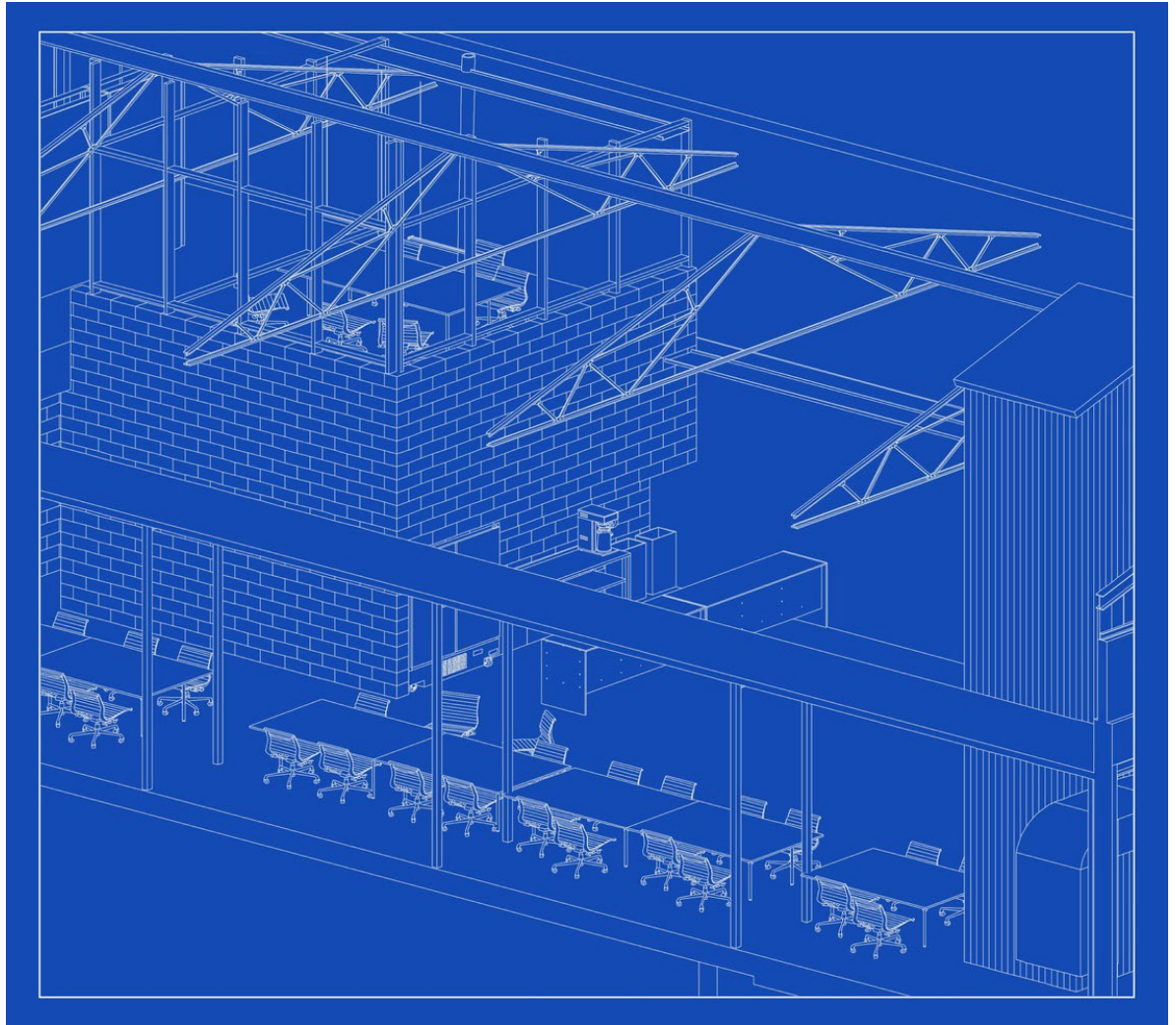

Рис. А.9. Huerta Coworking Palermo / FLORA, 2018. PALERMO, ARGENTINA

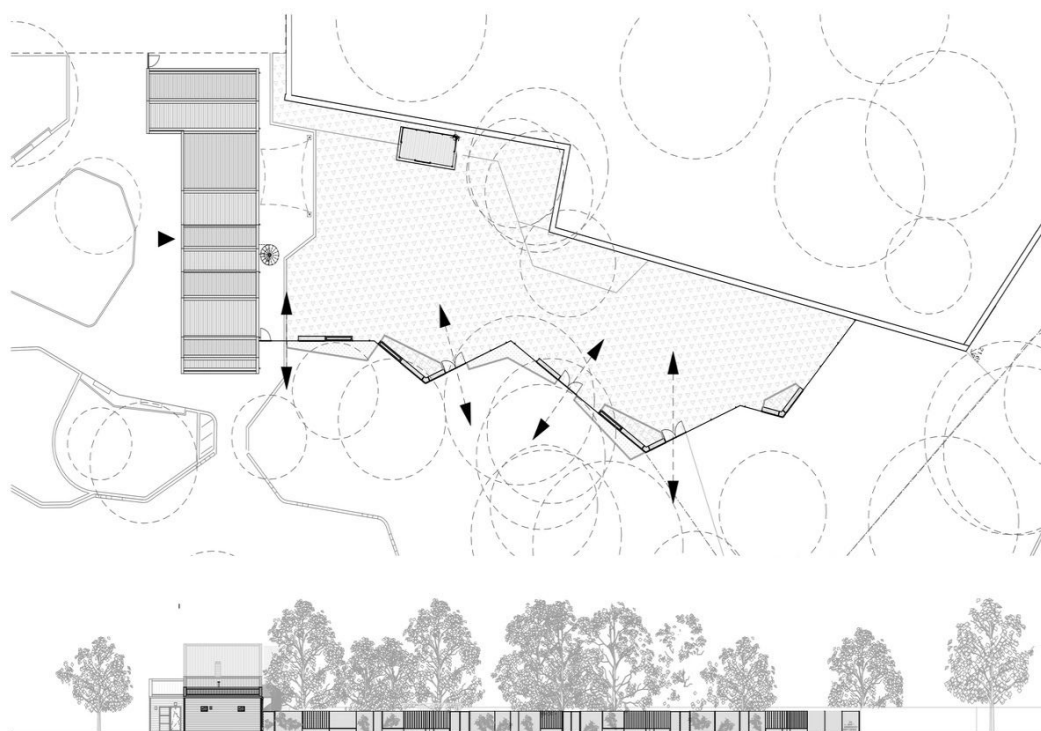

Рис. А.10. Kid's Workshop House St. Pauli / Hormann Architektur, 2023 HAMBURG, GERMANY

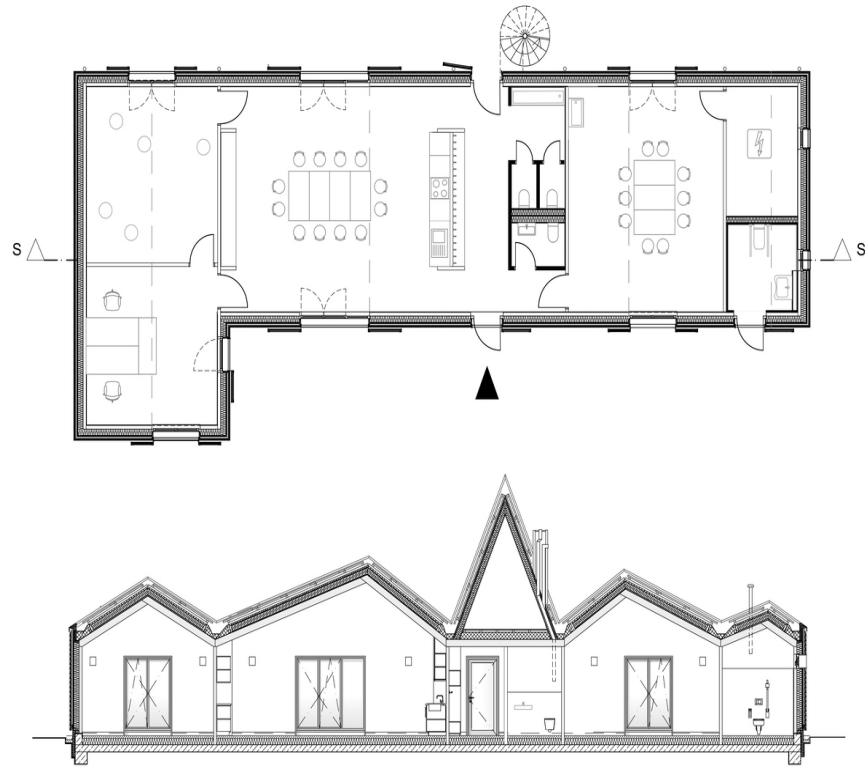

Рис. А.10. Kid's Workshop House St. Pauli / Hormann Architektur, 2023 HAMBURG, GERMANY

ДОДАТОК Б

АКТ ВПРОВАЖДЕННЯ
результатів дисертаційної роботи
Твороновича Ігоря Олександровича на тему:
«Методичні засади формування універсального дизайну громадського простору»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Результати наукового дослідження, проведеного Твороновичем Ігорем Олександровичем у дисертаційній роботі на тему «Методичні засади формування універсального дизайну громадського простору», мають практичне значення і були використані у діяльності архітектурного бюро «ШКРОГАЛЬ АРХІТЕКТУРНЕ БЮРО» при проектуванні будівель громадського простору.

Запропонований у роботі підхід може бути застосований при підготовці передпроектного аналізу просторів колективної дії та проектуванні споруд з урахуванням особливостей універсального дизайну. Це дозволило більш ефективно і якісно проводити проектні роботи.

Авторські напрацювання доцільно використовувати, в першу чергу, для реалізації архітектурного передпроектного аналізу та загальної стратегії розробки просторів колективної дії, що дозволяє архітектурному бюро «ШКРОГАЛЬ АРХІТЕКТУРНЕ БЮРО» ефективно та швидко реагувати на виклики ринку.

Керівник

Шкрогаль Б.